İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde

BİR YAHUDİ AİLESİ

BRIGITTE PESKINE

Bölüm-2

İNKILÂP

Brigitte Peskine

•

İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde Bir Yahudi Ailesi (Bölüm II)

İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde Bir Yahudi Ailesi (Bölüm II)
Buena Familia

© 2000, **Nil Editions, Paris**
Onk Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Türkiye'de yayın hakkı:
© 2006, **İnkılâp Kitabevi**
Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir.

Yayına Hazırlayan **Senem Davis**

Düzelti **Necati Güngör**

Dizgi **İsmet Sayar**

Kapak Uygulama **Kenan Doğan**

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ
ANKA OFSET TESİSLERİ
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cad. No: 38
Bağcılar-İstanbul

ISBN 975-10-2420-X

06 07 08 09 9 8 7 6 5 4 3 2 1

İNKILÂP
Ankara Caddesi, No:95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10-11 (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
posta@inkilap.com

www.inkilap.com

Brigitte Peskine

İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde
Bir Yahudi Ailesi
(Bölüm II)

ROMAN

Fransızca'dan çeviren: Aylin Yengin

İNKILÂP

Brigitte Peskine, 1951'de Fransa'da, Neuilly-sur-Seine'de doğdu. Gençler için kitaplar ve televizyon senaryoları yazıyor. İkinci Dünya Savaşı Ateşinde Bir Yahudi Ailesi (Bölüm II), yazarın yedinci romanıdır.

Aylin Yengin, 1969 yılında İstanbul'da doğdu. 1992 yılında Boğaziçi Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 9 yıldır Fransızca ve İngilizce'den Türkçe'ye çeşitli kitaplar çevirmektedir.

Şalom Dergisi, Gila Erbeş'e teşekkür ederiz.

İçindekiler

Birinci bölüm 1935-1939 7
İkinci bölüm 1939-1945 103
Üçüncü bölüm 1945-1955 193

Bana güvenip, romanımı besleyen yazılarını benimle paylaşan tüm yazarlara teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle de: Philippe Aymard'a (*Espagnolettes et Delatteries*), Dr. Luisa L. De Pedrique'e (*Sefaraditas de España y América*), Elisa Franco-Hasson'a (*Il était une fois l'Île des Roses*), Lucia Franco'ya (*Et un jour, la joie de vivre s'arrêta à... Auscwitz*).

BİRİNCİ BÖLÜM

1935-1939

İSMİM Rébecca Gatégno. Geçtiğimiz yüzyılın sonlarında, İstanbul'da bir Yahudi mahallesinde dünyaya geldim. Şu an Fransa'da, Orgeval adlı bir bölgede yaşıyorum. 1955 yılının (İbrani takvimine göre 5716 yılı) Büyük Tövbe[1] gününde böyle bir kitabı yazmaya karar verişim, dinsel nedenlere dayanmıyor. Daha çok mevsimsel bir nedeni var: Sonbahar kapıda.

Yaşantımın baharı Doğu'ya özgüydü. Birinci Dünya Savaşından sonra *juderia*[2]'dan ayrılıp, Fransa'ya okumaya gittim. Bir yıl sonra ablam Adéla, arkasında üç öksüz bırakarak hayata veda etti. Beni dul kalan kocasıyla evlenmeye mecbur ettiler: Birisinin çocukları büyütmesi gerekiyordu... Gönül borcumu önce İstanbul'da, ardından da çok sayıda *buena familia*[3]'nın sığındığı Paris'te ödedim.

Olgunluk yıllarımsa tropikaldi: 1932'de, Venezüella'ya ağa-

[1] Kefaret Günü.

[2] Yahudi Mahallesi.

[3] İyi aile.

beyim Vitali ile karısı Simone'un yanına gittim. Benim için yeni bir başlangıçtı; verilmiş sözlerle dolu bir yaz.

Aradan bir savaş dönemi geçti. Ve pek çok Yom Kipur[4]. Savaş sonrasında, tövbe sözcüğünün anlamı değişmişti artık.

Vitali ile Simone, çocukları Jacques ve Régine ile birlikte 1921'den beri Caracas'ta yaşıyorlardı.

Seçmemiş olduğum bir kaderin kurbanı olarak yanlarına gittim. Bana baktılar, üzerime titrediler ve Maurice benimle evlendi.

Bebeğimizin doğumu, iyileşme sürecini etkileyecekti. Henüz okyanuslar bizi birbirimizden ayırırken, Simone bana: "Umudunu yitirme, bir ömrün içinde birçok yaşam vardır." diye yazmamış mıydı?

Bir değil, bir batında tam iki çocuğum oldu. Méir ile Sarah. Bunu beklemiyorduk. Doğduklarında o kadar küçüktüler ki, onları birkaç gün benden uzakta, sıcakta tuttular. Onları ilk kez kucağıma, her birini bir koluma aldığım anda, yattığım yatağın beni bağlamış oldukları bir haça dönüştüğünü hissettim. Bebek bakımı hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Maurice'in ilk evliliğinden doğan kızı, Birinci Dünya Savaşı sırasında annesiyle birlikte kaybolmuştu. *Muchacha*[5]'mız Esterlina'nın yardımlarına rağmen, birbirini kovalayan uykusuz gecelerde, damarlarımda hiç tanımadığım bir sıvının, annelik içgüdüsünün dolaşmaya başladığını hissediyordum.

Bu durum aşağı yukarı iki yıl kadar sürdü. Bebeklerim konuşmaya başlayana dek. Duyduğum heyecan ve şükrandan şaşkın gibiydim. Sürekli bir mutluluk oyunu oynamama alışkın olan Maurice, bendeki bu değişimi fark etmemişti; bense ken-

[4] Büyük Tövbe, Kefaret Günü. Yahudi takvimine göre yılbaşından sonra onuncu güne denk düşen oruç günü.

[5] Hizmetçi.

di değişimim karşısında afallıyordum: Genellikle duygularımın izleyicisi olmayı yeğlerdim, oyuncusu değil. Loğusalık bitmişti, annelik diplomamı başarıyla elde etmiştim ve her şey yolunda gittiği taktirde kişisel varlık gösterebileceğim, bir üst sınıfa geçmeye hak kazanacaktım.

17 Aralık 1935 Salı günü Jacques: "Barbar öldü! Barbar öldü!" diye bağırarak, anne babasının *quinta*[6]'sına doğru koşmaya başladı. Avluya çıktım: Maurice ve ikizlerle birlikte, bitişiklerindeki evde oturuyorduk. Öğleden sonra dört civarıydı, çocuklarımın öğle uykularından çığlık çığlığa uyanmalarını beklediğim saatler. İçimi parçalayan haykırışları bugün hâlâ kulaklarımda çınlar. Neden hiç gülümseyerek uyanmazlardı ki? Neden?

General Gómez tam yirmi yedi yıl süreyle Venezüella'yı yönetmişti. Bir diktatör, ahlaksız bir *caudillo*[7] ve bir kan dökücüydü. Bu ülkeye yeni geldiğimde, ağabeyim Vitali'nin Hükümet Binası ile ticari ilişkiler sürdürdüğünü görmek beni şaşırtmıştı, ama bunu yargılamak bana düşmezdi. Güney Amerika'daki adaletsizlik, karışıklık ve kadercilik beni fazlasıyla rahatsız ederse, Paris'e dönerdim.

Barbar ölmüştü.

Yeğenim Jacques, Francia Koleji'nde Cizvitlerin yanında eğitim görüyordu. Sarışın, zayıf, uzun bacaklı bir çocuktu ve ışıl ışıl, güven veren bakışları vardı.

O güne dek, mavi gözlerinin öfkeden kararduklarına yalnızca bir kez tanık olmuştum, o da babasının ona *bar-mitzva*[8] ha-

[6] Villa.

[7] Bir grubun lideri. Francisco Franco'nun lakabı.

[8] Yahudilerde 13. yaş, sünnet olma töreni.

zırlanması konusunda ısrar ettiği gün. Vitali aralarını bulmamı istemişti, henüz oğlumu sünnet ettirmeye bile karar verememiş olan benden!

Méir sünnet oldu ve Jacques'ın *bar-mitzva* töreni yapıldı. İnançlı sayılmazdık, dindar hiç değildik. Aramızdaki mesafeye rağmen, Vitali ile nefret ettiğimiz *Señor Padre*[9]'nin dünyasına ait olduğumuzu kanıtlamak işimize geliyordu...

Annem ve ablam Ernesta'nın halen yaşamlarını sürdürdükleri İstanbul'a, Méir ile Jacques'ın Caracas Sefarad[10] cemaatine kabul edildikleri gün çekilmiş fotoğraflarını gönderdim.

İlk fotoğrafı, Jacques'a hediye edilen fotoğraf makinesiyle Maurice çekmişti: Yeğenim Mariperez Sinagogu'nun önünde, arkadaşı Ricardo de León'un yanında poz vermişti. Ardından Jacques, Maurice'i, beni ve bebeklerimizi ölümsüzleştirmişti, güneşten kamaşan gözlerimize rağmen gülümserken. Sarah babasının kollarında uyuyordu, Méir ise benim kollarımda feryat figan bağırıyordu.

Diktatörün beklenen, ilan edilen, hemen sonrasında da yalanlanan ölümü, sonu gelmez bir bekleyişe nokta koymuştu. Gece gündüz, *El Tiempo* gazetesinin ofisinden dışarı çıkamayan Maurice ile demokrat partiden arkadaşları, politik suçluların özgür bırakılmaları için yeni yönetimle pazarlığa oturmuşlardı. Yirmi yedi yıllık bir diktatörlük rejiminin ardından, halkın ayaklanmasından korkuluyordu. Vitali, Sabana Grande'deki dükkânının kepenklerini indirmişti. 19 Aralık, Perşembe günü, oğlunun Plaza Bólivar'da, arkadaşlarıyla buluşmasına karşı çıktı. İyi ki de öyle yaptı. Caracas Valisi, kalabalığı ateş açа-

[9] Efendi Babaları.

[10] 1492'de Engizisyon yüzünden İspanya ve Portekiz'den kovulan Yahudiler.

rak dağıttı. Ricardo de León tam kalbinden vuruldu. Henüz on beş yaşındaydı.

Şehri bir huzur kapladı yeniden, ama en yakın arkadaşının hayatına mal olan o birkaç günlük isyan, Jacques'ı derinden yaraladı.

Maurice bana, yeğenimin Francia Koleji'ndeki derslerine girmek yerine, gizlice örgütlenen Venezüellalı Öğrenciler Birliğinin toplantılarına katıldığını söylediğinde, ilk tepkim, anne babasını haberdar etmek isteği oldu. Kocam beni kararımdan vazgeçirdi: "Ne kadar az şey bilirlerse, bizim için o kadar iyi olur," dedi gizlilik kurallarına alışkın bir tavırla. Vitali, Simone ve çocuklarıyla aramızdaki aile bağlarından ona söz etmiştim. Yeterince iyi anlatamamıştım demek ki, bu cümlesi beni rahatsız etmişti.

1908 yılındaki Jön Türk isyanı İstanbul'u bir kan ve ateş gölüne çevirdiğinde, henüz on yaşındaydım... Biz aramızda Konstantinopolis derdik. Basık gökyüzünü, durgun suların ağır kokusunu, daracık sokakları ve *juderia*'daki kararmış ahşap evleri anımsıyorum. Evden çıkmam yasaktı. Biz Simone ile oyun oynarken, ablalarım çeyizlerini işler, annemse hayal kırıklığı içinde başımıza gelen felaketlerden söz ederdi. Günler öylece akıp giderdi; garip bir biçimde, aylak aylak, bazen coşkunluk anlarıyla, bazen de sonu gelmez ıstıraplarla ve uzaktan duyulan top tüfek sesleriyle.

Vitali, on sekiz yaşının verdiği heyecanla, olayların sonuçlanmasını beklerken, ortalığa çıkmayı reddederdi. Arkasından barut ve umut izleri bırakarak, bir görünür, bir kaybolurdu. Ağabeyim, benim kahramanımdı.

1492 yılında İspanya'dan kovulan atalarımız, Osmanlı İmparatorluğuna sığınmışlardı. Yahudi Sefarad Cemaati, dilini ve geleneklerini koruyabilmeyi başarmıştı. İstanbul'da, Selanik'te, Rusçuk'ta, İskenderiye'de ya da her nerede yaşıyorlarsa, Yahudiler Türkçe sözcüklerle bezenmiş XV. yüzyıldan kalma bir İspanyolca, yani *ladino* konuşuyorlardı. Bunun yanı sıra, "Arap topraklarında yaşayan Yahudilerin kültür düzeyini artırmak" amacıyla tüm Akdeniz ülkelerinde ve 1860 yılında da İstanbul'da kurulan, Fransız okulu Alliance İsraélite Universelle'in açılmasıyla, Fransızca gündeme gelmişti.

O günlerden bu yana, her ne kadar *ladino* anadilimiz olarak yerleşse de, Fransızca konuşmak, cemaatin "her şeyden haberdar olan" kesimine özgü, bir modernlik ve dışa açılma simgesi haline gelmişti.

Babam, *Señor Padre*'nin sekiz çocuğu olmuştu. Nita en büyüğümüzdü, bense en küçükleri. Biz, Nita'nın kızı Simone ile birlikte büyümüştük; istediği kadar teyzem olduğunu iddia etsin, hemen hemen aynı yaştaydık. Işıklar ve özgürlükler ülkesi Fransa'ya gitmeyi beklerken, birlikte Alliance'ta okumuştuk, sonra da Notre Dame de Sion'da.

Vitali'nin Galatasaray'daki eğitimi, militan faaliyeti yüzünden bölünmüştü. Jön Türk ayaklanması, bir padişahın indirilip, yerine yenisinin gelmesine yaramıştı yalnızca. Selanik'te yakalanan ağabeyim zorla savaşa götürülmüş ve bir bacağını kaybetmişti...

Altı dayanılmaz yılın ardından gelen ateşkes sayesinde, nihayet Simone ile birlikte Paris'e gitmemize izin çıkmıştı. Ben okumak istiyordum. Simone'un tek istediğiyse Amerika'da yaşayan gençlik aşkına kavuşabilmekti. Maalesef iznim kısa süreli oldu; ablamın ölümü beni başlangıç noktama geri getirmişti. Simone, Paris'te kısa süreli bir ilişki yaşadığı sevgilisinden ha-

mile kaldı. *Buena familia*'mız için çok utanç verici bir durumdu. Ağabeyim Vitali, yeğeni Simone ile evlendi ve Venezüella'ya göç ettiler. Simone'un oğlunu, yani yeğenim Jacques'ı nüfusuna geçirdi.

Bense 1923 yılında, Mustafa Kemal'in iktidara geldiği yıl, Türkiye'den ayrılıp Fransa'ya yerleştim.

Bazı Türk-Sefarad cemaati üyelerinin, kendilerini Paris'te, Konstantinopolis'e oranla daha rahat hissettikleri Voltaire Meydanına yakın bir yerlerde oturuyorduk. Kocam *Samaritaine*[11]'de çalışıyordu. En küçük çocuğu on üçündeydi, erkekliğe adım atılan yaşta. Özgürdüm. En azından teorik olarak. Ağabeyim Vitali, ilk denizaşırı seferlerinden birini yapan o uçağa atlayıp, Paris'e gelmese ve beni alıp yanlarına, Caracas'a götürmese, hep beklediğim ve çok güçlükle elde ettiğim bu özgürlük, beni hiç kuşkusuz öldürürdü.

Maurice İstanbul'u hiç görmemişti, Hasköy Mahallesini, *Señor Padre*'nin evini, "Articles de Paris" mağazasını. Nita'nın ninnilerini dinlerken uykuya dalmamıştı. Ağabeyim ile karısına neyin söylenip neyin söylenmeyeceğini nereden bilecekti? Oysa, sırf atalarımdan kalma boş inancım yüzünden sözüne kulak verdim: Jacques'ın başına bir şey gelmiş olsaydı kendimi asla affetmezdim.

☆ ☆ ☆

Harika bir geceydi, hilal şeklindeki ay, yıldızlı gökyüzünde parlıyordu. Çocuklar nihayet uyumuştu. Maurice, avluda oturmuş, gaz lambasının ışığında, gazetelerin arasında bir şeyler

[11] Paris'te büyük bir mağaza.

arıyordu. Kuraklık mevsiminin sonunda, Caracas'ın havası hiç bu kadar güzel olmamıştı. 1936 yılı umut vaat ediyordu. Barbar ölmüştü ve kimilerinin beklediği o "arındırıcı" kan gölü hiç gerçekleşmemişti. Birdenbire içimi bir mutluluk dalgası sardı.

– Kendimi iyi hissediyorum, dedim.

Maurice gözlüğünü alnına kaldırdı.

– Eğer López Contreras iktidarda kalmaya niyetliyse, hiç vakit kaybetmeden şu Caracas Valisi'nden kurtulması gerekir!

Maurice'in arkasına geçip ellerimi boynuna doladım.

– Dinlen biraz, dedim. Her şey yolunda. Siyasi tutuklular evlerine döndü, basın özgür, bir gecelik tatili hak ettin.

Bana hoşgörülü ama bir o kadar da düş kırıklığına uğramış gözlerle bakınca, bakışlarımı başka yöne çevirdim. Üç yıldır evli olmamıza rağmen, birbirimizden ne denli farklı olduğumuzu yeni yeni fark ediyorduk. Birbirimizi tanımadan önce sürdüğümüz yaşamlar bizi sertleştirmişti. Aşkımıza, saygımıza karşın, sürekli birbirimizle zıtlaşıyorduk.

Maurice'in politik toplantılarda ya da gazetesinin sütunlarında başkalarına gösterdiği fedakârlığın ve cömertliğin tanımı, bana göre uzun süre onu göremeyişim ve düşük bir maaştı. Birgün Simone'a dert yanarken, benimle nazikçe dalga geçti: Tüm bakışların çevrildiği ve bütün ellerin uzandığı biriyle evli olmaktan gurur duymuyor muymuşum? "En iyisine sahip olmak istiyordun ve onu elde ettin!" Simone haklıydı. Onu binlerce insanla paylaşmak zorunda olsam bile, Maurice benimdi. O beni seçmişti.

Maurice'in davranışı beni üzse de, asıl katlanamadığım çocuklarımı doğurduğumdan beri hiçbir şey yapmıyor olmamdı. İlk ayların yorgunluğunun, pek yorucu olmasa da, sürekli yinelenen işlerin üstesinden gelmiştim. Sarah ile Méir büyümüşler-

di, artık meramlarını anlatabiliyor ve kendilerini savunabiliyorlardı, hatta bana karşı bile; en sonunda kendi kendime onları sevmeme izin verdiğim için bana direniyor olmalıydılar. Peki uyanmak için ne bekliyordum hâlâ? Eserimi tamamlamak için...

Düğünümden kısa süre önce, henüz Giséla Bauer'ın psikanalitik terapisinin etkisi altındayken, Fransa'da "takdir kazanan" *Kızılderili* adında bir roman yazmıştım. Gerçi kitap pek fazla satmamıştı, ama çok olumlu eleştiriler almıştı.

Okumayı öğrendiğim ilk andan itibaren yazar olmak istemiştim. Yolum uzundu. Paris'te yaşarken, gazete tefrikaları ve radyo oyunları kaleme alarak hayatımı kazanıyordum: diziler. *Kızılderili* mi? Bilinçaltı fazlalığımın kazara kâğıda yansımasıydı, ya da bir mucizenin sonucu. İkinci bir roman, yazarlığımı kanıtlayabilirdi. Ama bu ikinci roman bir türlü gelmiyordu. Bomboştum. Çocuklarım, besisuyumu tüketmişlerdi.

Haftalar ayları kovalıyordu ve ben kendime sürekli bahaneler uyduruyordum. Yağmurlar, Gómez'in ölümü ve Maurice'in yeni sorumlulukları, sonra yeniden yağmurlar...

– Sence insan mutlu olduğunda yazabilir mi? diye sordum kocama.

– Mutlu mu? Maurice gülümsedi. Sen mi? Çok şaşırdım!

Ben de ona gülümsedim: Açıkçası, mutluluğumu hiçbir zaman fazla göstermemiştim. Ama öfkem dinmişti. Kocamla çocuklarım yanımdaydılar, sonunda bir yerlere varabildiğimi hissediyordum. Bu çok yeni bir duyguydu, onu tehlikeye atmayı göze alamazdım.

– Yazmak çok uzaklara gitmektir, diye mırıldandım. Artık uzaklara gitmek istemiyorum... Sence kendimi zorlamalı mıyım?

Telefon çalınca, Maurice bana yanıt vermekten kurtuldu. Arayan, arkadaşlarından biriydi: Vali Clavis yeniden sansür koymaya niyetlenmişti. 14 Şubat Cuma günü için, grev kararı alınmıştı. Üst kata çıktım: Telefonun sesi ikizleri uyandırmıştı.

Yeni bir çalkantılı döneme girmiştik ve yapmam gerekenler çok uzun zaman önceden kararlaştırılmıştı. Kurulmasına yardımcı olduğum ailemi ve aramızdaki bağı korumakla yükümlüydüm.

Tıpkı iki ay önce Gómez'in ölümünün ardından çıkan ayaklanmalardaki gibi, tek duyduğum Plaza Bólivar'daki kalabalığın üzerine doğrultulan silah sesleriydi. Akşam saat dörde doğru Simone, kızı Régine ile birlikte *quinta*'mızın kapısından içeri girdi. Henüz on yaşındaki kızcağız, doğuştan kamburdu. Ona bakamıyordum bile.

– Vitali dükkânı kapattı mı? diye sordum.

Simone başını salladı. Aralık ayından bu yana, ağabeyim dükkânını arada sırada açıyordu.

– Sorun Jacques. Meraktan ölmek üzereyim. Odasında mavi bir bere buldum, hani şu öğrencilerin yürüyüşleri sırasında taktıklarından. Artık liseye uğramadığını ve günlerini üniversitede geçirdiğini biliyor muydun?

Başımı sallama sırası bana gelmişti.

– Maurice onunla karşılaşmış... diye itiraf ettim.

– Ve sen bana hiçbir şey söylemedin? Sana inanamıyorum Rébecca, ne kadar bilinçsizce bir davranış. Oğlum bir kortejin içinde, askerlerin ateş hattında... Maurice nerede? Ona ulaşma imkânın var mı? Jacques'ı bulup, onu eve geri getirmemiz gerek...

– Yeni diktatöre tabak çanak satsın diye mi?

Sözler ağzımdan kaçıvermişti. Simone, elinde mendili, afallamış halde bana bakakaldı. Utancımdan kızardım, ama devam ettim:

– Jacques yerden göğe kadar haklı. Vitali'nin onun yaşındayken verdiği mücadeleyi hatırlamıyor musun? Taksim Bahçesindeki gizli gezintileri? On beş yaş, başkaldırma yaşıdır. Ve bu ülkenin bunlara ne kadar ihtiyacı olduğu da ortada! Maracaibo'daki petrolden yalnızca Amerikalıların ve bir avuç namussuz askerin yararlanması normal mi sence?

– Ben sana oğlumdan söz ediyorum, Rébecca! Evladımdan, yüzünden, kollarından, bacaklarından... ona zarar vermelerini istemiyorum!

Simone gözyaşlarına boğuldu. Régine annesini avutmaya çalıştı. Yaptığımdan utanıyordum. Simone'un şu an hissettiklerini, Paris'teki yeğenim için hissetmiştim; benim yetiştirdiğim ve parlak eğitimini Işıklar Kentinde sürdüren yeğenim Claude için. Yıllarca etle tırnak gibi yaşamıştık. Canı acıdığında, benim de canım acırdı. O iyi olduğunda, ben de iyiydim. Ondan ayrılışım, yaranın kabuğunu kopartmak gibiydi. Yaram hâlâ kanıyordu. Çocuklarımın doğumu bile onu kapatmaya yetmemişti.

Simone'a sarıldım. Régine, Esterlina'nın kahve, *biskochos*[12], gül reçeli ve su bardakları hazırladığı mutfağa girdi. Régine tepsiyi salondaki sehpanın üzerine bıraktı. Simone kızını öptü ve "*De novya*[13]" diye fısıldayıp, kaşığını reçel kâsesine daldırdı.

Başım dönüyordu. Bir an için Konstantinopolis'e, Hasköy'deki evimizin *cortijo*'suna, avlumuza geri dönmüş gibiy-

---

[12] Bir tür kuru pasta.

[13] Gelin olduğunu göreyim.

dim. Tepsi bu defa Ernesta'nın elindeydi. O evlendikten sonra, ben "evlenecek yaşa" geldiğimde, onların yaptığını yapmayacaktım. Tepsiyi yapış yapış reçelin üzerine fırlatacaktım. Annem: "Sen de benim çektiklerimi çekeceksin, başka yolu yok. Bir kadın evlenmeli, çocuk doğurmalıdır. *Ke mal mos kera*[14]." dermişçesine, o küçücük gözleriyle bana kötü kötü bakışlar fırlatacaktı.

Ernesta hiç evlenmedi, bense bir et parçası gibi satıldım. Bunların hiçbiri, Simone'un çocuklarını toplumumuzun eski âdetlerine uygun olarak yetiştirmesine engel olmadı. Küçük Sarah'mı bunlardan uzak tutmaya yeminliydim.

– Vitali nerede? diye sordum.

– Sinagogda. Ben... şey, Şabat[15] yemeği hazırladım da... Bize katılmak ister misin? Maurice ile tabii...

Şaşkına dönmüştüm.

– Bunu sık sık yapar mısın?

Simone başını eğdi. Bunun, ağabeyimin yeni bir kaprisi olduğunu mırıldandı. Kapris sözcüğünü söylemekte kararsız kalmıştı. Bir gereksinimdi daha çok.

– Bir tek dini inancı eksikti! diye bağırdım. Vitali'ye hiç yakıştıramadım!

Bir Hamursuz Bayramı akşamı (1903 müydü, yoksa 1904 mü?) Vitali, babamıza, yani *Señor Padre*'ye geleneksel dört soruyu sormayı reddetmişti. Ailem gözlerini, içinde hurma reçeli ile acı otların sunulduğu Seder[16] tepsisine dikmiş, öylece

[14] Tanrı bizi korusun.

[15] Kutsal Cuma akşamı.

[16] Hamursuz Bayramının geleneksel yemeği.

otururken, bu gerginliğe daha fazla katlanmayı reddetmiş olan ben, mırıldanmaya başlamıştım: "Bu akşamın, diğer akşamlardan farkı ne?" Sağır edici bir sessizliğin içinde, babamın, oğlunun kaprislerine boyun eğmediğini, tıpkı diğerleri gibi soğukkanlılıkla karşıladığı bir mutsuzluğu daha sineye çektiğini herkes anlasın diye, yaralı bir ses tonuyla yanıtladığı diğer soruları da peş peşe sıralamıştım: "Bizler Mısır Firavunu'nun kölelerivdik..."

O dönem Vitali, eşitlikçi ve laik bir dünyanın, padişahlardan, papalardan, hahamlardan ve rahiplerden arınmış, "Elektrik" adlı bir perinin hüküm süreceği, Latin alfabesinin ve Türk dilinin kullanılacağı bir Osmanlı İmparatorluğunun hayalini kuruyordu. Kısa süre sonra *buena familia*'mızdan ayrılıp, Jön Türk ihtilalinin hazırlandığı Selanik'e gitti. Harika bir dönemdi on sekiz yaş dönemi. Beş yıl sonra sevdiği kadını, sağ bacağını ve tüm düşlerini yitirmişti. Babamız gibi tüccar oldu ve doğduğu günden beri onu bekleyen, İstanbul'un judeo-espagnol[17] cemaatinde kendisine ayrılmış makama yerleşti. Ama ne Venezüella'da ne de Türkiye'de, Kipur'da oruç tuttuğuna, domuz eti yemeyi reddettiğine ya da sinagoga gittiğine şahit olmuştum.

– Şu Almanya'da olup bitenler yüzünden, diye açıkladı Simone.

– Allah'a inanmasına mı neden oluyor yani? diye dalga geçtim. Ben tam aksini düşünürdüm!

– Bu kadar iğneleyici olma. El ele verip birlik olmamız gerek... Maurice'e bizi aramasını söyle. Vitali merakından öldü, beni de tahmin edersin artık...

[17] İspanyol Yahudilerinden oluşan topluluk ve kullandıkları dil.

Régine ile Simone'u evlerine bıraktım. Her yıl bu aralar, ağaçlara yuva yapan martıların sesi kulaklarımızı tırmalardı. Bu kanatlı haşerelerin çığlıkları olmasa, ateşli silahların seslerini duyabilir miydik acaba? Simone'u öpüp, haber alır almaz onu arayacağımı söyledim. *Muchacha*'ları kapıyı açtı ve Régine piyanosuna doğru koştu.

Tam gitmek üzereydim ki, Simone elini omzuma koyup bana engel oldu.

– Jacquot'ya gerçeği söylemeli miyim, diye düşünüyorum, dedi iç geçirerek.

Benim ve psikanalist dostumuz Giséla Bauer'in tavsiyeleri sonucunda bu anı, yıllardır sürekli erteliyordu.

– İşin aslı, ben Vitali için üzülüyorum. Jacques'ın kendisinden giderek uzaklaştığını düşünüyor.

– Öz oğlu da olsaydı, durum farklı olmazdı, dedim.

– Ama gerçek şu ki, öz oğlu değil... Bu yüzden doğru zaman olabilir mi, diye düşündüm? Açıkçası aşırı tepki vermesinden korkuyorum...

Yanıt vermedim. Simone bana, Jacques'ın arada sırada Maurice ile tartışıp tartışmadığını sordu. Ve gerekirse onunla bu konuyu konuşmaya razı olup olmadığımızı...

Cümlesini bitirmeye zamanı olmadı. Kapının önünde bir taksi durdu ve içinden Vitali indi, başında kippa[18]'sı ve kolunda katlı duran dua şalıyla. Ağabeyim, son gördüğümden bu yana on yıl yaşlanmış gibiydi. Onu öptüm ve yemek davetlerini kabul ettim.

Beyaz masa örtüsünü ve mumları yanan şamdanları görmek beni heyecanlandırmıştı. Simone ile Vitali öylesine doğal

[18] Takke.

davranıyorlardı ki, bir süre sonra farkında bile olmadan geleneksel hareketler ve sözcükler aklıma gelmeye başladı. Régine'in üzerinde, iyi aile kızlarına yaraşır cicili bicili bir elbise vardı, ayağına beyaz soket çorapla rugan ayakkabı giymişti. Evdekilere, Maurice'e haber vermelerini söylemiştim. Jacques'tan henüz ses seda çıkmamıştı.

Radyodaki haberlerden, şehir merkezinde toplanan kalabalığın arasında çok sayıda ölü olduğunu öğrenmiştik. Askerler *Casa del gobierno*'nun teraslarından ateş açmışlardı.

Yemeği bitirmek üzereyken Maurice geldi, üstü başı pislik içindeydi, tıraş olmamıştı ama içi içine sığmıyordu. Birden fark ettim: Ben bu adama hâlâ deliler gibi âşıktım. Jacques'ı, mavi beresiyle yürürken gördüğünü söyledi bize, diğer öğrencilerle birlikte Başkanlık Sarayının önünde toplanmışlardı. López Contreras muhtemelen asla tutulmayacak vaatlerle dolu bir nutuk çekmişti; şimdilik ortalık yatışmış gibi görünüyordu.

Vitali güçlükle yerinden kalktı.

– Beni oraya götür, dedi Maurice'e.

– Nereye?

– Oğlumu almaya. Nerede olduğunu biliyor olmalısın.

Maurice onu kararından vazgeçirmeye çalıştı. Jacques ile arkadaşları, büyük bir coşku içinde üniversiteye dönmüş olmalıydılar. Bu yandaşlık anlarını, bu paylaşılan heyecanı bölmek gaddarlık olurdu...

– Oğlun gençlerle birlikte Vitali. Bu akşam dünyalar onların oldu.

– Benim başıma gelenlerin, onun da başına gelmesini istemiyorum. Bizler burada yabancıyız, bunu asla unutma. Yahudi'yiz. Bugün dost, yarın düşman.

Simone ile bakıştık. 1908'deki Jön Türk isyanından sonra, Selanikli Yahudilerin, –hep dost bildikleri– yabancı güçlerle iş-

birliği yapan ve asırlardır Osmanlı İmparatorluğunun sırtından geçinip yollarını bulan hainler olduğu söylenmişti. Vitali, Yahudilerin uluslararası ilişkilerini çözmek üzere Balkanlar'a gönderilmişti.

Maurice, ağabeyimi, üniversiteye gidip oğlunu küçük düşürmekten vazgeçirmeyi başarmıştı; ama Jacques ertesi sabah kahvaltı saatinde evine döndüğünde, toplanmış bavulları ve kendisini bekleyen bir katırcıyla karşılaştı. Vitali onu Ant Dağlarındaki bir Katolik okuluna gönderiyordu...

Hiçbirimiz ona karşı çıkamadık.

☆ ☆ ☆

Anılar hayal meyal aklıma geliyor, bir tür mide bulantısı gibi. Yirmi yıl sonra, altı milyon ölüden sonra, o zamanlar içimi kaplayan heyecanı düşünmek bile beni yoruyor. Başımıza geleceklerden nasıl da habersizmişiz. Haberimiz olsaydı bile, neyi değiştirebilirdik ki?

Jacques, Merida'da geçirdiği her güne lanet etti. Her ne kadar çocuklarımızın sağlığı ve beslenmeleri biz Yahudi ailelerinin saplantısı haline gelmiş olsa da, Simone ile Vitali oldukça huzurlu görünüyorlardı. Ben de onlar gibi davranmaya başlamıştım. Zavallı çocuğun çektiklerini asla tahmin edemezdik. Venezüella'daki iyi aile çocukları, başkentteki yabancı okullardan birine devam etmiyorlarsa eğer, Ant Dağlarında yatılı okurlardı. Oranın iklim şartlarının okumaya çok elverişli olduğunu söylerlerdi...

1936 yazında, tatil zamanı yeğenim eve çok zayıflamış ve pislik içinde döndüğünde, ondaki bu değişikliği buluğ çağına

yormuştuk! Mutsuz hali de, erişkinliğe geçişten kaynaklanıyor olmalıydı. Simone, Vitali ve ben de bu yollardan geçmiştik.

Okullar açılıp da geri dönüş zamanı geldiğinde, yeğenimin halinden anlamam, onun bu suskunluğundan bir anlam çıkarmam gerekirdi.

Her biri kendi dertlerine dalmış olan Vitali ile Simone'un, kafalarını kuma gömüp gerçeklerden kaçmaya çalıştıklarını da anlamam gerekirdi.

Vitali, Avrupa'daki Yahudilerin kaçmalarına yardım ettiği için, dükkânına hemen hemen hiç uğramıyordu. Giderek bir saplantıya dönüşen inadı bizi şaşkına çeviriyordu. Nuremberg yasalarına rağmen, "son çareye" inanamıyorduk (inanmak istemiyorduk). Birçok kez Simone, ailesinin geleceğini ve refahını düşünmeyen ağabeyimle konuşmamı istemişti benden, ama gerçekten değer verdiğim bir çiftin arasına girmek istemiyordum.

Simone'un hasta olduğunu ve kendini ölüme mahkûm sandığını bilmiyordum. Anemikti ve doktor kanında bir sorun olduğu teşhisini koymuştu. Simone yalnızca birkaç aylık ömrü kaldığını sanıyor ve Régine'in geleceğini kendine dert ediyordu. Bir Sefarad anne, arkasında bekâr bir kız bırakamaz...

Paylaşıma ve güvene o kadar önem veren ağabeyimle yengem, giderek birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olan, kendilerini aşan olaylar yaşıyorlardı. Jacques'ın gidişi içlerinde bir suçluluk hissi uyandırmıştı, her Yahudi'nin içinde sakladığı, beslediği, büyüttüğü, boğduğu, beklettiği, derin bir suçluluk duygusuydu bu: Suçluluk duygusu ve ona bağlı olarak yaşadığımız belirsiz ilişkiler, biz seçilmiş toplumu diğerlerinden ayıran belirleyici bir mühür gibidir...

Vitali, atalarımızın geleneklerini sürdürmediği, Yahudi aleyhtarıymış gibi görünen gerçekleşmesi imkânsız bir birleş-

meyi arzuladığı için, suçluluk duyuyordu. Simone ise, oğluna babasının kim olduğu gerçeğini söylemediği için suçluluk duyuyor ve hastalığının, geçmişteki davranışından ötürü, kendisine ceza olarak verildiğine inanıyordu. Birbirleriyle konuşmak yerine, her biri diğerini günahlarıyla boynuzluyordu, gizlilik ve utanç içerisinde.

Kendimi terk edilmiş hissettiğim için, hiçbir şeyden kuşkulanmıyordum. Şubat ayından beri Venezüella, kendi halk cephesiyle uğraşıyordu. Léon Blum'un rolünü Rómulo Betancourt üstlenmişti. Şimdiye dek gidilen bu en uzun grev, petrol üretimini felce uğratmıştı. Maurice, demokrat arkadaşlarıyla birlikte Caracas'tan Maracaibo'ya koşturup duruyordu. Hiç kimse bu durumla nasıl başa çıkacağını bilmiyordu.

Kocamı beklemekten usanmış halde, Esterlina çocuklarla oynadığı sıralarda, çalışma masamda saatlerce oturuyor, hevesle yeni kitabıma konu arıyordum. Sanki kitaplar bu şekilde yazılırmış gibi.

Kızılderili'nin konusu gökten zembille inmişti. Belki de bu yolda devam etmeliydim. Romanım yayınlandıktan sonra, bazı okuyucular bana Georges Dumas ile Victor Margueritte'in Brezilya ile ilgili yazılarından söz etmişlerdi. Margueritte'in sekreteri, Lévi-Strauss diye biri, Amazonlarda bir göreve tayin olmuş ve bir seyahatname yayınlamıştı. Yazdıklarını elde etmek gibi bir niyetim yoktu. Bu topluluklar hakkında ne kadar az şey bilirsem, onları o kadar iyi yaşatabileceğime inanıyordum. Bilginler inceler, romancılar sezer ve başkalarının ötesinde bir şeyler ararlar. "Batılıların ışığının" dışında kalmış olan Kızılderililer, beni kendimle ilgili aydınlatıyorlardı. Başkalarını, ölçü birimleriyle tarif eden bilim adamının aksine.

Peki ama budunbilimcilere karşı duyduğum güvensizliğim, ister babamın, dinimin, politikanın ya da bilimin olsun, her tür-

lü kânuna sürekli olarak başkaldırmama neden olan, ebedi dikbaşlılığımdan kaynaklanıyor olamaz mıydı?

Çevremi saran bu sahte egzotizmin içinde, edebi değeri olan bir şeyler bulma ümidimi yitirmek üzereyken, Hitler Almanya'daki Yahudileri ülkeden sürüyor, Jacques ortaçağdan kalma bir okulda çürüyor ve Simone günden güne sararıp soluyordu.

Onların evinde kutladığımız *Roş-Aşana*[19]'dan kısa süre sonra, Simone bir akşam dernekte bayılıverdi. Bayram hazırlıkları onu çok yormuş olmalıydı. Ölmek üzere olduğundan emin olmasına ve kesinlikle doktor istememesine rağmen, Giséla Bauer ona Kuzey Amerikalı bir hekim gönderdi. Doktor birkaç tahlil yaptıktan ve kan örneği aldıktan sonra, kararını açıkladı: Simone'un kansızlık sorunu, sürekli tekrarlanan âdet kanamalarından kaynaklanıyordu ve rahminin ameliyatla alınması gerekiyordu.

Durum bir anda çok daha az dramatik ve çok daha az karmaşık hale gelmişti. Rómulo Betancourt ile kocamın henüz değiştirememiş oldukları ülkenin sağlık koşulları göz önüne alındığında, hayatını kurtaracak ameliyatı geçirmek üzere Simone'u Birleşik Devletlere göndermek, daha mantıklı görünüyordu.

Sefarad geleneğine göre, tüm aile bireylerine haber salındı.

Ablam Adéla'nın üç çocuğunun en büyüğü olan Georgette, Boston'da büyük bir hastanede çalışıyordu. Simone'u ve annesinden ayrılmak istemeyen (ya da tam tersi) Régine'i hemen buyur edebileceğini söyledi. İki erkek kardeşiyle birlikte bü-

---

[19] Yahudi takviminde yeni yıl, sonbaharın en büyük bayramlarından biri olan Aşana.

yüttüğüm Georgette ile aram hiçbir zaman pek iyi olmamıştı, yine de onu okuması ve istediği mesleği seçmesi konusunda yüreklendirmiştim... Aramızda sevgi olmadığı için, duygularımız saygıdan ibaretti. Georgette'in Simone'a, benden esirgemiş olduğu tüm şefkati vereceğinden emindim. Simone her zaman için kendini sevdirmeyi bilmişti.

Aradan geçen yıllara ve bizi ayıran kıtalara rağmen, aramızdaki dayanışmanın hâlâ var olduğunu görmek güzeldi. *Señor Padre* görse sevinirdi.

Aralık ayının ortalarına doğru, Simone ile Régine'in Boston'a gidişlerinden kısa süre önce Maurice, ağabeyimle yengemin evinde artık bir alışkanlık haline gelen Şabat yemeğinde bana eşlik etmeyi kabul etti.

Simone, ondan gerçeği sakladığımızdan ve ölüm döşeğinde olduğundan emindi.

– Senden son bir ricam olacak, diye mırıldandı.

– Yeter! diye isyan ettim. Ölmeyeceksin işte!

– *Ke mal mos kere*, diye fısıldadı Vitali.

Elimde olmadan, boynumda taşıdığım nazar boncuğuna dokundum. Maurice, sessizce kıpırdayan dudaklarımızı izlerken gülümsüyordu.

– Aranızda ne fısıldaşıyorsunuz, sizi gidi kâfirler.

– *Mejores de mosotros*[20] ile dalga geçme, dedim.

– Batıl inanç bunlar!

Her birimiz kendimize göre batıl inançlarımızı yerine getirdikten sonra, Simone konuya girdi: Jacques'ı görmek için Merida'ya gitmemizi istiyordu bizden.

– Kim? Ben ve Maurice mi?

---

[20] Ruhlar (onları kızdırmamak için "İçimizde en iyi olanlar" diye çağırılırlar.)

Simone, Régine'i mutfağa gönerdi ve Vitali gözlerimin içine baktı:

– Simone, ona gerçek babasının kim olduğunu söylemeni istiyor, dedi.

Régine, elinde *uevos haminados*[21]'larla mutfaktan çıktı. Yemek sessizlik içinde yendi. Maurice sigarasını tüttürmek için bahçeye çıktı. Yeğenim piyanonun başına geçti. Vitali ile Simone bu konuyu uzun süre düşündüklerini ve aralarında tartıştıklarını söylediler: Böyle bir gerçeği açığa çıkartmak için en uygun kişi benmişim, Jacques'ın ne şartlar altında dünyaya getirildiğini biliyormuşum, gereken sözleri bulurmuşum, üstelik Maurice de bana destek olmak için yanımda olacaktı, hem o gençlerle nasıl konuşulması gerektiğini de bilirdi. Betancourt geldiğinde, onu coşku ile karşılamak için öğrencileri toplayıp Carabobo Parkına götüren o değil miydi?

– Saçmalıyorsunuz! diye karşı çıktım. Tüm bunların hiçbir ilgisi yok! Maurice yirmi bin kişiyle toplu halde konuşabilir, ama tek biriyle değil. Bana güvenin...

Simone ellerimi avuçlarının arasına aldı ve bu son isteğini, yerine getirmem için bana yalvardı. Abartılı hareketler ve sözcükler kullandığında ondan nefret ediyordum. Aile söz konusu olduğunda, Vitali hemen babamızdan, katılığından ve bağlılığından söz açardı.

– Hatırladığım kadarıyla, bu halinden pek de hoşlanmazdım! diye atıldım.

– Yaşlandıkça, öğrendim... Rébecca, sevgili kız kardeşim...

– Yeter! Neredeyse dizlerime kapanacaksın!

Protezi olmasa, onu da yapardı. Evet Doğuluydular, dramatik ve abartılı. Ben de on yılımı Paris'te geçirmemiş olsam, tıpkı onlar gibi olurdum.

---

[21] Kahve ve soğan kabuklarıyla kaynatılarak kabukları esmerleştirilen katı yumurtalar.

– Peki ya çocuklarım? diye sordum. Biz gidince onlarla kim ilgilenecek?

Karşı çıkarmış gibi yapsam da, yolculuk düşüncesi beni heyecanlandırıyordu. Maurice bana kalacaktı. Bilmediğimiz topraklardan geçerken, belki de o beklediğim elektrik gerçekleşirdi. Evet, yeniden yazmaya başlamak istiyorsam eğer, yatıştırıcı etkisi olan bu yerden ayrılmalıydım. Bencilliğim beni biraz utandırmış olsa da, Jacques'a doğumuyla ilgili sırrı söyleyebilecek tek insanın ben olduğuma inandırmaya başlamıştım kendimi.

– Her şey planlandı, diye yanıt verdi Vitali, bana güven veren bir ses tonuyla. Colette ile Adrien bir hafta içinde burada olacaklar.

– Henri'nin kızı Colette mi?

Büyük ağabeyimiz, asrın başında Cezayir'e yerleşmişti. Ortanca kızının, Protestan mimar Adrien Muller ile evlendiği haberini aldığımı, hayal meyal hatırlıyordum.

– Caracas'ın yeni kentleşme planını Fransızların üstlendiğini hatırlıyor musun? diye sürdürdü Vitali. O dönem bence *Casona* hâlâ etkiliydi.

– Barbarın ta kendisi! diye alay ettim.

– Hayır, için rahat olsun... Her neyse, ben Adrien'i önermiştim. Ardından kontratlar gelmeye başladı...

Aracılık yaptığı için kendisine teşekkür eden ve genç çiftin gelişini bildiren Henri'nin mektubunu gösterdi. Olayın, benim Merida'ya gidişimle ne ilgisi olduğunu anlamıyordum, ama beni eğlendiriyordu.

– Dayanışma çabalarının karşılığını almışsın, diye gülümsedim. *Señor Padre*'nin ruhu, Cezayir, Caracas ve Boston arasında şen şakrak dolaşıyordur!

– Şimdi anlıyor musun? dedi Simone sevinç içinde. Colette çocuklarınla ilgilenecek.

Kulaklarıma inanamıyordum: tarih her zaman mı, tekerrürden ibaret olacaktı?

– Buraya dadılık yapmaya gelmesi bana pek inandırıcı gelmiyor! dedim.

– Ben zamanında yapmıştım ama, Colette henüz üç yaşındayken ve annesi sinir hastasıyken.

Doğru söze ne denirdi? 1917 yılında, Simone zor durumdaki ağabeyine yardım etmek için Cezayir'e gitmişti. *Buena familia*'ların çoğunda, ailenin en küçük kızı ya da en fakiri, ya da ayağı aksak olanı, kendinden büyük bir akrabasının çocuklarına dadılık yapardı. İşin aslı bu göreve ben tayin edilmiştim, ama yolculuk öncesi bileğimi burkmuştum ve öfke içinde, görevimi devretmek zorunda kalmıştım. O dönem de herşey, işgal altındaki İstanbul'da kapana kısılmış olmaktan iyiydi.

Simone ile Régine Boston'a uçtular. Colette ile Adrien 1937 yılının Ocak ayının sonlarına doğru, Caracas'a geldiler. Petrol işçileri en sonunda istedikleri zammı almışlardı ve grev kararı ortadan kalkmıştı. Nihayet şehirde bir bayram sevinci yaşanmaya başlanmıştı. Onları havaalanında karşılayan arabanın içinde, saatlerce trafikte sıkışıp kalan Adrien, kendisini bekleyen işin yoğunluğunu kavrayabilmişti: Düzensiz inşaatlar, geçit vermeyen anayollar, genel bir sağlığa aykırılık...

Colette ufacık tefecikti, esmerdi, dümdüz saçlarını Louise Brooks tarzı kestirmişti ve kendisinden on beş yaş büyük olan hocasıyla evlenmişti. Bu okyanusaşırı yolculuk, onun hem balayı, hem de maceraya giriş biletiydi. Bebeklerime bakmaya niyeti olmadığını daha ilk anda anlamıştım ve bunu gayet doğal karşılamıştım. Hatta bir bakıma güven verici; şimdiki gençler

aile diktasına karşı, kendilerini bizim nesilden çok daha iyi koruyabiliyorlardı.

Kendini hemencecik işine kaptıran Adrien'in yokluğunda, Colette tüm zamanını, ona İstanbul'daki çocukluk anılarımızı anlatan amcası Vitali ile geçirmeye başladı. Colette Cezayir'de, kocasının dinini umursamayan Katolik bir anne tarafından yetiştirilmişti; genç kadına bu zamana dek *buena familia*'nın ne anlama geldiği bile öğretilmemişti...

Prinkipo[22]'daki yüzme yarışlarından, Kandilli'deki piknik-lerden ve Taksim Bahçesi'ndeki danslı çaylardan özlemle söz eden ağabeyimin, daha alaycı olduğunu düşünürdüm hep. Onun yerinde olsam, *Señor Padre* ile kavgalarından, *dhimmi*[23]'lerin statüsünden, annemin mide ekşimelerinden ve *corti-jo*'daki çamaşır günlerinden söz ederdim...

Vitali, çocuk bakımında Esterlina'ya yardımcı olması için bana hizmetçisini gönderdi. İşin aslı, Sarah ile Méir'in artık "ilgilenilmeye" ihtiyaçları yoktu. Şiddetli bir özgürlük dönemi geçiriyorlardı ve kendilerine ait bir dil yaratmışlardı. Her ne kadar başına buyruklukları konusunda kendime paye çıkarsam da, beni ne oyunlarına, ne de yaşantılarına dahil etmek istemedikleri gün gibi ortadaydı...

Ant Dağları'na gitmemizin önünde hiçbir engel kalmamıştı, ama Maurice her gün yolculuğu erteleyecek bir sebep buluyordu: Arkadaşlarına göre, hükümet solcu örgütlere karşı bir faaliyet içindeydi.

İçim içimi kemiriyordu.

---

[22] Büyükada.

[23] Azınlık nüfus. Gayrimüslimler.

4 Şubat 1937'de solcu partilerin yasadışı olduklarına karar verildi.

Birkaç gün sonra, polis Caracas'taki Merkez Üniversiteye baskın yaparak öğrencilere ateş açtı.

Ölenlerin gömüldüğü mezarlığa kadar, büyük bir kalabalığın katıldığı bir yürüyüş yapıldı. Maurice, arkadaşlarının arasında başı çekiyordu. Polis bu kez de ateş açacak mıydı? Her gösteride kocanın eve dönüp dönmeyeceğini, terk edilmiş cesedini bir yol kenarında mı bulacağımı düşünür dururdum, arkadaşları sırtlamış halde, kan revan içinde bir bayrağa sarılı...? Yakalanıp Cárcel Modelo'nun bodrum katında işkence de görebilirdi sürülmüş, ayaklarında prangalarla, taşradaki zindanlarından birinde, ya da "kaçmaya yeltendiği" için hırslı bir asker tarafından öldüresiye dövülebilirdi de.

Ama sonra geri dönerdi ve bedeninden öylesine büyük bir güç, öylesine büyük bir enerji yayılırdı ki, aklımdan geçenlerden utanırdım. Maurice'e hiçbir şey olmazdı, onu bu yüzden seçmiştim.

Yirmi yıl sonra, hâlâ benim kadar batıl inancı olan, her şeyi kötüye yoran birinin hayatını böylesine bir güven içinde nasıl geçirebildiğini merak eder dururum. Gün geçmiyordu ki, arkadaşlarından biri –pek çoğunu tanıyordum– işkence görmesin, zindana atılmasın, sürgüne gönderilmesin ya da ölümle tanışmasın.

Ant Dağları'nı geçmek için ayarladığımız katırcı bizi sonsuza dek bekleyecek değildi, her ne kadar sabır, bu ülke insanının erdemlerinden biri olsa da.

Bir akşam, Maurice'in tepkisini ölçmek için, Merida'ya tek başıma gidip, Jacques'ı geri getirme isteğimden söz ettim: Dedikleri gibi bir hükümet darbesi olacaksa eğer, ailenin bir ara-

da olması gerektiğini savundum. Maurice rıza göstermekle yetindi.

Son ana dek, benimle birlikte geleceğini ümit ettim. Yeteneklerime duyduğu güven, benim kendime olan güvenimden fazlaydı anlaşılan.

Bir kez daha, tek başıma, öfke ve güçsüzlük içinde, kendi seçimim olmayan bir yola koyuluyordum. Bir yandan da terk edilmişlik duygusu, özgürlük heyecanıma karışıyordu.

O dönem, yalnızca birkaç yoldan at arabalarıyla geçilebiliyordu. Yollar, daha doğrusu mezarlıklar, General Gómez'in siyasi tutukluları için inşa edilmişti. Simone bana, 1928 yılındaki öğrenci isyanlarını ve ardından gelen bastırma hareketlerini anlatmıştı; yüzlerce öğrenci sıtma salgını olan bölgelere mıcır taşırken hayatını kaybetmişti. Hayatta kalabilenler Küba'ya ya da Costa Rica'ya sürülmüşlerdi ve şimdilerde Betancourt'u yakın korumaya alan güvenlik görevlileriydiler. O zamanlar bu yollarda araba yolculuğu yapmak demek, hastalığa davetiye çıkartmak demekti.

Vitali bana, ketum ve ayık sayılabilecek bir *Cholo*[24] olan şoförünü tahsis etmişti. Ayakbastılar ödenirken herhangi bir sorunla karşılaşmamak için, yanında yeterince alkollü içki ile sigara getirmişti. Bahşişin kol gezdiği bir ülkede doğmuş olmama rağmen, şoförün rüşvetleri dağıtışındaki rahatlığa hayran kalmıştım.

Gideceğim yere kadar bana eşlik etmesini kararlaştırmıştık. Oysa sırf erkeklik gururuna yediremediği için, atlardan korktuğunu patronuna söyleyememişti. Yol tek şeride düşüp, (hiçbir işarete gerek duymadan) daracık bir patikaya dönü-

[24] Kızılderili ile beyaz melezi.

şünce ve beklediğimiz katırcı gelmeyince –Venezüellalılar çok sabırlı olsalar da, pek güvenilir oldukları söylenemez– bir anlık bir kararsızlık yaşandı. En son geçtiğimiz köye geri dönmek için saptığımız sırada, birdenbire ortaya, iki atı yularlarından çekiştiren bir Kızılderili çıkıverdi. Kim ona haber vermişti? Hayvanlar nereden geliyordu? Asla öğrenemeyecektik. Tek kelimesini bile anlayamadığım bir İspanyolca ile konuşmaya başladı. Sonra Kızılderili, atlardan birine bir amazon gibi binmem için bana yardım etti, diğeriniyse yularından sürüklemeyi sürdürdü, şoför bizi yaya izledi. Tuhaf bir grup oluşturuyorduk.

Bir saatin sonunda ağrılar içinde, ata erkek gibi bacaklarımı ayırarak bindim ve varış noktamıza kadar da öyle gittim.

Kendimi şaşırtıcı derecede neşeli, zinde ve kaygısız hissediyordum. İrtifa kanımı kamçılıyordu sanki. *Kızılderili*'yi yazmamı sağlayan, bu ülkeye ilk yolculuğum sırasında olduğu gibi, yepyeni duygularla dolup taşıyordum. Bu duyguların sonradan habersizce sıraya dizileceklerini ve yalnızca gerekli olanların akılda kalacağını biliyordum: Bir *frailejon*[25]'un yumuşaklığını, *cantinas*'lardaki ızgara kokularını, çelimsiz çocukların güneşten açılmış saçlarını, koka yaprakları çiğneyenlerin boş bakışlarını, gölün doğaüstü siyahlığını, dinginliği, devasalığı, sonsuzluk hissini belleğime kazımam için, bir not defterine ihtiyacım yoktu.

Ant Dağları'na her yolculuğumda, ciddi ve ağırbaşlı bir merasime gider gibi hissederdim. Başka hiçbir yerde böylesine bir sessizlikle karşılaşmamıştım, fırında fazla kabaran ve ezmemek için çok yavaşça yenen bir pasta gibi. Ama insanın içine işlese de, korkutmuyor değildi. Tam aksine. Ant Dağlarındaki korku ne hummalı, ne de nemlidir. Bedenin bir parçası gibi-

25 Yüksek yaylalarda biten bir ot.

dir, tıpkı sessizlik gibi, toprağın, pançoların, mısırların, zayıflıktan kemikleri sayılan ineklerin, duvarların ve damların aşıboya renkleri gibi. Her şey yavaşlamış, ölmüş gibidir; şapkalarının altında bir top gibi kıvrılmış oturan Kızılderililer, asfaltsız yolların çamurlu sularında bata çıka yürüyen domuzlar, kirli ve çıplak kıçlı bebekler. Oksijene pek rastlanmaz.

Beyazlarla Kızılderililerin, neden ortak bir dilleri olmadığını anlamak için, Lévi-Strauss'un analizlerine ihtiyacım yoktu. Kızılderili, sözcükleri iletişim kurmak için kullanmaz. Sessizliği, dağlarınkine eklenir ve insanoğlunun içinde yatan sessizliği, temeldeki gizeme geri gönderir.

Benliğimi sıkıştıran mengene gevşemeye başlıyordu. Bulunduğum yerden, ne Maurice ne de çocuklar için yapabileceğim bir şey yoktu. Ailevi bir görevi yerine getirmek için burada olduğuma göre de hiç kimse beni eleştirmeyi aklından bile geçiremezdi. Kim bilir kaç zamandır kendimi hatalarımdan ve hayatın yükünden bu denli arınmış hissetmemiştim? Kendi yükümden kurtulmak bana çok iyi gelmişti!

Kendimi asla, çevreyle bu denli uyum içinde, bu kadar sağlam, bu kadar kendimden emin hissetmemiştim, dağların ardındaki güneşin hareketiyle, etraf bir saniyede göz kamaştırıcı bir aydınlıktan, zifiri bir karanlığa dönüştüğünde bile... Doğanın güçleriyle tek vücut olmuştum, irademi Ant Sıradağlarının büyülü keyfine teslim etmekten mutluydum.

İki yamaç arasında kalan okulu daha göremeden, çan seslerini duydum. Beyazlığı gözleri kamaştırıyordu. Yaklaştıkça, duvarlarındaki kirecin leş gibi ve çatlaklarla dolu olduğunu fark ettim.

Küçük kiliseden çıkan öğrenciler solgundu, gözlerinde

vahşi bir ışıltı vardı, önce Beyazlar, ardından *Cholos*, en sonda da bir elin parmakları kadar *Zambos*[26].

– *Tia*[27] Rébecca!

Jacques'a sıkı sıkı sarıldım. Geçen yaza göre daha da çelimsiz göründü gözüme, üstelik çok da kötü kokuyordu.

– Bir şey mi oldu? Annem mi yoksa?

İçini rahatlattım ve onu götürmeye geldiğimi söyledim. Eve döneceğini duyunca biraz gevşedi ve hafifçe gülümsedi. Çalan davulun sesiyle hazır ola geçti. Bu akşamlık bu kadardı. İkili sıralar halinde yemekhaneye girişlerini izledim. Rahiplerden biri, beni konuklara ayrılmış bölüme götürdü. Geceyi bir keşiş hücresinde geçirdim. Soğuğa rağmen dünyayla iletişimimi kesip, birkaç ay burada kaldığım taktirde, gerçek bir başyapıt ortaya koyabileceğimi düşündüm.

Ertesi sabah Jacques, henüz tan bile ağarmadan eşyalarını toplamış, beni bekliyordu. Bir an önce buradan gitmek ister gibiydi. Katırcının önderliğinde, hiç konuşmadan at sırtında yol aldık.

– Arkadaşlarınla vedalaştın mı? diye sordum.

– "Arkadaşlarım"mış!

Yere tükürdü. Başka soru sormamaya karar verdim. Şu son günlerdeki heyecanım hislerimi bilemiş gibiydi. Jacques çelişkili duygular içindeydi: Ona böylesi bir deneyim yaşatanlara karşı öfke duyuyor; çektiklerini anlatıp canımızı yakmaktansa korkuyordu.

O sabah söyledikleri, kazanından taşan köpüklerdi yalnızca.

Orada yaşadıklarını ve benden gizlediklerini hayalimde

---

[26] Zenci ile Kızılderili melezi.

[27] Teyze.

canlandırmakta hiç zorlanmadım: Dini ayinleri, anlamsızca uygulanan şiddeti, şeref kurallarını ve diğer dayanıklılık sınavlarını... İber Yarımadası modeline uygun, tropikal bir vahşet ve eksik bir Avrupa zihniyeti karışımından meydana gelen okul, bağnazcılığa doğru kayan bir dindarlıkla, zoraki bir sersemletmeyi birleştirir gibiydi. Açlık, bedensel cezalar, ırkçı ayrımcılık, erkeksi niteliklerin yüceltilmesi gibi her türlü ahmağı, potansiyel bir *caudillo*'ya dönüştürebilecek özellikler.

Sefaradlar'ın yüzyıllara, savaşlara, baskılara rağmen İspanya'yı özlemle andıklarını düşündükçe! İspanya'dan kovulduktan tam dört yüzyıl sonra, yeğenim Jacques Gatégno, atalarımızın uğruna onca gözyaşı döktükleri o altın çağın, Yahudilerin ve Arapların sürülmesiyle birlikte son bulduğunu fark edebilmişti: Büyük araştırmacılar, ülkelerini ve tüm sömürgelerini geri zekâlılığa mahkûm etmişti.

– Geçen yaz Caracas'ta neden hiçbir şey söylemedin? Kendini cezalandırmak mı istiyordun?

– Hayır... Evet... Ölürken Ricardo'nun yanında olmalıydım. (Çökmüş gözlerinden yansıyan alev alev bakışlarını bana çevirdi.) Evde yaşamak giderek güçleşiyordu... Annemin bize olan sevgisi, babamın çektiği acı, Régine'in piyano tutkusu. Acı çekmek uğruna dahi olsa burada kalmaya kararlıydım. Kendime daha büyük bir aile arıyordum, oysa tek bulabildiğim ilkel yabaniler oldu...

– Aileni bulacaksın, dedim ona heyecanla. Daha da güzeli, kendi aileni kuracaksın.

Bir vadinin yamacındaki küçük bir köy olan Mucuchies'e varmak üzereydik, burada bizi bir araba bekleyecekti. Akide renkli küçücük evlerin sıralandığı, yokuş aşağı giden tek sokağı vardı. Çatıları mısır püsküllleriyle örtülüydü. Venezüella'daki tüm köyler gibi hayat, bir kilisenin, bir ambarın ve bir kah-

ve-bakkalın yer aldığı Plaza Bolívar'ın çevresinde geçiyordu; ayrıca pançolarının altına kıvrılmış oturan koca şapkalı birkaç Kızılderili, avare gezen köpekler ve Antların sessizliği.

Katırcı hayvanlarını alıp gitti, Jacques'ı şehrin en temiz görünümlü *cantina*'sına götürdüm.

Ne kadar aç olduğunu görünce, yanıma birkaç *borekitas*[28] ya da bir torba susamlı *rosket*[29] getirmediğime pişman oldum.

– Yemek o kadar berbat mıydı? diye sordum.

– Küflü buğdaydan galetalar, bayram günlerinde de üstünde yüzen koca kara sineklerle patatesli ve yumurtalı çorba. Dün akşam sana ne ikram ettiler?

– Sütlü kahve ile galeta, diye mırıldandım. Taze.

– Peki yatakta mı yattın?

– Evet...

– Biz yatakhanede tahta somyalarda yatıyoruz.

Dudaklarımı ısırdım, duyduklarıma inanamıyordum, tükenmiştim. Jacques annesine hiçbir şey anlatmamam için bana yalvardı.

Niyetim yoktu zaten. Simone, oğlunu açlıktan ölmeye terk ettiğini duysa, kendini asla affetmezdi! Yahudi anne babalar çocuklarını pamuklara sarıp sarmaya meyillidirler, özellikle de oğullarını. Onları patlayana kadar beslerler. Yemek, yemek, daha yemek... Yemek konusundaki bu saplantımız nereden geliyor acaba? Mısır'dan kaçtığımız dönemden mi? Kipur'da akşama kadar oruç tutmamız gerektiğinde, gün boyunca birbirimize midemizin nasıl kazındığını, canımızın neler çektiğini, titremelerimizi, baş dönmelerimizi anlatır dururuz. Büyük Tövbe imiş! Büyük Şikâyet demek daha doğru! Sürekli tüketilen yiye-

---

[28] Peynirli poğaça.

[29] Halka, simit.

ceklerin hazırlanışı da bir başka âlemdir... Uzun uzadıya sabırla kesilip biçilen o lezzetli börekler, hamurun sevgiye dönüşmüş halidir adeta. Jacques'ın bile bile arka ettiği bir sevgi, çünkü aile yuvasına dönmesi için bunlardan tek birinin hayalini kurması yeter de artardı...

Jacques'a iki kocaman biftek, bir düzine yerli muz, koca bir kâse *goyav*[30] reçeli yedirdim, bir litre kadar da sütlü kahve içti. Yan masamızda oturan bir seyyar satıcı, bizi gülümseyerek izliyordu.

– Ben de sizin gibi Fransızca konuşuyorum, dedi oldukça belirgin bir şiveyle. *Soy el Turco, sabe*[31]?

Güney Amerika'da seyyar satıcılara *Turcos* denirdi. Kuşkusuz aralarında birkaç Türk de vardı, ama çoğunlukla Faslılardan, Suriyeli, Lübnanlı, Rum ve Ermenilerden, Tetouanlı ya da İzmirli Musevilerden, Cayenne[32]'den kaçmış maceracılardan, asker kaçaklarından, kürek mahkûmlarından oluşurlardı... Fransızca konuşuyor olmaları, aralarındaki tek ortak noktaydı.

Seyyar satıcı bana haberi İspanyolca verdi: Hükümet, Betancourt ile kırk beş sol görüşlü temsilcinin sürülmelerini öngören kararnameyi imzalamıştı. Maurice adı geçenlerin arasında olmalıydı. Tutuklananlar olmuş muydu? Soru sormanın tehlikeli olduğunu biliyordum. Diktatörlük rejimi, casuslara karşı temkinli olmayı öğretmişti bize, *Turcos* olsalar bile...

Jacques durumu kavradı ve o da benim gibi sessiz kaldı.

Vakit kaybetmeden eve dönmemiz gerekiyordu. Caracas'a varmadan, hiçbir şey öğrenemeyecektim. Başkentin dışında ne telefon, ne telgraf, ne gazete dağıtımı, hiçbir şey doğru dü-

---

30 Genellikle marmeladı yapılan, yumuşak, lezzetli bir meyve.

31 Türk'üm, biliyor musunuz?

32 Fransız Guyanası.

rüst işlemiyordu. Hatta radyo bile. Ülkenin tamamına yakını inzivada yaşar gibiydi.

Önceden kararlaştırmıştık, hükümet solcuları püskürtmeye başlarsa eğer, Colette, Adrien ve çocuklarım, Vitali'ye taşınacaklardı; çünkü benim evime sürekli olarak *jefatura*'dan birileri gelip gidecekti.

– Maurice nereye gideceğini biliyor mu? diye fısıldadı Jacques.

– Bauerlar ona *Llanos*[33]'taki evlerini açtılar! Çok emin bir yermiş.

– Peki ya uzun sürerse? Sen de mi gideceksin? Orası korkunç bir bölgeymiş, kışın seller altında, yazın çöl kuraklığında...

Hiçbir fikrim yoktu. Caracas'tan ayrılınca, *Llanoss*'lara kaçış, teorik olarak mümkün görünmüştü. Tıpkı yalnız başıma Merida'ya gitmem gibi, yolcuğumu gerçekleştirmiştim işte!

– Maurice'ten ayrı olduğum zamanlar, sanki bir parçam eksik gibi, diye iç geçirdim.

– Ama birlikte olduğunuzda kavga etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz! dedi yeğenim, dayanamayarak.

Haklıydı, ama on yedi yaşında bir çocuğa, sevmenin birkaç çeşidi olduğu anlatılamazdı. Sevilmenin de öyle...

El Turco bir şişe şarap ısmarladı ve birlikte kadeh kaldırmamız konusunda ısrar etti. Yabanilerle dolu bu ülkede her gün "Fransızlara" rastlanmıyordu!

Şarap bana iyi geldi. Göz ucuyla Jacques'a bakıyordum. Caracas'ta, ağzına bir damla içki koymazdı. On beş aylık sür-

---

[33] Venezüella'nın orta kesimindeki geniş vadi.

gün döneminin, onu içki konusundaki saflığından arındırmış olduğunu fark ettim ve yeni deneyimlerinin yalnızca bu alanla kısıtlı olmadığını da hemen anladım.

Bir an önce yola koyulmak istiyordum. Maurice için endişeleniyordum, ayrıca ayyaş muhabbetinden de oldum olası nefret ederdim. Hesabı istedim. Ama Venezüella'da hiçbir şey çabuk gelmezdi, *el Turco* bundan yararlanıp, bana incik boncuk satmayı başardı. Gerçekten sıkılmıştım. Jacques'ın yavşak gülümsemesi, ağır hareketleri, boş bakışları, eski ve acı anılarımı çağrıştırıyordu. İlk kocam, Bonjour Coenca'yı... İçtikleri zaman, bütün erkekler birbirlerinin aynıydı...

Şoför, iki ağaç arasına kurduğu hamağında horul horul uyuyordu. Onu uyandırsam, acısını benden çıkaracak ve işi daha da ağırdan alacaktı. Jacques'ın koluna girdim.

– Biraz yürüyelim, dedim. Annen, seninle konuşmamı istedi... Aslında bunu arabada yapmayı düşünüyordum...

– Benimle konuşmanı mı? Hangi konuda?

– Oradan dönemezse diye, *ke mal mos kera.*

Plaza Bólivar'da, bir ağacın gölgesine oturdum ve Jacques da yanıma oturmak zorunda hissetti kendini. Kendimin ve çocuklarımın geleceği için endişeli, Simone'a karşı öfkeliydim ve bu angaryadan bir an önce kurtulmak istiyordum.

– Agop Kaleciyan adlı bir Ermeni'ye âşıktı. Bu aşktan, benim dışımda, aileden hiç kimsenin haberi olmadığını söylemem gereksiz olur herhalde. Agop 1915'teki olaylar sırasında Amerika'ya kaçmayı başardı. Ateşkes sonrası, Simone benim yanıma Paris'e geldiğinde, École Normale İsraélite Orientale'de okumak gibi bir niyeti yoktu. Tek istediği, okyanusu ge-

çip Agop'a kavuşmak ve onunla evlenmekti. Ne yazık ki beklediği vapur bileti yerine, bir ayrılık mektubu geçti eline. Deliye dönmüştü... Dur, henüz bir şey söyleme. Bırak devam edeyim. Bastille yakınlarında, Yahudi genç kızlarına özel bir yurtta kalıyorduk: Bishoffsheim pansiyonunda... Küflü galetalar yiyip, tahta kerevetlerde yatmıyorduk, ama de çok zor şartlarda yaşıyorduk. Annen gibi bir genç kız için çok güçtü. İki başyapıt arasında, Montparnasse'ta cümbüş yapan bir sanatçı grubuyla çok sıkı fıkı oldu. Hep birlikte, on beşinci bölgedeki bir atölyede yaşıyorlardı. Bir kez uğramıştım. Orada Soutine ya da Modigliani ile karşılaşmak mümkündü... Çok içiyorlardı. Beni bilirsin, böyle şeyleri biraz vahşi bulurum. Hepsi de çok yetenekliydiler, ama tüm bu zaman ve enerji kaybı... Sonra içki, esrar, herkesle düşüp kalkan kadınlar, benim tarzıma uymuyordu. Simone çok güzeldi, hayalciydi ve aşka âşıktı... Sen bu mutluluğun meyvesisin, sevgili Jacques...

– Yeter, diye sözümü kesti.

Ayağa kalktı, ben de peşinden kalktım. Koluna girmeye çalıştığımda, sert bir hareketle benden uzaklaştı ve bir duvara yaslandı. Ağladığını sandım. Oysa yediklerini kusuyordu.

– Vitali seni gerçek bir baba gibi sevdi, diye ekledim duygusuzca.

Şoförü uykusundan uyandırdım ve arabaya bindik. Jacques'ın sessizliği içimi acıtıyordu. Bu görevi bana yüklemeleri haksızlıktı. Vitali, Simone ile evlenip Caracas'a taşındıklarında, kendimi yapayalnız hissetmiştim. Kurban bendim. Harika bir yaşantısı olacak ve sevgiye boğulacak olan bebek değil... Oysa ben sevmediğim bir koca, sorunlu çocuklar ve benden nefret eden bir anneyle bir başıma kalmıştım. Üstelik de geri kalmış,

yenik düşmüş, geleceği olmayan bir şehirde. Yoğun çabalarım sonucunda Gatégno ailesinin olguluk sınavını geçmiş tek ferdi olduğum halde...

Sessizliği bozmak için, Jacques'a Vitali, Simone ve benim çocukluğumuzdan beri ne kadar ne kadar samimi olduğumuzu anlatmaya başladım. Savaş zamanı *Señor Padre*'nin dükkânında nasıl çalıştığımızı. Duymak istedikleri bunlar değildi.

– Babam kim?

– İsmi Jacques Guillebaud, dedim. Annen hamile olduğunu söylediğinde, adres bile bırakmadan çekip gitti.

– İyi bir ressam mıydı?

– Açıkçası, pek bilmiyorum.

Jacques uzun süren bir suskunluktan sonra, annesinin ameliyatının riskli olup olmadığını, orada ne kadar süre kalacağını sordu. Vitali ile yalnız kalmak onu çok korkutuyordu.

– Liseye gideceksin, dedim. Colette ve Adrien de oradalar. Özellikle de Colette, kocası günde yirmi saat çalışıyor...

– Her şeyi anladım, diye fısıldadı Jacques akşam karanlığı çökmeye başladığı sırada. O yani Vitali, beni sevmiyor. Beni evden göndermek onun fikriydi, öyle değil mi? Bar-mitzva'mdan bu yana, üstüne düşen görevi tamamladığını düşünüyor. Beni neler yapmaya zorladığını düşündükçe... Oysa Yahudi bile değilmişim!

– Annen Yahudi olduğuna göre sen de öylesin, diye mırıldandım, bir tek Nazilerle hahamların böyle konularda direttiklerini aklımdan geçirip, kendime kızararak.

Sonra kederli bir sesle devam ettim: "Çocuklarını hayal kırıklığına uğratmak, her babanın kaderidir. Babalarını hayal kırıklığına uğratmak da oğullarının."

Geceyi geçirmek için Barinas'ta durduk. Odalarımıza çıkmak üzereyken Jacques kolumu tuttu.

– Annem... benden kurtulmaya çalıştı mı? dedi güçlükle.
– Hayır tatlım! Bizde bir çocuğun hayatı kutsaldır.

☆ ☆ ☆

Caracas'a vardığımda, beni bekleyen bir haber vardı: Maurice, Bauerlar'ın Asuncion'daki *hato*[34]'larında güvendeydi. Ekim ayından, yani yağmur mevsiminin sonundan önce yanına gidemeyecektim, çünkü yollardan geçmek imkânsızdı. Altı ay. Bir ömür. Her ne kadar, arada kısa ve bir o kadar beklenmedik ziyaretler yapacağını bilsem de. Her ne kadar, bir ekmeğin ya da temiz çamaşırın içine tıkıştırılmış, aceleyle yazılmış mektuplarını alsam da.

Sevgili Rébecca'm, yanında olmadığım için, aramalar için, geleceğe yönelik (ve parasal) güvensizlikler için bana kızgın olduğunu biliyorum, ama inan bana pek yakında hepimiz bir arada olacağız ve çocuklarımız modern ve özgür bir ülkede yaşamanın mutluluğunu sürecekler. Tüccar bir kocan olmasını mı tercih ederdin? Kâğıt oyunları ve doğum günü partileriyle kısıtlı bir yaşantıyı mı?

Dostlarımın birçoğuna kıyasla ne denli şanslı olduğumuzu bir düşün, aşkım. Güvenebileceğin bir ailen, bir evin var, karnın tok. Dostlarım köşe bucak izleniyor. Komünistler vatan haini ilan edildiklerinden bu yana, ihbarların haddi hesabı kalmadı. Çocuklar aç biilaç dolaşıyorlar: Anneleri hapiste, babaları gizleniyor... İçimizden bazıları sığınacak bir yer ararken, bazıları un ve pirinç peşinde. Ben de elimden geldiğince onlara yardımcı olmaya çalışıyo-

[38] Büyük üretme çiftliği.

rum, ama zamanımın çoğunu Rómulo Betancourt'un söylevlerini düzelterek geçiriyorum. Çok güç şartlarda yaşıyor. Arkadaşlarının yardımıyla Sabana Grande'ye taşınan karısını ve hasta kızını bırakmak zorunda kaldı. Kendisi de ağır bir sıtma geçirdi; her gece başka bir yerde yatıyor, gece geç saatte varıp, sabah erkenden ayrılıyor. Çoğunlukla çok yoksul evlerde konaklıyor, ev sahipleri ona tek yataklarını verip, kendileri toprak zeminde kıvrılıyorlar. Partinin artık her bölgede sağlam menzilleri var. Köylüler, işçiler, öğrenciler, hepsi bizden medet umuyor. Birkaç aya kadar ülkenin tüm çalışanlarını bir araya getirmeyi umuyoruz.

Toprak zeminde yatmamakla kalmıyordum, polis sorgularına ara vermişti. Colette, kocası, Esterlina ve bebeklerle birlikte yeniden *quinta*'mızda taşınabilmiştim. Ağabeyimin mi, yoksa Adrien Muller'in mi araya tanıdık koyup bizi rahat bırakmalarını istediğinden emin değilim...

Jacques hemen hemen her gün, geri kaldığı Fransızca'sını ve matematiğini toparlamasına yardımcı olan "büyük kuzeniyle" çalışmak için bize geliyordu. Evden kaçmak için bir neden arıyordu, oysa bunu yapmasına gerek yoktu, ne de olsa dükkânını *American Jewish Commitee*[35]'ye dönüştürmüş olan Vitali hiçbir zaman evde olmuyordu.

Yine ailem tarafından boğulduğumu hissediyorum. Daha hoş, genç ve neşeli bir boğulmaydı; ama boğulmaydı neticede. İkizler olmasa, Jacques ile Colette olmasa ve Vitali'nin yükü olmasa –yemek yediğinden, çamaşırlarının ütülendiğinden emin

[35] Amerikan Yahudi Komitesi.

olmam gerekiyordu– çamurları ve ateşli hastalıkları göze alıp, uzaklarda gizlenen kocamın yanına koşacağımı biliyordum.

Uzaklarda olduğunda, Maurice'in yalnızca erdemleri geliyordu aklıma. Simone, her ikimiz de sağlam karakterli ve dediğim dedik insanlar olduğumuz için, ayrılıkların kurtarıcımız olduğunu söyler dururdu. Aramızdaki kusursuz fikir birliğini, sonu gelmez sohbetlerimizi, beni can kulağıyla dinlediğinden ve anladığından emin olduğumu, engin bilgisine, çarpıcı analizlerine, mizah gücüne hayran kaldığım o müthiş saatleri unuturdu... Maurice tanıdığım en akıllı insandı. Neden bir araya gelişlerimiz, zamana karşı bir mücadeleye (benim dışımda hiç kimsede zaman kavramının olmadığı bir ülkede) dönüşmek ve sürekli olarak hevesimi kursağımda bırakmak zorundaydı sanki? Baştaki serzenişlerin ardından ("Beni yalnız başıma bıraktın!"), birbirimize henüz kavuşuyorduk ki, Maurice farklı bir mazeretle yeniden yollara düşüyordu. ("Bu defa kalacağına söz vermiştin!")

Colette ile Adrien Muller'in varlıkları bazen can sıkıcı, bazen de rahatlatıcıydı. Adrien otuz beş yaşlarında olmalıydı; uzun boylu, ince, ağırbaşlı ve kanının son damlasına kadar Protestan'dı. Buenos Aires'in kentleşme projesinde Le Corbusier ile birlikte çalışmıştı. Cezayir Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Colette'in hocasıydı; aralarındaki yaş ve din farkına rağmen, Colette'in gönlünü çalmayı başarmıştı.

Colette'in babası, yani ağabeyim Henri, ortanca oğlunun kumara ve kadınlara fazlaca düşkün olduğunu düşünen ve Gatégno ailesinin şerefine leke sürmekten korkan *Señor Padre* tarafından Cezayir'e gönderilmişti. Henri orada, bir memur kızı olan Suzanne Lenoir ile evlenmişti. Mutlu bir evlilikleri olmamıştı. Suzanne'ın ailesi, kızlarının bir Yahudi ile evlenmesini

bir türlü sindirememişti. Oysa Henri tıpkı bir *goy*[36] gibi ata biner, tarımla ilgilenirdi. Ve yine tıpkı bir *goy* gibi yerli kadınlarla yatardı.

Kırsal alanda yaşayan ve üstüne üstlük aldatılan bir Fransız kadının yaşantısı, pek de iç açıcı sayılmazdı. Beyazlar arasındaki davetler, güçlü sosyal hiyerarşi, dedikodular, cimrilikler, ırkçılık ve bayağılıklar en sonunda Suzanne'ı sinir hastası etti.

Aralarında bir anlaşmaya vardılar: Henri kırsal alanda kalacak, Suzanne "çocukların eğitimi için" Cezayir'de yaşayacaktı. Fedakârlıkları işe yaradı, çocukların üçü de olgunluk sınavlarını verdiler.

Colette, mevkii düşüşünü abartılı bir vurdumduymazlıkla dengelemeye çalışan annesiyle geçinemiyordu. Babasıyla pek görüşmüyordu. Bir *goy* ile evlense de, ailesi tarafından reddedilse de, bir Türk-Sefarad erkeği, kızlarını gereksiz bir harcama ve sorun kaynağı olarak görmeyi sürdürür.

Adrien Muller, Colette için harika bir kaçış yoluydu. Ne sömürgeci ne de Yahudi'ydi, Alzas kökenli ailesi, 1870 yılında Alman olmamak için Cezayir'e taşınmıştı, Araplara insan muamelesi yapıyorlar ve Yahudilerin hizmetindeki Bacriler'i ya da Ohayonlar'ı suçlamıyorlardı. Gerçek bir mutluluktu. Bu mutluluk tablosuna tek gölge düşüren şey, Adrien'in geçirmiş olduğu bir hastalıktan dolayı çocuk sahibi olamayacağıydı; bu sorununu evlilik öncesinde gayet dürüstçe Colette'e açmıştı. Colette için hiç sorun değildi; çünkü içinde doğurganlık hissinden eser yoktu.

Bazı akşamlar, Maurice'in yokluğu yüreğimi kızgın bir bı-

[36] Yahudi olmayan.

çak gibi dağladığında, karşımdaki mutlu çifte bakmak bana acı veriyordu, özellikle de Colette'in kocasına olan hayranlığına. Ne kadar zeki olursa olsun, sırf erkek olduğu için son sözü bir erkeğe bırakmak benim kitabımda yazmazdı. İşte bu yüzden akşam yemeklerimiz, Colette'in dışlandığı laf yarıştırma sohbetlerine dönüşmüştü.

Yalnız yatağa yatacağım sırada, aynanın karşısında saçlarımı fırçalarken, alev alev yanan elmacık kemiklerimi, nemli dudaklarımı, ışıl ışıl parlayan gözlerimi görünce farkına varırdım. Bu görüntü beni utancımdan kahrederdi. Adrien ile cilveleşiyordum. Üstelik de karısının önünde!

Kendimi yatağın üzerine atar, yastığımı yumruklamaya başlardım. Kendimden nefret ediyor ve utanıyordum. Kötüydüm işte, annemin dediği gibi, ağabeyim David'in yani *Ermano*[37]'nun ve ilk kocamın dedikleri gibi. Hiçbir şey, Maurice'in hayatıma girmesi bile, sevilme, hayranlıkla izlenme ve dinlenme ihtiyacımı tatmin edememişti.

Mimarla yatmak gibi bir niyetim yoktu. Beni arzulaması bana yetiyordu. Deli miydim, yoksa sapık mı, ya da her mayıs ayında mevsim değişikliğinden kaynaklanan isteri yüzünden mi huzursuzdum? Bedenimi perişan eden, ama zihnimi coşturan bu duyguyu çok yakından tanıyordum. Yorgunluğa rağmen, her şeyi abartılı yaşardım, aşkı da nefreti de, kendimden iğrenmeyi de, olağanüstülük etkisini de... Duygularım bu denli rayından çıkmışken, Maurice'in beni tek başıma bırakmış olmasından nefret ediyordum ve dört mevsimi dolu dolu yaşayan, ılıman iklimli, gösterişsiz bitki örtülü ve sade kokulu uzak Avrupa ülkelerini özlemeden edemiyordum!

---

[37] İyi ailelerde, babanın ölümünden sonra, aile reisliğini üstlenen büyük ağabey.

Simone ile Régine, Pesah'tan birkaç gün önce Boston'dan döndüler.

O güne dek kendimi, geleneksel Pesah temizliğine adamamış olsam da –Yahudilerin Mısır'dan kovulduktan sonra çölden geçerken yedikleri peksimetleri anmak için, bayram gelmeden haftalarca önce, köşede bucakta bir dirhem bile maya kalmaması için ev güzelce temizlenir– Simone Amerika'dan döndüğünde, her şeyi istediği gibi bulsun diye *quinta*'sını baştan aşağı temizlemiştim.

Ameliyat başarılı geçmişti. Simone zayıflamıştı, donuk bakıyordu ve kendini öleceğine inandırmış olduğundan dolayı da birazcık utanıyordu. Ama esas, bu anı yaşamaktan en az onun kadar korkan oğluyla yüzleşmekten çekiniyordu.

Régine hiç durmadan *Gringo*'ların enerjisinden, görev aşklarından, disiplinlerinden ve yeteneklerinden söz ediyordu: Güney Amerikalılarda eksik olan her şeye sahiptiler! Dilsiz küçük kız gitmiş, yerine konuşkan bir genç kadın gelmişti. Beyazları göklere çıkarmak gerekirdi! Vitali, Simone ve Jacques'ın ağızlarını bıçak açmıyordu... Ruhsal boşalımlarına beni alet ettikleri için hepsinden nefret ediyordum.

O akşam villama dönerken, kendimi her zamankinden daha yalnız hissettim. Simone ailesine kavuşmuştu. Maurice'i deliler gibi özlüyordum. Adrien'i ayartmaya çalıştığım için kendimden utanıyordum. Yemek hazır değildi. Esterlina çocukları yıkarken, Colette masayı kurmayı akıl edememişti. Sinirden köpürüyordum; bunlar beni ne zannediyorlardı, kuzum?

Akşam yemeği gergin bir ortamda yendi. Soğuk tavırlarım, konuklarımı dehşete düşürmüştü. Her şeye rağmen, ikizlerin de bizimle aynı sofrada yemelerini istemiştim. Ona mesafeli davranmama bir anlam veremeyen Adrien, dut yemiş bülbül

gibiydi. Colette ağladı ağlayacaktı. Sarah'ya yemek yedirmeye çalışıyordu, ben Méir ile ilgileniyordum ve tabii ki kızım, öfke dolu bakışlarımdan korkan oğlumdan, çok daha hızlı yutuyordu lokmalarını.

Birden, ıssız bir sokağa bakan mutfaktan bir gürültü yükseldi. Maurice, gece ziyaretleri sonrasında, genellikle o kapıdan dışarı çıkardı, bir battaniyeye sarınmış halde, başında koca bir fötr şapkayla.

Gelmişti işte, yardım çığlığımı duymuştu!

Sandalyemden öyle bir fırladım ki, elimdeki kaşık Méir'in ağzına çarptı ve çığlık çığlığa bağırmaya başladı.

Bir saniye sonra, kurtarıcımın kollarındaydım. Üstüne sinmiş ahır, ter ve toz kokusunu boğulana dek içime çekiyordum. Bir kaçağın kokusuydu bu.

Onu hiç bu kadar utanmazca, dilimi ağzının içinde gezdirerek öpmemiştim. Ona acıkmıştım, Colette ve Adrien'e gösteriş yapmaya acıkmıştım.

Haftalardır bastırmaya çalıştığım coşkunluğum, kendini dramatik ve gülünç bir biçimde ortaya koymuştu. Doğu'ya özgü bir biçimde...

Yatak odamızın kapısını henüz kapatmıştık ki, kocama abartılı bir şekilde yalvardım:

– Götür beni buralardan. Hep birlikte gidelim. Sensiz ölürüm!

Dolabımı açıp eşyalarımı bir bavula doldurmaya başladım. Maurice'in, *Llanos*'ların çocuklar için ne kadar sağlıksız olduğunu bana hatırlatmasını bekledim. Ama yapmadı! Heyhat! diye yanıt verecektim ona, ellerimi ovuşturarak. Bunun üzerine, ona olan ihtiyacım karşısında üzülecek ve kaçak yaşantısını başka yerde sürdürmeyi kabul edecekti (ya da politik inancın-

dan vazgeçmeyi). Arkadaşlarından bazıları komşu ülkelere sığınmamışlar mıydı sanki? Özellikle de, ailelerini de beraberlerinde götürdükleri ve huzur dolu bir yaşam sürdürdükleri Kolombiya'ya.

Maurice en büyük hatasını susmakla yaptı; belki o sağlıksız *Llanos*'larda onun da bana ihtiyacı vardı. Böyle bir şeyi aklımdan bile geçirmemiştim. Ama benimle tartışmaya niyeti olmadığını anladım.

Az sonra yaşanacaklar, tıpkı çok çalınmaktan çizilen bir plak gibi, zihnimde dönüp duruyordu. Yalnızlığımı ve bencilliğini haykıracaktım. Savaş sırasında denizde kaybolan karısıyla kızının ölümünü hâlâ kabullenemediğini ve bunun acısını bana yüklememesi gerektiğini söyleyecektim. Bir koca ve baba olarak sorumlulukları olduğunu... Yoksullara bu denli kol kanat germesinin bir kaçış olduğunu. Aslında başkalarının düşündüğü kadar cesur olmadığını, korkak ve dalavereci olduğunu. Yaşadığını hissetmesi için kara cahil, kaba saba insanların kendisine tapmasına gereksinim duyduğunu...

Bu sözlerin içinde karşı çıkmasını sağlayacak kadar abartı ve onu acıtacak kadar da gerçek payı olacaktı. Genelde yergilerimden sonra, gözyaşları içinde yatağa uzanırdım ve sevişirdik. Nazik ve üzgün bir halde, iki ya da üç gün kalırdı, ardından biraz yatışmış bir yürekle, bir sonraki ziyaretine dek, kutsal görevine geri uğurlardım onu.

Bu kez ona asla sorulmaması gereken soruyu sormuştum: "Betancourt mu, ben mi?" Kısa bir süre sonra tamamen benim olacağını, ama mücadelenin bekleyemeyeceğini söyledi. Kısacası, onu tercih ediyordu ve ne gururumdan, ne de kocamdan olmak istemiyorsam eğer, peşinden gitmeliydim. Ben de bunu yaptım zaten, o da kabul etti. Gurur ve inadımızı ayaklar altına alarak.

Sonraki yıllarda, cibinlikli yatağımda uykum kaçıp, bir o yana bir bu yana dönerken, kim bilir kaç kez bu geceyi tekrar tekrar yaşamışımdır? Méir'in ağzına bir türlü sokamadığım o kaşığı, hırsımın ve her şeyi mahvetme arzumun beni esir almak üzere olduğu sırada Maurice'in kapıdan içeri girişini? Bugün hâlâ aklıma geldikçe yanaklarım kızarır, sanırım bu utancım ancak öldüğümde son bulacak. İnsan *mal de mayo*[38] olduğunda, bir karar vermekten kaçınmalıymış, bunu öğrendim. Hiçbir şeye katlanamıyordum, kendime zarar vermeye başladığımı hissediyordum. Çocuklarımı tehlikeye atmaya değer miydi?

☆ ☆ ☆

Çocuklar ve hizmetçiyle birlikte *Llanos*'lara gidişimizden önce, Giséla Bauer, Hamursuz Bayramını hep birlikte kutlamak üzere bizi evine davet etmişti. Böylelikle Asuncion'a yerleşmemiz konusunda bize son talimatları verebilecekti. Aynı zamanda Simone'un da sağlığına kavuşup aramıza dönüşünü kutladığımız, çok neşeli bir Seder'di. Maurice'i uzun süre yanımda bilmek, beni rahatlatıyordu; önceki ziyaretlerindeki gibi, sürekli bir gerginlik içinde değildim; birlikte geçirdiğimiz zamanın tek bir dakikasını bile heba etmek istemezdim; yanımda olduğu zamanı yeterince iyi değerlendiremediğime üzülürdüm ve birkaç güne kadar ayrılacağımızı düşündükçe içim parçalanırdı.

Giséla, Aşkenaz (Doğu Avrupa Yahudileri) geleneklerine uygun olarak, sazan balığı dolması hazırlamıştı. Samuel Bauer,

---

[38] İshal, karın ağrısı.

Yahudilik hakkında yalnızca Vitali'nin kendisine anlattıklarını, yani Sefaradlar'la ilgili bölümü bilen Colette'e, kıyımlar sonucu bazı Yahudilerin Almanya, Polonya ve Rusya arasında bölüştürülmüş (antlaşmalar sonucu) topraklarda nasıl yeniden toplandıklarını anlattı. Bu hikâye, İspanya'dan kovulduktan sonra Akdeniz sahillerine yayılışımızdan çok daha dramatikti; bana kasvetli gelen çocukluğumun *juderia*'sı, meğer *shettl*[39]'lara kıyasla gerçek bir cennetmiş...

– Aşkenazlar Yiddish konuşurlar ve tüm Kuzeyliler gibi hüzünlü ve dindar olurlar, diye anlattım yeğenime, oysa Sefaradlar...

– ... Tia Rébecca gibi neşeli olurlar! diye araya girdi Colette.

Herkes gülmeye başladı. Giséla Bauer dayanamadı ve dünyaca ünlü sanatçıların *hepsinin* Aşkenaz olduklarını hatırlattı. Vitali ise, gurur kaynağımız Spinoza'dan söz etti.

Simone ile bakıştık. 1919 yılında, Paris'e gittiğimizde, Doğu'daki Yahudilerin "kreması" sayılan *buena familia*'ların, tamamı Aşkenaz olan Fransız Yahudilerinin gözünde, az gelişmiş birer kavim olduklarını hayretler içinde fark etmiştik. Tıpkı bizlerin *Todescos*[40] ya da *Polaks* diye adlandırdığımız, Galata gettosunda sürünen çulsuzlar gibi.

Klanlar arasındaki savaşı yeniden alevlendirmemek için, Maurice bize *Dönme* olan ailesinden söz etmeye başladı. 1665 yılında, Sabetay Sevi adında İzmirli bir haham, Mesih olduğunu ilan etti ve Selanik'te vaazlar vermeye başladı, diye açıkladı Bauerlar'a. Padişah, hayatıyla dini arasında bir seçim yap-

---

[39] Soykırım öncesi Orta ve Doğu Avrupa Yahudilerinin yaşadıkları köyler.

[40] Ladino dilinde: Alman.

masını istedi ondan. Sabetay Sevi, kellesini kurtarmak için İslam'ı seçti. Yüzlerce taraftarı onu izledi. Müslüman olan bu Yahudilerin arasında, Maran'lar, yani İspanya'daki engizisyon tarafından Katolikliğe zorlanan, ama dinlerini gizlice sürdüren Yahudiler de vardı. Çok sayıda Maran, XVI. yüzyılda İspanya'dan ya da Portekiz'den kaçmayı başarmış ve 1492'de Osmanlı İmparatorluğuna sığınanların arasına katılmıştı.

– Bazı ailelerin önce Yahudi, sonra Hıristiyan, ardından tekrar Yahudi ve sonra da Müslüman olduklarını mı söylüyorsun yani? diye sordu Régine, hayretler içinde.

– Müslüman ve Yahudi! diye düzeltti Maurice. *Dönmeler* günde beş vakit namaz kılarlar, ama bir yandan da gizli gizli Tevrat'a inanırlar!

Doğruluktan sapmamak için, günümüzde çoğu *Dönme* ailenin, artık tamamen İslam'a döndüğünü ekledi.

– Peki ya sen? diye şaşkınlıkla geveledi, Seder'ini olası bir Müslüman'la paylaştığını zanneden Samuel Bauer.

– Ben değil! Dine her zaman için karşı çıkmışımdır, hangisi olursa olsun. Doğuştan tanrıtanımazlığı seçtim.

Vitali, Hıristiyanların, Yahudilerin ve Müslümanların bir arada yaşayabileceklerini sandığı günleri geçirdi aklından. Colette ile Maurice hâlâ bu düşünceye inanmak istiyorlardı. Vitali, dudaklarında hüzünlü bir gülümsemeyle onlara Yahudi olmadıklarını hatırlattı, ikisi de alındı! Maurice istediği kadar tanrıtanımaz olduğunu sansın, Colette de bilinemezci, her ikisinin de damarlarında Yahudi kanı akıyordu. Ait olmak için sürekli uğraş verilen, bir yandan da kurtulmaya çalışılan garip bir milletti bu...

Her ne kadar Jacques ile Vitali birbirleriyle konuşmamaya

özen gösterseler de, aralarında bir garez yok gibiydi. Simone ile Régine'in varlıkları yüzünden artan bir huzursuzluk vardı yalnızca. Konuyu aralarında tartışmışlar mıydı acaba? Yoksa konuşmaya çekiniyorlar mıydı?

Jacques, bir zamanlar tanıdığım o sarışın bebek değildi artık. Açıkladığım gerçeğin, kendisinde bıraktığı hasarın üstesinden gelmesinde yeğenime yardımcı olmadığım için hafiften utanıyordum, ama şu an için beni tek ilgilendiren Maurice'in kaderiydi. Yeğenim şaşkınlık, öfke ve hayal kırıklığı içindeydi kuşkusuz; ona yıllarca yalan söylenmişti...

Oysa ben, onun bu romansı yazgısını kıskanmıyor değildim. Çocukluğum boyunca *Señor Padre*'nin babam olmadığını düşleyip durmuştum! Hayalimde, bir sürü ilginç insanla, sanatçılarla ve maceracılarla dolu harika bir ailem olduğuna inandırmıştım kendimi...

Simone ile Vitali, *Llanos*'lara gitmeme şiddetle karşı çıkıyorlardı. Yardımım olmadan, Jacques'ın yaşadığı kimlik karmaşasının üstesinden tek başlarına gelemeyeceklerini mi düşünüyorlardı, yoksa gerçekten benim için mi endişeleniyorlardı? Benim bile inanmakta güçlük çektiğim bir sükünetle, onları kuşkularından uzaklaştırmaya çalıştım. Kararımı tek onaylayan Colette idi: Ona göre kadınlarla erkekler aynı risklere atılmalıydılar. O da kocasıyla birlikte Caracas'a gelmemiş miydi sanki? Jacques, Colette'in içine düşecek gibiydi. Onu bebekliğinden beri tanıyan Simone, karşısındaki bu hevesli ve özgür genç kadına hayranlık duyuyordu. O akşam yeğenim güzelliğinin doruğundaydı. Gideceğim için kızgın görünmüyordu. Kızıl saçlı, bembeyaz tenli, yeni yetme bir genç kız olan Giséla'nın kızı Hannah Bauer, Colette'i hayranlıkla izleyen Jacques'a bakıyordu. İşte 5697 yılının Pesah'ı, 1937'nin Hamursuz akşamı böyle geçmişti.

☆ ☆ ☆

Hiç vakit kaybetmeden yola koyulmalıydık, yoksa Maurice her an yakalanıp sınırdışı edilebilirdi. İki geceyi aynı yerde geçirecek olsa, polis onu hemen tutuklayabilirdi.

Gizli saklı yaşamaya başladığından beri, arkadaşlarının Roca diye çağırdıkları Rómulo Betancourt, *Ahora* adlı günlük bir gazetede "Ekonomi ve Finans" başlığı altında bir makale yayımlıyordu. Metinleri toparlamak, düzene koymak ve toplumla aralarındaki bağın sürekliliğini sağlamak, Maurice'in işiydi. Şimdiye dek defalarca ölümden dönmesini sağlayan seyahatleri, işte bu yüzdendi.

Trenle Los Teques'e kadar gittik. Yanıma cibinlikler, kinin ve kaynamış su almıştım. Simone bana, çocuk ishallerini tedavi edici etkisi olan, son goyav marmeladı kavanozunu vermişti. Şansa, Caracas'ı San Fernando de Apure'a bağlayan Camino Real, henüz tam olarak sular altında kalmamıştı. Her yolculukta olduğu gibi, buralara bir daha asla dönmeyeceğimi düşünüyordum. Türkiye'den Fransa'ya gittiğimde de aynı boşluğa yuvarlanma hissine kapılmıştım. Fransa'dan Amerika'ya gittiğimde de ve az da olsa, tek başıma Merida'ya gittiğimde de.

Yolculuğun arefesinde uyku tutmazdı, karanlıkta, gözlerim ardına dek açık, korku içinde limana çakıldığımı hayal ederdim. Yolculukların konforsuzluğu da cabasıydı: sıcak, bavullar, tuvalete gitme ihtiyacı, yanında oturanların kokusu... Bu tür önemsiz ayrıntıları kafama takarak, esas korkumu unutmaya çalışıyordum. Bir kez daha küçük acıların, büyük ağrıları örteceğine inanmak istiyordum.

Maurice, yolun uzun ve tekdüze olacağını söylemişti. Ama karşılaştığım şey, kelimelerle ifade edilemeyecek türdendi. At

sırtında on saat yol gidip, tek bir canlı varlıkla karşılaşmadığımız, tek bir ev görmediğimiz oluyordu. Sadece inekler vardı. İlk iki gece otelde konakladık. Ama Calabozo ile San Fernando arasında köy bile yoktu, yalnızca sırılsıklam bozkırlar.

Partinin taraftarları bizi çölün ortasındaki palmiye yapraklarıyla örtülü ve bambu dallarından örülü, henüz tabaklanmamış hayvan derilerinin asılı olduğu kulübelerine konuk ediyorlardı. Leş kokuyordu, ama Maurice bu kokunun yılanları uzaklaştırdığını söylüyordu.

İkizler, bu değişikliğe şaşılacak derecede uyum sağlamışlardı. Eksikliğini hissettiğim yavaşlığa ve sabra fazlasıyla sahip, sevgili dadıları Esterlina'nın yardımları göz ardı edilemezdi. Çıkmaya çekindiğimiz bu yolculuk, bir mutluluk anı oluşturmuştu. Tek yapmam gereken, şikâyet etmeden ve hastalanmadan yola devam etmekti. Geri kalanlar konusunda kocama güveniyordum.

Irgatbaşı bizi, yiyecek dolu bir yük arabasıyla Asuncion'da bekliyordu. Kısa süre içinde bu yol da sular altında kalacaktı, tel dolaplarımıza yiyecek depolamalıydık. Yaşayacağım yere en yakın köyün yaklaşık bin kişilik nüfusunun yarısı ateşli hastalıklara yakalanmıştı. Tek iyi haber, köylülerin kısa süre içinde, hayatlarında ilk kez bir doktor görecekleriydi; yeni yasaya göre mezun olan her doktor, köylerde bir yıllık mecburi hizmet yapmak zorundaydı. Sistem herkese uygundu. Pratisyen hekimlerin, "gerçek hastaları" tedavi etmeden önce biraz alışkanlık kazanmalarını sağlıyor ve ırgatların inançlarını, yani kötü ruhlara karşı doktorların bile bir şey yapamayacakları düşüncesini doğruluyordu: Ölmesi gereken ölür!

Bauerlar'ın *hato*'su, çatısı kiremitlerle örtülü, kerpiçten yapılma kocaman bir evdi. Kireçsütüyle boyalı duvarları, sağlıksız tümseklerle kaplıydı, verandayı örten çinko damlar ise yıkıldı yıkılacak gibi duruyordu. Ama yine de, yalancı mermerleri ve süslemeleriyle, onu dükkânlardan ve diğer binalardan ayıran bir dizi bodur ağacıyla –yıldırım yüzünden– ve sel baskınlarına engel olmak için çevresine kazılı hendekle, ustaca inşa edilmiş bir ev olduğu kesindi. Yan kanatlardan birinde açık bir mutfak ile hizmetkârların odaları yer alıyordu.

Esterlina sevinç içinde ikizleri kucağına aldı: Her birini bir koluna. Çocuklar karşı koymadı. Tombul *muchacha*'mızın doğallığı karşısında duyduğum hayranlık içinde, arka fondaki piramide benzer kıvrımlı dağa baka baka, eve doğru yürüdüm.

Melez bir seyis, atları ahıra götürdü.

Küveti doldurdular ve harika bir banyo yaptım. Odam serin sayılırdı ve kuştüyü yatağıma uzanıp derin bir uykuya daldım.

Rüyamda, timsahlarla dolu bir nehirden yaya geçtiğimi gördüm. Akıntıyla başa çıkmaya çalışıyordum ve gücüm giderek azalıyordu. Sonunda sarmaşıklara tutunup kendimi nehrin kıyısına atmayı başardım. Ama sarmaşıklar etoburdu ve ellerim zehirli böceklerle dolmuştu. Kocaman bir kene boynuma yapıştı. Akbabalar göğüslerimi gagalıyor, yılanlar bacaklarıma dolanıyordu. Çığlık atmak için ağzımı açtım ama ses çıkaramadım. Bunun üzerine boş bakışlarla beni izleyen bir Kızılderili kolunu kaldırıp, ok ağısı sürülmüş *palo*'sunu yüreğime sapladı...

Bağırmış mıydım? Uyandığımda terden sırılsıklamdım. Maurice yanımda horluyordu. Ona baktım. Uyurken aynı erkek değildi sanki. Kocaman pelüş bir ayıcığa benziyordu.

Ertesi gün bana, göz alabildiğine uzanan mülkü gezdirdi. Beni ırgatlarla ve haince Esterlina'nın her öğün sofrada bizimle birlikte mi oturacağını soran aşçıyla tanıştırdı. Bir zenciye servis yapma düşüncesi *Chola*'yı rahatsız etmiş olmalıydı!

Sonra kocam bana, harap durumdaki tavan arasını gezdirdi. Burayı temizlettirmeye, merdiveni tamir ettirmeye ve bir masa yerleştirmeye kararlıydı.

– Burası çalışma odan olur. Bana *Kızılderili*'nin metnini gösterdiğinde, sana ne söylediğimi hatırlıyor musun?

– Sen bir yazarsın... diye mırıldandım.

– Ama önünde uzun bir yol var, diye tamamladı.

Pencereden dışarı bakıyordum. Bulutlar vardı. Göz alabildiğine.

– Çocuk doğurdum. Bir batında iki tane. Belki de yaratma ihtiyacımı karşılamışımdır?...

Dalgacı, neredeyse alaycı bakışı beni rahatsız etti. Karışmaya ne hakkı vardı? Merdivenlerden inip eve yürüdüm. Maurice yanıma gelip, onu dinlemem için beni zorladı. Yine uzaklara gideceğini anlamıştım. Beni yine terk ettiğine göre, bu yolculuğun hiçbir işe yaramadığını, tüm yaşantım boyunca yapayalnız olacağımı...

– Kal, diye yalvardım. İkimiz birlikte olursak müthiş bir şey ortaya koyarız. *Dönmeler*, karın ve kızın... Sen bana her şeyi anlatırsın, ben yazarım, sen düzeltirsin. Ya da belki politik bir deneme... Demokrasi ve diktatörlükle ve muz cumhuriyetleriyle ilgili... Kal, Maurice, sana ihtiyacım var. Yazmak için bile. Özellikle de yazmak için!

İç geçirip başını eğdi.

– Benden kaçacaktıysan, benimle neden evlendin? diye haykırdım. Benden bu kadar mı nefret ediyorsun?

– Ben erişkin bir kadınla evlendim, cinsiyet eşitliğine ina-

nan ve içten, dokunaklı bir kitap yazmış olan bir kadınla. Sakıncalı.

Hüzünle gülümsedim.

– Sakıncalı mı?

– Ne demek istediğimi çok iyi biliyorsun. Böyle bir riske atılmaktan çekiniyorsun, çünkü seni her yönden meşgul edecek.

– Oysaki sen... dedim, alaylı.

– Oysaki ben, meşguliyetimi buldum.

– Ve ben buna dahil değilim, diye fısıldadım, yanımdan uzaklaştığı sırada.

Bahçede yanına gittim.

– Çocuklarla kim ilgilenecek? dedim. *Kızılderili*'yi yazdığım sırada hatırlıyorum da, ne yemek yiyebiliyordum, ne de uyuyabiliyordum. Yalnızca kendimi düşünüyordum...

– Sen asla, yalnızca kendini düşünmedin Rébecca, diye gülümsedi. Tüm sanatçılar gibi.

Maurice ertesi günü gitti. Arkadaşları onu bekliyordu, ülkenin dört bir yanında propaganda toplantıları düzenliyorlardı. Ne onun, ne de benim olan bir ülkede.

Tavan arasını tamir edecek olan adam, hamağında yan gelip yatıyordu. "Patron bilir, *inverno*'da çalışmam," dedi.

Inverno. Yağmur mevsimi.

Cehenneme hemen gömülmez insan; ilk zamanlar dayanabildiğini düşünür! Tepetaklak düşüş kademesiz ve tehlikelidir... En beteri, gürültüdür. Tahammül edilmez bir yaygarayla, ovalara konan göçmen balıkçıllar. Çinko çatılara vuran yağmurun tıkırtısı. İnsanı deli eder. "Sessizlik!" diye bağırıyordum, hırsımdan ağlıyordum, kulaklarıma tıkaç tıkıyordum. Sonradan da alışamaz insan, ama bir uyuşukluk, bir sersemlik çöker

üstüne. Sıcağa ve yorgunluğa direnmekten vazgeçer. Akışına bırakır, gerçek anlamda; teri yerlerde göletler oluşturur. Ne gece kalmıştır artık, ne de gündüz.

Bu berbat miskinliğin içinde, bazen bedenimden bir elektrik akımının geçtiğini hissederdim. Peki çocuklar? Ya bir bağırsak enfeksiyonu kaparlarsa? Zamanında müdahale etmek için toparlanabilecek miydim? Birkaç saat gecikmek nelere mal olabilirdi... Neyse ki Esterlina vardı. Yerliler hastalıkların belirtilerini ve onları tedavi eden otları bilirler.

Herkes gibi benim de ateşim çıktı. Sıcaktan bunalırken, dişlerim zemini titretecek kadar takırdadı. Boğazımdan kinin bile geçmiyordu... Sayıklıyordum. Öldüğümü sanıyordum, çocuklarımın en ilkel halleriyle sulara ve çamura teslim olduklarını hissediyordum...

Bütün gün hamaklarında içki içip tütün çiğnemekten erkeklerin içleri geçmişti. Başka ne yapabilirlerdi ki? Her şey sular altındaydı. Kuraklık mevsiminde, kurtlar ve keneler tarafından kemirilmeyip sağ kalan büyükbaş hayvanlar, şimdi bitkinlikten birer birer ölüyordu. İlkbaharın başında bitmesi beklenen çimenlerin, kuru kemikle serpileceği söyleniyordu... *Llaneros*'ların şarkılarına konu olan, bölgenin beyaz ve sedefli renginin kaynağı buydu.

Her yıl, *tés de damas*[41]'ları, rodeoları, dansları ve atlıkarıncalarıyla, şölen mevsimi geldiğinde, toprak sahipleri hesap kitap yaparlardı: Irgatlarının üçte birini sıtmaya kurban vermek doğal sayılırdı. Bence bu, kötü yönetimin ta kendisiydi.

Maurice ise, petrolden kazanılan parayla barajlar inşa edilebileceğini, bataklıkların kurutulabileceğini, sivrisineklerin

[41] Kadınların düzenledikleri çay partileri.

kökünün kazınabileceğini halka anlatmak için ülkenin her yanını geziyordu... Shell'in idarecilerini zengin etmek yerine!

☆ ☆ ☆

Artık ne yapacağımı bilemiyorum, diye yazmıştı yengem bana, 1937 yılının Ağustos'unda. *Jacques Merida'dan döndüğünden beri çok değişti. Colegio Francia'da okumuyor artık. Arkadaşları onu, İspanyol göçmenlerine yardım eden bir komitede çalışmaya zorla ikna ettiler; günlerini Kızılhaç adına, fenol ile giysi dezenfekte ederek geçiriyor! Her an için yakalanıp, Los Roques Adası'na sürülme tehlikesi içinde. Colette, Muller'in yanından bir an olsun ayrılmıyor. Her ikisi de, birer fotoğraf tutkunu olmuşlar. Hem Jacques, hem de bizim için çok üzülüyorum.*

Yanlış anlama, ne olursun! Herkesin yüzüstü bıraktığı zavallı İspanyollara acıyorum tabii, özellikle de senin şu sevgili Léon Blum'una... İşin aslı artık hiçbir şey anlayamıyorum. Fransa ile İngiltere'nin uluslararası tugaylara , el altından yardım ettikleri söyleniyor. Peki neden Katalonya'yı bombalayan Almanlar doğrudan sorumlu tutulmuyor öyleyse? 26 Nisan'da Guernica düştü. Yahudi ve komünist avı, Avrupa'nın kuzeyine ve güneyine yayılıyor... Hebraïca Kulübündeki arkadaşlarım, General Franco'nun bir Maran olduğunu söylüyorlar – Hasköy'deki juderia'da Franco soyadlı bir aile vardı, hatırlar mısın? Bu doğruysa eğer, nasıl olur da Hitler gibi bir deliyle birleşebilir?

Vitali'nin, her Yahudi gibi, kendine kini var. Zavallı Vitali! Ne kadar vahim bir durumda olduğunu, ancak Boston dönüşümde fark edebildim. Ameliyattan önce yalnızca

kendim ve Régine için endişeleniyordum. Kocam artık bir gölge gibi, Rébecca. Seninkilere benzeyen mavi gözleri artık bomboş bakıyor. Her gün biraz daha fazla uzaklaştığını hissediyorum. Tek konuştuğu konu, bizimkilere Avrupa'da yapılan zulüm. Konstantinopolis'teki Todesco'ları hatırlıyor musun? Zayıf, kambur, endişeli... Onları kurban doğanlar diye çağırırdık. Vitali onlara benziyor. Yüzü eridi, hatları aşağı doğru düştü, dudaklarında kederli bir ifade var. Giderek daha da dindar oluyor, kaşerut kurallarına uygun yemek pişirmemi istiyor. Cumartesi günleri artık Kulübe gitmiyoruz; evde oturuyor, Régine'in de cumartesileri piyano çalmasına izin vermiyor.

Kızım, tek dayanağım, karanlık günlerimin tek mutluluğu haline geldi. Siz ikinizin çok sıcak bir ilişkiniz olmadığını biliyorum, ama çok yazık, o kadar çok ortak yönünüz var ki. Her şeyden önemlisi de sanatçı yanınız. Piyanosunun başına oturduğunda, sanki karşımda seni daktilonun başında görür gibi oluyorum. Kızım sana hayran; bunu şimdiye dek sana söylememiş olmasının tek nedeni, utangaçlığı (ve senin ona mesafeli davranman).

Jacques ile Colette'in eve girdiklerini duyuyorum. Nasıl oluyor da böyle kahkahalarla gülebiliyorlar? Bazı günler, bu yaşam tarzlarına, gençliklerine tahammül etmekte güçlük çekiyorum. Acaba ameliyat sonrası, kadınlığımı yitirdiğim için mi böyleyim? Giderek kilo alıyorum, geceleri terliyorum, kocam yaşlı bir adama benziyor. Tanrım, Rébecca, henüz kırk yaşımda bile değilim! Yalvarırım bana yaz, kendimi asla bu denli yalnız hissetmemiştim...

Yarın yazarım, diyordum kendi kendime. Daha sonra. Yağmur dindiğinde, hava serinlediğinde. Mektuptaki her sözcük

beni rahatsız ediyordu. Simone'un ağlamaklı tarzı, ağabeyimin sinir argınlığı, Colette'in gülmesi, Régine'in hayranlığı, sanatçı yönüme yönelik imalar, satırlar arasında kendini belli eden serzenişler: "Yaz! Yarat! Varlığını kanıtla!" Bu emirler Simone'dan gelmiyordu. İçimdeydiler.

Maurice'in ne yapacağı hiç belli olmuyordu: Gece geç saatte, bitkin bir atın sırtında geliyor, banyo yapıyor, yemek yiyor, uyuyor, çocukları öpüyor, benimle sevişiyor –benim ona karşı, onunsa Rómulo ve benim dışında herkese karşı hiddetimizden arındığımız yegâne anlardı– tavan arasına çıkıyor, hâlâ duvarları tamir etmemiş olan ırgata söyleniyor ve yeniden yola çıkıyordu.

Kendisini eskisinden daha az sahiplendiğimi, ayrılık anında artık eskisi kadar çaresiz olmadığımı görmek onu şaşırtıyordu. Bu, onun sandığı gibi iklime bağlı bir tembellik değildi. Kendime yeni bir arkadaş bulmuştum.

Bu mutlu haberi onunla paylaşmaya ve onu María del Carmen'le tanıştırmaya can atıyordum, ama o gece eve geldiğinde, bunun için uygun bir zaman olmadığını anladım: Betancourt'un komünistlerle arası açılmıştı.

–Demokrat Parti'nin Moskova davaları konusunda dikkatli olmak istemesini anlıyorum, dedi, ama bölünmüş bir sol, hükümeti devirmeyi asla başaramaz!

Kesinlikle başaramaz, diye geçirdim aklımdan, özellikle de Maurice'in otuz altı saatlik ziyareti sırasında. Hayal kırıklığımı ona yansıtmamaya çalıştım. Çocuklar her zamankinden daha fazla ilgi bekliyorlar, okşanmak, oyun oynamak istiyorlardı. Birlikte eğlenmelerini izledim.

Gizliliğin gereklerine uygun olarak, Maurice gidiş gelişlerini oldukça temkinli bir plan çerçevesinde yapmak zorundaydı; kademe kademe, tıpkı Simone'un bir zamanlar, çocuklarının doğum günlerinde hazırladığı hazine avları gibi. Bu kez giderayak bana, San Fernando de Apure'a uğrayacağını söyledi: Gizlenmek için Kolombiya'dan dönen Betacourt'un bir arkadaşıyla buluşacaktı.

Ona karşı çıkmam ve partinin talimatlarını hatırlatmam gerekirdi. Ama sustum, tıpkı geldiği andan itibaren yaptığım gibi, farkına bile varmadı. Çaresizlikten ve bezginlikten.

Adamın izlenmiş olma ihtimali vardı. Kellesini kurtarmak için ihanet etmiş ya da işkence görüp itirafta bulunmuş da olabilirdi. Sonuçta Maurice, bir polis tuzağına düştü. Haberi çok sonradan duydum; ayaklarında prangalarla götürüldüğü ve bana bir not ulaştırmayı başarabildiği Trujillo Hapishanesi'ne atıldıktan sonra.

Merak etme tatlım, durum o kadar da vahim değil. Elbette ki açlık da var, böcekler de, kimi zaman dayak da, ama gerçek dostlukla kıyaslandığında bunların hiçbir önemi olmadığını fark ediyorum. Bizler, yani "politik suçlular", "adli suçluların" bilgiye ne denli susamış olduklarını fark ettik; onlara okuma, yazma ve temel aritmetiği öğretiyoruz. Onlar da bize saygıyı. Cesareti. Sabrı. Sürekli olarak ikimizi düşünüyorum. Küçük ile büyük hikâye arasında gerilmiş bir ipte denge sağlamaya çalışan iki kişi olarak. Aile yaşantısı ile özgürlük mücadelesi arasında. Hangi yöne daha fazla eğilmek gerekir? Sanırım sana, tercihimin her zaman senden yana olduğunu gerektiğince anlatamadım... Benim "büyük hikâyem, sensin".

Anılarımda, María del Carmen ile arkadaşlığımın gelişmesi, Maurice'in tutuklanmasıyla doğrudan ilintili. Bu çöküş aylarını onsuz, –kocam dokunulmaz değildi; peki ya yıkılmazlığı da ortadan kalkmışsa eğer?– bu kadının sıcak, heyecan dolu ve neredeyse tutkulu dostluğu olmadan nasıl geçirebilirdim, bilmiyorum. Maurice, María'nın benim için ne denli önemli olduğunu asla anlayamadı. İnsan, sevgiliyle ilişkisinden kocasına söz etmez. María del Carmen ile aramızda cinsel bir çekim olmadı, ama bana verdiklerini bundan önce yalnızca Maurice verebilmişti.

Tanıştığımız ilk günden itibaren, kalplerimiz, ruhlarımız birleşmiş gibiydi. Sanki önceki yaşantımızda da tanışıyormuşuz gibi. Bu şekilde her arkadaşlığın başlangıcındaki inceleme, ehlileştirme ve gözlemleme evrelerine ihtiyacımız kalmamıştı.

María del Carmen, Ant Üniversitesi tarafından bir yıllık mecburi hizmete gönderilmiş genç bir hekimdi. Asuncion'da, suyu akmayan ve elektriği olmayan bir evde yaşıyordu. Esmer, kısa boylu, tombul ve duru bir gülümsemesi olan bir kadındı. Çıkık elmacık kemiklerinden ve kızıla çalan teninden, atalarının Kızılderili olduğu anlaşılıyordu. Böylesine maço bir bölgeye, bir kadın doktorun gönderilmesi, halkın düşmanca tepkisine yol açmıştı. Ama María, yerel hastalıkları tedavi ediyor, saç rengine bakıp kötü beslenme teşhisi koyuyor, tifüs belirtisi halinde halka fenol ile kreozot dağıtıyordu ve kaderci *Llaneros*'lar, önünde gömleklerini çıkarabiliyorlardı artık.

Onu, Méir orta kulak iltihabı olduğunda çağırmıştım. Muayene ederken kıpırdamaması için, genç doktor, oğluma bir şarkı mırıldanmıştı. Önce melodisini, ardından da sözlerini hatırladım. Bir anda havadaki nem yok oluvermişti. Bozkırın gürültüsü susmuştu. Hasköy'deki evimizin birinci katındaki o kü-

çük ve karanlık odama geri dönmüştüm, Simone'un yanına uzanmıştım ve ablam Nita, bizi uyutmak için şarkı söylüyordu.

– *Notches, notches, buenas notches, notches son d'enamorar...* diye katıldım María'ya.

María del Carmen en az benim kadar şaşkın ve heyecanlıydı.

– Bunlar çocukluğumun ninnileri, diye fısıldadım.

– Benim de öyle, Altiplano'dayken...

– Ya bu... *Puncha, puncha, la rosa uele...*

– ... *y el amor mucho me duele,* diye tamamladı genç Antlı.

Méir şaşkınlık içinde, yanaklarımdan süzülen yaşlara bakıyordu. Hayatımda ilk kez, Konstantinopolis'i özlemle anmaktan mutluydum. María'nın kolaylıkla anladığı birkaç *ladino* sözcük söyledim ve içimi bir sevinç dalgası kapladı.

Ardından geceler boyunca âşk şarkılarını, özel yemekleri, onun Antlardaki köyünden, benimse *juderia*'dan aklımızda kalan deyimleri karşılaştırmaya başladık. Türkiye'de konuşulan *ladino* ile Güney Amerika'da konuşulan castiliano arasında inanılmaz benzerlikler vardı. Sanki benim sürgünümle, hepsi birbirinden anlamlı, nesiller öncesinden kalma diğer sürgünler arasında bir bağ varmış gibiydi.

Merida'dan el yazması kitaplar ısmarladık. Judeo-Espagnol dilinin Amazonlardaki Kızılderililer tarafından aktarıldığını keşfettik. XVI. yüzyıldan itibaren, Portekiz'de yaşayan Yahudiler, bir Portekiz sömürgesi olan Brezilya'ya yerleşmeye başlamışlardı; çünkü burada engizisyon İspanya'dan birkaç yıl sonra başlamıştı, bu süre içinde çok sayıda Yahudi Éstremadure sınırına dayanmıştı bile. Ardından bir kez daha kaçtılar, bu kez daha uzaklara, İtalya'ya ve Osmanlı İmparatorluğuna, içlerinde daha cesur olanlarıysa Yeni Dünya'ya. Brezilya çok büyük bir ülkeydi... Sefaradlar Pará Eyaletine, Belém'e ve Ma-

naus'a yerleştiler. Günümüz *Turcos*'larının ataları, ormana girmeyi başaran, nehir boyunca ilerleyebilen ve Amazonlardaki kabilelerle takas usulü ticari ilişkiler kurabilen ilk Beyazlardı. İşte bu sayede Kızılderililer, dillerine *ladino* sözcükler katabildiler!

Daha da şaşırtıcı olanı: Amerika'yı keşfettiğinin farkında olmayan Christophe Colomb, Ophir'e çıkartma yaptığını sanmıştı, yani kutsal kitaba göre Kral Süleyman'ın Tapınak'ın yapımında kullanılacak altınları ve değerli ahşabı bulmak için gönderdiği yere! Colomb hatasını hemen anlamıştı, ama fetih sırasında bazı İspanyol bilgeler, Kızılderililerin, Yahudilerin soyundan gelme olduklarını söylemenin akıllıca bir fikir olmadığına karar vermişlerdi; böylelikle onları vicdan azabı duymadan sömürebileceklerdi. Nihayet Bartholomé de la Casas bu sava karşı koydu. Kızılderililerin paraya hiç önem vermediklerini öne sürerek!

Onca saçmalık karşısında, içimizden gelen gülme isteği ve kardeşlik heyecanıyla kitabımızı bir kenara kaldırdık. Olayı daha da gülünçleştirmek için, Kızılderililerin sessiz insanlar olduğunu, oysaki biz Yahudiler için, konuşmanın her şeyden önemli olduğunu ekledim...

Benden daha ciddi olan María del Carmen, bu tür benzerliklere yürekten bağlıydı. Daha doğrusu etkilerine. Merida Üniversitesindeki tıp eğitiminin, saygıdeğer atamız Maymonides'in dogmaları doğrultusunda verildiğini anlattı. Arkadaşım, bu filozofun eserlerinden öylesine etkilenmişti ki, hayatını ve hikâyesini de okumuştu. Ve inanılması güç bir şekilde, bilinmezliğin orta yerinde, yağmur damlara vururken, yeniden Tevrat'la ilgili konuşmalara şahit oluyordum.

Her şey önceden yazılıydı, diyordu María del Carmen, hay-

ranlıkla. Modern tıbbın yaratıcısı olan Maymonides'in tek yapması gereken şey, hastalığı bedenin ve ruhun bir kusuru olarak gören Kutsal Kitapta yazılı bilgileri uygulamaktı. Yahudi ve Arap öğrencileriyle birlikte, yaşamsal temizlik sayesinde tedaviyi keşfetmişti. Bugün hâlâ halk sağlığının temel unsurları buna dayanmaktadır.

– Suyla arınma, cinsellik ve beslenmeyle ilgili tabular ve hastaların tecrit edilmeleri sayesinde, en çapraşık tedavilerden daha çok sayıda hayat kurtarıldı, üstelik masrafsızca. Ant Dağları'nda, insanların bir yeri ağrıdığında doktoru ya da rahibi değil, üfürükçüyü çağırırlar. Eski çağlara ait bir tanrının onlara acı çektirmek için geri döndüğünü düşünürler. Üfürükçü, acının kaynağını arar, bulur ve bedeni yeniden sağlığına kavuşturur. Düşünülecek olursa, bu yalnızca batıl inançtan ibaret değil: Maymonides'e göre de hastalık bir kabahatin işareti, dışa vurumuydu... ya da bir yazgının; aslında özel bir dildir bu, bu sessiz ve suskun insanların sahip oldukları tek dil. Ben o dili dinlemeye zorluyorum kendimi ve ona yanıt vermeye, tabii Maymonides'in koruyucu ilkelerini göz ardı etmeden, diye ekledi María del Carmen.

Onu dinlemiyordum artık. Aklıma eski hatıralar doluşmuştu. Yemeklerden önce içinde ellerimizi yıkadığımız, yemek odamızdaki o çeşme. Baş ağrımız geçsin diye pişirilen patates ve soğan lapaları. Kötü talihi alt etmek için yapılan karanfil ve sarımsaklı büyüler. Kadınların kirli sayıldıkları ve toplumdan dışlandıkları âdet günleri...

Birbirinden tamamen farklı bu iki kültürün tedavi yöntemlerini ve yasaklarını karşılaştırırken ortaya çıkardığımız benzerlikler, ikimizi de heyecanlandırıyordu.

Dolunaylı geceleri, eşeklerin anırmasını, sığırların böğür-

mesini, kara kurbağalarının vıraklamasını, ateşböceklerinin verdiği konseri ve beni bulunduğumuz yerden çekip çıkarıp, XII. yüzyıla, kilometrelerce uzağa, dünyanın kuruluşunda emeği geçen insanların yanına götüren María del Carmen'in o güzel sesini nasıl unutabilirim?

Bu anıların önemi büyüktü. Almanya'da ve Avusturya'da yaşayan Yahudiler izleniyor, yakalanıyor ve toplama kamplarına gönderiliyorlardı. Henüz imhadan söz edilmiyordu ama "yaşam alanlarından" konuşulmaya başlanmıştı bile. Göçmenler Meksika'ya, Brezilya'ya ve hatta İspanyol Cumhuriyetçilerinin kol gezdiği La Guaira limanına akın akın geliyorlardı.

Uzaktaydım, her şeyden yoksundum ve elim kolum bağlıydı. Maurice, Trujillo'dan, daha esnek bir yönetim tarzı olan Valencia'ya transfer edilmişti. Hapis cezası, ömür boyu sürgüne çevrilecekti. Ülkeden ayrılacak mıydık? Nereye gidebilirdik ki?

1938 yılının Kasım ayında, Mustafa Kemal'in ölüm haberini aldık. Hâlâ İstanbul'da, avlu ile mutfak arasında mekik dokuyan annemle ablamın gelecekleri konusunda endişeleniyordum. Atatürk Yahudilere karşı ılımlıydı, diye anlattım María del Carmen'e, gülümsememe engel olamayarak: Ben küçük bir kızken ve İstanbul gaddar bir hükümdarın elinden henüz kurtulmuşken, annem diğerleri gibi sevinmekten kaçınarak: "Bugün ne olduğumuzu biliyoruz, ama yarının bize ne getireceğini bilmiyoruz," demişti. O zamanlar bu düşünce tarzından, hayal kırıklığına uğramamak için aklının sürekli kötüye çalışmasından ne de çok nefret etmiştim... Oysa artık bu düşünce tarzını benimsemiş görünüyordum.

Tarihin ve ırkımızın en büyük soykırımının arefesinde, Venezüella ovalarındaki bir *hato*'da iki kadın, belkisiz dilbilim teorilerini tartışıyorduk. Uzaklığımı ve eylemsizliğimi bedenim-

den kovmanın tek yoluydu. O yıl Asuncion'da, Yahudi olduğunu iddia etmek, bir tür direnç göstergesiydi.

☆ ☆ ☆

Sonbahar bayramlarından hemen sonra, (yalnız başıma geçirdiğim ilk Kipur'du ve nefret ettiğimi sandığım o aile yemeklerini özlediğimi hayretle fark ettim) yağmurlar önce yavaşladı, sonra da tamamen dindi. Bozkırlardan yepyeni sesler yükselmeye başladı: Jaguarın çığlığı, boğa yılanının ıslığı, atların dörtnala koşması, sürülerin kargaşası, mallarını öven *Turco*'nun megafonu, yeni kuyular açmak için patlatılan dinamitin gümbürtüsü, alev alev yanan bir gökyüzünün neminde öten kuşların cıvıltısı...

Erkekler değişiyordu. Sular ovalardan çekildikçe, damarlarındaki besisuyu yükseliyordu sanki. Yağmurun sesi, seslerini bastıramıyordu artık, soluk renkli sonsuzlukta bedenleri fark ediliyordu, üzengilere takılı gergin bacaklarıyla, vahşi bir öfkenin ve bir çamur deryasının içinde debelenir halde. Hayat geri dönmüştü.

Çocuklar oradan oraya koşuşturup duruyorlardı ve onlar için endişeleniyordum; bozkırlarda her türlü vahşi hayvan yuva yapardı. Esterlina bir köryılan görür görmez bayılıyordu, çocuklara göz kulak olması için bir ırgattan yardım istiyordum; bir *Llenero*'ya kesinlikle yakışmayan bu görevi, gönülsüzce yerine getiriyordu.

Sarah inatçı olmakla birlikte söz dinlerdi. Temkinliydi, yalnızca bildiği topraklarda tehlikeye atılırdı. Méir enerji doluydu. Hiçbirimizi dinlemiyordu, sürekli olarak yaramazlık ve afacanlık peşindeydi. Güçlü bir babanın otoritesine ihtiyacı vardı, ama Maurice hiç yanımızda değildi.

Asuncion'a varışımızdan bu yana oğlum, kız kardeşinin şaşkın bakışları önünde, iki ya da üç öfke nöbeti geçirmişti. Ne ablamın oğulları, ne de Jacques küçükken, böyle bir olaya şahit olmuştum. Sanki içinde barındırdığı şeytani güç, ona kontrolünü kaybettiriyordu. María del Carmen ona melisa içirmemi öğütlemişti, ama içimden gelen bir ses, hiçbir ilacın, bu anlaşılması güç öfkeyi, bu şiddeti bastıramayacağını söylüyordu. Öfke nöbetlerinin kaynağı hep aynıydı: Bir kıskançlık krizi. Aynı anda iki çocuk yetiştirmek kolay iş değildi. Her birinin anne sevgisi isteme tarzı farklı ve kendine özgüydü. Karşılığında, benden bekledikleri kadar sevgi veriyorlardı. Ama Méir az verip, çok isteyen cinstendi.

Fazla hoşgörülü bir anne miydim? Ceza vermekten nefret ettiğim doğruydu. Ama istekleri, özellikle de oğlumunkiler, gözümü korkutuyordu. Onları yola getirmeyi denemekten kaçınıyor, kandırmayı ise beceremiyordum. Bebeklerimi incitmekten, kapanmayacak yaralara neden olmaktan korkuyordum. Aslında Sarah ile Méir benim için gizemli birer varlıktı. Kimi zaman onları hayretle, kimi zaman hayranlıkla izliyordum, çoğu zaman da şaşkınlıkla.

Kurak mevsimin gelişiyle birlikte, gücümü geri kazanmıştım. Maurice bana, Kolombiya'dan yazmıştı, sağlığı düzeliyordu, mücadelesine kaldığı yerden devam edebilecekti, yani ülkesindeki gizli saklı yaşantısına geri dönebilecek ve yeniden tutuklanma riskini göze alacaktı.

Tavan arasındaki çalışma odam, taze kireç boyasıyla beni bekliyordu. Kızılderililer konusunda yazma düşüncemi rafa kaldırmıştım; içlerinden biri değildim çünkü, gizemlerini asla tam anlamıyla kavrayamayacaktım. Ama onlara karşı bu büyük merakımın nedenini anlayabiliyordum: Zulümlere rağmen,

sefalete rağmen, bu insanlar hiç değişmemişti, farklılıklarını hep koruyabilmişlerdi. Bizler gibi.

Kızılderilileri seçmemin tek nedeni, kendi farklılığımın altını çizmekti. María del Carmen ile anadilimize ait sözcükleri, deyimleri ve şarkıları karşılaştırırken duyduğum heyecan, aklıma yeni bir fikir getirmişti: Dindaşlarımın, İspanya'dan kovulmalarından itibaren izledikleri yolu, etkisinde kaldıkları olayları, karma ilişkilerini ve karşılıklı yardımlaşmalarını araştıracaktım.

Kendimi aldatıyor muydum? Benzeri görülmemiş bir göç dalgasının eşiğinde olduğumuzu göz ardı etmeye mi çalışıyordum? İnsan hızla giden bir trenin fotoğrafını çekemez...

María del Carmen projemi onayladı. Kendisi de bir yol ayrımındaydı: Mecburi hizmet süresinin bitmesine çok az zaman kalmıştı, ama bu vahşi topraklara içi ısınmıştı ve buraya yerleşmeye niyetliydi. Israrlarına karşı çıkmama rağmen, bir pazar günü beni Asuncion'daki panayıra götürmeyi başardı.

– Horoz dövüştüren ayyaşları görmek için mi? Burada kalmayı tercih ederim! dedim.

– Hayır, içki içtikleri doğru, horoz dövüştürerek bahis oynadıkları da, ama sonrasında şarkı söylüyorlar. Ve dünyanın hiçbir yerinde böyle şarkılar dinleyemezsin...

Haklıydı.

Llaneros'lar kabalıkları ve hunharlıklarıyla ün salmışlardı. O gün şairane yönlerini de keşfettim. Körkütük sarhoş bir grup amatörün, eşsiz, hayranlık verici gösterisini izleme fırsatım oldu.

Koca bir şişe romu kafalarına diken beş altı ırgat, başlarında *pelodeguama*[42]'ları, ellerinde *cuatro*[43]'larıyla halka şeklinde

[42] Llanero'lara özgü yumuşak fötr şapka.

[43] Dört telli gitar.

dizildiler. Sessiz bir seyirci kitlesi bir anda çevrelerini sardı. İçlerinden biri bir adım öne çıkarak şarkı söylemeye başladı. Sert ve haşin bir şarkı değildi, insanı gözyaşlarına boğan acı ve hüzünlü bir feryattı. Yürek parçalayan birkaç cümleyle, *Llanero* acılarla dolu hayatını anlatıyordu. Şarkısı bitince, çemberin içindeki yerini aldı ve bir diğeri, şarkısını söylemek için bir adım öne çıktı. İzlediğim, bir doğaçlama yarışması değil, gerçek ve doğaüstü varlıkların birbirlerine karıştığı, başa gelebilecek felaketlerin bir rekabetiydi sanki. Şimdiki San Juan de los Perros'a yaptığı yolculuğu anlatıyordu şarkısında, ölümcül engelleri, karısının hastalıkla mücadelesini, çocuklarını tehdit eden olayları. Bir diğeri, Auraca Nehri'ndeki balıkçıl dostlarını yardımına çağırıyor ve "nişanlısının yüreğinden daha az yırtıcı dişleri olan" korkunç bir balığa karşı uyarıyordu.

María del Carmen'e bakıyordum. Beni buraya zorla getirirken, bu saf dizelerin içinde, biz Yahudilerin, Kiev'den İskenderiye'ye, *shtetl*'ler ile *juderias*'larda yüzyıllardır anlatılan o öyküleri bulabileceğimi tahmin etmiş miydi? Seyyar satıcı, her pazar sabahı mallarını yanına alarak evden çıkardı, yolda sayısız badireler atlatırdı ama tek bir hedefi olurdu: Ertesi cuma, çantasında, akşam yemeğinde yiyecekleri balıkla geri dönebilmek. Karısı ve bütün çocukları onu bekliyor olurlardı, aç ama güven dolu ve beyaz örtülü Şabat sofraları kurulu olurdu.

Tüm bunları nasıl sıraya koyacağımı bilmiyordum. Fikirlerim, arzum ve heyecanım beni kasıp kavuruyordu. Acele etmem gerekiyordu, yağmurlar yeniden gelip de beni sersemletmeden işe koyulmalıydım.

Ama Noel'di ve çocuklarıma güzel bir ziyafet hazırlamak istiyordum. Sonra da 1939 yılını karşılamamız gerekiyordu... Zaman en büyük düşmanımdı.

– Baba! diye haykırdı Méir.

– Baba! diye yankıladı kardeşini, Sarah.

Hızla pencereye yöneldim. Üstleri başları toz içinde iki bitkin süvari, *hato*'muzun önünde atlarından iniyorlardı: Maurice ve Jacques! Tavan arasından fırlar gibi aşağı indim. Nihayet!

Kocam zayıflamıştı. Tatlı ama bir o kadar da korkunç yüzünü darmadağın bir sakal örtüyordu. Erkeğimdi o, bütün tehlikeleri aşıp, bana geri dönmüştü. Tıpkı masallardaki gibi.

– Tia Rébecca... diye gülümsedi Jacques.

Yeğenime döndüm, yanaklarımdan aşağı mutluluk gözyaşları süzülüyordu. Beni öptükten sonra, babalarının boynuna sarılan çocuklarımı kucağına aldı. Maurice'in elleri saçlarımda ve ensemde dolaştığı sırada bedenim ürperdi. Jacques, Sarah ile Méir'i kucağında zıplatırken, çocuklar sevinç çığlıkları atıyorlardı. Ben de öyle, ama Maurice bana o kadar sıkı sarılmış, beni sevgisiyle öylesine boğuyordu ki, sesim bile çıkmıyordu.

Tekrar soluk alabildiğimde, çocuklar yeniden yere basıp, Esterlina'nın peşinden mutfağa gitmeyi kabul ettiklerinde, bir an için kızgın güneşin altında, hayatım boyunca izlemekten en çok haz aldığım iki harika erkekle karşı karşıya kalakaldım. Ve birbirlerinden geceyle gündüz kadar farklı.

Maurice'in güçlü ve esnek bir vücudu, gür saçları ve sık bir sakalı vardı, gözleri kıpır kıpırdı, sert hatları, diri bir teni, kocaman bir gülümsemesi ve yuvarlak, küçücük, çocuksu denilebilecek dişleri vardı. Böylesine erkeksi bir yüze yakışmasalar da yüreğimi heyecandan deli gibi çarptırmaya yetiyorlardı.

Jacques sarışın ve sıskaydı, çukur göğüs kafesi çok hızlı gelişmiş delikanlılara özgüydü, uzun ve narin elleri, derin, hatta delici bakışları vardı. Tombul yanaklarına ve güven dolu gülümsemesine bir daha asla sahip olamayacaktı. Genç bir eriş-

kindi artık, bir yabancı. Simone'a ya da Gatégnolar'a benzer bir yönü olup olmadığına baktım. Hiçbir şey. İşin garip yanı babasının cazibesini, onun o alaycı ve uyanık ifadesini de almamıştı. Beni tedirgin eden şeyin ne olduğunu düşündüm; anladığım anda gülümsememe engel olamadım: Yeğenim Ari ırkın en belirgin örneklerinden biriydi.

Maurice aralıksız yirmi dört saat uyudu. Çıplak bedenini izliyor, yeni yara izlerini, kılları ağarmaya başlamış göğsünü, uykudaki erkeklik organını inceliyordum. Ama bir süre sonra bu manzara içimi sıkmaya başladı, öyle ki bir an soluk bile alamadım. Odadan çıkıp, kendimi tavan arasına attım. Maurice'i ayakta görmeye ihtiyacım vardı.

Ertesi gün, yine eski Maurice oluvermişti. Noel ağacıymış gibi süslemek için bir kocayemiş kesip, onu gururla salonun ortasına taşıdı, avdan zaferle dönmüş bir avcı edasıyla.

Jacques, çocukların rengârenk kuş tüylerinden zincirler yapıp dalları süslemelerine yardım etti.

Ben de unutulmaz bir yemek hazırlamakla meşguldüm. Elimdeki imkânlardan en iyi şekilde yararlanmaya çalışıyordum: Yemek konusunda, giyinmek, yıkanmak konusunda ya da doğa şartlarıyla mücadele konusunda elimdekilerle yetinmek zorundaydım ve tabii yaratıcı olmak! Ev işleri bu şekilde çok daha tatmin edici hale geliyordu.

Kurak mevsimde, seyyar satıcılar uğruyordu ve onlardan kumaş, iplik, araç gereç ya da nalın çivisi alabiliyorduk, her ne kadar haftalarca öncesinden sipariş edip sabırsızlıkla beklediklerimizin hiçbirini getirmeseler de yağmur mevsiminde, elimizdeki stoklarla idare ediyorduk. Kıtlık zamanı yemek pişirmenin ya da dikiş dikmenin, kitap yazmanın yerini tutabileceğini öğrendim. Yeni yemekler icat ediyor, farklı farklı malzeme-

lerden çocuklarıma giysiler dikiyordum; üretme arzusu içimi kemiriyordu, daha az çaba gerektiren ve daha kısa sürede işime yarayacak her türlü arzuyu bastırır gibiydi.

Ben *borekitasları* hazırlarken, Jacques çocuklara görünmeden bir tavuğu boğazlıyordu. Harç olarak, annemin Hamursuz Bayramı'nda pişirdiği bir yemek tarifi kullandım: Kuzu beyni, karışık sebze ve omlet. Her şeyi limonlu *agristada* sosuna buladım ve badem tozu yerine hindistancevizi rendesi kullandım. Tatlı niyetine goyav pestiliyle tatlandırılmış, muhallebi pişirdim.

Hasköy'deki *juderia*'nın tarifleriyle, Venezüellalı *Llanos*'larınkini karıştırarak bir Noel ziyafeti hazırlamak gerçek bir mutluluktu.

Sarah dantelli bir organze elbise giyiyordu, Méir'in üzerinde de siyah kadifeden bir takım elbise ile fırfırlı bir gömlek vardı.

María del Carmen'i davet etmiştim. Amacım, en yakın olduğum iki insanı bir araya getirmekti. Birbirleri hakkında ne düşünecekleri beni endişelendiriyordu. Ayrıca onları şaşırtmaktan, hatta düş kırıklığına uğratmaktan çekiniyordum: Maurice ve María del Carmen, aynı Rébecca'yı tanımıyorlardı. O akşam karşılarında kimi bulacaklardı? Bir dost mu, bir eş mi, bir sevgili mi?

O akşam yalnızca iyi bir ev sahibesi gördüler! Ben mutfakla yemek odası arasında mekik dokurken, bir yandan da çocukların tabaklarında yemek kalmış mı diye bakarken, María del Carmen ile Maurice arkası gelmez bir politik tartışmaya tutuştular... Neyse ki Jacques, tüm nezaketi ve becerisiyle imdadıma yetişti. Hayatımda ilk kez, kadınların sorumlu olduğu işleri bu denli doğal olarak yerine getiren bir çocuk – bir erkek – gö-

rüyordum. O akşam aramızda, bugün hâlâ bizi birbirimize bağlayan bir suç ortaklığı, bir sevecenlik başladı. Ona gelecekle ilgili projelerini sordum. Bir süre *hato*'da kalmak istediğini söyledi bana, Colette ile kocasının Fransa'ya döndüklerini fısıldarcasına eklemeden önce; Caracas'ta, anne babası ve kız kardeşinin arasında boğulacak gibi oluyordu. Tek söz söylemeden, yalnızca gülümsedim.

İyi bir Noel geçirdik. Savaştan önceki son Noel'di.

1939 Ocak'ının ilk günlerinde Maurice evden ayrıldı. Atının evden uzaklaşmasını izlerken, sıcağa rağmen ürperdim. En azından evi boş bırakmamıştı. Bauerlar –*hato*'nun sahipleri– Avrupa'dan dönen kızları Hannah ile birlikte yılbaşını geçirmek üzere buraya gelmişlerdi. Hannah, Viyana'da söz sanatı okumaya başlamış, ama ırkçı kanunlar yüzünden eğitimini yarım bırakmak zorunda kalmıştı ve bir dönem Zürih'te okuduktan sonra, eğitimini Caracas Üniversitesi'nde sürdürmeyi düşünüyordu. Buranın eğitim düzeyi kızlarına çok düşük gelirse, Bauerlar onu Amerika'ya göndermeyi planlıyorlardı... Maurice, parlak öğretmenleri buraya çekmek için parlak öğrencilere ihtiyaç olduğunu ve Venezüella'daki üniversiteleri yeniden canlandırmak gerektiğini savunarak, bu düşüncelerini şiddetle kınamıştı. Bauerlar, Maurice ile hemfikirdiler, burada eğitim görenlerin başkalarının çocukları olması kaydıyla!

Jacques, su pompasının yanındaki kulübeye bir fotoğraf stüdyosu kurmuştu. Hannah Bauer, Jacques'ın "karanlık odam" dediği odada, fotoğrafları basmasına yardımcı oluyordu.

Bauerlar'ın burada oluşu, yeni yıla yalnız başına girmek

zorunda kalacak María del Carmen ile arkadaşlığımı kısıtlıyordu. İlk karşılaştıkları andan itibaren Giséla Bauer'ın, María del Carmen'e karşı tutumundan hiç mi hiç hoşlanmamıştım, ama ne yapabilirdim? Bauerlar'ın misafiriydim. Onlara mecburdum.

Giséla gibi duyarlı, bilgili, akıllı bir kadının bu kadar ırkçı davranışlara sahip olmasını kabullenemiyordum, özellikle de kendi dindaşları ırkçılık uğruna öldürüldüğü sırada. İnsan ruhundan ümidi kesmek gibi bir şeydi.

Bir psikanaliz seansı sırasında, kanepesine uzanıp, İstanbul'dan göç ettikten sonra, Fransa'ya duyduğum sevgi ve hayranlığa rağmen, burada yaşayan Yahudilerin kibirli davranışlarının beni ne kadar yaraladığını anlatmıştım ona. Yanıt vermemişti –asla yanıt vermezdi– ama işin aslı, ne demek istediğimi bile anladığından emin değildim.

O bir Aşkenaz Yahudi'siydi, İstanbul'da baskıcı Sefaradlığımızla ezdiğimiz ve buna karşılık, dünyanın geri kalan her köşesinde bizi küçümseyen Polak'ların soyundan geliyordu. "Seçilmiş" halkımız asla bir birlik örneği teşkil etmemişti!

Giséla Bauer'ın anne babası, yüzlerce kırımdan birinin neticesinde, Galata'daki, Haliç'in "kötü kesimindeki" berbat gettolardan birine yerleşmemişti. Şansları yaver gitmiş ve "Baron Yahudileri" diye adlandırılan göçmen grubuna katılmışlardı: Filistin'de bir devlet kurma çabaları başarısızlıkla sonuçlanan, bankacı ve hayırsever Baron Maurice de Hirsch, Arjantin'de geniş topraklar alarak, masraflarını kendi cebinden karşılamak suretiyle, Rusya'da, Polonya'da ve Romanya'da yaşayan Yahudileri buraya getirmeyi hedeflemişti. 1890'larda Lituanya'daki sefil *shtetl*'larla kıyaslandığında, Paraná ve Uruguya nehirleri arasında uzanan kavurucu çölün onlara ne ifade ettiğini hayal edebilmek güç... Moïseville'de, Mauricio'da ve Villa Clara'da

yaşayan kambur, yoksul terziler, bir anda kovboy şapkalı ve deri pantolonlu *gauchos*[44]'lara dönüşüverdiler. Pampa[45], birkaç sinagogun yapımıyla şenlendi ve Polonya'daki gettolardan pek de farklı olmayan barakalarda Yiddish konuşulmaya devam edildi, tek fark havanın sıcaklığı ile haşerelerdi.

Aradan kırk yıl geçti ve topluluklar gelişti, zenginleşti, öncü göçmenlerin çocukları başarılı birer çiftçi, tüccar, avukat, doktor oldular ya da Giséla Bauer gibi psikanalist.

1937 yılının Ağustos ayında, benim *Llanos*'lara taşındığım sırada, 1898 Clara doğumlu –Entre Ríos'un taşrası– Fransız yazar Joseph Kessel, Arjantinli yetkililer tarafından bir kahraman gibi karşılanmıştı, bu toprakların evladı, doğduğu yere dönmüştü!

Ne *gauchos judios*[46]'ların soyundan gelmesi, ne de Freud'un eserlerini okumuş olması, sevgili Giséla'nın Caracas'ta kutladığımız 1937 yılının Seder'inde hepimizin dikkatini çeken o büyüklük kompleksine çare olmuştu.

Ama yenildiğimi kabul etmiyordum! Bir akşam yemekte, yeni ilgi alanımı masadakilerle paylaşmaya karar verdim: Maymonides'in Antlı doktorlar üzerindeki etkisini ve Portekizli Yahudilerin Amazon Nehri boyunca uzanan destanlarını...

– Yeter artık! diye haykırdı Hannah peçetesini masanın üzerine fırlatarak.

– Ne oldu? diye sordum şaşkınlıkla.

– Yahudilerden bu şekilde söz etmeye bir son verin artık! Bizler birer araştırma konusu değiliz! Ya da öyleyiz! Zulümler-

---

44 Güney Amerika pampalarında yaşayan kovboy.

45 Güney Amerika'da çoğu zaman çimlerle kaplı geniş arazi, çayırlık.

46 Yahudi sığırtmaç.

le, kaynaşmalarla, başarılarla ilgili o harikulade öykülerinizi yazın, yayınlayın bakalım ve sonucunu görün! (Sesi çatlamıştı.) Tabii hâlâ hayatta kalmayı başarabilirseniz!

Yemek odasını koşar adımlarla terk etti.

– Hannah İsviçre'den döndüğünden beri çok sinirli, diye iç geçirdi Giséla.

– Oysa İsviçre'deydi, dedim. Almanya'da değil. Ya da Avusturya'da...

Jacques önce bana, sonra da Giséla'ya baktı.

– Sizler dünyada neler olup bittiğinin farkında değilsiniz galiba, dedi.

– Senden ne daha çok şey biliyoruz, ne de daha az, diye karşılık verdi Samuel Bauer.

Az konuşan, silik ama ağzını açtığında saygı uyandıran biriydi. Jacques'ın ona yanıt vermesine şaşırmıştım.

– La Guaira'daki göçmenleri gördünüz mü? Onları dinlediniz mi? Ben oradaydım. Her gün. Colette'e sorun isterseniz!

– Her gün mü? Yani artık liseye gitmediğini mi söylüyorsun? diye sordu Giséla. Annenle babanın haberleri var mı?

– Annemle babam mı? (Acı acı güldü.) Onlar para toplayıp, hayıflanmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Kulüpleri dolup dolup taşıyor. Tek yaptıkları, durmadan konuşmak ve briç oynamak.

Akşam yemeği sessizlik içinde yendi.

Bauerlar ertesi gün, kızlarıyla birlikte Caracas'a dönüyorlardı. Tam gidecekleri sırada Hannah fikrini değiştirdi ve okulu açılıncaya dek bizim yanımızda kalmak istediğini söyledi. Karşı çıkmak istedim; yaramaz çocuklarım ve sürekli surat asan gençler arasında evin yükü giderek ağırlaşacaktı. Kişisel işlerimi yoluna koymak için gerekli huzura ne zaman kavuşabilecektim?

Jacques, Hannah ile bana, La Guaira'da çektiği fotoğrafları göstermek için yanıp tutuşuyordu. İlk fotoğrafı bize gösterdiği sıradaki tedirgin tavrı beni eğlendirmişti: Bu kendi resmiydi, hamakta uzanmış, objektife gülümserken. Macuto Plajında, Armando Reverón'un şatosunu çevreleyen badem ağaçlarını tanımıştım.

– Pek zormuş gibi görünmüyor, diye dalga geçtim. Fotoğrafı Colette mi çekti?

Jacques yanıt vermedi, fotoğrafı bir kenara koyup, diğerleri hakkında yorumda bulunmaya başladı. Başta sıkıntılıymış gibi gelen sesi, zamanla heyecandan titremeye başladı.

Bize, sıcağın kavurduğu kulübelerdeki ortamı; gönüllü bir misyonerlikle, umutsuzluğun birbirine karıştığı (yaşları ve hayat şartları her ne olursa olsun, mültecilerin bakışları başkalarının huzurunu kaçırır) Karayipler'in tuhaflığını ve sonu gelmez çeteciliği anlattı. Kızılhaç'ın yardım kolu, komünistler tarafından İspanyol göçmenlerini karşılamak amacıyla kurulmuştu. Siyasi partiler yasaklandığından beri, askerlerin habersiz akınlar yaparak, gönüllüler de dahil olmak üzere herkesi sınır dışı ettikleri ve onları Los Roques adasına sürdükleri biliniyordu.

– Peki ya sonra? diye sordum.

– Sorun değil, bir gardiyana rüşvet verirsin ve geri dönmek için bir tekne ayarlarsın. Asıl tehlike, köpekbalıklarıdır...

– Peki, siz ne yapıyordunuz? dedim. Yani fotoğraf çekmenin dışında?

– Bavulları tasnif ediyorduk. Üç aylarını denizde geçiren zavallıların eşyaları böcek kaynıyordu.

Eşyalara fenol serperek, mide bulandırıcı kokuları içlerine çekmek zorunda kalarak, onları büyük leğenlerde yıkamak, as-

mak, kurutmak, katlamak, hepsini beden ölçülerine ve türlerine göre ayırmak, işleri buydu. Ne yazık ki çoğu zaman bu kadar zahmete rağmen, eşyalar sahiplerinin eline geçmezdi. Var*sın Kızılhaç tüm ambarların* önüne korumalar yerleştirsin, her gün koca koca çamaşır balyaları göz göre göre yok oluyordu.

Öğle arasında, Colette ile Jacques hamaklarını bir plaja asıp, sabahki çığlıkları, kokuları, yakarışları unutmaya çalışıyorlardı.

Jacques gözlerimin içine bakarak soruma yanıt verdi: "Evet, o fotoğrafı Colette çekti."

Üniformalıları çekmemek kaydıyla, hiç kimse Leica'larına karışmıyormuş. Colette geri döner dönmez, bu fotoğrafları Cezayir'de ya da Paris'te yayınlamak istiyordu.

– Bunu yapmak gerek! dedi Jacques ısrarla. Tüm dünyanın bu sefalete şahit olması gerek... Akşam kulübelerden ayrıldığımızda, ne konuşabiliyor, ne de birbirimizin yüzüne bakabiliyorduk. Sanki bunları paylaşmış olmaktan utanıyor gibiydik. Vahşeti görmek güçtür, ama diğerinin de onu görmüş olduğunu bilmek, en beteri.

– Nerede uyuyordunuz? diye sordum.

Hannah beni kınarmışçasına baktı.

– Annemle babamın arkadaşlarında. Ya da otelde...

– Peki ya Adrien Muller, Colette'in kocası, hiçbir şey söylemiyor muydu?

– Hiçbir şey! Çalışıyordu...

Sustuk. Jacques fotoğrafları toparlayıp, son bir zarf çıkarttı. Yüzüne bir dinginlik çökmüştü.

– Bu da dönüş, dedi. Àvila'dan hep katır sırtında geçmek istemiştim, eski zamanlardaki gibi, hani tünel yapılmadan önceki gibi. Dağın tepesinden, muhteşem bir manzara izleyebiliyorsun. Bir yanda Karayip Denizi'nin mavisi, öbür yanda çukur

Caracas'ın canlılığı. Colette ağlamaya başlamıştı. İçinde biriken gerginlikten kaynaklandığını sanmıştım, ama hayır, gözyaşlarının nedeni manzaranın güzelliğiydi.

Jacques, küçük bir çocuk gibi gülümsedi.

– Güzellik, diye yineledi. Kadınları ağlatıyormuş meğer.

– Bazı kadınları, diye söylendi Hannah yerinden kalkarak.

Bahçeye çıktığını duydum. Kapı, arkasından hızla çarptı. Tek söz bile etmeden fotoğrafları toplamaya başladım. Jacques'ın gülümsemesi yüzüne donmuştu.

– Jacques, diye fısıldadım, Colette kuzenin, üstelik de evli!

– Ne olmuş yani? Beni bekliyor.

– Nerede? Fransa'da mı?

– Beni bekliyor.

☆ ☆ ☆

Oğlun iyi, diye yazdım Simone'a 1939'un Şubat'ında. *Buraya tam olarak ne yapmaya geldiğini bilmiyorum, ama yanımda olduğu için mutluyum ve umarım o da aynı şekilde mutludur.*

Kafana takılan konu aramızda hiç açılmadı, bu konuda çok ketum davranıyor ve ona aşkından ölen Hannah'nın varlığı da işleri güçleştiriyor.

Jacques senden ve Régine'den büyük bir sevgiyle söz ediyor, Vitali'nin adını ağzına almıyor ve benimle baş başa kalmamaya özen gösteriyor. Tasalanma, on sekiz yaşında olduğumuz dönemi hatırla! Oğlunun, köylülere özgü bir bilgelikle, güç ama bir o kadar da yapıcı bir dönemden geçtiğine inanıyorum. (Kuşkusuz, babasının soyunda köylülük vardı, tıpkı bütün goylar gibi!) Kasları, sinirleri, cildi

güçleniyor ve inan bana hepsi de sağlam olacak, bizi ne kadar şaşırtacağını göreceksin...

O kadar emin miydim gerçekten? Mektubu daha sonra bitirmek üzere bir kenara kaldırdım. Caracas'a varması en azından bir ay süreceğinden –tabii varırsa eğer– birkaç saatin pek de bir önemi yoktu.

Çalışma odam, Sefaradlar'ın göçü hakkında derlediğim notlarla dolup taşıyordu. Beni Ricardo de León'un anne babasıyla temasa geçiren Jacques sayesinde, bu ailenin tarihini yeniden düzenleyebilmiştim. De Leónlar 1492 yılında İspanya'dan kovulduktan sonra dinlerini değiştirmişler ve Portekiz'e göç ederek, engizisyondan kurtulabileceklerini sanmışlardı. Geçici bir çözümdü ve kısa süre içinde başka Maranlar'la birlikte, insanlara sağladığı dinsel özgürlük sayesinde kalabalık bir Sefarad cemaatini kendine çekmeyi başaran Amsterdam'a doğru yelken açmışlardı. Başarılı birer denizci ve yetenekli birer tüccar olan de Leónlar, Hollandalıların XVII. yüzyılın ilk yarısında İspanyolların elinden almayı başardıkları Antil sömürgelerine ilk yerleşen ailelerden biri oldular. Curacao'yu seçtiler ve anavatanları gibi benimsedikleri bu adada kaçakçılık yapmaya başladılar.

Curacao'dan Coro'ya, Falcón Devletine birkaç saatlik bir gemi yolculuğuyla gidilebiliyordu, ve işte Venezüella'nın ilk Yahudi cemaati bu şekilde kurulmuş oldu. Bağımsızlık savaşları boyunca, Simon Bolívar, yani *El Libertador*, de León soyadlı bir doktor tarafından Antillerde konuk edilmişti. Ricardo'nun ailesi, ülkenin özgürlüğüne kavuşmasındaki katkılarından dolayı atalarıyla oldukça gururlanıyordu!

Ama ne yazık ki, harika çocuğun, atalarının dinine geri dö-

nüşü, ona kötü şans getirdi, çünkü Ricardo bar-mitzva'sından kısa süre sonra bir asker kurşunuyla can verdi.

Vaftizler ve karma evlilikler sonucu Katolikliği seçmiş olan de Leónlar, Caracas'taki Avrupa aristokrasisinin saygın üyeleri arasına girmişlerdi. Aslında şaşılacak bir şey değildi. Aşkenazlar'ın dinlerine olan bağlılıklarına karşın –tıpkı Giséla Bauer gibi– Sefaradlar kendilerini, Hıristiyanlığa oldukça yakın hissediyorlardı. XVII. yüzyılda Coro'da yaşayan kadınların, oğullarını sünnet ettirtmek için Curacao'ya gittikleri bir gerçekti, ama sinagogların ve hahamların eksikliği, özellikle de yerli halktan insanlarla yapılan evlilikler, Venezüella'da olduğu kadar, Brezilya ve Kolombiya'da da Yahudi geleneklerinin sonunun geldiğinin habercisiydi. Geriye tek kalan isimleriydi, kimi zamansa yedi kollu bir şamdan, bir deyim, bir *biskoço* tarifi....

Arkamda bir ses duydum. Jacques arkamda durmuş notlarımı okuyordu.

– Neden Yahudilerin tarihi hep trajiktir? diye sordu doğrularak. Katolik olduğu süre içinde Ricardo neşeliydi, şamatacıydı... İbranice öğrenmeye başlar başlamaz değişti. Ağırbaşlı oldu. Zamanından önce yaşlandı. Ne demek istediğimi anlıyor musun, Tiatia?

Bana Tiatia demişti, tıpkı Claude gibi, Paris'te on yıl önce. Anlıyordum. Ricardo'nun yaptığının tam tersini yapan ve dünyaya César Coenca olarak gelen kuzeninden söz ettim ona. Durmadan kökünden sökülen bin yıllık bir ağacın dalı olacağına, Fransız soyundan gelme bir Fransız olmayı tercih etmişti. O dönem Aşkenazlar'ın aksine, düşlerindeki ülkeye rahatlıkla uyum sağlayan cemaatimiz gençleri, gerek Türk gerekse Yahudi olarak dünyaya gelmiş olma yanlışını düzeltmek için isimlerini değiştirmişti.

Nasıl biri olmuştu acaba? Ağırbaşlı bir Fransız mı? Claude

bana en son 1933 yılında yazmıştı, ona *Kızılderili*'nin metnini gönderip, evlendiğimi haber verdiğimde. O zamanlar Jacques'ın şimdiki yaşlarında olmalıydı. O tarihten beri, hakkında yalnızca dolaylı haberler almıştım, Cezayir'den (Colette) ya da Boston'dan (Simone)... Bu sessizliğinin nedenini tahmin edebiliyordum: Fidanım, hiç kimsenin Tiatia diye çağırılmadığı bir dünyada yaşıyordu artık.

– Yahudiler, uluslarının mutemetleridir, diye yanıt verdim. Ricardo'nun dedeleri bu bağı koparmamış olsalardı, arkadaşın tek başına bu yükü omuzlarında taşımak zorunda kalmayacaktı.

– Mutemet, diye iç geçirdi Jacques, sorumlu demek, değil mi? Doğuştan yüklü...

Dosyalama işime geri döndüm.

– Babama benziyor muyum? diye sordu Jacques.

– Sen daha yakışıklısın.

Jacques'ın aklından bir şeyler geçiyordu.

– Kısa zaman içinde izini aramaya başlayacağım.

– Annen biliyor mu?

– Kuşkulanıyor. Ama bitirmem gereken işler var.

– Ne gibi?

– *Llanoslar*'la ilgili resimli röportaj gibi. Life dergisi ilk yazılarımı bekliyor.

– Ne?

Hayretler içindeydim ve itiraf etmeliyim ki onu hafifçe kıskanmıştım. Çamurların içine yapışıp kaldığım aylarda, yeğenim Colette sayesinde dünyanın en önde gelen muhabirleriyle temasa geçmişti ve orta öğrenimini bile tamamlamamış olan bu haylaz, Joseph Kessel'e yaraşır bir kontrata imza atmıştı!

– Duydun işte! Siparişi Jef sayesinde aldım, dedi Jacques, gayet sakin. Adrien Muller, 1937 Ağustos'unda onunla Buenos Aires'te tanıştı. Ona bizden söz etti...

Bizdenmiş! Bu çömez neler söylediğinin farkında mıydı? Başına konan talih kuşunun?

– Röportaj mı yapıyorsun?

– Neden burada olduğumu sanıyorsun? Yüze yakın fotoğraf çektim bile...

– Peki ya metni kim yazacak? diye sordum.

– Sen! Tabii istersen eğer...

Ne diyeceğimi bilemiyordum.

– Ve sen, iki hafta boyunca bana hiçbir şey söylemeden bekledin, öyle mi? Maurice'in haberi var mıydı?

– Tabii! Sıfatlarını kontrol etmemi öğütledi. Dediğine göre, kullanımlarını biraz abartıyormuşsun...

Üzerine atılıp, karnına yumruklar savururmuş gibi yaptım. Sonra geri çekildim.

– Colette için de uygun mu?

– *Kızılderili*'yi çok sevmiş... diye yanıt verdi gülümseyerek.

☆ ☆ ☆

Üniversitenin başlamasına yakın, Hannah Caracas'a döndü ve Jacques ve ufaklıklar ile baş başa kaldım. Bir türlü onları Esterlina'ya emanet edip, işime yoğunlaşamıyordum; bağımsızlık dönemleri sona ermişti. Benim yaptığım her şeyi yapmak istiyorlar, hiç durmadan soru soruyorlar ve Jacques'ın değerli fotoğraflarını karıştırıyorlardı.

Hannah'nın sabahtan akşama dek kitap okuduğunu gören Sarah, okuma yazma öğrenmeye karar vermişti. Her sabah, alfabenin bir harfini öğrenmeye çalışıyorduk. Bir türlü yerinde duramayan Méir, bu çalışmadan hemencecik caydı. Bizimle oturması için ısrar ediyordum, ikiz kardeşinin onu geçmesin-

den korkuyordum. Ama bir işe yaramıyordu: Méir zorla bir şey yaptırılabilecek bir çocuk değildi...

María del Carmen, vakit buldukça ziyaretimize geliyordu, doktorların kurak mevsimde, yağmur mevsiminden daha az işleri olurdu. Çoğu zaman yemeğe kalması için ısrar ederdim ve ikimiz birlikte, dudaklarımızda bir gülümsemeyle, Jacques'ın "onu bekleyen kadın" hakkında konuşmasını dinlerdik.

Colette'in fotoğraf sanatıyla Güzel Sanatlar Akademisindeyken tanıştığını, işe soyut yapıların ve Man Ray dağlarının fotoğraflarını çekmekle başladığını, ama kısa süre sonra kendini, fotoğrafçılığın "toplumsal şahitlik" diye adlandırılan bir başka dalına kaptırdığını anlattı bize. Bu yeni akım Amerika'dan gelmişti. 1929'daki ekonomik kriz sonrasında, *Farm Security Administration*, Amerikalı çiftçilerin yoksulluğunu gözler önüne sermeleri için fotoğrafçılara çağrıda bulunmuştu. Bu sayede Colette, insan yüzünü "konuşturmak" konusunda gerçek bir deha olan Walker Evans adında birine tutulmuştu.

Yeğenimin fotoğrafçılık konusunda tüm bildiklerini, ona Colette öğretmişti. İkisi birlikte, Caracas'ın varlığından bile habersiz olduğum kenar mahallelerini keşfetmişlerdi. Colette ona, uygun zamanlamayı, doğru ışığı ayarlamayı, mesafe hesaplamayı, bir ifadeyi yakalamayı öğretmişti.

– Gerçekten çok yoksul mahallelerdi, diye anlatıyordu Jacques, varlığımız hakaret sayıldığında, çok hızlı hareket etmemiz gerekiyordu. Önceden keşfe çıkmak imkânsızdı. Colette bana her şeyi akışına bırakıp, duyguların ayağına gelmesini beklemeyi öğretti. Bir an için, elektrik çarpmış gibi olursunuz: İşte bu, bire bir, saniyesi saniyesine, göz kamaştırıcı bir önsezidir. Her ikimizin de birer fotoğraf makinesi vardı. Arka arkaya çekiyorduk. Tek vücut olmuş gibiydik... ve bu yavru gözle-

rini dünyaya bir evin banyosunda açıyordu, yirmi dörde, otuz altı milimetrelik küçük bir fotoğraf karesi olarak...

Jacques gülümsedi. Colette'in karanlığın içindeki heyecanını hayal etmeye çalıştım, bekleyişini, küvetin dibindeki fotoğrafın yavaş yavaş belirmeye başlayışını. Bir mandalın ucuna asılı olarak sona eren ve insanların fotoğraf diye adlandırdıkları, sessiz ve süreğen bir büyü gibi.

– Colette sana erkek kardeşlerinden söz etti mi? diye sordum

– Yalnızca içlerinden birinin enayinin teki olduğunu söyledi... Roger idi, sanırım. Öbürüyse, André yani, dinini değiştirmiş.

– Hangisini kabul etmiş peki? diye sordum.

– Yahudiliği! Hepsi birer Katolik olarak yetiştirilmişler, ama nasıldır bilirsin: Biri komşuna, pisliğin (ya da enayinin) teki dahi olsa, "pis Yahudi" dediğinde, insanın içinde bazı duygular uyanır!

André de gerçek bir Gatégno'ymuş, diye düşündüm pek de sevinmeden; akıntıya kürek çekmeye kararlı!

– Colette, Simone'un 1917'de onlara bakmaya gittiğini hatırlıyor mu? diye sordum.

– Onu "güzel halam" diye çağırıyormuş. Meğer, annesiyle annem geceleri ellerine birer kadeh likör alıp koyu sohbetlere dalarlarmış. O dönem Henri dayım çapkınlığa başlamıştı bile... Annemin Cezayir'e gittiğini hiç bilmiyordum. İstanbul'dan birlikte ayrıldığınızı sanıyordum, Tiatia.

– Bilmediğin çok şey vardı, tatlım, diye fısıldadım.

Jacques bir an susup, kaldığı yerden devam etti.

– Colette ara sıra Paris'e tatile gidermiş, dedi. Biraz "Fransa havası" solumak için.

– Bize gelmişlerdi, o zamanlar Place Voltaire'de oturuyor-

duk, hatırlıyorum. Tam bir göçtü! Altı çocuk ile dört yetişkin, üç odaya sığışmaya çalışmıştık, düşünsene... *Ermano*, yani ağabeyim David de onları evinde ağırlayabilirdi. Avenue de Wagram'da geniş bir dairede oturuyordu. Ama Henri'nin fazla... nasıl derler? Halktan biri olduğunu düşünüyordu. Evet, evet halktan biri... Bina sorumlusunun *gözünde* küçük *düşmek istemi*yordu!

Jacques ile María del Carmen, bana ısrarlı gözlerle bakıyorlardı. Ailemiz ve 1932 yılında Fransa'dan ayrılmama neden olan sebepler hakkında daha çok şey öğrenmek için can atıyorlardı.

– *Colette bana, senin ölmek istediğini söyledi... diye mırıl*dandı yeğenim.

Ayaklarıma bakıyordum. Jacques sürdürdü:

– Babası Henri, bunu çok sonradan öğrenmiş... Oysa ona yardım edebilirmiş! Ama ailesi ona hep beşinci teker muamelesi yapmış, değersiz biriymiş gibi davranmış... Neden peki?

– Gülmeyi severdi diye, içmeyi ve hayatın tadını çıkarmayı da! *diye haykırdım*. Ağırbaşlı ya da zamanından önce yaşlanmayan bir Yahudi, aykırı sayılırdı! (Bir an için sustum, sonra çok alçak sesle devam ettim.) Vitali beni alıp götürmek için Paris'e geldi. Onca mesafeye rağmen, sakatlığına rağmen. Annen ve o olmasalardı, sevgili Jacquot'cuğum, bugün burada olmazdım.

Yeğenim konuyu değiştirdi. Vitali hakkında bir şey dinlemek istemiyordu.

Yazma işine girişmeden önce Jacques, Walker Evans'ın

1936 yılında Alabama'da çektiği ve bu türün en önemli örneği olarak kabul ettiği bir enstantaneyi dikkatle incelememi istemişti benden.

Altındaki açıklamada: "Bir pamuk yetiştiricisinin karısı," diye yazıyordu.

– Bu fotoğraf yorgunluğu anlatıyor, diye söze girdi Jacques, yoksulluğu, vaktinden önce gelen ihtiyarlığı (saçları seyrek ve ince telli, kapalı dudaklarının arkasındaki dişleri kuşkusuz çürük – ya da dökük), kalaslardan yapılmış evin yontulmamışlığını, pamuklu bir elbisenin solmuş saygınlığını. Bu kadın aylardır gülümsememiş, belki de yıllardır. Ama yine de, belirgin üzüntüsüne karşılık, hiçbir şeyden vazgeçmemiş. İçini bir ciddiyet, bir inatçılık bürümüş. Kanunlara uyulan, iyi örgütlenmiş bir ülkede yaşıyor. Aç, ama ilkelliğe geri dönmeyecek. Çevresinde bir topluluk var. Pazar ayininde rahip, Tanrı'nın kullarını asla unutmadığını hatırlatıyor. Sütü uzun zamandan beri kesilmiş ve çocukları, karınlarını doyurmak için verimsiz topraklarda yetişen kökleri sökmek zorunda olduklarını biliyorlar. Ama bu kadın zamana yazılıydı. Günün birinde, insanlar yeniden alışveriş yapacaklar, sular yükselecek, çocukları tıka basa yemek yiyebilecekler. Şimdilik tek amacı dimdik, kupkuru ayakta durabilmek.

Jacques sustu. Bu fotoğraf gerçekten de tüm bunları anlatıyordu. Daha da fazlasını hatta: Sınırlarının ötesinde, bembeyaz bir gökyüzünün soldurduğu bir manzarayı, fazlasıyla geniş bir ufkun bastırdığı sesleri, kara sabun, ter ve reçine kokusunu çağrıştırıyordu.

Bir an için sessiz kaldım, sonra yeğenime baktım:

– Neden kendi yorumlarını, kendin kaleme almıyorsun? Bana kesinlikle ihtiyacın yok!

– Sözcüklerden sakınıyorum, diye yanıt verdi.

Sözcüklerin, ilk dostlarım olduklarını geçirdim aklımdan. Kitaplarım olmasaydı, Hasköy'deki evimizin demir parmaklıklı pencereleri arasında hapsolurdum. Aşağı yukarı aynı dönemde, annem hantal olduğumu söylediğinde düşmanım oluvermişlerdi; bu laneti beş yaşımdan beri üzerimde taşıyordum. Artık ne dostumdular, ne de düşmanım. Onlarla antlaşmaya çalışmıyordum, "dürüstçe" savaşıyordum. Bazen kazanıyordum, bazen de kaybediyordum.

– Sözcükler, diye devam etti Jacques, daha geç saatte, ben çocukları yatırdıktan sonra, onlar senin ve Maurice'in dünyası. (Gülümsedi.) Buraya varıncaya dek, günler boyunca birlikte yol aldık; durup dinlenmeden konuştu! Bana petrolden, Amerikalılardan, yozlaşmadan, zirai reformdan, öğrenimden, ordudan, Kızılderililerden, açlıktan ve daha bir sürü şeyden söz etti. Anlattıklarına inanıyordu ve çoğu zaman da oldukça ikna ediciydi, ama yanıldığından eminim. Venezüellalı öğrencilerin Federasyondaki tartışmalarını anımsattı bana: Aralarında en genç bendim ve onlara hayranlık duymaya ihtiyacım vardı... Ama o zamanlar bile sözcüklerin gücü karşısında tedirginlik hissediyordum. Belki de cehaletimden utandığım içindir, sözcükleri dile dökmeme yardımcı olacak gerekli araçlara sahip olmadığım için... Yo, aslında beni en çok rahatsız eden gürültü bence. Bu insanlar konuşmuyorlar, aşk ediyorlar var güçleriyle.

Maurice'in söylevleriyle, bir fotoğrafın altına yazılacak birkaç satır arasında dağlar kadar fark olduğunu söyleyerek, ona karşı çıktım. Ama Jacques kararlıydı.

– Bana göre, dedi Jacques, konuşmanın her türlüsü gürültülü, patavatsız, rahatsızlık verici. Kâğıda döküldüğünde bile onu dinlemeye mecbursun. Sloganlarını insanların beynine ka-

zımaya çalışanlar yalnızca Hitler ve Mussolini'den ibaret değil: Maurice ya da öğrenci başkanları beni ikna etme konusunda o kadar hevesliydiler ki, mümkün olabilse zorla beynime girip, içine araba yüküyle kelime boşaltırlardı; tüm tonlamaları, kızgınlıkları, buyruklarıyla birlikte. Haklı olduklarından öylesine emindiler ki, ben de bir dinleyici ve okuyucu olarak bu zihinsel tacizi kabullenmek zorunda kalıyordum. Zamanla, bu sözcükler sanki canlıymışlar gibi, sonsuza dek vicdanımda yankılanacaklardı...

Jacques bir an için sustu, sonra ürkekçe devam etti:

– Ben öğretmeyi tercih ediyorum. Bana daha saygılı bir davranışmış gibi geliyor; gerek kişiye, gerekse halka karşı. Herkes istediği mesajı algılamakta özgür olmalı, istediği anda. Bir bölümünü ya da tamamını...

– "İstediği mesajı," diye yineledim. Fotoğraflarının çalınmalarından ve düşmanca emellere alet edilmelerinden korkmuyor musun? İnan bana, yanlış bilgilendirme diye bir şey var...

– Bu da işin riski! diye kabullendi, kollarını âcizlik belirtircesine iki yana doğru açarak.

Fotoğrafları ayırma işine giriştik. Film başına bir ya da iki fotoğraf seçiyordu, bazen hiç. Geri kalan tüm resimler çöp sepetini boyluyordu.

– Yapma, diye karşı çıkıyordum, bu ağaç gayet güzel! Onu tesadüfen çekmedin ya! Neden atıyorsun öyleyse?

– Hiçbir zaman yeterince atmış sayılmayız, diye mırıldanıyordu, ve sanki şahsıma yapılmış bir eleştiriymiş gibi kızarıyordum.

İşini bitirdiğinde bana döndü:

– Maurice yanılıyor, Tia Rébecca. Yanlış düşünüyor. Onun gibi Marx ya da Hegel okumamış olabilirim. Ama bu ülkede büyüdüm ve söylevlere, paraya ya da silahlara rağmen, insanoğlu bir hiç. Sen, Maurice, annem babam, sizler Venezüella'yı anlayamazsınız. Tarihin izler bıraktığı, ılımlı yerlerde doğdunuz. Burada yerliler vardı, ama onları ortadan kaldırdılar; tapınakları yok oldu. Burada patron, *Caudillo* ya da komünist partinin sekreteri değil. Patron yağmur, sıcaklık, sivri sinekler, yarılan toprak, püsküren yanardağ... Burada insanın alçakgönüllü olması gerekiyor, söylediklerinin de öyle. Bunu fotoğraflarla anlatsa bile.

İşte benim görevim buydu: Atlarımıza bakan Zambo'nun alçakgönüllü yüzüne uygun, alçakgönüllü sözcükleri bulmak, yorum katmadan.

Bir tür alıştırmaydı benim için, tıpkı Fransa'da yaşadığım dönemde yazdığım tefrikalar gibi. Ailem bu denli "alçaldığıma" şaşırmıştı (bunlardan kazandığım para, bizi geçindirmeye yetse de!); sipariş üzerine yazmaktan ne kadar zevk aldığımı hiç kimse hayal edemiyordu, sınırları önceden belirlenmiş, küçük öykülerimi. Elimdeki konserveler ve kurutulmuş etlerle farklı tarifler denemeye benziyordu, ya da katran ruhu çuvalından Méir'e bir şort dikmeye. Eldeki malzemeler ne kadar uygunsuzsa, özgün bir eser yaratmaktan o kadar çok heyecan duyuyordum. Eşsiz bir eser. Kendimden bir parça gibi.

Jacques'ın yapmamı istediği iş, benim için yeni bir heyecandı; tarzımı değiştirmemi, her sözcüğü iyice tartıp biçmemi, her cümlede yalnızca tek bir düşünceye, her paragrafta tek bir konuya yer vermemi istemişti benden: Fotoğrafın hizmetinde olmamı.

Fotoğraftaki ırgatın çiçek bozuğundan kalbura dönmüş cil-

diyle ilgili bir yorum yapmak yerine, köseliğin yerlilerin soyundan gelme bir özellik olduğunu anlatıyor, solgunluğunu sıtmaya, burnunun genişliğini ise, kölelik zamanında Afrika'dan getirtilen atalarına bağlıyordum. Pire ısırığı yüzünden şişmiş yanağına değiniyor ve Venezüellalılara özgü o kurnaz ve kaderci ifadenin kendi kendine ortaya çıkmasına izin veriyordum.

Jacques'ın kaldığı, çatısı palmiye yapraklarıyla örülü kulübe konusunda ise, bambu duvarlardan sarkan yeni tabaklanmış hayvan postlarının leş gibi kokusundan söz ediyordum: Etlerin kokusu tüm vadiyi sarıyordu ve bu fotoğraflara bakanların kokudan boğulmalarını istiyordum, tıpkı buraya geldiğimden beri boğulduğum gibi. Dişleri dökülmüş, gülümseyen bir köylünün yalnızca bir metre uzağındaki kerpiç duvara çöreklenmiş yılanı gördüğünde ürpermesini istiyordum. Çobanaldatanların, geceyi geçirmek için çamur deryalarına tünedikleri saatlerde, *cuatro*'nun ağlamaklı melodisini, pazar şairlerinin saf dizelerini duymalarını istiyordum.

Tavan arasındaki çalışma odamda, "ağlamaklı melodi" ile "duygulu şikâyet" demek arasında kararsız kalırken, Yahudilerin göçü ile ilgili toplamış olduğum belgeler bir kutunun içinde küfleniyordu. Ara sıra, o yöne doğru suçlu bir bakış fırlatıyordum, ama işin cazibesi kaçmıştı: Dindaşlarım bir kez daha sürgün yollarına düşmüşken, birkaç yüzyıllık kültürel ve edebi benzeşmeler, buluşma noktaları ve tesadüfler beni nasıl heyecanlandırabilirdi ki? Şu anki kaçışları, bana öylesine cesur, egzotik ve romansıymış gibi gelen o eski göçlerine mutsuz bir gölge düşürüyordu. Gerçekte Curacao'lu denizcilerle Arjantinli *gauchos*lar, ülkelerinden canlarını kurtarmak için kaçmışlardı. Tarih tekrarlanıyordu ve bu kez zamanın kiri ve pası, vahşeti örtmeye yetmiyordu.

Mültecilerle dolu gemiler, Kanada'dan Şili'ye, tüm limanlarda bir bir duruyorlardı. Her ne kadar Venezüella, Güney Amerika'daki diğer ülkeler gibi ırkçılığa çağrı yapmasa da, kapılarını mültecilere kapamıştı. Seyyar satıcılardan biri bana, senenin başında Caribia adlı bir yolcu gemisinin, içinde seksen altı Yahudi ile Hamburg'dan kalkıp, İngiliz sömürgesi Trinidad'a yanaştığını anlatmıştı. Ama ne tesadüf ki, ada hükümeti, yeni bir kânunla (bir gece öncesinde çıkarılmış!) yeni mülteci kabul etmemeye karar vermişti... Umutsuzluk içindeki yolcular, denize atlamayı göze almışlardı: Avrupa'ya geri dönmek söz konusu bile olamazdı. Gemi rotasını La Guaira'ya doğru çevirmiş, Venezüella'daki Yahudi cemaati yolcuların karaya çıkmalarına izin vermek için bir olmuş. İşe yaramamış. Puerto Cabella'da da aynı şey olmuş. Kaptan rotasını Curacao'ya çevirmek üzereyken bir telgraf gelmiş ve gemidekilerin otuz günlük bir kalış izniyle Venezüella'ya giriş yapabilecekleri söylenmiş. Kaptan çark etmiş; üç haftalık bir ıstırabın ardından, mülteciler Karayipler'in küçük bir limanına sığınmışlar. Teşekkür mahiyetinde, kurtarıcıları Bolívar'ın heykelinin dibine bir demet çiçek bırakmışlar.

Birkaç hafta sonra, İngiliz Guyana'sı tarafından reddedilmiş bir başka yolcu gemisi, içinde yüz elli Alman Yahudi'si ile La Guaira'ya yanaşabilmiş.

Ama ne yazık ki, bunlar yalnızca birkaç istisnai durumdu. Mültecilerin büyük çoğunluğu (özellikle de Küba'dan def edilen yaklaşık bin kişilik bir grup), ölümün kollarına atılmak üzere Avrupa'ya geri dönmek zorunda kalmış. Yıllar önce Güney Amerika'ya yerleşmiş olan ve casus olduklarından şüphe duyulan birkaç Alman Yahudi'si ile birlikte! Tek kelime bile Almanca konuşamayan, çoğu yerli halktan olan eşleri de sınır dışı edilenler kervanına katılmak zorunda bırakılmış...

Dünya delirmiş gibiydi. Benim gözümse Jacques'ın fotoğraflarından başka bir şey görmüyordu. Aynı metni belki on kez baştan yazıyordum, çünkü işim, dayanılmaz gerçekle yüzleşmemi engelleyecek tek çareydi.

Hannah Bauer yaz tatili için yanımıza dönmüştü ve *Llanos*'larla ilgili kitabımızı tamamlamamıza yardımcı oluyordu. Jacques, elinde çok az portre olmasına hayıflanıyordu; Yerliler, Beyaz adam (*el patrón*) resimlerini çekerse, ruhların onlardan intikam alacağına inanırlardı. İçlerini rahatlatmanın tek yolu, onlara çekilen fotoğrafı vermekti. Daha da beteri, köylülerden biri fotoğrafı çekildikten bir süre sonra sıtmadan ölünce, Jacques bir sabah kapısına çivilenmiş bir akbaba bulmuştu...

Havadaki nem giderek artıyordu, ama yağmurlar başlamamıştı henüz. Diğerlerinden farksız bir ağustos günüydü, ağır ve gri. 1939'un Ağustos'u...

Alçak bulutlara, ıssız ovalara, kurumuş ağaçların beyaz ve çıplak kütüklerine tünemiş akbalıkçıllara bakarken, birdenbire sığırların arasında bir kıpırtı dikkatimi çekti. Bir at dörtnala *hato*'ya doğru geliyordu.

– Maurice! diye haykırdım.

Ona doğru attığım birkaç adım, beni kan ter içinde bırakmaya yetmişti. Her mevsim değişikliğinde, on yıl yaşlandığımı hissediyordum. Kocam beni yaşlı ve solgun bulacaktı. Önlüğümü fırlattım, elimle saçlarımı düzelttim. Maurice atını seyise teslim etti, yüzüne düşen terini sildi ve tanımakta güçlük çektiğim, boğuk bir sesle konuştu:

– Antlaşmayı imzaladılar!

– Kim? Hangi antlaşmayı?

– Hitler ve Stalin...

Jacques ile Hannah sundurmaya çıkıp yanımıza geldiler. Donakalmıştık. Maurice'i hiç bu durumda görmemiştim. Elini tutup, onu içeri götürdüm. Olup bitenlerden habersiz çocuklar, sevinç çığlıkları atarak babalarına doğru koştular. Maurice onları kucaklayıp, her birini bir koluna aldı. Az sonra Méir inmek için debelenmeye başladı ve koşarak yanımızdan uzaklaştı, Sarah ise korku içinde göğsüme yapıştı, inleyerek: "Anne, bak..." dedi. Yukarı doğru baktım. Maurice ağlıyordu.

Maurice ağlıyordu! Dünyanın sonu gelmişti. Yalnız kaldığım haftalar boyunca, çocuklarımın ve benim, yıllar sonra nihayet bir erkeğin korumasında olduğumuza inanarak duruma katlanmaya çalışmıştım. Çoğunlukla yanımızda değildi, ama kısa ziyaretlerinde, beni bir buçuk iki ay ayakta tutacak gücü toparlamayı öğrenmiştim... Maurice beni uzun süre tek başıma bırakmaması gerektiğini, yaşamsal gücümün bir pil gibi sürekli şarj edilmesi gerektiğini biliyordu... Maurice benim tek desteğimdi. O ağlamamalıydı. Herkes ağlasa bile.

– Tüm komünistler kimlik kartlarını yırtmalı, diye iç geçirdi.

Yanıt vermek yerine, gözyaşları içindeki, kirli ve derin çizgili yüzünü okşamakla yetindim.

– Eğer Roca, Venezüella işçi konfederasyonunu desteklemeyi sürdürürse, Demokrat Parti'den ayrılacağım.

Söylediklerinin hiçbirine inanmıyordum. Maurice arkadaşını ve akıl hocasını asla bırakmazdı. Bir tartışmamız sırasında, siyasetle aramda bir seçim yapmasını istememiş miydim ondan? Sürekli olarak kendini savunmaya çalışsa da, seçimi ortadaydı...

Kocam, "pipolu adama" hayranlık duyan insanlardan yalnızca biriydi. Rómulo Betancourt ile bir kez karşılaşmıştım, ne çok uzun boyluydu, ne çok yakışıklı ne de çok etkileyici. Ama

ister baş başa, ister halka hitaben konuşmaya başladığında, dinleyicileri umutlarına ve vaatlerine kulak kesilirdi. İçgüdüsel olarak durması gereken yeri bilen, çok başarılı bir hatipti. İnsanların yakınında durur ve saygılarını kazanırdı.

Maurice'in içi içine sığmıyordu. Haberi, çok sayıda Venezüellalı komünistin saklandığı Maracaibo'da almıştı, ama resmi açıklamaları almak için yanıp tutuşuyordu. Böyle bir birleşme imkânsızdı, bunun altında yatan bir şeyler olmalıydı... Tüm tehlikelere ve oturma izninin olmamasına rağmen, Caracas'a dönmeye karar verdi.

– Kesinlikle olmaz! diye haykırdım. Kendine bir bak. Deliye benziyorsun! Seni hemen yakalarlar!

Dediklerimi anlamazmış gibi baktı bana ve onun için çok endişelendim: Yüzünde haşin ve intihara eğilimli bir ifade vardı. Oysa gizlilik içinde yaşamak zorunda olanların çok soğukkanlı davranmaları, katı ihtiyat kuralları içinde yaşamaları ve sürekli tetikte olmaları gerekirdi.

– Yakalasınlar! Neler olup bittiğini öğrenmem gerek! Onca yıl bunun için... Nazilerle antlaşmak için mücadele etmedim ben!

– Ya ben? Ya çocuklar? Seni yeniden tutuklarlarsa, bizler ne olacağız?

– Rébecca, diye yalvardı, Rébecca, bir kez olsun kendini benim yerime koymaya çalış!

– Bir kez mi? diye çığlık çığlığa bağırdım. Sana göre kimin yerindeyim ben? Seni bu çirkef kuyusunda sonsuza dek beklemek hoşuma mı gidiyor sanıyorsun? Ya da okula gitmesi gereken çocuklarımıza okuma yazma öğretmek?

Jacques ile Hannah bizi sessizce izliyorlardı. Simone'un aile kavgalarımızdan söz ettiğini duymuşlardı.

Genellikle Maurice bu kavgalara son vermek için, güçlü kollarını gergin bedenime dolardı. Bu kez rolleri değişmiştik. Bana ihtiyacı vardı.

Onunla uzun uzun konuşup, umutsuzluğunu derinlemesine tartıştım. –her ne kadar siyasi ya da dini, her türlü beyin yıkamadan nefret etsem de, elimden geleni yapıyordum– Venezüella'daki komünizmin özellikleriyle ilgili savlar önerdim, mücadelesini Stalin'in tutumlarından soyutlamaya zorladım, tüm enerjisini gerçek düşmanına, yani ulusal sosyalizme karşı yoğunlaştırmasını sağladım... Maurice'in, çoğu yanıltıcı savlarımı dinlediğini sanmıyordum, ama yine de inancım (Jacques'ın abartılı bulabileceği!) ona iyi geliyordu.

Maurice sakinleşse ve yeniden normal bir biçimde düşünmeye başlasa da, Caracas'a gitme düşüncesinden bir türlü vazgeçmiyordu.

– Öyleyse, ben de seninle geliyorum! dedim. Birlikte yolculuk eden bir çift, tek başına bir adamdan daha az dikkat çeker.

– Bunu yapar mısın?

Bakışlarında, şu son saatler boyunca gördüğüm umutsuzluktan eser kalmamış, yerini beni iliklerime kadar ürperten hoş bir merak almıştı.

Sürekli değişim gösteren ruh hallerimize bir anlam veremeyen Jacques ile Hannah, yemek masasına el ele geldiğimizi görünce sevindiler. Esterlina'nın da yardımıyla, yokluğumuzda çocuklarla ilgilenmeyi gönülden kabul ettiler. María del Carmen'in de eve göz kulak olacağını biliyordum. Yola çıkarken, Jacques arkamızdan bir avuç pirinç attı, yeni evlilere yapıldığı gibi...

Ne yazık ki tarih, bu ikinci balayımızı birdenbire bölecekti. Avrupa'da savaşın patlak verdiği gün, biz Valencia'ya vardık. Tatbikatların seyrinden habersiz olduğumuz için, sürekli

tahminler yürütüyorduk. Tek bir şey biliyordum, o da Asunción'a dönmemiz gerektiğiydi. Maurice de benimle aynı fikirdeydi; böylesi zamanlarda Méir ile Sarah'nın anne babalarına ihtiyaçları vardı. (Benim de onlara ihtiyacım var, diye düşünüyordum; gözümün önünden bir manzara geçti, dördümüz birbirimize sıkı sıkı sarılmışız, sırtlarımızı eğmişiz ve tüm felaketler bizi sıyırıp geçiyor. 3 Eylül 1939 tarihinde bu manzara milyonlarca annenin gözleri önünden geçmiştir...)

Kocam, yola çıkışımızı ertesi sabaha ertelememizi istedi: Betancourt ile birlikte, ittifak kuvvetlerine destek konusunda bir demeç hazırlamaları gerekiyordu.

O gece, fazladan kalınmış bir geceydi.

Öykünün geri kalanı bana, hiçbir şeyi anlayacak durumda olmadığım bir zamanda anlatılmıştı. Sonradan, olayları yerli yerine oturtmaya çalıştım. Hepsini yazdım, yırttım, tekrar yazdım, tekrar yırttım. Şu an olanları ezbere anlatıyorum, ama olayların dışındaymışçasına, bugün hâlâ bu başımıza gelenlere bir anlam vermeye çalışıyorum.

Turcos'ların şaşkınlık verici bir hızla, ülkenin dört bir yanına yetiştirdikleri olaylara kendilerini kaptıran Jacques ile Hannah, Esterlina'nın yanlarına gelip de ikizlerin yemek yemek istemediklerini söylemesinden pek de etkilenmemişlerdi. Yeşil ishale karşı onları uyarmıştık, iştahsızlığa karşı değil. Psikoloji bilgisiyle övünen Hannah, çocukların annelerinin gidişine bir çeşit tepki verdiklerini söylemişti.

Onları yatırdıkları sırada biraz ateşleri vardı, ama bağırsaklarında hiçbir sorun yoktu. Esterlina onlara ılık bir banyo yaptırmayı önerdi, Jacques ise ertesi sabah ilk iş olarak, María del Carmen'e uğramaya karar verdi.

Korkunç bir gece geçirdiler. Çocuklar bizi çağırıyor, sırayla ağlıyor, sürekli kusuyorlardı... Ateşleri kırk dereceye çıktı. Azıcık ışığa bile tahammülleri yoktu, küçük bir mum ışığına bile...

Jacques, gidip doktoru çağırması için ırgatlardan birini uyandırdı. Ardından bir diğerini, sonra bir diğerini. Karanlıkta onları gözetleyen ruhları bahane ederek, hiçbiri gitmeyi kabul etmedi. Yeğenim, çamurların içinde debelenerek, melez kâhyanın kulübesine varmayı başardı ve onu, fener ışığında Asuncion köyüne kadar kendisine eşlik etmeye zorladı. Burada María del Carmen'i buldular.

Arabaları çamura saplandı, itmek gerekti... Yolun ortasına bir ağaç devrilmişti, bin bir güçlükle onu kaldırmayı başardılar. Uzun saatler sonunda çiftliğe geri döndüklerinde, Sarah sayıklıyordu. Méir nihayet uykuya dalabilmişti ve düzgün soluk alıp veriyordu.

Jacques yorgunluktan olduğu yerde yığıldı. Uyandığında, Hannah odanın bir köşesine büzülmüş ağlıyordu, yüzüne hamamböceklerini uzaklaştırmak için yere serptiğimiz kireç tozu bulaşmıştı. Jacques ona bir şey sormaya cesaret edemedi. Çocukların odasının önünde María del Carmen ile karşılaştı, elleri kolları çamaşır doluydu. "Méir kurtulacak," dedi. İşte Jacques bu şekilde, küçük Sarah'ın ölüm haberini almış oldu.

Onu, oyun oynamayı sevdiği, bir ağacın gölgesindeki burna gömdüler. Beş yaşına basacaktı. Haberi Simone'a telgrafla bildirdiler, ama Simone bize nasıl ulaşabileceğini bilmiyordu.

Sessizce, Belçika ve Fransa'daki ilk bombardımanlar hakkında anlatılanları durmadan tekrarlayarak *hato*'ya doğru ilerliyorduk. Acımın sınır tanımadığını düşünüyordum. Çok yanılıyordum.

İKİNCİ BÖLÜM

1939-1945

ÇOCUĞUNU kaybetmek diye bir şey olmamalı hayatta. Utanılacak bir şey bu, doğaya aykırı bir şey. Kabul edilemez bir şey. İlk günlerin şokunu atlattıktan sonra, deli gibi, sürekli tekrar ettiğim buydu işte. Yo, yo, yo. Başıma gelenleri tüm benliğimle reddediyordum. Uykumdan uyanacaktım ve Sarah yanımda olacaktı.

Uyanıyordum, ama Sarah yoktu. Uyanıyordum ve Maurice gözlerini tavana dikmiş hareketsizce yatıyordu. Uyanıyordum ve Méir kapıdan bana bakıyordu, gözlerinde kınayan bakışlarla. Uyanıyordum ve yeni bir gün başlıyordu, sonu gelmez ve nemli. Acım beni kemiriyordu, tıpkı içinden kanlı solucanlar çıkaran bir kıyma makinesi gibi. Manivelasını annem çeviriyordu. Babam, tek söz etmeden onu izliyordu. Hayır, babam asla mutfağa girmezdi. Orası erkeklere göre bir yer değildi.

Şimdiye dek anne babamı hiç bu kadar düşünmemiştim. Sürekli çevremde dönüp duruyorlardı ve beni sevecekleri, be-

ni teselli edecekleri yerde: "Sana söylemiştim," deyip duruyorlardı. Maurice ne düşünüyordu? Yirmi yıl önce denizde kaybolan öbür kızını mı? Yalnızca adını bildiğim ilk karısı Alegría'yı mı? Komünistleri mi, Betancourt'u ve yaşamını haçsız bir haçlı seferine dönüştüren olayları mı?

Jacques ile Hannah, Méir'i oyalamaya çalışıyorlardı. Eve döndüğümüz gün Maurice, içini kavuran acının etkisiyle Jacques'ı suçlamıştı. Sonradan özür dilese de, aralarına bir huzursuzluk, bir tedirginlik girmişti. Aslında genel bir huzursuzluk vardı. María del Carmen bana sıkıca sarılıp, dakikalarca bağrına basmıştı, ta ki boğulacağımı hissedip, kendimi ondan koparıncaya dek. Kimsenin bana dokunmasına tahammülüm kalmamıştı, hiç kimsenin kokusuna, soluğuna, gözyaşlarına, burun çekişlerine, anlamsız sözlerine...

İki gün böylece geçti. İki gece. Üçüncü günün sabahında, yavaşça evladımın mezarına doğru yürüdüm. Hannah önden gitmişti. Topuklarının üzerine çömelmiş, öyle hıçkıra hıçkıra ağlıyordu ki, bedeni sarsılıyordu. Yanına gitmeye cesaretim yoktu, acısını dışa vuruşunu dinlemeye de. Kaybolmuş gibiydim, ruh gibi. "Canım acıyor, canım acıyor, canım acıyor, canım acıyoooor!" diye inliyordum için için. Dönmek istedim, ama hiçbir şey tanıdık gelmiyordu, ne ev, ne ağaçlar. Burada ne yapıyorum, diye sordum kendi kendime, burada ne yapıyorum? Kısa boylu, ağır aksak yürüyüşlü bir adam sundurmaya çıktı ve yüzünü Sarah'nın gömülü olduğu burna, Hannah'ya ve bana döndü. Bu adam bir yabancı... Bir hançer yarası daha. Bu adam, senin kocan, Maurice. Birkaç kararsız adım attı, ona doğru ilerledim. İnceden bir yağmur yağmaya başladı. En sonunda birlikte ağlamayı başardık.

Caracas'a dönme fikri kendi kendine oluştu. Maurice'in karşı karşıya olduğu tehlike, yaşadığımız evin lanetine kıyasla hafif kalıyordu. Egzotizmi, *Llanos*'ları, tüm Venezüella'yı ve küçük kızımı yutan bu vahşi ve ölümcül manzarayı kusuyordum. Nasıl olur da, insanoğlunun hoş karşılanmadığı ve asla da karşılanmayacağı bu toprakların beni çekmesine izin vermiştim?

20 Ekim 1939 günü, Asuncion'dan dönmemizden kısa süre sonra, Rómulo Betancourt yakalanıp sınır dışı edildi. En yakın arkadaşları, onunla birlikte Şili'ye gitmeye karar verdiler. Maurice istemedi. Bu kez ona yalvarmama gerek kalmamıştı. Gizlenerek yaşamanın tüm zorluklarına rağmen, beni terk etmedi. Oğlunu da terk etmedi.

Jefatura yine huzurumuzu kaçırmaya başlamıştı; hükümetin hizmetindeki casuslar, Maurice'in neden diğer arkadaşları gibi sürgüne gitmediğini bir türlü anlayamıyor ve bir eylem hazırlığı içinde olduğunu düşünüyorlardı. Evimden ayrıldım ve Méir ile birlikte Vitali ile Simone'un evlerine taşındım.

Maurice her zamanki gibi bir görünüp bir kayboluyor, ama beni habersiz bırakmamaya özen gösteriyordu. Sarah ölmüştü, Hitler Avrupa'yı fethediyordu. Kısa vadede bundan daha kötü şeyler olabileceğini düşünemiyordum. Umutsuzluk, içimde yaşayan her şeyi bir tül perde gibi örtüyordu; hayal gücümü, ıstırabımı, merakımı, öfkemi...

Simone, mektuplarımı açmam ve iki yıllık inzivadan sonra bulduğum gazeteleri okumam için diretiyor, uyanmam için radyonun sesini sonuna dek açıyordu. Ne gerek vardı? Haberler felaketti. Kızım için ağlıyordum zaten, tüm dünya için ağlayamazdım ki! Hiç kimsenin acısı benimki kadar çaresiz görünmüyordu gözüme.

Anti-faşist dostlarıyla buluşmak üzere Avrupa'ya giden Hannah Bauer'a içerliyordum. Bizimkilerin umutsuzca kaçmaya çalıştıkları bu dönemde, o kendini ateşe atıyordu! Bu gereksiz kahramanlık beni aşıyordu.

Uzun bir sessizlikten sonra elime geçen Claude'un mektubu da beni doğruluyordu. Fransa'da yaşayan yeğenim, buradan ayrılma kararından ve ülkesi adına savaşmak istemediğinden söz ediyordu.

Bir gün Simone, sığınağım haline gelen, panjurları kapalı odama kapıyı bile çalmadan dalıp, bana bir New York gazetesi uzattı.

– Kalk ayağa! diye buyurdu, sana ihtiyacım var. Hebraïca Kulübü, *American Jewish Committee*'nin bir kolunu kurmuş. Al, oku!

Çoğunluğu Aşkenaz, bin kadar Yahudi, Fransız-İspanyol koruması ve denetimi altındaki Tanger'ye sığınmışlardı.

– Hebraïca, Tetouanlı Yahudiler tarafından kuruldu, diye açıkladı Simone. Fas ile irtibatlarını hiç kesmediler. Hadi acele et, seni bekliyorum!

– Yarın...

– Hayır! Acele etmek gerek, Fransız-İspanyol koruması son anlarını yaşıyor. Bir süre sonra bu mültecilere hiçbirimiz yardım edemeyeceğiz. Hadisene!

Simone'u, üzerimde nazar olduğuna ikna etmeye çalıştım. Annemin, doğduğumdan beri kem gözleri üzerime çektiğimi söylediğini unutmuş muydu? Annem çok haklıydı. Simone beni dinleyeceği ve bana acıyacağı yerde, öfkesinden köpürdü.

– Zaten evde bir mızmızla uğraştığım yetmiyormuş gibi! diye bağırdı. Al bir kardeşi, vur ötekine! Giderek daha da çok annenize benziyorsunuz, canlarım! Sürekli olarak kötü kehanet-

lerde bulunup, sabahtan akşama sızlanıyorsunuz! Hatırladığım kadarıyla, eskiden bundan nefret ederdin, öyle değil mi? Devam et, yakında sana Tamar diye sesleneceğim, annenin adıyla!

Cümlesini tamamlamasına bile fırsat vermeden yataktan kalktım.

American Jewish Committee, Tanger'deki ailelere yardımcı olmak için, devlet mandası kaldırılmadan önce, onlara turistik vizeler ayarlamaya çalışıyordu. Çok yorucu ve karşılığı alınamayan bir işti. Her izni, dişimizle tırnağımızla kazımak zorundaydık ve her kurtarılana karşılık, on tanesi öldürülüyordu. Tehlikeli görüşmeler, gönüllülerin amatörlüğü ve Venezüella'daki başıbozukluk yüzünden, çabalarımızın karşılığını alamıyorduk. Lisan sorunları yüzünden –Aşkenazlar Almanca, Sefaradlar ise İspanyolca konuşuyorlardı– herkes, kendi "vatandaşlarına" yardım etmek zorundaydı. (Buna vatandaşlık denilirse tabii, çünkü ne onların, ne de bizim bir vatanımız vardı...)

Ben ve Simone, 1931 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra, İspanya'ya, özellikle de Palma de Mayorka'ya dönme gafletinde bulunan Türk Yahudilerine yardım eden gruptaydık. Altın çağın fetişizmi, boşa edilmiş bir laf değildi: Türk-Sefaradlar tam dört yüzyıl boyunca İspanyol yurttaşlarını korumuşlardı! Franco iktidara geçince, hapis yatma riskini göze alarak Balear Adaları'ndan Fas'a geçtiler. İspanyol Cumhuriyetçileri tarafından saldırıya uğramış Fransız elçiliği, her yeni olayı bir tehlike unsuru olarak görüyor ve Selanik'te doğmuş, Fransızca eğitim veren Galatasaray Lisesi'nde okumuş, askerlik hizmetini Türk ordusunda tamamlamış, ama İspanyol yurttaşı olan Henri Franco'nun –evet General'in ta kendisi gibi– neden Ame-

rika'daki kuzeninin yanına gitmek isteyebileceğini bir türlü anlayamıyordu...

Komite gruplara bölünmüştü; bizimkinin adı *Buena Voluntad*[47] idi. 1917'de, İstanbul'da, Simone ve okul arkadaşlarımızla birlikte, savaş mağdurlarına yardım ettiğimiz, Alliance İsraélite Universelle'in bir kolu olan kuruluşun adı da *Buena Voluntad* idi... Başladığım noktaya geri dönmüştüm.

Keşke! Oysa bizi bekleyenler, şimdiye dek yaşadıklarımızla karşılaştırılamazdı.

Savaş, Jacques ile Vitali'yi yakınlaştırmıştı. Böylesi şaşkınlık anlarında birbirimize ihtiyacımız vardı.

Garip bir aileydi bizimkisi! Zamanın geçmek bilmediği akşamlarda –tropik bölgelerde hava erken kararırdı– Régine piyanosunun başına geçerdi. Engelli ağabeyim, kambur yeğenim, yerinde duramayan oğlum ve düşüncelerine dalmış öbür yeğenimle birlikte geçirdiğim o hareketsiz saatleri, ömrüm boyunca belleğimden silemeyeceğim... Pek çok dindaşımıza göre, bu bir mutluluk tablosuydu. Zaten Simone mutluluk içinde gülümsüyordu. Bense, burada ne işim var diye hayıflanıyordum. Ama nereye gidebilirdim ki?

Vitali dükkânını satmış ve işten elini eteğini çekmişti. Sağlığı kötüye gidiyordu. Onu öldürenin ne olduğunu biliyordum: Naziler. Ağabeyim insanoğluna olan inancını yitirmişti. Onu beslemek için harcadığımız tüm çabalara rağmen, giderek daha az yemek yiyordu.

Yüzyılın ilk yıllarında veremden ölen Simone'un babası Nahum Behmoirası'ı anımsatıyordu bana. O da yemek yiyemiyordu... Ablam, tatlı Nita'cığım, ona bir lokma yedirebilmek

[47] İyi Niyet.

için bin dereden su getiriyordu. *Buenas Familias*'larda kadın, erkeğinin iştahından ve dolayısıyla da sağlığından sorumlu tutulurdu. İyi beslenmeyen bir *Señor Padre* çalışamaz ve ailesinin ihtiyaçlarına karşılık veremezdi. Nahum, tanıdıklarım arasında ilk ölendi. Sekiz yaşındaydım. Simone ise altı.

– Annem büyük *aldurko*[48]'yu yaptırmıştı, hatırlıyor musun? diye mırıldandı Simone.

– Büyüğünü değil, küçüğünü, dedim. Bizimkiler hiçbir şeyin büyüğünü yapmazlardı... Tütsü yakıp, babanın odasının ışığını açık bırakmıştık.

– ... Ve *mejores de nosotros*'ları beslemek için, evin her yanına arpa ile buğday serpmiştik!

– Neleri? diye sordu Jacques.

– İçimizde en iyi olanları, diye yanıt verdi Simone. Hoşgörülerini kazanmak için kötü ruhları böyle çağırırdık!

– Her zaman için düşündüklerimizin tam tersini söylemeyi ilke edinmiştik, diye ekledim. Şekerleme ikram edildiğinde, hemen kabul etmek kabalık sayılırdı, ancak ısrar edildiğinde alırdık... Annem "*Me va murir*[49]" diye sızlandığında, hemen arkasından kötülükleri uzaklaştırmak için "*Me va bivir*[50]" diye fısıldardı ve daha da garantili olsun diye ateşe birkaç parça karanfil atardı.

Jacques duyduklarına inanmakta güçlük çekiyordu. Evet, diye düşündüm, biz de kendi çapımızda, *Llanos*'larınkini aratmayacak bir ortaçağ dönemi yaşadık... Hırs ve umutsuzluk dolu o yıllardan sağ kurtulmayı başarmıştım. Peki ama ne için? Yüreğimde bu yükü, bu dayanılmaz yükü taşımak için mi?

---

48 Hastaya yapılmış "büyüleri çözdüğüne" inanılan, bir tür büyü.

49 Öleceğim.

50 Yaşayacağım.

Vitali mücadele etmekten vazgeçmişti. Ölümü bir kurtuluş yolu gibi görüyordu ve kendini son yolculuğuna hazırlarken, hastalığını paylaşmaktan başka çaremiz kalmıyordu. Kendilerini ölüme terk eden insanların, çevrelerindekilerin üzerlerine bir örümcek ağı örüp, tellerini sürekli çekiştirdiklerini fark ettim; bu dünyadan hep birlikte göçmek daha az ürkütücü olmalıydı! Tavrı beni bu denli çileden çıkartmasa, davetini seve seve kabul ederdim. Vitali'nin kötü mizacı, bir kez daha kurtarıcım oluyordu.

Simone, kocasına içtenlikle baktı, ama asla oyunun bir parçası olmadı. Sakin direncine hayrandım, hiçbir hak iddia etmiyordu. Hepimizin ona ihtiyacı vardı. Her an yanımızda oldu. Vitali ile benim aksimize, Simone hayata bağlıydı. Olayların nedenini ve niçinini araştırarak, enerjisini boşa harcamıyordu. Nefsine düşkündü, oburdu, sezgilerine güveniyordu. Gençken, başta İstanbul'da sonra da Paris'te yaşarken, Simone'un erkekleri cezbetme gücü beni hayrete düşürürdü. Yüz ve vücut hatlarım onunkilerden daha uyumluydu, oysa hep onu beğenirlerdi. Ve o da onlara karşılığını verirdi.

Simone bana destek oluyor, sabrım olmadığında Méir ile ilgileniyor, evi çekip çeviriyor, bir yandan da aynı sabır ve şefkatle kendini mültecilere adıyordu. Altın gibi bir kalbi vardı.

Jacques, son ana dek Vitali'nin yanından ayrılmadı. Ona *Llanos*'larla ilgili kitabının ilk örneğini getirdi, bense kitabın kapağına bile bakamıyordum. Bana tek hatırlattığı, kaybettiğim kızımdı. Jacques, Colette ile birlikte La Guaira'da çektikleri fotoğraflardan da bir albüm yapmıştı. Vitali, Colette'in üzerinde Kızılhaç formasıyla çektirdiği fotoğrafını okşadı ve şöyle mırıldandı: "Onu seviyorsun, öyle değil mi? Ah aile, aile..."

Artık hemen hemen hiç konuşmazken, birdenbire doğruldu, evlatlığının bileklerini kavradı ve ulusumuzun anısına sadık kalması için ona yalvardı. Sözleri söyleyiş tarzı, hatta hareketleri bile, ölüm döşeğindeki *Señor Padre*'ninkilerle birebir aynıydı. *Buena familia*'nın asi oğlu Vitali, bu dünyadan, silinmek üzere olan bir halkın saygıdeğer aile reisi olarak göç ediyordu... Bu durum beni heyecanlandırmaktan çok, korkutmuştu.

Ağabeyim, Yahudi geleneklerine uygun olarak, yıllar süren bir ihmalkârlıktan sonra, yeniden keşfettiğimiz San Bernardino mezarlığına gömüldü. Herkes gözyaşı döküyordu; Vitali için, ulusumuz için, Pétain tarafından imzalanan ateşkes için ve önceden kaybedilmiş bir savaşa, devede kulak katılımımız için.

Evde, Sefarad yemeklerinden oluşan bir büfe hazırlanmıştı. Simone'un arkadaşları *albóndigas*[51]'lar, *filikas*[52]'lar, *rosquettes*'ler, ayva pestilleri hazırlamışlardı... Hatta gül reçeli bile. Sarah'nın bu yemekleri asla tadamayacağını, ona hiçbir zaman yufkayı üçgen şeklinde katlamayı öğretemeyeceğimi düşünerek hüngür hüngür ağladım.

Simone ve Régine ile birlikte *Buena Voluntad*'daki işimizin başına döndük. Kendimizi işimize adamaktan başka çaremiz yoktu. Hem arada sırada birkaç vize almayı başarıyor, böylece birkaç hayat kurtarmış oluyorduk.

Jacques her gün La Guaira limanına gidip bilgi topluyordu. Kızılhaç'la irtibatını kesmemiş ve Colette'ten haber alma ümidini asla yitirmemişti.

Cezayir'den, aile haberleriyle dolu bir mektup geldi. Régi-

---

51 Köfte.

52 Muska böreği.

ne ve Méir'e, Asuncion'dayken hazırladığım soyağacını gösterdim.

Colette hamileydi. Kocası Adrien Muller, Fransız ordusunun teslim olmasına karşı çıkan General de Gaulle adında biriyle buluşmak üzere İngiltere'ye gitmişti. 18 Haziran 1940 tarihli bu çağrıdan haberimiz vardı. Her ne kadar halden anlasa da, onu onurlu, mağrur bir asker olarak görmüyorduk. Adrien Muller'in ülküsüne sadakati, bize yeniden ümit vermişti; belki de Fransa savaşı kaybetmemişti.

Cezayir'de durum henüz çok kötüleşmemişti; Colette'in erkek kardeşleri ateşkes imzalanır imzalanmaz işlerinin başlarına dönmüşlerdi. Yahudiliği kabul eden ve dindar bir Faslı ile evlenen erkek kardeşi, sığınmanın her geçen gün daha da güçleştiği Filistin'e göç etmekten söz ediyordu. Üstelik bu engel yalnızca İngilizlerden kaynaklanmıyordu: Göçmen Yahudiler, anlık güvenlikleri konusunda, Nazilerce kovalanan dindaşlarının geleceği konusunda olduklarından daha da endişeliydiler.

Simone'un kardeşi Léon onlardan biriydi. Hırslı bir Siyonist olan Léon, yirmi yıl önce, ilk öncü gruplarla birlikte İstanbul'dan ayrılarak, Tiberya Gölü yakınlarında kırsal bir toplumun kurulmasına katkıda bulunmuştu.

İstanbul'daki *juderia*'larından hiç ayrılmamış olan annem Tamar ile ablam Ernesta, güvende sayılırlardı: 1914'ün aksine, bu kez Türkiye Almanlarla ittifak yapmamıştı. Saldırmazlık antlaşması, Fransa'nın İskenderun'u kaybetmesine neden olmuş, ancak Osmanlı Yahudilerinin hayatını kurtarmıştı... Hatta çocukluklarını geçirdikleri ülkeye dönmelerine izin verilen birkaç Fransız uyruklu "Doğulu Yahudi"nin de! Ve bu şekilde, şaşkınlık içinde (için için gülerek), Avenue de Wagram'daki evlerinin kapıcısından çekinen ve yabancı topraklarda doğduğunu bir

sır gibi saklayan ağabeyim David –*Ermano*– ile karısı Sarah'nın Doğu'ya döndüklerini öğrendim! Onları Nazilerden korumak için, bir kez daha kabul eden topraklara, engizisyondan kaçarken sığındıkları topraklara... Tüm bunlara rağmen, Judeo-Espagnols arasında, İmparatorlukta geçirdikleri dört yüzyıldan, az da olsa utananlara rastlamak mümkündü!

Ablam Adéla'nın, elimde büyüyen çocuklarından, "Bostonlu" Georgette, gerçek anlamda tek güvende olandı. Anvers'te elmas işi yapan Joseph'ten haber alamamıştık... Gözbebeğim Claude, "bu tuhaf savaş" ile birlikte Paris'ten kaçmıştı. Yahudi aleyhtarı önlemler yüzünden, Danıştay'dan ihraç edildikten sonra, Issoudun'deki serbest bölgeye sığınmıştı ve bir bankerlik bürosunun özel kaleminde çalışarak hayatını kazanıyordu.

Simone mektubu katladı ve Jacques yerinden öyle bir fırladı ki, sandalyesi yere devrildi. Beti benzi atmıştı ve nedenini biliyordum. Colette, bir hastalık sonrası kısırlaşmış kocasından hamile kalmış olamazdı. Yeğenim, Colette'ten ayrılalı bir yıldan fazla olmuştu. Bu hamilelik haberi, heyecanlandırmaktan öte yüreğini eriten derin bir üzüntüye boğmuştu onu: Bana göre Jacques'ın kuzenine duyduğu aşk, bir ergenlik sivilcesinden farksızdı. Başta sızlar ve kaşındırır, sonra patlar ve ufacık bir iz bırakarak kuruyuverir. Ergenliğe geçişin bedelidir. Ama yanılıyordum.

Asuncion'da yağmurlu bir akşamda, Jacques bize Colette ile kocasının Fransa'ya gidişlerini anlatmıştı: Adrien'in görev süresi tamamlanmıştı. (Caracas'ın yıllarca süren şantiyeden farksız hali göz önüne alındığında, pek tamamlandığı söylenemezdi.) Yeğenim, otuz beş yaşındaki bu "moruğa" sinir olma

nedeninin, onun Avrupalıların "geri kalmışlara" tasladıkları o üstünlük duygusuna sahip, kibirli ve kendinden fazlasıyla emin biri olmasından kaynaklandığını söylüyordu.

– Bana küçük bir çocukmuşum gibi davranıyordu, zorlama bir tatlılıkla, her dediğimi sabırla dinliyordu. Bana karşı çıkamayacak kadar kurnazdı, oysa o, fikrimin ne kadar dokunaklı ve doğal olduğunu söylemeyi tercih ediyordu... Yani aptalca, ama zamanla onun kadar zeki olmayı öğreneceğim. Karşısına geçip, bağıra bağıra karısına âşık olduğumu söylemek istiyordum...

– ... Ve onunla yattığını! dedim kendime engel olamayarak.

Cümlem yeğenimi sarsmıştı ve bu yüzden uzun süre pişmanlık duydum. Jacques *Llanos*'lardan ayrılmıştı, çünkü Colette'in Caracas'taki anısı henüz çok tazeydi. Fotoğraflarla süslü röportajı, yaşadıklarının şahidiydi yalnızca.

İlkbahardan bu yana, polisin baskısı biraz hafiflemişti, her gece başka yerde yatmaktan bıkan Maurice, sahte bir kimlikle Caracas'a yerleşmeye karar verdi. 1940 yazında, suyu akmayan, elektrikleri sürekli kesilen, çatısında dünyanın tüm börtü böceklerini barındıran, sempatizanlara ait küçük bir gecekonduya taşındık, nihayet kendi evimizdeydik.

Kocam, Venezüella'da noterlikten pek bir farkı olmayan avukatlık mesleğine geri döndü. Sabahtan akşama dek resmi kâğıt hazırlıyordu. Bir yandan da Demokrat Partinin gizli toplantılarına katılmayı sürdürüyordu. Ancak Alman-Sovyet paktından bu yana gönülsüzdü. Betancourt'un müttefikler konusunda resmi bir açıklama yapmasını bekliyordu, ama sığınmış olduğu Şili'den bunu yapması zor görünüyordu: İktidardaki sosyalistlere rağmen (o dönem, Salvador Allende Sağlık Bakanıydı), Naziler her geçen gün güçleniyorlardı.

Yeni evimize taşınmamızdan kısa süre sonra, Méir geceleri kâbuslar görmeye başladı. Çığlık çığlığa bağırıyor, ikiz kardeşinin adını sayıklıyordu. Sırayla kalkıp, onu sakinleştirmeye çalışıyorduk. Uykusunda gezmeye başladı. Akıl danıştığım Giséla Bauer, acısını dışa vurmasına izin vermemi salık verdi. Kafasını kırmasına göz yummak pahasına mı? Başına gelebilecek felaketleri düşünüyordum, bahçedeki akrepleri ya da zehirli yılanları... Bir felakete daha katlanamazdım.

Bazen, acılarımıza son vermek için, üçümüzü ortadan kaldırma düşüncesi geçiyordu aklımdan. Tek yapmam gereken, her cuma pişirdiğim *borekitas*lara biraz böcek ilacı karıştırmaktı. Vitali öldüğünden beri Şabat'ı kutlamaya başlamıştım, sanki geleneklerimizi sürdürmek artık benim görevimmiş gibi, üstelik tüm sakarlığıma rağmen...

Maurice, Méir ve ben ayrılmaz, birbirini seven, biraz acıklı bir üçlü oluşturuyorduk. O dönemden kalma, Jacques'ın çekmiş olduğu bir fotoğrafımız var, üçümüz yan yana, birbirimize sıkı sıkı sarılmış, güzel ve gururlu, bakışlarımız biraz dalgın. Hemen arkamızda, kurumuş bir ağaç; umutlarımız tükenmiş.

Bir akşam Jacques, heyecan içinde La Guaira'dan döndü. Venezüella'ya yeni taşınmış, varlıklı bir ailenin oğlu olan bir Martinikli ile tanışmıştı. Robert Petitroger, De Gaulle'ün Antiller'e tayin ettiği Jacques Soustelle'in teşvikiyle özgür Fransız güçlerine katılmak için ailesinin çiftliğini terk etmişti. Kırma bir aksanla konuşan bu uzun boylu sarışın genç, hiç gitmediği Paris'in (Jacques'ın da öyle) Almanlar tarafından ele geçirmesini kabullenemiyordu.

Vitali ölmüştü; yeğenim soyunu kabul ederek onu üzmekten korkmuyordu artık. Baba tarafından yarı Fransız sayılırdı. Jacques, bu savaşta bir rol oynaması gerektiğine ikna etmişti

kendini. Üstelik Atlantik'i aşarak, yenik bir ülkede, babasız doğacak çocuğuna hamile, hayatının aşkı Colette ile temasa da geçebilirdi...

Simone haberi duyunca ağladı, ama her türlü duygusal şantajdan kaçındı ve bir kez daha cesaretine hayran kaldım. Endişemize rağmen, Jacques'ın kararından dönmeyeceğini biliyorduk. Onun sayesinde, gidişinin neden olduğu acı sayesinde, olup bitenlere katıldığımızı, bir şeyleri paylaştığımızı hissedebiliyorduk.

Jacques, Robert Petitroger'nin kendisini Porto Rico'ya götürecek muzcuyu hangi pansiyonda beklediğini biliyordu. Hepimizle vedalaştı. Simone oğlunun boynuna altın bir madalyon takıp, ona *un camino de leche y miel*[53] diledi.

O koca evde Simone ile Régine baş başa kalmışlardı.

☆ ☆ ☆

1940 yılını buruk tamamladım. Küçük Sarah'm tam on dört aydır benden uzakta yatıyordu. Maurice bana, kızımın mezarını taşıyacağına dair söz vermiş olmasına rağmen, öylesine çok güçlükle karşılaşmıştı ki, en sonunda onu caydırmayı başarmıştım. Méir düzelmişti ama öfkesi sürüyordu, her an patlamaya hazır bir bomba gibiydi.

Kırk iki yaşındaydım, kendimi yaşlı ama henüz olgunlaşmamış hissediyordum. Maurice ile, tutkulu bir aşkın her evresinden geçmiştim: Başkaldırı, keder, mücadele, boyun eğme, burukluk, nefret, paylaşılan acı... Çelişkiyi yeni yeni kabullen-

[53] Ballı süt kadar tatlı bir yolculuk.

meye başlıyordum. Kocamda bana cazip gelen, aynı zamanda yüreğimi parçalayan özellikleriydi; insanlardan çok, insanların ona ihtiyaç duymalarından hoşlanıyordu. Hiç kuşkusuz dünyanın en iyi kocası ve en iyi babasıydı. İnsanların ona duydukları güven, hakkında yapılan övgüler, zekâsı, enerjisi beni gururlandırıyordu. Asıl gurur duyduğum şeyse, bu en yetenekli insanın beni seçmiş olmasıydı.

Ama paylaşmaktan, eteklerine yapışan bu parazitlerin yanında sönük kalmaktan yorulmuştum. Sarah'nın ölümünden bu yana, hiç kimse benden daha mutsuz, daha yalnız değildi. Kocamın gücüne ve aşkına açtım.

Nihayet Roca'nın kışkırtmasıyla Şili'de toplanan ve Latin Amerika'daki tüm halk partilerini bir araya getiren kongrede, müttefiklerle ilgili kararlar alınmıştı. Maurice, totaliter bir sorunun pençesindeki arkadaşlarıyla yakınlaşmıştı: Marksist ilkelerden vazgeçilmeli miydi, vazgeçilmemeli miydi? Bu bağlamda bana yersiz ve uygunsuz gelen, geniş kapsamlı bir soruydu bu.

Yaklaşık bir yıl kadar, içimde sürekli büyüyen bir pişmanlık duygusuna rağmen vicdanımın sesine kulak vermedim: Méir ve Maurice ile birlikte yapışık kardeşler gibi yaşamayı sürdürdük. Alman-Sovyet paktıyla, savaşın ilanıyla, küçük kızımın ölümüyle, Fransa'nın ele geçirilmesiyle, Troçki'nin Meksika'da öldürülmesiyle, İngilizlerin Mısır'a –Maurice'in, beni tanımadan önce ilk mücadele ettiği yer– saldırmasıyla ve nihayet Fransa'da Yahudi aleyhtarı kanunlar çıkmasıyla geçen ve ensemize bir şamar indirerek bizi serseme çeviren bir yıl.

1941 yılının Nisan'ında, Almanların Selanik'i almaları, moralimizi daha da bozdu. Orası Maurice'in doğum yeriydi... Bazı akrabalarımız hâlâ orada yaşıyorlardı. Türkler asla Yahudi aleyhtarı olmamışlardı, ama Yunanlılar için aynı durum söz ko-

nusu değildi, onlar Yahudileri seve seve Nazilere teslim edebilirlerdi... *American Jewish Committee,* çok sayıda Yahudi'nin Rodos'a sığındığını söyleyerek bizi rahatlatmayı denedi, baştaki İtalyan hükümeti diğerleri kadar zalim değildi; yine de bizler, tarihimizin bir kapısının sonsuza dek kapandığının farkındaydık.

1941 baharı, iyi bir haberi de beraberinde getirdi: López Contreras'ın yerine geçen General Medina Angarita, muhalefet partilerini yasallaştırdı ve Maurice yasal bir kimliğe kavuştu. Özgür bir insan olarak ilk işi, avukatlık bürosundan ayrılmak oldu; milyonlarcasını kurtarmak varken, yalnızca birkaç insanı savunmak ne işe yarardı?

Her ne kadar kendisinden öncekilerden daha liberal olsa da, Medina Angarita da bir Hitler hayranıydı. Rómulo Betancourt, Demokratik hareketin başına geçmek için Venezüella'ya döndüğünde, komünist olmayan Venezüellalı muhalifler, iktidara ve genel anlamda faşizme rahatça saldırabildiler. Maurice ailesine kavuşmuştu.

Bense yalnızlığıma.

Bir öğleden sonra, karşılıklı oturmuş yalnızlığın zorluklarından söz ederken, Simone, Méir ile birlikte tekrar yanlarına taşınmamızı önerdi. Maddi sorunlarımız olduğunu biliyordu. Savaş yüzünden şeker, et, patates, pirinç gibi ithal ürünlerin fiyatları tavan yapmıştı. Maurice, seçim arifesinde ülkenin dört bir yanını geziyordu ve bir kez daha beş parasızdım. Simone'un hizmetkârları vardı, Méir iyi beslenebilecekti, ben de şahsi işlerime zaman ayırabilecektim... Ama teklifini kabul ediş nedenim bunlar değildi. Çok yalnızdım, savaş ve Yahudi-

lerin geleceği beni çok kaygılandırıyordu, çocukluk arkadaşıma ihtiyacım vardı. Onun da bana...

Kocamın şiddetle karşı çıkacağı aklımın ucundan bile geçmemişti.

– Hayatta olduğum sürece, dedi, sizi besleyecek olan da barındıracak olan da benim.

Bu maço rolünü Maurice'e hiç yakıştıramadığım için gülümsedim. Bu davranışım onu çileden çıkarttı.

– Aklından geçenleri çok iyi biliyorum, dedi. Simone, Francia Kolejine yakın oturuyor, amacın Méir'i oraya kaydetmek. Oğlumun rahipler tarafından eğitilmesine karşıyım...

– Fransız papazlar! diye belirttim. Biliyorsun ki Venezüella'daki her okulda rahipler var! İbrani okulu dışında, ve ben oğlumun hahamlar tarafından yetiştirilmesini istemiyorum!

Kim bilir kaç kez benzer tartışmalar geçmişti aramızda? Kendimi çok bitkin hissettim. Arkasından gelecekleri biliyordum. Bir tiyatro sahnesindeymişçesine birbirimizi hırpalayacağımız birkaç saatlik kin ve hırs dolu, ateşli bir kavga! Her ikimiz de son sözü diğerine bırakmayacak kadar gururluyduk. Geceyi ayrı yataklarda geçirecektik ve gözümüze uyku girmeyecekti. Sabah ikimiz de bitkin ve berbat bir durumda olacak ve gün boyunca hiç konuşmadan birbirimize düşmanca bakışlar fırlatacaktık. Méir yatağına yatar yatmaz, gözyaşlarına boğulacaktım. Maurice yanıma gelecekti, ona biraz daha sövüp sayacaktım ve sonuç olarak birbirimizin kollarına atılıp, umutsuzluk içinde sarılacaktık. Sekiz yıllık evlilikten sonra, ona: "Seni seviyorum, ama bana yaşattığın bu hayattan nefret ediyorum," diyebilmek için tüm bu evrelerden geçmemiz şart mıydı?

– Méir benim oğlum! O burada, uğruna çarpıştığım bu ül-

kede dünyaya geldi! Farklı kültürler arasında kalmasını istemiyorum! Kendine bak, Jacques'a bak!

– Jacques'a mı bakayım? Hitler'e karşı mücadele etmek istemesi sana garip mi geliyor? Tek düşmanın, senin şu sabun köpüğü generali Medina Angarita olduğunu mu sanıyorsun? Uyan artık, Maurice! Her şey burada olup bitmiyor!

– Öyleyse neden burada kalıyorsun? Fransa'ya dön, en sevdiğin ülkeye! Champs-Élysées'de Nazi bayrağı dalgalanıyor, Yahudiler her yerden kovuluyor, ama belki din değiştirirsen... Anavatanın söz konusu olduğunda, buna bile razı olursun!

– Bir mülteci pasaportu olacağına, gerçek bir anavatanın olmasını tercih ederdin bence! Bu ülkeye bağlılığının gülünç olduğunun farkında değil misin, Maurice? Gerçeklerden kaçtığının?

– Hangi gerçeklerden? Psikoanalitik saçmalıklarına başlama yine!

– Aklını başına topla bari! Her istediğini yapmayı sürdürebilirsin, karınla oğlunu ihmal etmeyi de, ama kendine karşı dürüst ol bari! Mücadelen, kendini adaman, hepsi bir kaçış aslında, çünkü kendini güçsüz hissediyorsun, tıpkı benim gibi, herkes gibi... Bu ülke senin değil! Sen Güney Amerikalı değilsin, sen sapına kadar...

– Neyim?

– Yahudi'sin, dedim. Ussal, bencil, suçluluk duygusu çeken, ateşli, dağınık, herkese ders veren, saf, sakar, tahammül edilmez birisin...

– Aferin! Seçici kurula girmen gerekirdi! Bak, burnum da büyük, dudaklarım da tipik Yahudi dudakları...

Bezginlik ve utanç içerisinde sustuk. Üzerine atlayıp onu ısırmamak için zor tutuyordum kendimi. Hıçkırıklara boğulup, öpmemek için de.

– Bazı günler seni öldürmek geliyor içimden, dedi. Bu noktaya gelmemiz şart mı?

İçimdeki yok etme isteği beni kavurup, elimde olmadan çığlık çığlığa bağırdığıma göre, şarttı kuşkusuz:

– Bıktım artık! Senin evin, senin oğlun, senin ülken! Ne hakla? Asla burada değilsin ki... Asla... Şu son aylarda bile... Evde boğulduğunu, ofisinin yalnızca bir kaçış yolu olduğunu görebiliyordum! Yalnız kalmaktan bıktım artık. Sarah'yı özlüyorum! Onun yanında kalmış olsaydım, beni beraberinde götürmemiş olsaydın...

– Gelmek isteyen sendin!

– Şimdi de kızımı öldürdüğümü mü söyleyeceksin yoksa? Çık buradan, artık seni görmek istemiyorum, asla, duyuyor musun? Senden boşanacağım, buralardan gideceğim, evime döneceğim...

– Hangi evine?

Hangimiz önce pes edecektik? Oynadığımız bu korkunç dramın hem oyuncusu, hem de izleyicisi olmuştum. Oysa samimiydim, ağzımdan çıkan her sözcük düşünülerek söylenmişti. Hayır. Dudaklarımdan döküldükleri andan itibaren, birer tiyatro repliğinden farksızdılar.

Kadınlar, erkeklerde var olmayan bir üstünlüğe sahiptirler. Gözyaşlarına boğuldum. Maurice beni kollarının arasına aldı. Kavgamız bitmişti. Simone'a taşınacaktım ve Méir Francia Koleji'ne kaydolacaktı. Maurice benimle tutkuyla seviştiği sırada, yüreğime bir hançer saplandığını hissettim: Ya yanılıyorsam?

Beni perişan eden kavgamızdan da korkunç olan bu düşünceyi kafamdan silip atmaya çalıştım. Yo, doğru olan buydu, oğlum için, kocam için, benim için. Zamanla bana teşekkür

edeceklerdi. Ama daha kaç yıl değer verdiklerimi bu şekilde kurtarmaya gücüm yetecekti?

- Hiç yaşlanmıyorsun, diye fısıldadı Maurice göğüslerimi okşayarak. Tenin hâlâ diri ve pürüzsüz. Nasıl böyle genç kalmayı başarıyorsun?

Kendimi bin yaşında hissediyordum.

☆ ☆ ☆

Cezayir, 23 Kasım 1941

Sevgili Tia Rébecca,

Bu mektubu kaç gündür kafamda tasarladığım halde şu an nereden başlayacağımı bilmiyorum.

Sözcüklerle aram iyi değil, bunu seninle uzun uzadıya tartışmıştık ve Venezüella'dan ayrıldığımdan beri o kadar çok fotoğraf çektim ki, sanırım sınırlı dağarcığımı da elimden aldılar.

Sana söylemek istediklerim oldukça karmaşık şeyler Tiatia, benim için bile. Umarım sana yazarken aydınlanırlar.

Şu son yıllarda, çok zor anlar paylaştık. Vitali'nin gerçek babam olmadığını söyleyerek, dünyaya gözlerimi ikinci kez açmamı sağladın. Seninle en büyük sırrımı paylaştım –Colette'e olan aşkımı– ve en değerli varlıklarımı: Fotoğraflarımı. Son olarak da, sana küçük Sarah'nın ölüm haberini veren ben oldum.

Üç yıla sığdırılmış koca bir yaşam: Doğum, aşk, yaratma ve ölüm.

Kafamın çok karışık olduğunu düşünüyor olmalısın.

Henri Dayımlarda oturuyorum ve kafam gerçekten de karmakarışık. Londra'ya gitmek istememin tek nedeni, General de Gaulle'ün çağrısına cevap vermek değil, aynı zamanda gerçek babamla yakınlaşmak istememdi. La Guaira'dayken, Colette'le bu konuda uzun uzun konuşmuştuk. Evlenmek ve çocuk sahibi olmak istiyorsam eğer, nereden geldiğimi bilmem gerekir.

Her şey bu noktada karışıyor zaten. Henri Dayım Gatégno, Asséo ve Covo ailelerinin tarihçesini anlattı bana... İstanbul'da geçen çocukluğundan, yaşadığı evden ve dükkândan, Señor Padre'den ve Ermano'dan söz etti. Elbette ki, María del Carmen'e hazırladığın soyağacını hatırlıyorum ve Colette de Vitali'nin birkaç anısını dinlemiştim. Ama bunlar pek önemli şeyler değildi, yalnızca birkaç toz zerreciğiydi...

Henri'yi dinlerken, bilmediğim bir dünya keşfettim. Neden annem, Vitali ve sen, beni geçmişimin bu bölümünden mahrum ettiniz? Neden sizi siz yapan şeylerle bağlarınızı kopardınız? Utancınız yüzünden mi? Ya da hıncınız? Üçünüzün de büyük acılar çektiğinizin farkındayım, ama Henri Dayının zorla sürgüne gönderildiğini unutmayın; buna rağmen hatıralarını herkesle paylaşıyor. Hatta onları özlemle anıyor ve konuşurken sesine yansıyan gülümsemesi beni çok heyecanlandırıyor.

Kendimi sorguluyorum. Geçmişe olan merakımı, annemin bir kınama olarak değerlendirmesini istemiyorum, zaten bu yüzden içimi sana döküyorum. Atalarımızın dört yüzyıllık göçlerini araştıran, ama bana büyükannem, büyükbabam, dayılarım, teyzelerim hakkında tek kelime etmemiş olan sana...

Hayat ne kadar da tuhaf! Ben babamı aradığımı sanı-

yordum, oysa koskoca bir aile keşfediyorum. Üstelik alelacele; çünkü Hitler Yahudileri ve Fransızları ortadan kaldırmak istiyor, benim her iki yarımı da...

İşte ben bu durumdayım, Tiatia. Bulunmuş ve kaybolmuş, şaşkın, sabırsız, kaygılı.

Şu son aylardan sonra feleğimi şaşırmış olmam doğal! Alışılmış izler yok olduğunda, insan içinden geçen akımlara karşı daha duyarlı oluyor.

Annem, La Guaira'da başlayan yolculuğumun pek de kolay geçmediğini anlatmıştır sana. Puerto Rico'dan Cebelitarık'a geçtim, sonra da beni oradan Londra'ya götürecek bir gemi beklediğim Casablanca'ya; ama bizi Cezayir'e geri götürdüler ve burada, General Weygand'ın birdenbire gözden düşmesi, (Nazilerin isteği üzerine, sanırım) işleri daha da güçleştirdi. Her şey darmadağın ve henüz üniformalarımıza elimizi bile süremedik. Ne üniforması? diye soracaksın. İşin aslı buradaki gönüllülerden hiçbiri gerçek kimliklerini kullanmıyor, kullandıkları isimler de biraz hayal ürünü: Marx Brothers adında bir Amerikalı var ve adının Jack London olduğunu söyleyen bir İngiliz, Kanadalı Davy Crocket'i de unutmamak gerek... Silahımızı ve ordumuzu seçmekte özgürüz!

Colette Marsilya'da. Bebeğini düşürdü. Onu görmedim. Henri Dayının tüm ısrarlarına rağmen Cezayir'e dönmeyi reddediyor. Kocası, Haziran 1940'ta Saint-Jean-de-Luz'dan İngiltere'ye girmeyi başardı. Kuzenlerim Roger ve André ile tanıştım. Onlar da orduya yazılmaya çalışıyorlar: Roger Afrika ordusuna, daha genç olan (ve daha cana yakın) André ise, Hür Fransız Kuvvetlerine, yani, De Gaulle'ün ordusuna.

Her şey arapsaçı gibi. Avrupa bir kan ve ateş gölüne

dönmüşken, etraftaki bunca salakça rekabetin ve alçaklığın karşısında az kalsın her şeyden vazgeçecektim... Seni düş kırıklığına uğratacağım Tiatia, ama "özgür" haliyle bile Fransa, Pétain yanlısı. Dunkerque ile Mers el-Kebir, İngiltere'ye karşı duyulan o eski kini yeniden alevlendirdi ve De Gaulle herkesin gözünde bir hainden farksız... Yahudiler dışında (ırkçı kanunlar yüzünden) bir de çay tutkunu birkaç İngilizsever dışında.

Yerimde duramıyorum, hiçbir işe yaramadığımı düşünüyorum, dayımın yanında bir sığıntı gibi hissediyorum kendimi; beni bir yerlere atamalarını, bir sınıf nişanı vermelerini bekliyorum, ama her şeye rağmen sağlığım yerinde ve bu mevsime göre hava hâlâ çok güzel.

Henri'ye göre Claude Coenca serbest bölgede, Joseph ise Bruges ile Gand arasında gizleniyor...

Bir sonraki mektubumu, sana Londra'dan yazmayı ümit ediyorum. Maurice'i ve Méir'i öp, diğerlerini de.

Jacques

11 Aralık 1941'de, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi bizi yeniden umutlandırmıştı. Ama kısa süre sonra, Stefan Zwig'ın, Brezilya'da, hemen yanıbaşımızdaki intiharı, Şubat ayımızı hüzne boğdu. Simone ile birlikte fazla bir beklentimiz olmadan *Jewish Committee*'de çalışmayı sürdürüyorduk. Avrupa'dan gelen korkunç haberler bizi fazlaca geriyor ve asabileştiriyordu.

Bir gün, mektupları tekrar Manaus'a gönderdiğim sırada, Amazon kabilelerine ve Kızılderililere olan ilgimi dile getirmiş-

tim. Komitede görevli, yazarlık taslayan Aşkenaz kadınlardan biri, bana kınayıcı bir bakış atıp, antropolojinin tehlikeleri konusunda uyarmak zorunda hissetti kendini. Okumuş olduğu *Mein Kampf*'ın, (sözüm ona okuduğu) Gobineau'nın ırkların eşitsizliği konusundaki kuramlarından esinlendiğini söylüyordu. Yani Rockefeller Vakfı tarafından New York'ta sosyal etnoloji eğitimi veren pek çok Avrupalı bilginle birlikte Almanların elinden "kurtarılan" Claude Lévi-Strauss'un, Nazilerin ekmeğine yağ sürdüğünü mü savunduğunu sordum? Amatörlerle profesyonelleri karıştırmamak gerektiğini söyledi bana. Durkheim'ın "kolektif temsilleri", Frantz Boas'ın "yapısallığı" ya da Margaret Mead'in "örnekleri" hakkında ben ne bilirmişim? Ancak benim gibi işsiz güçsüz takımından ya da romanesk tipler, böyle tehlikeli düşüncelere sahip, geri kalmış toplumlara ilgi duyabilirlermiş.

Sustum, ama çok alınmış ve öfkelenmiştim. Cahil bakışım, bilginlerinkine bedeldi! Ama akıl sahibi geçinen bu çokbilmişin karşısında cesaretim kırılmıştı, tıpkı Maurice ile onun Marksist düşünceleri hakkında tartıştığımızdaki gibi. Her şey kitaplardan öğrenilmez, her konu söylevlerde geçmez, dedim öfkeyle. Olayları hissetmek gerekir, içinize işlemelerine izin vermeniz gerekir. Bunu ancak Jacques anlayabilirdi.

Sırf merakımdan, 1938 yılında Brezilya'ya giden bir Fransız gezi grubunun makalelerini okumuştum. İzlenimlerinin pek çoğu: Avrupalıların, doğanın azameti, vahşi ve el değmemiş manzaralar, kütükleri soluk, yaprakları kapkaranlık ağaçlar karşısında duydukları şaşkınlık, bana tanıdık gelmişti. Toprağın altından gelen bir homurtuyu andıran beyaz karıncaların gürültüsü, akbabaların uçuşu, geceleri adeta işkenceye dönüştüren zararlı böcekler, otellerdeki tahtakuruları ve *Turcos*'ların asıl-

maları, *gringos* mühendislerin mantar başlıkları ve Kızılderililerin *urucú* dedikleri kırmızı boyaları.

Bu betimlemelere bayılmıştım. Tanıdık bir müzik dinlemek insanın her zaman hoşuna gider. Ama kısa süre sonra, bu egzotik beğeni, yerini önce bir merhamet duygusuna, hemen ardından da bir çeşit öfkeye bıraktı.

Ortak kimlikleri değildi ilgimi çeken, şahıslardı ve bilim adamlarının bu gizemi çözemediğini düşünüyordum. Bilgelik dolu sözlerle bezeli betimlemeleri birkaç cümleye indirgenebilirdi: Amazonlarda yaşayan yerliler çıplak yaşarlar, acıktıklarında avlanırlar ve zamanlarının geri kalanını hamaklarında geçiriler. Tabii kadınlar biraz daha meşguldür; manyok rendeleyip sıkmakla, yemek pişirmekle, çocuk doğurmakla... Hiçbir kötü niyetleri ve savunma mekanizmaları olmayan bu iyi yürekli insanlar, kendilerinden iğde dalıyla bir resim yapmalarını isteyen bilim adamlarının sarındıkları cibinliklerine bulaştırdıkları nezle sonucu ölürler. İçlerinde cesur olanları, bu şeytanın makinesi karşısında duydukları korkuya rağmen, birkaç incik boncuk karşılığında fotoğraflarının çekilmesine bile izin verirler. Zavallı ahmaklar.

Onların ne zavallı olduklarını zannediyordum, ne de ahmak olduklarını... Oysa kendilerine özgü duyguları bizim için hep bir sır olarak kalacak ve böylesi çok daha iyi. Aksi halde bunu onların elinden almanın da bir yolunu bulurduk.

1932 yılında, evlenmeden önce Maurice beni Brezilya sınırı yakınındaki Canaima'ya götürmüştü: Conan Doyle'un *Kayıp Dünya* adlı eserinde ayrıntıyla betimlediği ve herkesin hayal ürünü sandığı yere. Orada hayali hayvanlarla karşılaşmadım, ama şelaleleri gördüm, orkideleri, erguvani suları, dev kaplum-

bağaları, İstanbul'un minareleri gibi gökyüzüne doğru uzanan pitonları.

Maurice beni şelalelerden birinin –dünyanın en büyük şelalesi *Salto Ángel*– arkasına götürdüğünde, bu yolculuğa çıkmayı neden bu denli istediğini anladım. Turizmden, etnolojiden ve hatta maceradan uzaktaydık. Aslında bir arınma deneyimi yaşıyorduk, mistik denilebilecek bir yeniden doğuş. Suların altında çırılçıplak, gürültüden sersemlemiş ve ayak parmaklarımızı ıslak kayaların üzerine kenetlemiş halde dua ettiğimi anımsıyorum. Hayatımın ilk bölümündeki acıların ve karmaşanın, bundan sonraki bölümünde mutluluğa ve refaha dönüşmesi için dua ettim. Yüreğimdeki acının sevgiye dönüşmesi için dua ettim.

Oysa bu şeytani ve devasa manzarada insan, kaderi karşısında bir hiçti.

Yerliler bunu anlamışlardı. Yaprakların arasından bir gölge gibi süzülürler, ırmağın kıyısında sessizce avlanırlar, konuğu oldukları ormanın kendilerine sağladıklarıyla yetinirler, onunla asla boy ölçüşmezlerdi. Görünmez ama sağlam, gururlu ama aynı zamanda alçakgönüllüydüler. Zavallı ahmaklar mı? Bence daha çok gizemli birer varlıktılar.

Ant Dağları'ndaki akrabaları, ilk ve tek kitabıma esin kaynağı olmuştu; yalnızca doğanın değil, beyaz zorbanın vefasız kânunuyla da başa çıkmışlardı. Amaçları belliydi: Kırışık bedenleri ve anlamsız bakışlarıyla, hayatta kalabilmek için mücadele ediyorlardı yalnızca.

Onları bilimsel açıdan inceleyen uzmanlar, açlıktan, alkolden ve koka yapraklarından sersemlemiş olduklarını düşünüyorlardı. Bana göre yegâne kibirleri sessizlikleriydi.

Bir yerli olarak dünyaya gelmiş olmanın laneti, bir Yahudi olarak doğmakla aynıydı. Belki de bu insanlara duyduğum bi-

raz saf, biraz romantik yakınlık da bu yüzdendi; tek taraflı bir dayanışmaydı bu, çünkü yerlileri anlamak olanaksızdı. Benliğimin acı dolu bir parçasını simgeliyorlardı. Onlara hayrandım, tıpkı Simone'un bana Amerika'dan getirmiş olduğu Carson Mac Cullers'ın romanındaki genç Mick gibi; belki de yerlilerin bir yanıtları olmadığı, yalnızca benim acımı yankılayan bir ıstırapları olduğu için. Belki de sustukları için.

Zaman geçtikçe, dünyanın hangi bölümüne ait olduğumu düşünmekten kendimi alamıyor ve bu insanların toprakla ilişkilerini takdir ediyordum. Her şeyden yoksun olmalarına karşın, ruhani bütünlüklerinden ödün vermeden, uysal ve saygılı köleler gibi yaşamayı sürdürüyorlardı. Bizlerse toprağın soylu olduğu düşüncesini önemsemeden, onu kirletiyorduk.

Ama bunların hiçbiri, Polonyalı köylülerin, topraklarını bizim küllerimizle beslemesine engel değildi.

Maurice'e yerlilerden ve toprağın kanunundan, bir yerlere kök salma arzumdan ve bu anlamsız avareliğimize bir son verme isteğimden söz etmek isterdim. Kendime ait bir evim bile yoktu artık... Ama Maurice baskılardan ve kapitalizmden konu açacaktı ve tartışmaktan bıkmıştım.

Jewish Committee'den ve kendini beğenmiş gönüllülerinden ayrılmaya karar verdim. Simone üzülmüştü. Bize keyif veren tek işten neden elimi eteğimi çektiğimi bir türlü anlayamıyordu. Simone kadın topluluklarını hep sevmişti. Küçükken, annelerimiz bizi her cuma Türk hamamına götürdüklerinde, tek surat asan bendim. Nemli, geveze ve beni girdabına çekmeye çalışan bu birliktelikten tek şikâyet eden de...

☆ ☆ ☆

Evin içinde dört döndüğümü gören Simone, akşamları yatmadan önce Méir'e okumam için çocuk masalları yazmamı önerdi. Garip bir fikirdi, ama beni teşvik eden, işin basitliği oldu. Öylesine bir endişe içinde yaşıyordum ki, önemli bir görev üstlenmem olanaksızdı. Her an olabilecek önemli bir olayın beklentisi içindeydim sürekli, ama hiçbir şey olduğu yoktu...

Her sabah, Méir okuldayken oturup yazıyordum ve genellikle bir masalı bir haftada bitiriyordum. Kısa soluklu, şipşak öyküler.

Masallarımın kahramanı, çok tombul, çok gürültücü, çok renkli ve her gittiği yerde sorun çıkaran bir tukandı[54]. Bu "her şeyin çok fazlasına sahip" kuş, bir süre sonra sıkıntılarımın, öfkemin sözcüsü oluverdi.

Yahudileri damgaladıkları sarı yıldızı taktı. 16 Haziran 1942'de Yahudileri Toplama Kampına götürdükleri otobüsün üzerinden uçtu. Çığlık çığlığa annelerini çağıran çocukların seslerini bastırmak için cıyakladı. Fransız polisinin üniformalarına pisledi. Daha az renkli, daha küçük gagalı kardeşlerini yardımına çağırdı, ama nafile, onu duymazdan geldiler.

Küçük öykülerim Simone'u heyecanlandırmıştı. Komitede çalışan genç bir İtalyan'ı ikna edip, öykülerimi yayınlattı ve basılan birkaç yüz kitabı, mültecilere gönderilen kolilere yerleştirdi. Bir süre için, kendimi işe yarar ve canlı hissettim.

Ardından, Fransa'daki serbest bölgenin işgal edildiği haberini aldık ve 1942 yılının sonu koca bir kara bulutla örtüldü.

Méir'in tahta kamyonlarına kaza yaptırmasını izliyor, Régine'in cılız kollarından beklenmeyecek bir güçle Chopin çalmasını dinliyorduk. Aynı öfke, aynı güçsüzlük Simone'u şişmanlatıyor, saçlarımı ağartıyor, Maurice'i kızdırıyordu.

---

[54] Rengârenk gagası olan, güzel sesler çıkaran, bir kuş türü.

Kocam, artık iki yolculuk arası, *El País* adlı demokratik eğilimli bir günlük gazetede, makaleler yazıyor ve oldukça iyi kazanıyordu. Geceleri çalışıp gündüzleri uyuyordu ve bu da doğal olarak evin düzenini bozuyordu.

Aramızın yatakta düzeldiği kavgalar dönemi sona ermişti. Korku, arzuyu yok ediyormuş. Belki de yaştandı. Bezgin, asabi ve inanılmaz yorgundum. Simone'a taşınmamızdan dolayı Maurice bizi cezalandırmak mı istiyordu acaba, yoksa aramızdaki çekim mi sona ermişti? Onunla sevişmek istemiyordum, ama ondan bir teklif gelmemesi beni mahvediyordu. Çocukluğumun özdeyişleri aklıma geliyordu: "Kocalar kendi evlerinde bulamadıklarını, başkalarında ararlar..." Savaş zamanında bile mi?

Londra, 3 Şubat 1943

Sevgili Tia Rébecca,

Tahmin et, dün akşam beni yemeğe davet eden İngiliz ailenin evinde ne buldum? Sana ait bir kitap! Sevgili Teyzeciğim, tukan'ın öyküleri elden ele dolaşıyor! Hatta birkaç dile tercüme edildi bile! Bana kitabı gösteren küçük kız, bütün seriyi ezbere biliyor. Uluslararası örgütler, onları yiyecekler ve kalın giysilerle birlikte dağıtıyorlar! Bravo, Tiatia, seninle ne kadar gurur duyduğumu, renkli kuşunun verdiği umut ve direnç mesajından ne kadar etkilendiğimi, uzakta olmana rağmen mücadeleye katkıda bulunacak bir yol bulduğuna ne kadar sevindiğimi tahmin edemezsin...

Hepsi bu kadar da değil: En sevdiğin yeğenin Claude'un övgülerini de iletmek istiyorum sana! (Evet, biliyo-

rum, ikimizi eşit derecede seviyorsun!) Kuzenim yaklaşık iki haftadır İngiltere'de, onunla karşılaştım ve sana öpücüklerini gönderdi.

İstersen sırasıyla anlatayım. Annem sana, Cezayir'de ne kadar sıkıldığımı anlatmış olmalı: Henri Dayının konukseverliğine rağmen, ortam dayanılmazdı. Her şey alınıp satılıyordu, bekleyiş insanın sinirlerini bozuyordu. Mülteciler umutsuzluğa kapılıyorlar ve ellerindekinin eriyip bittiğini fark ediyorlardı. Her taraf eşkıya kaynıyordu. Kısacası gördüğüm insan manzaraları pek de iç açıcı değildi. Nihayet İngiltere'ye gidebildiğime öyle çok sevinmiştim ki...

Soğuğun, buradaki baş düşmanım olacağını hiç tahmin etmemiştim! Merida'da soğuğun ne demek olduğunu öğrendiğimi sanmıştım, oysa buradaki, insanı tepeden tırnağa saran, köşeye kıstıran, taşlaştıran dondurucu ve nemli havayla ilgisi yokmuş.

Beni Camberwell'deki Patriotic School'a gönderdiler ve burada bir sürü sorgulamadan geçirildim. Ülke, Alman casuslarla kaynıyor ve ne yazık ki şecerem Intelligence Service'teki bayları ikna edecek türden değildi. Zihnim de en az ayak parmaklarım kadar donmuş olduğu için, kendime bir isim uyduramadım. (Deniz uçağında benimle birlikte gelen arkadaşım, isminin Moby Dick olduğunu söyledi ve kesinlikle kuşku uyandırmadı.) Tam on beş gün boyunca soru bombardımanına tutuldum. Carlton Gardens'deki arkadaşlarını araya koyan, Colette'in kocası Adrien Muller'in beklenmedik ziyareti kurtardı beni.

Rütbesinin yüksek olduğunu biliyordum, ama HFK[55]*'da yüzbaşıymış, düşünsene! En sonunda özgürlüğüme ka-*

[55] Hür Fransız Kuvvetleri.

vuşabildiğim için mutluydum tabii, her ne kadar kendimi onun önünde küçük bir çocuk gibi hissetmek zoruma gitse de... Yüzüm kızararak, ona Colette'i sordum. Hâlâ Marseille'deymiş, vaftiz sertifikası ve Ari ırktan biriyle evli olması sayesinde güvende... Ama Nazilerin ne yapacakları belli olmazdı ve Adrien –tıpkı benim gibi!– Henri Dayının, Colette'i Cezayir'e dönmeye ikna edeceğini umuyor.

Adrien beni Green Park yakınlarındaki Küçük Fransız Kulübüne yemeğe götürdü. Burada, görev başındaki direnişçilerden, gözlerden uzak olmayı seven sosyetiklerden, dile düşmüş De Gaulle aleyhtarlarından, Orta Avrupa'dan gelen mültecilerden, Cezayirlilerden, istihbarat subaylarından oluşan bir dolu Fransızca konuşan insanla karşılaştım... Bu küçük çevre, pek De Gaulle'cü sayılmayan (Fransa) *bir gazeteye, çok ünlü ve koyu De Gaulle yanlısı bir radyo kanalına, asıl adı Raymond Aron olan ve René Avord adını kullanan biri tarafından yönetilen bir dergiye ve oldukça uygun belgelere sahip.*

Buraya bira içip keyfime bakmak için değil, savaşmak için geldiğimi söyledim Adrien'e. Bana, bir hazırlık aşamasından geçmem gerektiğini söyledi. De Gaulle'ün ordusuna katılmak ister miymişim? Fransa'da paraşütçülük yapmak kaydıyla, olabileceğini söyledim. Eğitimimden sonra Kuzey Afrika'ya gönderilmek istemiyordum. İşte bu şekilde HFK yerine, İngiliz ordusuna yazılmış oldum ve hazırlık eğitimimi Royal Air Force'da tamamladım!

Fransa'daki yeğeninin buraya nasıl vardığını öğrenmeye can attığından eminim. Müttefikler Kuzey Afrika'ya geldiğinde ve Almanlar serbest bölgeyi ele geçirdiklerinde, Claude da dahil olmak üzere çok sayıda Fransız, İngiltere'ye kaçtı. Birkaç hafta içinde, Londra'daki "Frenchi-

es"lerin sayıları öylesine arttı ki, Adrien Muller'in önerisi üzerine kışlama gelmese, kuzenimle asla karşılaşamazdım.

Claude 42'nin Aralık'ında, Fransa'dan yaya ayrılmış ve Pireneler'den geçerek gelmiş. Miranda kampında hapse düşmüş ve Giraud İttifakı uyarınca yüz kilo Amerikan buğdayı karşılığında salıverilmiş! Bir Fransız'ın bedeli... Sonra Barselona'ya, oradan Cebelitarık'a gönderilmiş, en sonunda da Marakeş'e. O da yerinde duramıyormuş; üç ay sağda solda sürttükten sonra yine bir dağıtım merkezinde bulmuş kendini!

Sana Claude hakkında bir şeyler anlatmamı, onu nasıl bulduğumu söylememi istiyorsundur... Senin de bildiğin gibi benden dört yaş büyük. Dört yıl fazla okumuş. Gülme, ama bana göre bu, dört eksik yıl anlamına geliyor. Senin anlayacağın teyzeciğim, Cesarico'cuğun utangaç ve mağrur bir genç adam olmuş. Akıllı, evet, o konuda eline su dökemem! Ve Rozbiflerin deyimiyle self conscious[56]*! Bana seni sordu, Maurice'ten, Sarah'dan ve Méir'den söz ettim. Hiçbir ayrıntısını bilmediğim Paris'teki yaşantınızla ilgili birkaç soru sordum, ama birkaç yavan yanıttan başka bir şey elde edemedim. Ailenin Coenca bölümünün, anılar konusunda pek de başarılı olduğu söylenemez!*

Claude garip bir çocuk, Tiatia, çok karmaşık. Benimle tanışmak istediğini sanıyorum, ama aynı zamanda da Gatégnolar'la, aileyle ve Yahudilikle bağlarını kopartmak istiyor gibi... Burada Claude Coblence adını kullandığını söylemiş miydim? HFK'ya yazıldı ve kısa süre içinde Camberley askeri okuluna gidecek.

Bana gelince, Fransa'daki ilk görevime gönderilmek için gün sayıyorum. Sanırım, nedenini anlamışsındır. Gü-

[56] Sıkılgan, utangaç.

zel öyküler yazmaya devam et. Seni seviyorum, benim küçük teyzeciğim ve seni öpüyorum,

Jacques

Yazmayı sürdürdüm ve olumlu tarzımı korumak için büyük çaba harcadım. Çocukların savaş zamanında bile (özellikle de savaş zamanında) mucizelere ihtiyaçları olduğunu düşünsem de, işim her geçen gün güçleşiyordu.

1943 yılının sonlarına doğru, Selanik'te yaşayan Yahudiler yakalanıp sınır dışı edildi. Maurice'in tüm ailesi, annesinin kuzenleri, herkes... Doğulu Yahudilerin en parlak cemaati dağıldı. Kısa süre sonra, sıra bazı Selaniklilerin sığındıkları Kos ve Rodos adalarına geldi. Mengene acımasızca sıkılıyordu.

Haber Caracas'a ulaştığı gün, yazmakta olduğum öyküyü yırtıp attım. Akbabalar, tukan'ımın hakkından gelmişlerdi.

☆ ☆ ☆

Bir öykü uydurmak insanı gerçeklerden uzaklaştırır, en azından yazıldığı sürece. Artık beceremiyordum. Ama yine de boş bir sayfanın önünde oturmaya, sessizce durup sözcükleri dizmeye ihtiyacım vardı. Şaşkınlığımı bir günceye ilk aktarışım değildi bu. O yıl, ölen çocuğuma yazılmış bir mektup biçimindeydi.

7 Ocak 1944

Sarah'cığım, annen fanusun içindeki bir sineğe döndü. Bir türlü sakinleşemiyorum, ne bir işe yarıyorum, ne de doğru dü-

rüst düşünebiliyorum. Bu yüzden sana yazmaya karar verdim, okumayı öğrenmeden bu dünyadan göçüp giden sana.

Acaba seninle iyi anlaşır mıydık, diye düşünüyorum. Sana İstanbul'da geçen çocukluğumu anlatır mıydım, yoksa hâlâ içimi kasıp kavuran hırsıma tepki vermenden mi çekinirdim? Kadın olarak doğmuş olma hırsıma, bir Yahudi olarak, üstelik geri kalmış bir ülkede. Anlaşılmamış, karşı çıkılmış ve kullanılmış olma hırsıma. Boyun eğmiş hüsranımı, nefrete dönüştürmüş olma hırsıma. Tarihe olan hırsıma, insanlara, Hitler'e, Pétain'e. Canımı kurtarmış olma hırsıma. Bu cellatlara olan hayranlığım yüzünden, kurban edileceklere sırt çevirmiş olma hırsıma. Nazilere değil, hayır, Fransızlara.

Sarah'cığım, küçük kızım, sürekli olarak kendimi kandırdım. Tek mazeretim samimiyetim; hata yaptığımda bile.

20 Ocak 1944

Sarah, kardeşin benden kaçıyor. Artık ona karşı çıktığım zaman, eskisi gibi öfke nöbeti geçirmiyor, bana kötü bir bakış atmakla yetiniyor, sanki umutsuz bir vakaymışım da, benden beklenecek bir şey kalmamış gibi.

Ne Claude ne de Jacques bana asla böyle düşmanca bir soğuklukla bakmamışlardı.

Oğlum beni korkutuyor. Çok kötü bir durum, değil mi? Her şeyden önce fazla yakışıklı. Esmer bir teni, çok güzel hatları, delici bakışları, siyah bukleli saçları var, hele o dişleri... Şeytani bir güzellik. On yaşında olmasına rağmen, Méir, babasının enerjisine, annesinin hırsına ve bir *Llanero*'nun vahşiliğine sahip. Peki iyilik konusunda? Ya da daha alçakgönüllü bir deyişle, başkalarını anlama konusunda? Kardeşinde bu duygudan

eser yok, zavallı Sarah'cığım. Ama hepsi benim kabahatim. Annem tarafından sevilmedim, kendimi yeterince sevmedim ve oğluma yeterince sevgi veremedim.

10 Haziran 1944

Sarah'cığım, sevinebilirsin, Müttefikler savaşı kazanmak üzere. Normandiya'ya çıkartma yaptılar. Voice of America'nın telsiz mesajlarını dinliyorum, gülüyorum, ağlıyorum, her şeyin sonlanmasını bekliyorum ve bir hesap yapma zamanının gelmesinden korkuyorum.

Ben bir Yahudi Devletinde yaşamak istemiyorum, Sarah'cığım. Çevremdeki herkes Siyonist oldu. Antisemitizme bir yanıt mı bu sence? Neden saygı ve hoşgörü içinde hep birlikte yaşayamıyoruz?

Gençken, İstanbul'da yaşadığımız sırada, okulumu –bir kız okulu– inşa eden Alliance İsraélite Universelle'e büyük saygı duyardım. Eskiden erkekler Talmud Tora[57]'ya gider, İbranice öğrenirler ve on üç yaşına geldiklerinde, babalarının Kapalıçarşı'daki dükkânlarında çalışmaya başlarlardı... Alliance, yirminci yüzyıla ayak uydurmamızı sağlamıştı, tam zamanında! Sivri sakallı yaşlı hahamların dönemi sona ermişti!

Ama cemaat içindeki kavgalar sona ermemişti. Eskilerle modernler arasındaki kavgadan sonra, Dreyfus olayı ve sürekli tırmanan Yahudi aleyhtarlığı bizi bir seçimle daha karşı karşıya bırakmıştı: Alliance taraftarı mı, Siyonist mi? Ben fanatik derecede Alliance yandaşıydım, çünkü Alliance Fransa demekti. Işıklar ve asimilasyon şehri. Theodor Hertzl'ın Siyonistlerinin kaybedecek bir şeyleri yoktu. Hepsi zavallı birer ahmak, bi-

[57] Tevrat'ın öğretildiği din ağırlıklı eğitim.

rer Polak'tılar. Gittikleri her yerden kovulmuşlardı, gidip çölde çiftçilik yapsınlardı.

Ben *a la franga* yaşamak istiyordum, anlıyor musun, tıpkı yalayıp yuttuğum kitaplardaki kahramanlar gibi, Taksim sahnesinde izlediğim oyuncular gibi. Okul bana yeni bir dünyanın kapılarını aralamıştı; benim dünyamın... Gerçek dünyamın. Ama uyum sağlamanın ikili bir ilişki olduğunu unutmuştum.

Alliance Israélite Universelle okulları insanları yerinden yurdundan etmişti. Gezgin Yahudiler, eziyet edilen Yahudiler. Özgür bir ülkede yeniden doğan Yahudiler? Göreceğiz bakalım. Avrupa'daki kardeşlerimiz işkence görürken, cesur öncülerimiz ne yaptılar? Simone'un ağabeyi, fiyakalı Léon örneğin. Filistin açıklarında başıboş gezen ve yolcularını hiçbir yere boşaltamayan gemiler ya da Ege Denizinin dibini boylayan insanlar hakkında o kadar çok şey duymuştum ki...

Her şeye rağmen Sarah'cığım, Siyonistler haksız sayılmazlar. Hıristiyanlar bizden nefret ediyorlar. İşin en kötüsü, bu nefreti tanıyor olmam; gün geliyor kendimden bu şekilde nefret ediyorum, her zerreciğimden. Acaba Hıristiyanlar, Yahudilerden nefret ederek, kendilerine karşı duydukları nefretten arınıyorlar mıdır? Aslında, ne fark eder ki?

12 Haziran 1944

Sarah'cığım, kendime bir yandaş buldum: Hannah Arendt, Amerika Birleşik Devletlerine sığınmış bir Alman Yahudi'si. Giséla Bauer bana, onun New York'ta bir dergide Almanca yayımlanan makalelerini tercüme ediyor. Bu kadın, Ben Gurion'un savunduğu Yahudi Devleti kavramına karşı çıkma cesareti gösterdi ve içinde Arapların da yer aldığı iki uluslu bir federasyon fikrini ortaya attı... (Onlar da bizden nefret ediyor

ya, neyse!) Bu kadından çok etkileniyorum. Şimşekleri üzerine çekiyor. Gündelik hayatında dayanılmaz saldırgan ve paranoyak biri olduğundan eminim, ama cesaretine bakar mısın! Nasıl oluyor da elinde kalan tek ailesinin utancını yaşayabiliyor?

WISO[58]'da çalışan kadınlar ondan nefret ediyor, tabii. Simone bu örgüte girdi ve beni de peşinden sürüklemek istedi. *Jewish Commitee*'den istifa etmem ona yetmedi mi? Kabahat bende, en başından beri kabul etmemeliydim! Oysa ben, Lanetli Hannah'yı yerlere göklere çıkararak, kendimi herkesin önünde rezil ettim... buz gibi bir karşılamadan sonra. Salonu terk ettim. Taş zeminin üzerinde topuklarımı "tak, tak" vurarak...

Sarah, neden benzerlerime tahammülüm yok? Yo, benim eşim yok; bu gürültücü şişko kadınlarla aramızda hiçbir benzerlik yok. Yapayalnızım, özellikle de sen gittiğinden beri... Türümün tek örneğiyim. Anne babamı, ablamı, ilk kocamı, sevgililerimi korkuttuğum gibi, seni de korkutuyor muyum yoksa? Nerem korkunç, anlayamıyorum? Aslında anlıyorum, kendi kendimi bile korkuttuğuma göre...

15 Haziran 1944

Sarah, Noel'i kutlamak için Asuncion'a gelen Hannah Bauer'ı hatırlıyor musun? Paris metrosunda tutuklandı. Anne babasının tüm arama girişimlerine rağmen, Drancy'de mi, Compiègne'de mi olduğu, yoksa pek çokları gibi bilinmeze doğru mu gittiği meçhul.

Ağabeyim Henri, ta Cezayir'den herkese aile haberlerini yetiştiriyor. Ne garip! *Señor Padre* tarafından reddedilen ağa-

[58] Women International Sionist Organisation – Uluslararası Siyonist Kadınlar Örgütü.

beyim! Bana Joseph Kessel'in yeni romanı *Gölgeler Ordusu* ile José Henry Lasry adlı genç bir Venezüellalının çıkarttığı *Fontaine* adlı Direnişçi bir dergi gönderdi: Al sana, hiç yayımlanmamış bir Sefarad gezi rehberi daha!

Mektubundan anladığım kadarıyla, Colette komünist olmuş. Henri İstanbullu bir *buena familia*'ya yaraşır (ya da yaraşmaz) bir biçimde, Kızıllardan sakınıyor ve Komünist Partinin Cezayir'deki geçici Fransız hükümetinde yer alabileceğini düşünmek onu tedirgin ediyor. Kızının bu durumuna çok üzülüyor ve evde kalmış olmasını yeğlediğini belirtiyor.

Politika, nesillerarası çatışmaya neden olan bir etkenmiş: Hangi ihtilal (ve hangi ülkede) seni bizden uzaklaştırabilirdi Sarah'cığım? Hangi ideoloji Méir ile Maurice'i karşı karşıya getirebilirdi? Jön Türkler, Vitali ile *Señor Padre*'nin aralarını açmıştı. Venezüellalı Öğrenciler Federasyonu, Jacques ile babasını birbirine düşman etti. Şu an sıra Colette ile Henri'de...

Komünistlerle "kentsoylu" direnişçilerin ulusal bir Birlik kurmaya karar verdiklerini sanmıştım, ama görünen o ki, farklılaşmalar sürüyor... Bunu fırsat bilip, Ruslar'ın müttefiklerin yanına katılışından beri Kremlin'le barışan Maurice ile yine kavga ettim. Militanlarla esas sorun, siperlerine girdikleri andan itibaren aptallaşmaları. O andan sonra ağızlarını, çoğu yersiz resmi demeçler vermek için açıyorlar yalnızca. Jeopolitik konusunda bir uzman olan baban, klişe cümleleriyle beni sıkıyor, bunları zekâsına yapılmış bir hakaret olarak değerlendiriyorum... benimkine de öyle!

Venezüella'da sol partinin durumu öylesine gülünç ki, militanlar ilk buldukları dala tutunmayı deniyorlar: Komünist Parti tüm emirlerini Washington'dan alıyor! Komuta Mevkii adına çalışan ve sınıflararası işbirliğini göklere çıkaran Amerikalı Carl Browder, hindistancevizi ağaçlarının altında vaazlar veriyor. İşte bu sayede yerel Bolşevikler, demokratik eyleme

karşı, Başkan Médina'nın partisini, hidrokarbonlarla ilgili yasayı ve antisosyal politikayı destekliyorlar! Sanırım yakında, Arjantin'deki askeri darbeyi ve General Perón'u savunacaklar...

Dünyada olup bitenleri anlayamayacak kadar yaşlı, yıpranmış ve aksi olmalıyım.

Babanla ben, birbirimize deliler gibi bağırdıktan sonra, Casablanca filminin karşısında barıştık; gözyaşları içinde. Niye ağlıyorduk? Karısının artık onu sevmediğini bilen Laszlo'ya mı, Isle'in fedakârlığına mı, yoksa Rick'in yalnızlığına mı? Sanırım, hayatta kalabilmek için kendimizi yalnızca kendi silahlarımızla savunabilen kendimize. Rick, Laszlo ve Isle yalnızca birer film kahramanı. Gerçek kahramanlar, Hitler'i tanımış olan topraklarda, her sabah uyanmayı sürdürenler.

☆ ☆ ☆

Haziran ayının sonunda, nihayet Jacques'tan haber alabildim.

Vercors Dağları, Ocak 1944

Sevgili Tiatia,

Son mektubumun üzerinden neredeyse bir yıl geçmiş... Anneme ulaştırmayı başarabildiğim, anlaşılması güç mesajlarımın tek amacı, size hayatta olduğumu bildirmekti.

Evet hayattaydım, ama paramparçaydım.

Bu sözcükleri yazmaktan utanıyorum; çok fazla sayıda kadın ve erkek gerçek anlamda, fiziksel olarak paramparça olmuş halde, bu yüzden lafımı sakınmam gerekir.

Vücudum sapasağlam, bunun için Tanrı'ya –tabii Tanrı varsa eğer– duacıyım. Ama yüreğim...

Tiatia, babamı buldum.

1943'ün Mart ayında, nihayet Fransa'ya gönderildim ve Sénart ormanına paraşütle atladım. İrtibat subayıma gerekli evrakları ulaştırdıktan sonra, geceleyin beni İngiltere sahillerine götürecek sandala binmek yerine, arkadaşımın kanına girip, (disiplinsizliğe bayılan bir İskoç) çantamdan sivil giysilerimi çıkarttım ve üstümü değiştirip, Paris'e kadar yürüdüm. Kaçak bir İngiliz askeri. Hepsi bu.

İnsanın bir saplantısı olmayagörsün, dış dünyası aniden şeffaflaşıyor. Hayatım boyunca Paris'i ziyaret etmeyi istediğim halde, şehri adeta bir uyurgezer gibi geçtim, çevremdekileri görmedim bile. Göz ucuyla görebildiklerim, binaların üzerindeki gamalı haçlar ile adları değiştirilmiş sokaklardı. Ayrıca yiyecek satan dükkânların önündeki kuyruklar ile sıra beklemek istemeyen küstah Almanlar dikkatimi çekti. Bir de sarı yıldız takmış küçük bir çocuk.

Parisliler metro haritalarını yırtıp atmışlar, bu yüzden Falguière Mahallesi'ni bulmakta çok güçlük çektim. Yani annemle Jacques Guillebaud'un –babam– yaşadıkları yeri. Anarşistlerin, Rusların ve Yahudilerin yerlerini Ari sanatçılarını aldığını anlamakta güçlük çekmedim. Bu insanların asıl rahatsız eden Nazilerin varlığı değil, alkol ve kokain kıtlığıydı. Tehlikeli bir yer: Esrarkeşler, tek bir doz için analarını bile satarlar. Sünnetli bir asker kaçağının vay haline! Hiçbir yere takılmadan, doğruca Montparnasse'a gittim. Le Dôme *ve* La Coupole, *aynı berbat tiplerle, birkaç yeşil-gri üniformalıyla ve asker sevgilileriyle doluydu. Savaş herkesi üzüntüye boğmuyor, inan bana!*

Henüz delirmedim Tiatia. Böyle bir ortamda gezerek,

kendimi nasıl bir tehlikeye attığımın da farkındaydım. İğrentinin ve umutsuzluğun baskın gelip, hiçbir şekilde zarar göremeyeceğini hissettiğin oldu mu hiç? İnsanın en büyük korkusu, ölüm dışında? İşte aynen böyle bir ruh halindeydim.

Bir ağızlıkla püfür püfür sigarasını içen orta yaşlı bir kadın, gelip masama oturdu. Birkaç cümlede kendini tanıttı, dul olduğunu ve kocasının bir resim satıcısı olduğunu anlattı. Ona bir Alman koleksiyoncu adına çalıştığımı ve yirmili yıllarda Montparnasse'ta çizilmiş çıplak kadın tabloları aradığımı söyledim. Kadınla birlikte evine gittik...

Senin sevgili Sigmund Frued'un, onlarca anadan doğma kadın arasında annesin resmini arayan bir çocuğun durumunu gülünç olarak değerlendirirdi şüphesiz. Bana en sefil galerileri gezdiren Jacqueline ile birlikte, tüm o berbat resimleri yan gözle süzdüm.

Nihayet Simone Behmoiras'ı tanıdım, annem gençliğinin tüm ihtişamıyla karşımda duruyordu. Babam en az on beş tablosunu çizmişti, sırttan, önden, profilden... Ne güzeldi, ne de çirkin: yavandı. İnan bana, benim tek bir fotoğrafım bile onun on tablosundan daha çok şey ifade ediyor. Ama bu konuda yorum yapması gereken kişi ben değilim. Şaşkınlığımı belli etmemeye çalışarak, bunları çizen "sanatçıyla" tanışmak istediğimi söyledim.

Gerisini tahmin edersin artık. Onunla o akşam La Coupole'de karşılaştık. Milislere özgü bir kolçak takmıştı ve Almanlarla kadeh tokuşturuyordu. Doğaldı, ne de olsa onlar için çalışıyordu. Babam, Tiatia, Yahudilerin evlerinden çalınan tabloların Almanya'ya sevkinden sorumlu...

Bu adamın fotoğrafını çekmek gibi çılgınca bir düşünceyle La Coupole'e geri döndüm. Bana engel olan işin teh-

likesi değil, ona karşı nefretimdi. Fotoğraf makinemi masanın üzerine bırakıp, (Colette'ten bana kalan tek hatıra!) lokantadan çıktım.

İşte, teyzeciğim.

Sonra kendimi içkiye verdim, avare avare dolaştım. Bunu hak etmeyen insanları, olmadık risklere attım. Arkadaşlarım Paris'ten ayrılmama yardımcı oldular; tehlikeli olmaya başlıyordum.

Bir sabah... neden özellikle o sabah da, başka bir gün değil? Belki ışık ya da yoldan geçen bir kadın veya gece gördüğüm karabasanlar yüzünden, bu adamın benim babam olmadığına, ona bu hakkı vermediğime karar verdim. Babam her zaman için Vitali Gatégno olacak. Yakında kendimi toparlayıp, anneme yazabileceğimi düşünüyorum. Şimdilik, tek içimi dökebildiğim insan sensin.

Bu kararım sonunda içimi bir huzur kapladı, hani şu büyük fedakârlıklara neden olanların cinsinden. Hayatımı Direniş'e feda etmek gibisinden...

İstemediler; intihara eğilimi olanların, gizlenerek yaşamaya mahkûm bir orduda işleri yoktur. Nerede yerleri vardır peki?

Böylece yaşamaya karar verdim. İnsan kendini oyuna hemencecik kaptırıyor.

Hiç kâğıdım kalmadı Tiatia ve bu mektubun sana ulaşmasını istiyorum. Sev beni, buna ihtiyacım var. Öpücükler.

Jacques

Mektubu Simone'a verdim. Okumayı bitirdiğinde gözyaşla-

rını silip büfenin çekmecesini açtı. İçinden, Henri'nin göndermiş olduğu mektubu çıkarttı, Jacques'ınkinden sonra gelmişti.

– "Mart 1944," diye okudum. Ne zaman eline geçti?

– Yaklaşık bir hafta kadar önce...

– Ve bana hiçbir şey söylemedin! diye haykırdım.

– Utanıyordum...

Ağabeyim mektubunda, Jacques ile Colette'in, Lyon'un tepelerinde, dağlık bir arazide birlikte yaşadıklarını söylüyordu. Fransız İç Kuvvetleri için bir aşevi işletiyorlardı. Colette yeniden hamileydi...

– Bu harika! dedim. Aylardır aldığımız en iyi haber!

– Jacques ondan genç!

Bir kahkaha patlattım ve Simone gülmeme çok sinirlendi.

– Günahların en büyüğünü işliyorlar! Zina yapıyorlar! Ensest bir ilişkileri var! *Me voy a morir*! (Ay öleceğim!)

– *Me voy a vivir*... (Yaşamaya gidiyorum.) diye mırıldandım sesini yankılarcasına, bilinçsizce, kötü kaderi uzaklaştırmak istercesine.

Kendimi hafiflemiş, mutlu hissediyordum. Jacques kötü geçmişini alt etmeyi başarmış ve sevdiği kadına yeniden kavuşmuştu. Onları birbirlerinin kollarında hayal ettim. Jacques, Colette'in şişkin karnını okşarken. Gençtiler, güzeldiler, özgürdüler.

Simone gözlerini ovuşturuyordu.

– Abartılı davranışlarından vazgeç! diye payladım onu.

– Ne ayıp, ne ayıp! diye inliyordu. Oğlum daha iyisine layıktı. Evli bir kadınla! Öz kuzeni! Onu buraya getirmese iyi olur! Hele piçini asla!

Gülmekten ölecektim, asırlardır başıma böyle bir şey gelmiyordu. O kadar güldüm ki, bir ara yüz kaslarım tepki vermeyi reddetti.

– Belleğin çok zayıfmış, Simone Gatégno! dedim. Tazelememi ister misin?

Simone, masumiyetini korumaya çalışmasına karşın, annesinin tüm ahlaksızlıklarından haberdar olan Régine'e bir bakış attı.

– Anne, birbirlerini seviyorlar! diye haykırdı genç kız hırsla. Jacques mutlu, ağlayacağın yerde, onun için sevinmelisin!

Régine, habere gerçekten çok sevinmiş görünüyordu. Birdenbire, içgüdüsel olarak Régine'i kollarımın arasına alıp, yanağına kocaman bir öpücük kondurdum. Régine'e hiçbir zaman fazla yakınlık göstermemiştim, ona karşı herkesle olduğumdan daha mesafeliydim. Sakatlığı beni üzüyordu ve konuşurken ona yansıtacağım şefkat ve rahatsızlık oranını gerektiği gibi ayarlayamayacağımdan çekiniyordum. Genç bir kadın olduğunu yeni yeni fark ediyordum! Sevilecek yaşa gelmiş bir kadın... Ağabeyinin mutluluğu, onu nasıl da sevindiriyordu, oysa o yalnızca piyanosunu okşayabilecek, bir tek onu zevkten inletebilecekti.

Belki de yanılıyordum. Belki de Régine tutkuyla tanışacaktı, henüz her şeyin mümkün olduğu yıllarda, benim gibi aşktan kaçmayacaktı: Paris'te, 1919'da, Simone'un aksine, ben eğitimimi zevke yeğlemiştim. Bir başkasına âşık olmuş olsam, ailem beni asla Bonjour Coenca ile evlenmeye ikna edemezdi. Ama gerçekten âşık. Simone gibi, Vitali gibi, Colette ve Jacques gibi. Tutkunun ne demek olduğunu, yazdığım tefrikalarda görmüştüm, ama onu doya doya yaşamak için, daha az tedbirli, daha yaramaz, daha az korkak olmak gerekirdi...

– Sil gözyaşlarını, dedim Simone'a, sil de kızına kulak ver! Haklı olan o.

Aynı akşam, kendimi Maurice'in kollarına atıp, beni zevkin

doruğuna çıkarması için ona yalvardım. Oyunuma gelmiş miydi? Onu gerçekten, her zerremle arzuladığım, ona zevk vermek ve karşılığında zevk almak istediğim için rol yapmakta zorlanmıyordum. Samimi ama canlandırılamayacak haldeydim. Çok sıcaktı, çok soğuktu, bir sivrisinek başımın üzerinde uçuyordu, eğildiğimde belim ağrıyordu, Maurice eklemlerimi zorluyordu, omuzları benimkileri eziyordu, kalça kemikleri etime batıyordu, tek istediğim bir an önce bitmesiydi.

– Muhteşemdi! diye yalan söyledim.

Bazı kadınlar sevişirken acı çekmekten hoşlanırlarmış. Bu sancının cinsel hazzın bir parçası olduğunu söylerler. Benim canım acıdığında, kendimi cezalandırılmış hissederdim, şımartılmış değil.

☆ ☆ ☆

Eylül 1944

Sevgili Tiatia,

Annemden bir mektup geldi. Sanırım Henri Dayım sayesinde, Colette ile benden haberdarsınız artık. Umarım geçen ocak ayındaki mektubumda, buluşmamız hakkında bir şey yazmadığım için bana kızgın değilsindir. Tertemiz hikâyemizi, Jacques Guillebaud'nunkiyle karıştırıp onu kirletmek istemedim.

Şu son bir yılda o kadar çok şey olup bitti ki...

Baştan başlayayım: Vercors'lara geldiğimde hiç kimse beni tanımıyordu ve herkes kuşku içindeydi. Ateş için odun toplamak, yemek pişirmek gibi ikinci derece işler verdiler bana. Bazen de cephanelikte çalıştım. Bunun dı-

şında Fransızca konuşamayan İspanyol göçmenlerine de çevirmenlik yaptım. Deneme sürem dolduğunda, bana Michel Dufour adına düzenlenmiş kimlik kartları verdiler.

Almanların Stalingrad'da teslim olmaları, direnişçilerin moralini yerine getirmişti, özellikle de komünistlerin. Nihayet durum değişiyor gibiydi.

Varışımdan birkaç hafta sonra, bir görev için Lyon'a gönderildim. Monique adında, yün yumakları kâğıtlarla dolu bir örücüyle temasa geçmem gerekiyordu. Ama Monique, oturduğum bankın önünde hiç durmadan önümden geçti. İzlenildiğini anlamıştım. Böyle bir durumda "ilkyardım" zulasına sığınmam gerekirdi. Bana önceden söylenen parolaya uygun olarak çalınca, kapı aralandı. İçerisi karanlıktı. Biri bir mum yaktı. Bu Colette idi.

Tesadüftü, mucize değil. Londra'dayken, Adrien Muller bana Colette'in Lyon bölgesindeki kuvvetlere yardım ettiğini söylemişti. Vercours'u seçmem boşuna değildi.

Hemen hemen aynı anda, bir arkadaşım yanımıza gelip, kara haberi yetiştirdi: Monique tutuklanmıştı ve işkence altında konuşabilirdi. Grubu dağıtmak, bir başkasına geçmek, yeni emirler almak ve kim olduğunu bilmediğim bir Kumandana katılmak gerekiyordu... Ben dağa çıkıp, çetedekilere haber vermeliydim. Colette ile birbirimizi henüz bulmuşken, vedalaşmak zorundaydık.

Ama kısa süreliğine... birkaç gün sonra, Colette dağa, yanıma geldi. Terk edilmiş bir çiftliğe yerleştik. Çetedeki arkadaşlarımızı konuk ettik, tedavi ettik, onlara yiyecek ve yakacak sağladık, bazen silahları, bazen de kaçakları gizledik, İsviçre'ye ya da İtalya'ya kaçmalarına yardım ettik. Evli bir çift gibi yaşıyorduk ve genç yaşımıza rağmen,

kalabalık bir ailenin ebeveynleri gibi hissediyorduk kendimizi.

Colette'in Lyon'a nasıl geldiğini ve ayrı olduğumuz altı yıl boyunca neler yaptığını merak ediyorsundur belki.

Caracas'tan dönüşünde, Adrien Muller Marsilya'da bir mimarlık ofisi açtı. Colette tek başına kaldı. Sanırım beni de özlüyordu. Venezüella'da çektiği resimleri sergilemeye çalıştı, ama nafile. Egzotizm insanların ilgisini çekmiyordu. İspanyol mültecilere gelince, insanlar onları aralarına kabul ettiklerini unutmak ister gibiydiler. Fotoğraflı röportajlar yapmaya çalıştı, onu yalnızca birkaç düğünde görevlendirdiler... Evliliğinden, işinden ve yaşantısından düş kırıklığına uğramış halde, karşısına çıkan erkeklerle gönül eğlendirmeye başladı. Hamile olduğunu fark ettiğinde yıkıldı ve kocasına bizim ilişkimiz de dahil, her şeyi itiraf etti... Adrien çocuğa babalık yapmayı kabul etti. İnsan ya şereflidir ya değildir. (Dalga geçiyorum sanma, Tiatia. Beni Londra'da karşılayan subayın, karısına tutulduğunu öğrenmesi beni çok utandırmıştı...)

Adrien, 1939 yılının Eylül ayında seferber edildi. Colette, Marsilya'da yalnız başına doğurdu, ölü bir bebek dünyaya getirdi. Tahmin edeceğin gibi, onun için korkunç bir olaydı. Adrien döndüğünde (bozguna uğramış, yaralanmış, aşağılanmış halde) Colette, boşanmak istediğini söyledi. Adrien ayrılmayı kabul etti, ama evliliklerini sonlandırmak istemedi: Colette'in babası Yahudi'ydi ve Almanlar Paris'te kol geziyorlardı. Protestan bir koca, hayat garantisi demek olabilirdi. Her zaman olduğu gibi, şeref... 18 Haziran 1940 günü, senin de bildiğin gibi, Adrien General De Gaulle'ün çağrısını duyan ve ona kulak veren ender Fransızlardan biri oldu.

Yahudi aleyhtarı yasaların resmen kabulünden sonra, Henri Dayı Marsilya'ya gelip kızını Cezayir'e götürdü. Colette bir fotoğrafçıda çalışmaya başladı ve bu sayede kendine sahte belgeler çıkartıp, henüz pek iyi örgütlenmemiş tek tük birkaç direnişçiyle temasa geçti. Bir yıl sonra, geri dönmek üzere gemiye binmiş, Cezayir'de karşılaştığı komünistlerle temasa geçmiş ve Papatya kod adıyla örgüte girmişti.

Colette çok değişti. Hatları sertleşti, ağzının kenarında iki kırışıklık belirdi. Ama saçları eskisi gibi parlamasa da, gözleri eskisinden çok daha ışıltılı.

Onu seviyorum.

Şu son aylarda, birbiri ardına gelişen felaketler sırasında (Mers el-Kebir'den haberiniz oldu mu, ya Giraud-De Gaulle kapışmalarından, sınır dışı edilenlerden, Manukyan grubunun tutuklanmasından, Oradour katliamından, peki ya birkaç kilometre ötemizdeki Vercours cinayetlerinden?) Colette ile ben utanılacak, mahcup olunacak bir mutluluk yaşadık...

Her ikimiz de ailelerimizden ayrıydık ve sevdiklerimizden haber alamıyorduk. Her gün onlarca kadının ve erkeğin hayatta kalması için mücadele verdiğimiz bu dağlık arazi ülkemiz olmuştu. Almanlar her an gelip bizi tutuklayabilirlerdi. Bazı arkadaşlarımız ortadan yok oluyordu. Bazıları bize ihanet ediyordu.

Asuncion'dayken, toprağı makinesiz ve gübresiz işlemeyi, hayvanları şifalı otlarla tedavi etmeyi, parazitleri ve hastalıkları ortaya çıkarmayı öğrenmiştim. Her ne kadar mevsimlerin ve iklim şartlarının Llanos*'larla uzaktan yakından ilgisi olmasa da, bu bilgiler çok işime yaradı.*

Colette hamile olduğunu öğrendiğinde, ikimiz için inanılmaz bir mutluluktu. Nihayet kendimle barışmıştım. Kan bağım olan babama, bu iğrenç insana, artık yalnızca bir kaza, zincirin eksik bir halkası gözüyle bakıyordum.

Bebeğin, Paris'in kurtulduğu gün doğacağını umuyorduk. Ama bebek biraz ağır kanlı davrandı; on beş gün sonra, De Gaulle başkentte geçici bir hükümet kurduğu sırada, Colette'in sancıları tuttu.

Bir alarm verilmiş ve çiftlikten alelacele çıkmak zorunda kalmıştık. Colette'i eczacılık öğrencisi Amerikalı bir asker doğurttu. Bir ahırda, zenci çavuşuyla benim bakışlarım arasında. Gönderdiği bu armağan için, bizi yukarıdan İzleyene teşekkürlerimizi ilettik. (Her ne kadar son yıllarda kendini pek belli etmese de...) Bebeğe Sarah adını verdik, kızının anısına. Sarah Muller, ne de olsa Colette hâlâ Adrien ile evli.

Jacques

Sarah, bebeğe senin adını vermişler! İçim acıyor.

Hebraïca Kulübü'nden dönüşünde, Simone, beni mutfak masasında otururmuş, bitkin halde buldu. Elimde Jacques'ın mektubu vardı.

– Ona Sarah adını vermişler, diye mırıldandım

Simone parmaklarımı teker teker açıp, neler olup bittiğini öğrenmek için mektubu okudu. Bitirdiğinde, alnıma bir öpücük kondurup odasına çıktı.

Daha sonra Régine geldi; Mariperez'de bir okulda solfej dersleri veriyordu.

– Ona Sarah adını vermişler, diye yineledim.

Régine yanıt vermedi, çantasını masanın üzerine bırakıp

piyanosunun başına geçti. O akşam çaldığı parçayı tanımıyordum, ama öylesine tatlı ve güzeldi ki, sanki küçük kızım için bestelenmiş gibiydi.

Bir asır sonra gözlerimi yeniden açtığımda, Régine çalmayı kesmişti. Akşam yemeği hazırdı ve Méir avluda top oynuyordu. Simone oğluna yazmış olduğu mektubu önüme bıraktı, altına imzamı atmamı istiyordu.

25 Şubat 1945

Sevgili Jacques'ım, hayatta ve sağlıklı olduğun için Tanrı'ya ne kadar şükretsem az. Bunca zaman, yalnızca Amerika'dan bize ulaşan ve Tanrı'nın varlığı konusunda bizi kuşkuya düşüren haberler karşısında nasıl üzüldüğümüzü tahmin edemezsin. Nihayet mektubun, bu yıl Büyük Perhiz Arifesiyle aynı güne düşen Purim Bayramı[59] *öncesi Rébecca'nın eline geçti. Acaba bu, 1945 yılının iki halka da barış getireceğinin bir işareti mi?*

Régine iyi, şu sıralar müzik dersi veriyor ve kendi arabasını kullanıyor. Şu an bunu söylemek için biraz erken olabilir, ama savaştan önce Boston'da beni ameliyat eden ve hâlâ temasta olduğum doktorlar, kız kardeşinin sırtını düzeltebileceklerini söylediler... Zavallı kızcağız umut içinde, ben de öyle.

Méir koca çocuk oldu, her zamanki gibi suskun, ama bir Türk kadar kuvvetli. Rébecca, oğlunun okuldaki başarısızlığını dert ediniyor, sana gösterdiği sabrı ne yazık ki

---

59 Yahudi kavminin düşmanı olan (Ahaşveroş) başrahibi Haman'ın asılması anısına yapılan Musevi bayramı.

ona gösteremiyor! Maurice'e gelince, o hâlâ sevgili Rómulo Betancourt'una destek vermeyi sürdürüyor. İtiraf etmeliyim ki, politikada ne bulduğunu anlayamıyorum. Başkan Medina, Amerikan şirketlerine binlerce hektar petrol arazisi bağışladı, ama ne yazık ki Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesmeyi "unuttu". Sonuç olarak, Amerikalılar bizi barış konferanslarına almak istemedi. Geçtiğimiz 15 Şubat'ta (gülme), hükümet Nazilere savaş ilan etti...

Tahmin ettiğin konuya, inan nasıl gireceğimi bilemiyorum. Mektubun beni altüst etti. Babaanne olmuşum, üstelik küçük bir Sarah'mız var artık... Hayır duam üzerinizde. Ermeni "sevgilim" Agop ile, on beş yaşındayken tanışmıştım, yani çocuğunun annesiyle tanıştığın yaşta. Birlikteliğinizin size her türlü mutluluğu getirmesini diliyorum. Beni sevdiğimden bir savaş ayırmıştı, seni sevdiğine bir başka savaş kavuşturdu. Ben kim oluyorum da sizi yargılıyorum? İnsanın tek bir hayatı var ve onu sonuna kadar yaşamalı.

Sana çok kötü bir haber vermek zorundayım. Hannah Bauer –dar görüşlü bir anne olarak evlenmenizi arzuladığım genç kız– zavallı Hannah, yakalanıp Almanya'ya gönderildi. Geçen Temmuz ayından beri ondan haber alamadık. Anne babası, tüm diplomatik makamları harekete geçirdi, ama yararı olmadı.

Avrupa'dan tek tük birkaç mülteci gelmeye devam ediyor. Anlattıkları bizleri dehşete düşürüyor. Anavatanın olmayan Fransa adına yaptıklarınla gurur duyuyorum. Zaten hangisi anavatanımız ki?

Geri dön oğlum, seni bekliyorum. Artık ayrı kalmayalım. Colette burada kendini evinde hissedecek ve Sarah'ya

şimdiden bayılıyorum. Kendine iyi bak, ke mal mos kera.
Seni seven annen,

Simone Behmoiras Gatégno

Simone'un mektubuna ekleyecek bir şey bulamamıştım. "Sarah'ya şimdiden bayılıyorum," diye yazmıştı. Sarah, Sarah...

☆ ☆ ☆

16 Mart 1945

Yılın ilk üç ayı geride kaldı. Üç ay daha geçti. Méir, Simone ile birlikte Hebraïca Kulübüne gidiyor. Régine piyanosunun başına geçiyor. Ben bir bardak su almak için mutfağa gidiyorum. Esterlina, ellerini masanın üzerine koymuş, oturuyor. Kahvaltıdan sonraki saatler ona ait. Bir gün, ona böyle hareketsizce, hiçbir şey yapmadan oturmaktan sıkılmıyor mu, diye sordum.

"Düşünüyorum, madam Rébecca," diye yanıt verdi. "O kadar çok düşünüyorum ki, başıma ağrılar giriyor! Kesinlikle sıkılmıyorum!"

Okuma yazma bilmeyen Esterlina için düşünmek, bu koca evi çekip çevirmekten daha zor. Her öğleden sonra tedirgince iç geçirip işe koyuluyor. Ne düşündüğünü merak ediyorum: Tahta bir kulübede, büyükannelerine teslim ettiği çocuklarını mı, onları dünyaya getirmesine neden olan adamı mı, şiddetli astımı olan en küçük çocuğunu mu, akşam yemeğini mi, sevgilisini mi, yarın yapacaklarını mı?...

Daktilomun örtüsünü çekip çıkartıyorum ve içine bir beyaz sayfa yerleştiriyorum. En zor an bu, dosyayı açıp, bu sonu gelmez öykümün, ölmüş kızıma yazılmış mektubumun son satırlarını okuduğum an.

Tekrar okumaktan nefret ediyorum. Burnumu gömleğime sokup, kokumu içime çektiğim izlenimine kapılıyorum. Yeni doğan bebeklerin kusmukları gibi ekşimsi bir kokuyu.

Aklıma bir söz takılıyor, Maurice'in bir sözü. Gözlerimi kapıyorum. Bundan yaklaşık on iki yıl önce, Kızılderili'nin metnini gördüğünde bana söylediklerini hatırlıyorum: "Sen bir yazarsın." Hemen ardından da: "Ama önünde uzun bir yol var."

Bu kez söylediği daha gizemliydi: "Dört dönüyorsun."

Dosyayı kapatıyorum. Sonra onu odanın bir köşesine fırlatıyorum ve sayfalar yere saçılıyor. Sessizlik. Boşluk.

Beyaz sayfa daktilonun içinde kaldı, günlük yakınmalar için hazır bekliyor. Parmaklarımı klavyenin üzerine yerleştiriyorum. Bakmadan tuşlara basıyorum, gözlerim yaşlardan buğulanıyor.

Evet, bu savaş başladığından beri dört dönüyorum, çünkü artık hiçbir şey anlamıyorum. Çünkü *juderia*'dan ve *buena familia*'dan ayrılmak için çaba harcamıştım, çünkü annem babam gibi, tüm dünyanın Yahudilerden nefret ettiğine ve bu nefretin tek vücut olmamıza yol açtığına inanmak istememiştim. Üremeye ve asla hiçbir davaya karışmamamıza.

Dört dönüyorum çünkü kaçış yolu yok. KAÇIŞ YOLU YOK!

Bunu büyük harflerle yazdığım sırada Maurice içeri girdi. Etrafa saçılmış kâğıtlara baktı ve onları toplamak için eğildi.

– Neyse ki sayfalar numaralı, dedi.

Mutsuz bir kahkaha attım.

– Madem dört dönüyorum, onları sıraya koymaya ne gerek var?

Sandalyeme oturdu ve bir çocukmuşum gibi beni dizlerine oturttu. Kendi çocuğu. Kollarının ağırlığını göğüslerimin üzerinde hissediyordum. Konuşmaya başladı. Sesi sıcacık, sözcükleri amansızdı. Onu, haklı olduğunu bilerek dinliyordum. Her zamanki gibi, savaşın kısa zaman içinde biteceğini söyledi. Tüm dünyaya olağanüstü bir enerjinin yayılacağını. Hareket halinde, eylem halinde olmamız gerektiğini. Gitmem gerektiğini.

– Gitmek mi? Tek başıma mı? Nereye peki?

Korkudan ve heyecandan bedenimin karıncalandığını, ardından da büyük bir bezginlik hissettim.

– Çok yaşlıyım. Benden geçti artık.

Sayfaları masanın üzerine bırakıp, bana üzgün üzgün baktı.

Yüzümü buruşturdum.

– Tabii sen, onca hayalin varken...

– Anlamıyorsun. İlişkimiz yolunda gitmiyor. Ne yatakta, ne de başka yerde. Bitip tükenmek bilmeyen yakınmalarını okudum. Bunlar ilgimi çekmiyor, Rébecca. Beni şaşırtan, uyaran, evlendiğim kadındı. Bu satırları yazan kadın değil.

Hızla düşünmeye başladım. Kocam, beni terk ettiğini söylüyordu. Tıpkı romanlardaki gibi. Filmlerdeki gibi. Ama bu kez olaylar benim başımdan geçiyordu, şu anda, bu odanın içinde. Salonda gamlarını tekrar eden Régine ile, mutfakta düşünen Esterlina ile, havuzda yüzen Méir ile ve arkadaşlarıyla sohbet eden Simone ile. Kocam beni terk ediyor, diye düşündüm. Onu da elimden kaçırdım.

– Pekâlâ, gidiyorum, dedim. Ama yanıldın: Dört dönmüyo-

rum. Bata çıka yüzüyorum ve dibe vurma zamanım geldi. Geçen defalar yüzeye çıkmamı sağlayan buydu.

1945'in Nisanında Paris'e vardım. Paris mi? Işıksız bir kentti, kömürsüz ve ekmeksiz. Böyle bir dönüşü hayal eder miydim hiç! Uçaktan, Maurice'in kolunda inecektim, etrafımı saran çocuklarımla birlikte. Claude, elinde çiçeklerle bizi havaalanında karşılayacaktı. Bana: "Ülkene, ailene hoş geldin," diyecekti. Boş hayaller işte.

Eskiden oturduğum Richard-Lenoir Bulvarına gittim. Hiçbir kiracı tanıdık gelmiyordu. "Çok taşınan oldu," dedi kapıcı. O da bana yabancıydı.

Bu şehirden, yalnızca on yıl önce ayrılmıştım, ama adres defterimi çöpe atabilirdim: Hiç kimse bıraktığım yerde oturmuyordu artık. İlk kocamın ağabeyi, iyi kalpli doktor Coenca 1943'te yakalanmış ve karısıyla birlikte toplama kamplarına gönderilmişti. Oturdukları dairede, şirret bir kadın oturuyordu ve onu evden atmak isteyeceğimi düşünerek, kapısını kilitledi. Kızları, damatları, torunları hepsi yok olmuşlardı. On kişilik bir aile, bir anda yok olmuştu! İz bırakmadan uçup gitmişlerdi.

Umutsuzca, Caracas'a gitmeden hemen önce, beni bir süre evinde ağırlayan arkadaşım Élie Abravanel'in oturduğu Javel Sokağına kadar yürüdüm. Orada da tek karşıma çıkan yokluk, sessizlik ve azaptı.

Başkent karanlığa gömülmüştü. Yoldan geçenlerle çarpışıyordum. İlk gecemi bir yabancı gibi, bir otel odasında geçireceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. İçerisi buz gibiydi ve tahtakuruları duvarlarda kol geziyordu.

Ertesi gün cesaretimi topladım. Çalınması gereken birkaç kapı daha kalmıştı. Lattre ordusuyla birlikte, Doğuda bir yerlerde olan Claude'a bir mesaj göndermeyi denediğim Savaş Ba-

kanlığında, sekreterlerden birinin Albay Muller'in adını ağzına aldığını duydum. Colette'in eski kocası, General De Gaulle'ün kurmaylarından biriydi. Aileden biri olduğumu ve onunla görüşmek istediğimi söyledim. Ne yazık ki Adrien General ile birlikte SSCB'ne gitmişti. Adımı bıraktım...

Metro hıncahınç doluydu ve her durakta durmuyordu. Benzin sıkıntısı yüzünden çok az sayıda otobüs vardı. Yürüdüm. Ağabeyim David'in oturduğu Avenue de Wagram'dan, iki yıl boyunca yaşadığım Bishoffsheim yurduna kadar. Voltaire Meydanı'ndaki *Le Bosphore*[60] adlı café'den, Victor Hugo Lisesine kadar. Savaştan önce, kocam Bonjour Coencaa'nın çalıştığı *Samaritaine*'den, pembe dizi romanlarımı yayımlayan *Petit Parisien*'e kadar.

Denizaşırı ülkelerde yaşadığım yıllar, bana yüksek binaların, bulutlu havanın ve sürekli acele eden insanların varlığını unutturmuştu.

Burası gerçekten de Paris'ti, ama bitkin, zavallı ve yorgun bir Paris. Tıpkı sokaklardaki kadınlar gibi. Bir zamanların o şıklığı, o hafifliği neredeydi şimdi? Soluk benizler, kaba giysiler, soğuk, acılık, özgürlüğüne kavuşmuş başkentin sokaklarında gördüklerim bunlardı işte. Kimi zaman da utanç. RATP[61]'nin otobüslerinden, polislerin üniformalarına kadar her şey, felaketin pençesine düşmüş insanların çok kötü davranabildiklerini anımsatıyordu.

Sonra yavaş yavaş özlem, hayal kırıklığının yerini aldı. Acı tatlı bir duyguyla, donmuş ayaklarınızı daldırdığınız ılık bir banyo gibi.

Claude'un Almanya'dan, 1. Zırhlı Tümenden gönderdiği

---

[60] Boğaziçi.

[61] Paris Özerk Toplu Taşıma Yönetimi.

mesajı elime geçti. Bana Jacques'ın, Colette'in ve küçük kızlarının adresini bildiriyordu. Indre'de küçük bir köyde yaşıyorlardı. Oraya nasıl gitmişlerdi? Claude Paskalya'da izne çıkabileceğini ve beni görmeye geleceğini söylüyordu.

Paris'ten bir an önce ayrılmak istememe karşın, sürekli olarak başımdan atmaya çalıştığım ama yapmam gerektiğini bildiğim son bir görev vardı.

Kamplara gönderilenlerle ilgilenen danışma merkezleri listeler asmışlardı; üzerlerinde tarihler ve gönderim numaraları yazan sonu gelmez listeler... Buz gibi bir salonda, listelere bakmaya gelen insanlar arasında etkileyici bir sessizlik hüküm sürüyordu. Tek konuşanlar, Yahudi derneklerin gönüllüleriydi, alçak sesle.

Gatégno Lucette, doğumu 3 Mart 1910. Coenca Lucien, doğumu 5 Eylül 1880. Molho Alice, Coenca ile evli. Coenca Denise, Alphandery ile evli.

Ağabeyimin tek kızı, dinini değiştirip rahibe olmuştu. (Ne gerek vardı?) Hastalarının deyimiyle "iyi kalpli Doktor Coenca". Gerek karısının gerekse kendisinin bana çok iyilikleri dokunmuştu... Doktorluk diplomasını alana dek destek verdikleri yeğenim Georgette'e de öyle. Denise onların en küçük kızıydı. Büyüğüne ne olmuştu? Damatlarına? Çocuklarına?

"Dönerler belki," diye tekrarlıyordu soranlara, Kızılhaç formasını giymiş iyi niyetli bir kadıncağız. "Umudunuzu yitirmeyin..."

Bir kadın, baygın halde yere yığıldı. İç geçirmemişti. Tek duyduğumuz, taş zemine çarpan bedeninin sesi oldu. Kadına baktım, bayılanın neden ben ya da salondakilerden biri değil de o olduğunu merak ettim. Bacaklarımızı yere sabitleyen ne tür bir mucizeydi? Bir adam kalabalığı yardı: "Ben doktorum,"

dedi. Çevremdeki hareketi, gürültüyü duyuyordum, ama sanki orada değil gibiydim. Indre, Issoudun. Gitmek...

İnsanlar, yerde yatan kadının çevresini sardı. Gitmeye hazırlandığım sırada bakışlarım kel bir kafaya takıldı, kadının kalp atışlarını dinleyen doktorun başıydı bu. Evet kafasını tanımıştım. Nissim Abravanel'in kafasıydı bu. Deliriyordum herhalde. Nissim ölmüştü.

– Açılın, bırakın nefes alsın, dedi kısa boylu, kel adam.

Doğruldu. Élie Abravanel idi bu, Nissim ile Rachel'in oğulları. Çocukluk arkadaşım.

Ertesi sabah Jacques'a ve belki de Claude'a gitmek üzere yola çıkacaktım. Bu yolculuğu ertelemek istemiyordum, özellikle de tüm bu listeleri gördükten sonra. Hayatta kalabilmeyi başaranlara, elimde kalanlara sarılmaya ihtiyacım vardı.

Élie ile birlikte geçireceğimiz yalnızca bir gecemiz vardı. Geceyi sessizlik içinde yatakta geçirmeyi teklif etse, karşı çıkmazdım. Şefkatine ve sıcaklığına ihtiyacım vardı. Beni gerçek anlamda tek tanıyan, başımdan tüm geçenleri bilen yalnızca oydu. Ona karşı cinsel bir arzum yoktu. Tek arzum, çocukluğumuza geri dönmek ve Marmara Denizi bizi içine çekmeden önce, Prinkipo'nun kumlarında yan yana uzanmaktı. Ama hangi erkek, bir kadının kendisiyle yan yana yatıp, sevişmek istememesini anlayabilirdi ki?

Élie bana, 1940 yılında "Yahudi olmayanlarla işbirliği yapan Yahudi" olduğu gerekçesiyle yakalandığını ve Austerlitz'e kapatıldığını anlattı. Buradaki dükkânlar, toplama kampı ve Almanya'ya gönderilen Yahudilerin yağma edilen mallarının saklandığı depolar olarak kullanılıyordu. Karısı Louisa, onu özgürlüğüne kavuşturmak için Sosyalist Partiden tanıdığı, tanımadığı herkesi devreye soktu. 1941 yılının başında, Toulouse'daki

serbest bölgeye gitmeyi başardılar. Öteki adıyla pembe şehir, çok sayıda Parisli Yahudi'nin sığınağı haline gelmişti, özellikle de Aşkenazların. Onların eyleme geçmekten çok, konuşma yapmaya hevesli bir grup üniversiteli olduklarını söyledi Élie. Devlet Kütüphanesi'nin bodrumunda toplanıyorlardı. Élie'nin doktorluk yapmaya yetkisi yoktu ve birkaç kuruş kazanabilmek için pazara kasalarla mal taşıyordu. Her zamanki alçakgönüllülüğüyle sanki önemli değilmişler gibi, direnişçi çalışmalarından söz etti: Hastaları tedavi etmek, kaçakları barındırmak, mesajları iletmek. Louise sahte belgelerle, gerçek tabutların içinde, sahte ölüleri sınırdan geçiriyordu. Élie başını eğdi, sustu.

– Yakalandı mı?

– İşkence gördü ve ölü sanılıp hücresinde bırakıldı... Ama Gestapo'da iyi doktorlar var! Onu iyileştirip, Birkenau'ya gitmek üzere tren garına götürdüler...

Élie'nin neden danışma merkezindeki listeleri incelediğini şimdi anlıyordum.

– Ve o günden beri?

– Bekliyorum... Herkes gibi... Oğlum Gérard Kanada ordusunda. Savaştan hemen önce, Montreal Üniversitesi'nde bir araştırma bursu kazanmıştı. Tesadüf işte... Şirketi Arromanche'a taşındı. Buraya geri döneceğini sanmam. İşgal sırasında Fransızların tutumu onu iğrendirmişti.

Bakıştık. Daha gençken, Élie, Vitali ve ben, Fransa'nın hayalini kurardık.

– İstanbul'daki Yahudiler hiçbir zarar görmediler, diye iç geçirdim. Orada kalmış olsaydık... Kötü bir seçim yaptık.

– Peki ya Selanik'tekiler? Seçim diye bir şey yoktur, Rébecca. Bergson'un dediği gibi, bu yalnızca geçmişle ilgili bir düştür.

Gülümsedim. Élie, Bergson'dan alıntı yapıyordu. Vitali buna ne derdi? Dokuz yaşındaydım, onlarsa on yedi. İki delikanlı plajda yürüyüp dünyayı yeniden kuruyorlardı. Bense peşlerinden koşturuyordum. Güneş şemsiyesi görevi gören bir çam ağacının gölgesindeki kumlarda yuvarlanıyorduk. Prinkipo, Prens Adaları... Benim prenslerim Élie ile Vitali idi. Kral ve kraliçe mi? Onlarsa, bizi evlerinde *manos beditchas*[62]'larla yapılmış tatlı kurabiyelerle bekleyen Élie'nin anne babasıydı. İkindi kahvaltısından sonra, Nissim Abravanel merdivenini kütüphanenin raflarına dayar ve bana okutacağı yeni kitabın arayışına çıkardı. Böylece mum ışığında mutluluk dolu geceler geçirirdim.

– Seninle evlenmeliydim, dedim.

Élie'nin dudaklarına hüzünlü bir gülümseme belirdi.

– Ama sen annemle babama âşıktın, bana değil! Zaten ben de bağlanmak istemiyordum... Yalnızca gitmek istiyordum... Çekip gitmek...

Hepimiz gitmek istiyorduk. Erkekler için bu mümkündü. Kızlar için çok güç. Sonra Büyük Savaş çıktı, kimilerinin hareketini hızlandırdı, kimilerininkini kısıtladı, örneğin benimkini.

Bana Louise'i anlattı, ben de ona Maurice'i, Méir'i. Beceriksizce. Sıkıntılı sözcüklerle. Onlar başka bir dünyaya aittiler. Paris'e vardığım andan beri düşüncelerimden silinmişlerdi ve bundan utanıyordum. Élie ne denli utandığımın farkında mıydı? Evliliğim, oğlum, yazarlık kariyerim... Hepsi umutlarımın ve arkadaşlarımın içime işledikleri umutların ötesindeydiler.

Élie'den ayrıldığımda kafam karışmıştı, acaba değiştiğimi mi düşünüyordu? Her ikimiz de yaşlanmıştık. Ama geçirdiği onca şeye rağmen, bakışları yumuşaklığından ve anlayışından hiçbir şey kaybetmemişti.

---

[62] Kutsanmış eller. Ellerine sağlık anlamında da kullanılır.

Ertesi günkü yolculuğum sırasında, Élie'nin bakışları bir an olsun gözümün önünden gitmedi.

Konvoy her istasyonda saatlerce duruyor ve fren gıcırtıları arasında ağır aksak ilerliyordu. Tren her durduğunda baş üstü dolaplarındaki eşyalar aşağı yuvarlanıyordu. Yardım etmeyi teklif bile etmeden, önümde tıkış tıkış duranlar, yağ tulumu gibi şişman ve gürültücüydüler. Koridorda açlıktan nefesleri kokan, kederli insanlar diziliydi. Fransa'dan iki insan manzarası. Köyler yıkılmıştı, evlerin pencerelerinde cam yerine karton parçaları vardı. Soğuğa rağmen bacaları tüten evlerin sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Özgürlüğüne kavuşmuş bu ülkeden geçmek, ne kadar da hüzün vericiydi!

Kapıya doğru ilerlemek o kadar güçtü ki, az kalsın Issoudun istasyonunu kaçıracaktım. Şehrin tek ısıtılmış kahvehanesinde, kahveye benzer bir şey içtikten sonra, gazla işleyen birkaç arabanın ilerlediği sokaklarda kayboldum. Bir kitapçı, elindeki son şehir planını çıkarıp, bana gideceğim adresi tarif etti.

Uzun süre yürüdüm. Değirmen taşından yapılmış, arka tarafında bir bostan bulunan, çirkin denebilecek evin kapısını çaldığımda hava kararmıştı. Kapıyı bahçıvan pantolonu giymiş bir çiftçi araladı: Bonjour Coenca.

Şaşkınlıktan, olduğum yerde çakılıp kaldım! Claude bana, Jacques ile Colette'in ilk kocamın evinde yaşadıklarını söylememişti. Bilseydim gelir miydim acaba?

Bu yolculuğa çıkmasaydım hata etmiş olurdum; çünkü Bonjour Coenca'yı görmek beni gerçekten çok mutlu etmişti. Gözlerim buğulandı, yüz kaslarım gevşedi ve Fransa'ya geldiğimden beri ilk kez gülümsedim.

Sarılıp öpüştük, on yıllık evliliğimiz boyunca yapmadığı-

mız bir şeydi bu... Karısı Blanche'ı çağırdı. Colette ve neyse ki, bebeğime hiç mi hiç benzemeyen küçük Sarah ile birlikte koşarak geldiler.

Ardından Jacques, Bonjour ile Blanche'ın oğulları, on beş yaşlarında, güçlü bir delikanlı olan Louis ile birlikte tarladan döndü. Biraz hasret giderdikten sonra, mutfakta oturup hep bir ağızdan konuştuk ve gerek heyecandan gerekse şarap ve yanan fırından, hepimize ateş bastı.

Tıpkı Élie ile olduğu gibi, tıpkı her karşılaştığımız insanla olduğu gibi, açılış konuşmalarımızın ana konusunu ölenler ve ortadan kaybolanlar oluşturdu. Yeğenlerimin en küçüğü olan Joseph'in Belçika'daki kamptan kaçmayı başarıp başaramadığı, Bonjour'un ablasının (Anvers'e getirttiği) ve elmas işiyle uğraşan kocasının Almanya'ya gidişleri sırasında ölüp ölmedikleri...

– Akranlarım arasında tek hayatta kalan benim, diye iç geçirdi Bonjour. Oysa bir doktorun ya da bir kuyumcunun yanında ben kimim ki? Neden onlar değil de içlerinde en aptalları olan ben?

– Böyle söyleme, dedi Jacques.

Yüreğimin sıkıştığını hissettim. Blanche suskundu. Yabancı olmadığım bu alçakgönüllülüğe razıydı ya da alışkın.

İstememe rağmen, sırf çocuklarına bakmam için beni Bonjour ile evlendirmişlerdi. Henüz yirmi iki yaşındaydım ve liseden yeni mezun olmuştum. Yazmak istiyordum. *Buena familia*'larda kızlar babalarının sözlerini dinlerler. Ben de babamın sözünü dinledim ve Bonjour Coenca ile evliliğimin her saniyesinden nefret ettim.

Zavallı adamcağız da benimle mutlu olmadı. Georgette Amerika'ya, Joseph de Belçika'ya gittilerse eğer, babalarını

horgörmeme katlanamadıkları içindi. Yalnızca Claude yanımızda kalmıştı, en küçükleri, içlerinde en çok sevdiğim, oğlum kadar sevdiğim...

Ta ki, Bonjour'un Roquette Mahallesi'ndeki çamaşırcı kadın Blanche ile ilişki kurduğunu ve bu ilişkiden bir de oğulları olduğunu öğreninceye dek. İşte o an, aradan çekilmemin uygun olacağını düşündüm. Babam ölmüştü, ama *buena familia* değil. Ağabeyim beni aforoz etti ve Vitali Caracas'tan gelip beni yanlarına götürdü.

Giséla Bauer, bunalımımı tedavi etmişti, ama kinimi geçirememişti. Bugün, Nazizm ve milyonlarca kurban yüzünden gerçeküstü, hatta müstehcen bir hal alan kinimi. Aklımdan bir düşünce geçti: Hayatta kalmayı başaran Yahudilerin, "İçim acıyor" ya da "Korkuyorum" diyebilmeleri için kaç yıl geçmesi gerekecekti? O kadar yüksekten lağım çukuruna nasıl inilirdi?

Jacques bu mutlu karşılaşmanın şerefine *borekitas* pişirmemi istedi. Bonjour ıspanak toplamak için bostana gitti; yirmili yıllarda Joseph'in özel derslerini, yünlü kumaş ya da kömürü, küçük böreklerimle takas ettiğimi anlattı gururla yeğenlerime... Yaptıklarımdan dolayı övülmek beni utandırıyordu. Blanche'ın masadakileri doyurma çabaları benimkileri aratmayacak cinstendi, üstelik hareketleri benden daha doğaldı. Poğaçalarını için gereken unu ve margarini alabilmek için ekmek karnelerini değiş tokuş ettiğini öğrendim sonradan. Çok sevinmiştim.

Evde, herkesin önünde özel konuşmak olanaksızdı, bu yüzden Jacques beni alışveriş bahanesiyle Châteauroux'ya götürdü. Birkaç hafta önce, Adrien Muller ile "erkek erkeğe" konuşmak için Paris'e gittiğini anlattı.

Adrien her zamanki gibi dürüst ve sertti, tek farkı bıyık bırakmış olmasıydı. Albay-mimar, ona boşanma kâğıtlarını ve evlat edinme belgelerini hiç sorun çıkarmadan vermişti: Colette'in tek yapması gereken bir imza atmaktı, sonra her şey yoluna girecekti. Hatta Adrien her zamanki nezaketiyle işi, Jacques'ın ayrıldığı Kızıl Ordu Fraksiyonundaki durumunu düzeltmek istemeye kadar götürdü. Her ikisine de oldukça zor gelen bu teşekkür faslını kısa kesmek için, Adrien ona yıldırım saldırı sırasında kocasını kaybeden, iki çocuklu dul bir İngiliz kadınla evlenmek istediğinden söz etti.

Bu haber yüreğime su serpti, kuşkusuz Colette ile Jacques'ın da öyle.

– Dur, daha bitmedi! Adrien bana iş teklif etti! Yapım işlerinden birine atandı ve bana buralarda bir iş ayarlayabileceğini söyledi... (Jacques gözlerini indirdi.) Çok iyi savaştığımı ve karşılığında bir ödülü hak ettiğimi söyledi.

– Kabul ettin mi? Fransa'da mı kalacaksın?

– Henüz bilmiyorum. Ama bence teklifini kabul etmesem daha iyi olur.

Jacques, bakanlığın lambrili ofisinde kendini ne kadar huzursuz hissettiğini anlattı. General De Gaulle'ün heyeti hesapları görüyordu. İyiler ödüllendiriliyor, kötüler öldürülüyordu. Tabii arada sırada yanıldıkları da oluyordu, ama her şey adaleti uygulayanların takdirine kalmıştı. Hiç kuşkusuz yeğenim, bir konuşma arasında Jacques Guillebaud adında birinin tuzağa düşürüldüğünü, yakalandığını, düşmanla işbirliği yapmaktan, ihbarcılıktan, namussuzca, alçakça davranmaktan infaz edildiğini duymaktan korkuyordu...

– Adrien'e, beni bu şekilde karşılamasına çok şaşırdığımı söyledim. Karşılaştığı onca felaketten sonra, kişisel sorunların ona önemsiz geldiğini söyledi... Fransa'nın kuzeydoğusundaki

kuzenlerinin, Almanlar tarafından Rus cephesine gönderildiklerini söyledi. Gerçek bir katliam. Sonra... Bilmen gerek Tiatia: Colette'in kardeşi André, Paris'in kurtuluşu sırasında şehit düştü.

André de gitmişti.

– Ağabeyi Roger, Çat'ta yaralandı, önemsiz bir yara, bir sıyrık.

Hiçbir şey söylemiyordum. Jacques bir ara durdu ve omzunda taşıdığı heybeyi açtı. İçinden bir fotoğraf makinesi çıkardı.

– Bu bir Rolleifleix, dedi gururla. Onu iki tren arasında, Orléans'ta satın aldım. Çocuklar "savaş ganimetlerini" satıyorlar. Neyle ödediğimi biliyor musun? Annemin yanıma almam için ısrar ettiği Napolyon madalyonuyla, onu hatırlıyor musun?

Hatırlıyordum... İspanya'dan kovulduğumuzdan beri, atalarımız giysilerinin astarlarına altın liralar dikmeyi adet edinmişlerdi (ve ilk azgın dalgada kafa üstü çakılmayı), hiçbir Sefarad madalyonsuz ve *camino de leche y miel* kutsamasız yola çıkmazdı.

– Profesyonel fotoğrafçı mı olacaksın? diye sordum.

Jacques yanıt vermedi, öyküsünü sürdürdü.

Colette, André'nin ölüm haberiyle yıkılmıştı. Erkek kardeşine, ağabeyinden daha yakındı. Tüm bunların yanında savaş yıllarının acısı da yeni yeni çıkıyordu. Blanche ve bebeğiyle bu kulübe Colette'e dar geliyor, günden güne sararıp soluyordu.

Jacques elinden geldiğince onu korumaya çalışıyordu, ama bir tarım işletmesinde gündelikçi olarak çalışıyor ve akşam eve döndüğünde yorgunluktan ayakta duracak hali kalmıyordu. *Samaritaine*'den emekli olan Bonjour ise, bir meyhanede bütün gün kâğıt oynuyordu. İlk kocam kumara hep çok me-

raklı olmuştu; Paris'te, *Stambulis*[73]'ler *Le Bosphore* adlı bir kahvede buluşurlardı...

Çok sayıda direnişçi, Fransız toplumuna ayak uydurmakta güçlük çekiyordu. Gizlenerek yaşama zorunluluğu, toplumsal engellerin ortadan kaldırılması –bazen de ahlaki– ve gündelik korku, içinden çıkılması güç, koruyucu ve paradoksal bir fanus yaratıyordu insanların çevresinde.

– Henri Dayıma mektup yazdım, diye sürdürdü Jacques, üçümüzün birlikte Caracas'a döneceğimizi haber vermek için.

– Colette ve ufaklıkla mı, demek istiyorsun?

Jacques başını salladı. Colette, dumanı tüten yıkıntıların içinde yaşamaktansa, onu kimsenin tanımadığı ve güneşin bütün yıl boyunca parıldadığı bir ülkeye daha kolay uyum sağlayabileceğini düşünüyordu. Ağabeyim Henri'yi hesaba katmazsak tabii...

Tüm iletişim güçlüklerine rağmen, artık *Ermano* olan ağabeyim –hâlâ Türkiye'de yaşayan büyük ağabeyim David'in yokluğunda– Marsilya'ya kadar gemiyle gelmiş, oradan da Issoudun'e giden ilk trene binmişti.

Henri, genç çiftin kendilerini toparlamak istemelerini anlıyor, ama Jacques'ın tek kızını dünyanın öbür ucuna götürme düşüncesine katlanamıyordu. Ağabeyim altmış yaşına gelmişti ve uzun yıllar zengin bir göçmenin bağlarını yönettikten sonra, artık yeterince çalıştığına karar vermişti. Bir Gatégno'ya karşılık daha genç bir Gatégno ile çalışmaktan mutluluk duyacak olan patronuyla anlaşmıştı! "Her şey sana kalacak, seni şanslı çocuk: İş, lojman, hepsi. İnsan teşekkür etmez mi?" (Jacques'ın dayısını taklit etmesi beni güldürdü.)

– Colette'in, babasına karşı çıkacak gücü yoktu, diye sür-

[63] İstanbullular.

dürdü Jacques, ama Cezayir'in taşra yaşantısından ne denli nefret ettiğini biliyordum. Düşünmek için zaman istedim. Henri geri döndü...

Jacques sustu ve fotoğraf makinesinin kayışıyla oynamaya başladı.

– Yani? diye sordum. Ne yapacaksınız? Ömrünüzün sonuna dek burada kalmayacaksınız herhalde!

– Bekle, bitiriyorum. Amerikan askerlerini gördün mü?

– Onları görmemek için kör olmak gerekir!

– Yakınlarda bir üs var... Bir akşam, bir café'de, Sam adlı biriyle tanıştım, sivil bir gazeteci. Adam *Time Magazine* için çalışıyormuş. Bana profesyonel fotoğraflarını gösterdi, hayran kaldım. Onu yemeğe çağırdım ve Colette'e Venezüella'da çektiği resimleri göstermesi için ısrar ettim. Haftalardır ilk kez, Colette canlanmış gibiydi, konuşmalara katılıyordu... Aslında bana göre biraz fazla hızlı konuşuyordu, bilirsin İngilizce ile aram pek iyi değildir. Her neyse, biliyorsun ki burada, kâğıt kıtlığına rağmen, basın tam bir coşkunluk içinde. *France-Soir* bir posta pulu boyutunda, ama her gün çıkıyor! *Vu*'nun yerini alacak bir dergiden söz ediliyor, adı *Paris Match* olacakmış ve fotoğraf yayınlayacakmış.

Jacques'a şefkatle baktım. İyi bir muhabir olmak için tüm niteliklere sahipti. Bu yolda devam et, diye bir çığlık attım içimden, dümdüz ilerle, hiç durmadan.

Bu yolun sonu cehenneme çıkıyordu: Cartier-Bresson tutsakların dönüşünü filme çekmeye hazırlanıyordu. *Life*'ın görevlendirdiği Margaret Bourke-White, toplama kamplarının özgürlüklerine kavuşmasını fotoğraflamak üzere Polonya'ya gidiyordu.

-Hayır! Bu olmaz, diye haykırdım. Dayanılmaz bir şey olur. Gitme...

Küçük Jacquot'mun, Simone'un oğlunun böylesine bir felakete tanık olmasını istemiyordum. Çok genç, çok hassastı. Tüm bunları görmekten, onun sayesinde öğrenmekten korkan ben miydim yoksa?

– Bunu yapmak zorundayım, dedi yeğenim sakince. Lucien ve Alice Coenca için, Lucette Gatégno için, arkadaşın Élie'nin karısı için. Colette de benimle aynı fikirde. Gitmeyi başarabilirsem, benimle gelecek.

Jacques, Direnişin yayımladığı bölgesel gazetelerin merkezine başvurmuştu. *La Nouvelle République* ile *Berry républicain* onu Fransız Basın Ajansına göndermişti. Ne yazık ki çok az sayıda eleman alınacaktı ve hiç kimsenin tanımadığı önemsiz bir köylünün işi kapması imkânsız gibi görünüyordu.

Benliğim, onun böylesine iğrenç bir yere gitmesini kabullenemese de, hevesi kursağında kalmasın diye ondan desteğimi esirgememeye karar verdim.

Cezayir'de *Fontaine* adlı bir derginin editörlüğünü yapan genç Venezüellalı José Henry Lasry ile temasa geçmesi için Henri'ye bir telgraf çektim. Ekibi, şu sıralar *Combat* gazetesinde yazan Albert Camus'nün bir kitabını yayımlamıştı. Jacques'ın yolundan gitmesine yardımcı olmak adına, ağabeyimin herkesi devreye sokacağını biliyordum... ve hepimizi onurlandırmak adına!

☆ ☆ ☆

Haber verdiği üzere, Claude, Hamursuz Bayramı için Issoudun'e geldi. Bir gülüp, bir ağlayarak ona sıkı sıkı sarıldım, baktım, dokundum. Dudaklarında neşeli bir gülümsemeyle geri çekildi: "Of, bırak da nefes alayım!" dedi, sonra Jacques'a cipi işaret etti: "Çikolata ve çiklet getirdim!" diye belirtti.

Bir liseli gençle vedalaşmış, üniformalı bir askerle karşılaşmıştım. İlk saatler zor geçmişti. Sanırım karşılaşmamız, onu da en az benim kadar endişelendiriyordu, bu yüzden bebekken burnunu temizlediğimi, poposunu yıkadığımı, derslerine yardım ettiğimi ya da gözyaşlarını sildiğimi herkesin önünde söylemekten özenle kaçındım.

Jacques İngiltere'deyken yazdığı mektuplarda, bana yeni tanıştığı kuzeninin ona pek sıcak davranmadığını açıkça söylemişti. Claude'un özellikle çekingenlik duyduğunda oldukça soğuk davranabildiğini biliyordum ve her ne kadar onun gibi iyi bir okuldan mezun olmasa da Jacques'ın onu huzursuz ettiğinin farkındaydım.

1945 yılının ilkbaharında, Issoudun'de, Claude içimi yakan mesafeli bir nezaketin ardına saklandı. Benden, bizden o kadar mı korkuyordu? Ya da kendinden?

Yeğenim yalnızca adını değiştirmekle kalmamıştı, geçmişinin üzerine bir çizgi çekmişti. Nazizm onu bir başkası, arkadaşlarıyla subay gazinosunda bira içen, köylerdeki genelevlere takılan biri olmaya zorlamıştı. Hatta utkulu bir asker. Üniformasından sıyrılır sıyrılmaz, Roquette Mahallesi'ndeki bir *ijiko*[64]'ya dönüşmesi artık olanaksızdı. İstanbul'da doğmuş olmasını, babasının konuşurken *r* harflerini yuvarlama tarzını, ailevi yardımlaşmaları, *ladino*'yu, tüm bunları sonsuza dek geride bırakmıştı.

– Yeni bir ağaç var artık, diye açıkladı bana saflıkla, Coblence ailesine ait bir ağaç. Çocuklarım onun ilk dalları olacaklar, sonra çocuklarımın çocukları...

– İnsan aynı zamanda bir ağacın hem kütüğü, hem de kökleri olamaz, diye yanıt verdim.

---

[64] Küçük çocuk.

– Öyle mi dersin? Ama gerçek şu ki, ben bir soyun devamı olmayacağım. Bu hakkı tüfeğimle savaşarak kazandım ben.

Savaş ona, çocukluğundan beri peşinde olduğu bir kimlik kazandırmıştı, cesur ve saygıdeğer, saf bir Fransızsın kimliğini.

İspanya'da tutuklu olduğu ve İngiltere'de okuduğu sırada, Claude üzerine yapışıp kalan "küçük Yahudi" damgasından kurtulmayı başarmıştı. Geniş çevreleri olan, hırslı, yeteneklerinin farkında ve "inek öğrenci kompleksinden" arınmış arkadaşlar edinmişti. Aralarında yüksek rütbeli subaylar, sanayiciler ve sivil hayata geçer geçmez ona destek çıkabilecek duyarlı politikacılar vardı.

– Daracık bir yaşam istemiyorum, diye bitirdi sözlerini.

Gönülsüzce gülümsedim. Onun yaşındayken ben de aynı sözleri söylemiştim, Hasköy'deki evimizde boğulduğumu hissettiğimde. Ufkumuzu *juderia* oluşturuyordu. Ve nazardan korunmak için her sözcüğü küçültme ekiyle uluyorduk: *ija, ijika*[65] oluveriyordu, *borekas* ise *borekitas*... Mutlu yaşamak için, küçük yaşayalım...

Claude'u farklı bir yaşam istediği için kim suçlayabilirdi? Otelde bir oda ayırtmış olması, başta beni çok şaşırtmıştı, ama aslında oldukça akıllıca bir karardı. Bonjour, asla anlayamadığı ve artık bambaşka bir dünyası olan bu oğluyla nasıl geçineceğini bilmiyordu. Bu yüzden eli ayağına dolanıyordu. Blanche yalnızca servis yapmakla yetiniyor, masaya hiç oturmuyordu. Louis bıçağını bir köylü gibi tutuyordu, Jacques sohbeti canlandırmaya çabalıyor ama başaramıyordu. Colette surat asıyordu, güveç fazla pişmişti, küçük poğaçalarsa kupkuru ve bu denli gergin bir ortama alışkın olmayan küçük Sarah, sürekli kapris yapıyordu.

---

[65] Kız, kızcağız.

Bir akşam, Claude'un arkadaşlarından biri, "kurtarıcıların" onuruna verilen bir davete gitmek için onu Aston Martin'iyle almaya geldi. Yeğenim arkadaşıyla yolun başında buluşmak üzere sözleşmişti.

– Bizden utanıyor musun? diye sordum, yarı şaka yarı ciddi.

– Saçmalama! Yolu uzatmasına engel oluyorum, hepsi bu...

Sessizliğim ona çok uzun gelmiş olmalı ki, söze kaldığı yerden devam etti:

– Yargılamak kolay tabii! Sizler için savaş sona erdi. Ben hâlâ yaralanabilir ya da öldürülebilirim. Herkesin yavaş yavaş eski alışkanlıklarına döndüğünü görmek içimi buruyor... Ben de Jacques ve Colette gibi keyfime bakmak isterdim! Leclerc'in ordusu Paris'i halkın alkışları arasında özgürlüğüne kavuşturdu... Sanki bizler hiç yokmuşuz gibi! Alzas köyleri kimin umurunda? Sence şerefinle de olsa, çöp muamelesi görmek güzel mi?

Kinini kusmasını bekleyip, öyle devam ettim.

– Hiç kimsenin seni yargıladığı yok ki, Claude. Kim seni kınıyor ki?

Bana baktı, bir an kararsız kaldı.

– Of Tiatia...

Tam üç gündür bana bu şekilde seslenmesini bekliyordum. Başıyla evi işaret etti.

– Uzakta olduğumda, onları şefkatle anıyorum... Hatta sevgiyle...

– Ama onları gördüğünde, diye iç geçirdim. *Bizi* gördüğünde...

– Elimde değil. Beni geriye doğru çeken bir ip gibi. Ben ilerlemek istiyorum!

Arkadaşının arabası yolun başında belirdi.

– Bilmiyorum, dedim

– Neyi?

– Bu ipin kesilip kesilemeyeceğini. Yirmi yaşında öksüz kalınıp kalınamayacağını.

Claude yanıt vermedi. Genç arkadaşına beni "Amerikalı Teyzesi" olarak tanıştırdı. Arabanın tarlaların arasında gözden kayboluşunu izledim.

Savaş kazanılmıştı ama Hitler'in kurbanlarının birkaç nesle yayılacaklarını üzülerek anladım.

Dördüncü günün akşamında, Claude izninin son günlerini geçirmek üzere Paris'e gitti. İtiraf etmek zor gelse de, gidişi bizi rahatlattı. Hareketlerimiz doğallaştı, seslerimiz eski yumuşaklığına kavuştu.

– Hadi birer kadeh bir şey içelim, dedim Bonjour'a.

Kendi damıttığı erik liköründen bir şişe getirdi ve bana göz kırptı, ona aynı şekilde yanıt verdim. Bir zamanlar Bonjour'a, şimdi Claude'un bana, Jacques'a ve hepimize baktığı gözle bakmıştım: Bir utanç, bir yük gibi. Bu bana iyi bir hoşgörü dersi olmuştu.

– Özür dilerim, diye mırıldandım.

– Ne için?

– Biliyorsun işte...

Bonjour kadehimi doldurdu, Jacques ile Blanche'ınkini de. Colette, başıyla istemediğini işaret etti ve kızını yatırmak için yukarı çıktı. Alev alev yanan içki, midemi yavaşça ısıttı.

– Önceki ziyaretlerinde de böyle miydi?

– Her zaman çiklet getirmez, diye yanıt verdi Louis.

– İstese çamaşırını yıkardım, dedi Blanche, ama istemiyor.

Paris'e gitmek üzere trene bindiğimde, Jacques Fransa'dan ayrılmaya kesin kararlı olduğunu söyledi bana. Ne zafer sarhoşu kahramanların, ne de yüreksiz ve kararsız çoğunluğun içinde kendini bulabilmişti. Sayıları giderek artan hesaplaşmalar onu dehşete düşürüyordu.

İyi bir iş başarmış olan Henri'ye ulaşabilmiştim. *Fontaine* çalışanları, Jacques'ın adaylığını sonuna kadar destekliyorlardı. *Combat* gazetesi onu, mülteci kamplarında röportajlar yapması için işe alabilirdi. Bu durumda, Jacques ve Colette, kızlarını Cezayir'deki büyükannesine bırakmak zorunda kalacaklardı. Onları beklenti içinde, umutları ve projeleriyle baş başa bıraktım.

Toplama kampından kurtulan biriyle ilk karşılaşmam, Austerlitz garında oldu. Bir deri bir kemik kalmıştı, her an üzerinden düşecekmiş gibi duran giysiler giyiyor ve bomboş bakıyordu. Yanındaki kadın (karısı mıydı acaba?) onu kolundan sıkıca tutuyordu ve ikisi birlikte peronda yalpalayarak yürüyorlardı. İnsanlar onlara yol veriyordu. Kadıncağız bizlere bakıyordu, ama yanındaki adama bakmak yüreğimizi öylesine dağlıyordu ki, bakışlarına karşılık veremiyorduk.

Üzüntümden yanlış metroya bindim. Tren Sèvre-Babylone istasyonunda uzun süre bekleyince fark ettim. Başka seçeneğim var mıydı? Metrodan indim...

Elimde küçük bavulum, ağladı ağlayacak halde, Lutétia Oteline[66] girdim.

Caracas'tan ayrılmadan önce Maurice'e, yeniden yüzeye çıkabilmem için dibe vurmam gerektiğini söylemiştim. Dibe

[66] Savaş sonrası, Toplama Kampından kurtulanların yerleştirildikleri otellerden biri.

doğru sürüklenmeye bıraktım kendimi, öylesine aşağılardaydım ki, bir süre sonra asla kurtulamayacağımı düşünmeye başladım.

Bir hafta boyunca (belki de iki, yoksa daha mı çok?) sabah akşam Lutétia'ya uğradım. Burasının ürkütücü ve tehlikeli olduğunu, hastalanacağımı biliyordum, ama başka çarem yoktu: Sanki gizli bir güç, her sabah havayollarını arayıp dönüşümü ertelemem için, metroya binmem için, Sèvre Sokağında inmem ve cehenneme giden o üç basamağı çıkmam için beni zorluyordu.

Bir süre sonra çizgili pijamalar, cansız bakışlar, etten yoksun bedenler geceleri rüyalarıma girmeye başladı. Yemek yiyemiyordum, sürekli karabasanlar görüyordum.

Rüyamda bir SS subayı bana adımı soruyor. Uyruğumu. Doğum yerimi. Anadilimi. Rébecca Gatégno-Coenca-Chemsi. Fransız. İstanbul. İspanyolca. "Benimle dalga mı geçiyorsunuz?" diye böğürüyor SS.

Maurice'i arıyorum, ama etraf o kadar karanlık ki... Méir'i korumak gerek. Onu iki yıl boyunca kömürlüğe kapatmalıyım. Ya da üç.

Kan ter içinde uyanıyorum. Birileri beni sarsıyor. Hoyratça.

– Bugün günlerden ne? Adınızın ne olduğunu biliyor musunuz?

Üşüyorum. Onlara ne denli üşüdüğümü söylemek istiyorum, ama sesim çıkmıyor. Dişlerim takırdıyor. Üzerime, beni hiç ısıtmayan kahverengi bir battaniye örtüyorlar. Bir savaş battaniyesi. Yatağın kenarına doğru eğiliyorlar. "Bugün günlerden ne? Adınızın ne olduğunu biliyor musunuz?"

Esther Leibowitz. Esher Leibowitz diye yanıt vermek ye-

terli olurdu. Listelerinde bu isimde birini bulacaklarından emindim. Bana bir karne, yatacak bir yer ve giysi verirlerdi ve hop! Dışarı.

Dışarı çıkmak istemiyorum.

Esther Leibowitz. Gestapo geldiğinde, kömürlükteydim. İçeride iki yıl kaldım. Hayır, üç. Hatırlayamıyorum. Gestapo değildi. Fransız polislerdi. Bilemiyorum. Biri hava deliğinden bana yağlı et parçaları fırlatıyordu. Söndürün şu ışığı! Gözlerimi acıtıyor. Ailemi nereye götürdüler? Evime dönmek istiyorum.

Evine mi? Seni gidi aptal, Esther Leibowitz!

Karısının döneceğinden ümidi kesmemesine rağmen, akıllılık edip her gün buraya uğramayan Élie Abravanel, beni Raspail Bulvarında, otelin kapısında görmüş; onu tanıyamamışım. Élie halime acıyıp Maurice'e telgraf çekmiş. Kocam beni ilk uçakla Venezüella'ya geri döndürmüş.

1945 Yazı

Dediklerine göre hastaymışım ve yorulmamam gerekiyormuş. Giséla Bauer beni görmeye geldi. Yeniden yazmaya başlamamı önerdi. İnanamıyorum. Ne yazabilirim ki? Ben oralarda değildim! Daha iyi ya, diye diretti. Orada olanlar için artık çok geç. Auschwitz'e gönderilen kızı Hannah için örneğin... Oradan dönen ve asla kendilerine gelemeyecek olanlar içinse çok erken.

Hasta değilim ben. Diğerleri deli.

Caracas bir ışık, bir yeşillik ve bir koku seline bürünmüş gibi. Taptığı amiri Rómulo Betancourt'un hizmetinde, önemli

ve esrarlı görevler üstlenen Maurice, demokratik hayallerle dolup taşıyor.

Oğlum Méir, Francia Koleji'yle, Hebraïca Kulübü'nün havuzu arasında mekik dokuyor. Oğlum? Yanık tenli, yüksek sesli bir sinir ve kas yığını. Yemeğin üzerine bir yabani gibi atılıyor. Bazen, onun denetimsizce büyüyen ve şişmanlayan bir bedenden ibaret olduğunu düşünüyorum. Yaşama bağlılığı beni hayrete düşünüyor. Lutétia Oteline gittiğimden beri reddettiğim bir yaşam tarzı bu.

Altı milyon Yahudi yandı bitti kül oldu. Ne kadar tekrar edip dursam da bu bilgiyi beynim reddediyor. Kavradıkça çığlık atasım, ayaklarımı yere vurasım geliyor. Diğerleri yaşamlarını nasıl sürdürebiliyorlar? Nasıl oturup da yazabilirim? Oturmak? Yazmak?

Paris'e gitmemem gerekirdi. Ya da orada kalmam. Ama buraya, operet kılıklı askerlerin olduğu bu operet dekoruna dönmek... Buradaki erkekler birer kukla, kocam da öyle. Tropiklerdeki tek gerçeği doğa elinde tutuyor. Çünkü ne yapacağını önceden kestirmek imkânsız ve art niyetli. Yılanlar zehirli, bitkiler etobur, güneş yakıcı, sivrisinekler öldürücü. Orman kanunu bu, doğal seçim.

Doğaya hükmedilebilen Avrupa'da, farklı bir tür seçim bulmuşlar. Ve insan denilen bu yaratıklar –kardeşlerim– kendilerine bu seçimin uygulanmasına izin vermişler.

Kâbuslarım sürüyor. Maurice beni kollarına alıyor, alnımı siliyor. Kara kurbağalarını ve vantilatörün kanatlarının sesini duyuyorum, ama tüm bunlar beni Gestapo'nun uzakta olduğuna, hiçbir tehlike kalmadığına inandırmaya yetmiyor. Oğlumun odasına dalıyorum, onu uyurken izliyorum, çıplak ayağımla, taş zeminin üzerinde koca bir hamamböceğini ezmeye çalışı-

yorum ve o anda Avrupa'da bu kadar büyük hamamböcekleri olmadığı geliyor aklıma. Ben de yatağıma dönüyorum.

Tıpkı Giséla gibi, Maurice de yazmamı salık veriyor. Bütün gece benimle birlikte uyanık kalmaktan bıkmış olmalı.

Bunca şeyden sonra yaşamak bana zor geliyor, yaşamaktan utanıyorum. İntihar etmeye bile hakkım yok: çünkü çok sayıda Yahudi kendi seçimleri olmadan öldüler.

☆ ☆ ☆

Üç ay yatakta kaldım. Çok terliyordum. Simone bana içecek bir şeyler getiriyordu ve tükettiğim sıvının, yapışkan ve kötü kokulu bir ter halinde damla damla bedenimden çıkışını izliyordum. Beni oyalıyordu.

Eylül'ün başında, okulların açılmasına az bir zaman kaldığını fark ettim ve Méir ile ilgilenmem gerektiğine karar verdim. Sürünerek oğlumun yatak odasına gittim.

– Boy attın, sana yeni bir okul forması almamız gerek, dedim.

– Zahmet etme. Artık Francia Koleji'ne gitmeyeceğim. Barmitzva'mı yapıp İsrail'e yerleşmek istiyorum.

İlk başta, Fransa'dan döndüğümden beri aldığım ilaçların sanrılar görmeme neden olduğunu sandım. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'u terk edip Filistin'e gitmeye karar veren, Simone'un ağabeyi Léon'u dinliyormuşum gibi geldi.

Méir, büyük dayısına hiç benzemiyordu: Onun yaşındayken, Léon'un olduğunun iki katı boyundaydı! Ama tıpkı onun gibi dik kafalı ve ısrarcı bir biçimde konuşuyordu.

– Ne demek oluyor bütün bunlar? diye iç geçirdim. Babanın bundan haberi var mı?

– Babam hiç burada değil ki! diye yanıt verdi oğlum öfkeyle. Sen de sürekli uyuyorsun!

Büyük adımlarla odasından çıktı, nemli elimi alnıma götürdüm. Buruşuk çarşaflarının arasında bir dünya atlası duruyordu. Filistin haritası olan sayfayı açtım ve kitabın arasına sıkıştırılmış Jacques'ın iki mektubuna rastladım. Başım dönüyor, bacaklarım titriyordu. Jacques mektup göndermişti ve bunu benden gizlemişlerdi!

Oğlumun yatağına oturup, açık mavi mektup kâğıdını açtım.

Auschwitz, Mayıs 1945

Sevgili Tiatia,

Sıradanlaşmak pahasına da olsa, sürekli kullanılan ve asla yeterli olmayan sözleri yineleyip duracağım: Burada felaketin, anlayışın, sözcüklerin ve görüntünün ötesinde bir dünyadayız. 1938 yılındaki, hani mülteciler La Guaira'ya akın etmeye başladıklarındaki dehşetimi anımsıyor musun? Bu gördüklerimizin yanında hiç kalır! Sınırlarımızı daha ne kadar zorlayabileceğiz?

İlk günler Colette'e bakmaya cesaret edemiyordum. İnsan türünün örnekleriyle, bu suçu işleyenlerle aynı sıfata sahip olmaktan utanıyorduk. Fotoğraf makinemin çift objektifinin bana sunduğu rahatlığa sığınıyordum: Karşıdan değil, yukarıdan bakıyordum

Colette bir türlü Leica'sını ayarlayamıyordu: Gözyaşları gözlerini durmadan buğulandırıyordu. Akşamları, ikimiz birlikte fotoğraflarımızı banyo ediyorduk. Bunu tek

başına yapmak olanaksızdı. Tek söz bile edemeyecek kadar sıkıntılı, tablaların önünde saatlerce duruyorduk. "En iyi" fotoğrafı seçmeyi bir düşünsene! Hepsine teker teker bakmak zorundaydık. Işık, mesafe, duruş süresi, dürbünün derinliği, tüm bunlar dayanılmazın farklı tarifleriydi.

Burada akıl almaz bir kargaşa hüküm sürüyor. Amerikalılar, tifüs endişesiyle karantina süresini uzatmak istiyorlar. Kızılhaç, daha fazla yemek isteyen zavallılara hiçbir açıklama yapmaksızın, bir anda aşırı gıda alımını önlemek için yiyecek karneleri dağıtıyor. Davranışlarında kötü niyet ya da acımasızlık arama: Bu yalnızca onları aşan bir durum karşısında, sıradan insanların yeteneksizliğinin ve korkunç bir yüreksizliğin kanıtı. Bu canlı cenazelerin kendilerine söylenenleri anladıklarına inanmak için, insanın gerçekten büyük çaba harcaması gerekiyor. Onları birer çocukmuş gibi görmek o kadar daha basit ki; ağırlıkları bir çocuk kadar, ama bakışları değil. İçlerinde biraz daha cesur olanlar yemek çalıyorlar ve yedikçe ölüyorlar. Bazı günler içlerinden hiçbirinin paçayı kurtarmaması için dua ediyorum. Böylesine anılarla nasıl yaşanabilir? Meğer yanılıyormuşum. Böyle düşünenlerin zaten çoktan ölmüş oldukları anlatıldı bana. Diğerleriyse sırf hırslarından hayatta kalmayı başarmışlar, "son çareye" yenilmemek için. Onları bu zaferlerinden mahrum etmek gaddarlık olur.

Asker ya da sivil, hepimiz dut yemiş bülbüller gibiyiz. Sabrımızın tükendiği anlarda, Colette ile birbirimize sıkıca sarılıyoruz ve gözyaşlarımıza engel olmuyoruz. Bir Amerikalı kafayı sıyırdı. Şirketindekilerden hiçbiri Yahudi olduğunu bilmiyordu. Belki kendisi de gaz odalarını ve insanları yaktıkları fırınları görmeden önce bunu bilmiyordu. Colette'in annesi Katolik, benim biyolojik babam da

öyle. Bunlar unutuldu, karalandı, yok oldu gitti. Bedenimiz ve ruhumuzla bu şehit ırka aitiz artık, ama Tanrı'sına inanmayı reddediyoruz, çünkü hiçbir Tanrı buna izin vermezdi. Tüm Yahudileri ortadan kaldırmayı başaramasa da, Hitler'in onları Bilinemezci yaptığı bir gerçek.

Birkaç günün sonunda, durum kesinlikle düzelmese de, birbirimizle konuşmayı, yemek yemeyi ve bir şeyler içmeyi başardık; sistemin çılgınlığıyla, deli kusursuzluğu, gülünçlüğü ve programlanmış sadistliğiyle yüzleşebildik. Çarklarından biri tutukluk yapan, ardında mahvoluşlarının hem hedefi hem de aracı olan binlerce sersemlemiş iskelet bırakan, devasa bir sıradağ zinciri gibiydi ölüm.

"Sağlamların" hayal kırıklığı, ölenlerin iniltilerinden de korkunç: Almanlar gittiğine göre çileleri bitmiş olmalıydı! Oysa üstlerine titreneceği, yatıştırılacakları, okşanacakları, sarmalanacakları, beslenecekleri, ailelerine geri gönderilecekleri yerde, giysisiz ve ekmeksiz, amaçsızca dolaşıyorlar. Tabii ki artık çalışmıyorlar, dayak yemiyorlar ya da ölümle tehdit edilmiyorlar. Peki ama o hayalini kurdukları Cennet nerede, akıllarından tek bir dakika bile çıkmayan ve tüm bunlara katlanmalarını sağlayan o "normal yaşam" nerede?

Ben de cehennemden geçmeyenlerden biriyim ve bu yüzden şüpheli, suçlu sayılıyorum. En iyi ihtimalle, anlayamayan biri. Kurtulanlar beni görmüyorlar. Umutsuz bakışları beni delip geçiyor.

Anneme bu ayrıntılardan söz etme, Tiatia. Zayıflığımdan dolayı sana yazıyorum, paylaşmaya, içimi dökmeye ihtiyacım var. Ne olur bana içerleme.

Jacques

Méir bunları okudu, diye düşündüm. On iki yaşındaki oğlum buradaki her sözcüğü okudu ve ben yaralarını sarmak, onu bağrıma basmak için yanında değildim. Ne biçim bir anneyim ben?

İçinde bulunduğumuz Haziran ayı.

Tiatia'cığım,

Dün Colette revirde çalışırken, kafaları kazıtılmış iki hortlak sürünerek, birbirlerine destek olamaya çalışarak, yanıma yaklaştılar. İki kadın. Gözleri sanki çukurlarına gömülmüş gibiydi, elmacık kemikleri yüzlerinden fırlayacaktı sanki, çatlak dudakları kanıyordu.

-Jacques...

Kalbim duracaktı. Bir haftadan beri, bu yaşayan ölülerden birinin beni çağıracağı, benimse onu tanıyamayacağım anı düşünüp duruyordum. İnsanların onları tanıyamamaları, belki de başlarına gelenlerin en berbatıydı. Hayır, her şey eşit derecede berbattı. Ama bu insanlar aylarca (yıllarca değil, toplama kampında dokuz ya da on aydan fazla yaşayana rastlamak mümkün değildi) kollarına dağlanmış birer numaradan öte değillerdi. Talihsiz dostlarından başka bakacak aynaları olmadığı için, neye benzediklerinin farkında bile değillerdi. Aksi halde mutsuzluktan ölürlerdi zaten. Bu zavallıcığa bakıp: "Seni tanıyamadım, çünkü her kim olursan ol insanlık dışı bir varlıksın," diyebilir miydim?

Bu kadın Hannah Bauer'dı, Tiatia. Hannah! Ve kötü yazgısını paylaşan arkadaşı, Flora. Gözyaşlarıma hâkim olamadım. Hannah onları yavaşça sildi. Avutulan bendim.

Onları revire götürdüm; belleği benden daha güçlü olan Colette, 1937 yılının Seder'ini bizde kutlayan genç kızı hemen hatırladı. Tek söz bile etmeden ona sıkıca sarıldı. Kucaklaşmanın sonunda, Hannah en fazla on beş yaşlarında olan koruması altındaki bu genç kızı, karımın kollarına attı. Bu öylesine alçakgönüllü, öylesine cömertçe bir davranıştı ki, az kalsın yeniden ağlamaya başlayacaktım.

Genç kızın adı Flora Mizrahi idi ve 1944 yılının yazında Rodos'taki tüm Yahudiler gibi, toplama kampına gönderilmişti. İtalyan uyruklu olduğu için, Kızılhaç onu İtalya'ya göndermek istiyor, ama o orada hiç kimseyi tanımıyor. Hannah'nın yanından ayrılmak istemiyor. Geceleri barakalarda, soğuktan ve açlıktan ağlarken, Hannah ona Caracas'ı, denizi, Llanos*'lardaki* hato*'yu anlatırmış. Yeni hayatına orada başlamak istiyor, yeni "ablası" ile birlikte. Son kalan gücüyle güneşi yeniden görmek için mücadele eden bir çocuğun arzusunu nasıl reddedebilir insan?*

İşte Tiatia, anladığın üzere Venezüella'ya dönüyoruz ve yanımızda iki hortlak götürüyoruz.

Colette, Sarah'yı büyük yolculuğuna hazırlamak için Cezayir'e gidecek. Bu izbe yerden ayrılmak ve göç etme kararını kendi başına vermemiş olmak onu rahatlatmış gibi görünüyor. Polonya'ya vardığımızdan beri karı-koca gibi yaşamadık, ama hayatımızın hiçbir döneminde bu kadar yakınlaşmamıştık.

Hannah ile Flora kendilerini biraz toparlayadursunlar, ben Amerika'daki kurtarma komitelerinden birinden, Temmuz ayı başında Cezayir - New York seferi yapacak bir deniz uçağında dört yer ayarlamaya çalışıyorum. Röportajım bitti, fotoğrafları Colette'in yazmış olduğu makaleyle birlik-

te Combat *'ya göndereceğim. Metnin başına, senin kaleminden çıkmış bir önsöz eklemek beni mutlu eder...*

Görüşmek üzere Tiatia, seni seviyorum.
Jacques

Simone'un dikiş diktiği, Régine'in piyano çaldığı salona indim.

– Jacques'ın döndüğünü benden nasıl gizleyebildin? diye ateş püskürdüm. Méir nerede? Bu evde neler olup bitiyor?

Toparlandığımı sanmıştım. Oysa başım dönmeye başladı ve ter içinde, titreyerek yatmak zorunda kaldım. Régine piyanosunun kapağını kapatıp bana bir bardak su getirdi.

– Aramıza hoş geldin, diye gülümsedi Simone.

☆ ☆ ☆

Méir'i İsrail yolculuğundan caydırma konusunda, Maurice de en az benim kadar güçsüz olduğunu gösterdi. Oğlum inanılmaz, yaşı için akıl almaz bir irade göstererek beni korkutuyordu... Ama bu genç yaşında, hiçbir ayrıntısı atlanmadan anlatılan bir soykırıma şahit olması yeterince korkunç değil miydi zaten?

Simone, Tel-Aviv'in kuzeyinde bir *kibutz*[67]'da yaşayan ağabeyi Léon'a telgraf çekti. Léon mülteci akınına rağmen, Méir ile ilgileneceğine söz verdi ve bize topluluk hayatının, özellikle de çocuklar açısından yararları konusunda küçük bir ders verdi. Onunkiler (toplamda yedi tane!) *kibutz*'ta bu görevi üstlenmiş

[67] İsrail'in kuruluş dönemlerinde başlatılan ve toplu üretimin yapıldığı, kolektif yaşanan, tarımsal üretimi geliştirmeye yönelik bir tür köy.

olanlar tarafından yetiştirilmişlerdi ve harika birer *Sabra*[68] olmuşlardı...

Oğlumun, *kibutz* yatakhanelerini konforlu yatak odasına, bir dizi öksüzü anne babasına, teyzesine, kuzenine yeğlemesini kabullenemiyordum bir türlü...

– Onunla aynı dili bile konuşmayan onca *Todesco* arasında ne yapacak? diye sızlanıyordum. Méir burada doğdu! Doğduğu ülkede huzur içinde yaşamak çok azımıza nasip olan bir ayrıcalık! Ne kadar şanslı olduğunun farkında değil mi?

Asıl içimi yakan, oğlumun beni terk ediş nedeniydi: Onu gerektiği gibi sevememiştim. Yeni bir akım olan Siyonizm, insanın kişisel sorunlarını çözmesi için elverişli bir yoldu. Méir olgundu, fevriydi, kararından dönmezdi. Geriye bile bakmadan gideceğinden emindim.

Maurice kendini, Betancourt'un partisini iktidara getirecek olan hükümet darbesinin hazırlıklarına adayarak, üzüntüsünü unutmaya çalışıyordu. Hep aynı terane...

Jacques'a, kendisini görmek istediğimi, ama *Llanos*'lara gidecek cesaretim olmadığını yazdım. Mucuchies'te buluşmaya karar verdik; Jacques'a on yıl önce Vitali'nin gerçek babası olmadığını açıkladığım köyde.

Yeğenim köydeki handa iki oda ayırtmıştı. Ne su vardı, ne de elektrik, yün battaniyeler leş gibi yapağı kokuyordu, ama döşek yumuşacıktı ve tek bir kâbus bile görmeden sabaha kadar mışıl mışıl uyudum.

Ertesi gün, insanın zevk için yürümesine bir türlü akıl er-

[68] İsrail'de doğmuş, İsrailli.

diremeyen yerlilerin alaycı bakışları arasında, yürüyüşe çıktık. Onlar da sürekli geziniyorlardı, ama zorunlu oldukları için, hayvanları gütmek, çalı çırpı toplamak için...

Jacques, Leica'sını omzuna asmıştı. Bu yolculuk birkaç fotoğraf çekmesi için de iyi bir fırsattı; Venezüella Antlarıyla ilgili bir röportaj, belini doğrultmasına yardımcı olabilirdi.

– Sorumluluklarım çok, dedi gülümseyerek.

Colette ve küçük Sarah dışında, Hannah Bauer ve Flora Mizrahi'nin yükü de omuzlarındaydı.

– Nasıllar? diye sordum dikkatlice. Sen nasılsın?

"Bundan" toparlanılamayacağını düşünüyordum ve Jacques'ın bana bunun tam aksini söylemesinden çekiniyordum. Soruma, her zamanki dürüstlüğü ve kesin tavrıyla yanıt verdi.

– Hiç kuşkusuz benim için, senin için olduğundan daha kolay, dedi utangaç bir gülümsemeyle. Her şeyi gördüm ve bir kâbustu. Bir an susup, konuşmasına devam etti: Ama sanırım hayal etmek daha da beter. Daha doğrusu hayal etmeye çalışmak.

– Öleceğimi sandım, diye itiraf ettim. Bunları yaşamamış olmanın utancından. Üzüldüğümü göstermemiş olmanın utancından.

Sustuk.

– Bizi Auschwitz'ten New York'a götüren uçaktaki yolcular, sürekli önlerine bakıyorlardı. Bizi görmek istemiyorlardı. Hannah ve Flora'ya baktıklarında yalnızca vicdan azabı duymakla kalmıyorlardı, bu kadınların çektikleri acıları çekmekten de korkuyorlardı. Uçak inişe geçmeden kısa süre önce, yaşlı bir adam yanımıza yaklaşıp: "Özür dilerim," dedi. Çok duygulandım. Hannah ile Flora gözlerini bile kırpıştırmadılar. Her türlü duygudan arınmış olmalarından korkuyorum...

Jacques'a sorgulayıcı bir bakış attım. Yoksa doğru muydu? Yeğenim ellerini ceplerine daldırıp, tek kelime etmeden birkaç adım attı. Sonra taştan bir duvarın kenarına oturdu, ben de yanına geçtim.

"Sana bir şey anlatmam gerek," diye söze başladı ve içimden: "Sus! Bana acı!" diyen bir çığlık yükseldi. Jacques hafifçe öksürdü. Yere kavuşmayan ayaklarımın salınışlarını izledim.

– 1940'ta, Avrupa'ya gitmemizden hemen önce Hannah beni aradı. *Llanos*'lardan dönmüştük, biliyorsun, o talihsiz olaydan sonra... Hannah beni mutlaka görmek istiyordu. Beni hep sevdiğini söyledi ve benim yalnızca Colette'i sevdiğimi bildiğini de, ama benden bir "ricası" vardı. Benimle... benimle yatmak istiyordu.

Jacques yüzünü bana döndü. Gözleri ışıl ışıldı.

– Yakalanacak olursa, başına gelecekleri biliyordu: Genç bir kız, savaş zamanı... Şey istemiyordu... bir askerin, ilk erkeği olmasını.

Bakışlarımı yere indirdim. Tamamen mantıksızmış gibi görünse de, bu "koruyucu" kızlık bozma işleminin önemini yalnızca bir kadın anlayabilirdi.

– Kabul ettin mi?

– Yapamadım, diye itiraf etti Jacques. Denedim... ama yapamadım... En kötüsü ise, diye sürdürdü birkaç saniye sonra, gerçekten de bir SS tarafından tecavüze uğramış olması... (Tüylerimi ürperten kısa bir kahkaha attı.) Bakire olmasının pek bir şey fark etmediğini söyledi... Ona ne diyebilirdim ki?

Yeğenime dehşet ve şaşkınlık içinde baktım. Henüz yirmi beşinde bile değildi ve acıyı tatmıştı... Onun için endişeleniyordum, hepimiz için endişeleniyordum. Hayatta kalanların içinde her an patlamaya hazır bombalar vardı. Ağızlarından çı-

kan her sözcük insanı nefretten kaskatı kesmeye yetiyordu. O sözler, o görüntüler, bunlardan o kadar çok vardı ki daha!

Onları duymak istemiyordum. Jacques, benim duygulu Jacques'ım bunları duymamalıydı. Ama bir kurbanı ikinci kez öldürmeden, konuşmasına nasıl engel olunabilirdi?

– Hannah seni hâlâ seviyor diye mırıldandım.

Jacques başını salladı.

– Onu hayatta tutanın bu olduğunu iddia ediyor. Yakalandıktan, işkenceden, kampa gönderildikten sonra, onu hep beklediğime ikna etmiş kendini. Buna ihtiyacı varmış, anlıyor musun, ayakta kalmak için. Bir yıl boyunca beni düşünmüş. Asuncion'daki halimi. Hebraïca Kulübü'nün havuzundaki halimi. Hamursuz yemeğindeki halimi. Flora ile İspanyolca konuşurken bile beni yanında hissetmiş. Beni kampın kapısında gördüğünde, şaşırmamış: Beni bekliyormuş.

– Ama Colette ile birlikte yaşadığınızı görüyor, sonra Sarah da var...

– Tabii, deli değil. Aptal da değil. Bunun bir hayal olduğunu biliyor. Ona acımamı istemiyor... Kendisine yapılanları tamir etmeye çalışmamı da.

Jacques fotoğraf makinesini eline aldı. Köy boğucu bir ışığa bürünmüştü. Makinesini ayarlamaya başladı.

– Becerebilecek misin? diye sordum.

Yanıt vermedi.

18 Ekim 1945 günü, başkanlığa adaylığını koyan resmi bir adayın hastalığını bahane ederek, Demokratik Eylem Partisi'nin desteklediği bir grup genç subay, Komünist Partisi'nin sonuna kadar desteklediği, "gomezcilerin" sonuncusu General Medina Angarita'yı devirdi!

Rómulo Betancourt, hükümetin devrimci cuntasının başı-

na geçti ve herkesin oy hakkı olduğu genel seçimler yapılacağını açıkladı.

Maurice zafer sarhoşuydu. Hükümet darbesi nihayet başarıya ulaşmıştı. Roca'nın adamları ülkeyi modernleştirecekler, basın özgürlüğünü geri getirecekler, büyük servetlere el koyacaklar, "*sembrar el petróleo*[69]" ve Amerikan şirketlerine kök söktüreceklerdi. Yeter ki zamanları olsun...

Méir, Dayısı Léon'un yaşadığı *kibutz*'a rahat varmıştı. İnek sağmayı ve İbranice konuşmayı öğreniyordu. Maurice geceleri yalnızca üç saat uyuyordu. İş yükü inanılmazdı. Aşırı. Saygideğer başkanının partisi güçsüzlük, demagoji ve dar görüşlülük arasında kıvranıyordu. Roca iyi duygularla, iyi bir politika yapılamayacağını anlamaya başlamıştı. İşin en kötüsü ise, bu meselenin ne ülkedekileri, ne de ülke dışındakileri hiç ilgilendirmediğiydi. Beni diğerlerinden de az ilgilendiriyordu.

Aynı evde yaşamamıza rağmen (en azından çamaşırlarını değiştirmek ve salondaki kanepede birkaç saat uyumak için geldiği yer burasıydı...), hayatımda kendimi Maurice'ten hiç bu denli uzaklaşmış hissetmemiştim. Telaşı (kısır) beni kızdırıyor, umursamazlığım (iğneleyici) onu deli ediyordu. Ekim ayının sonlarına doğru, evliliğimizi kurtarmanın tek yolunun, geçici bir ayrılık olduğuna karar verdim.

– Fransa'ya döneceğim, dedim. Burada kalırsam temelli çıldıracağım. Enerjimin yarısını sana ve bu ülkeye tahammül etmek için harcıyorum! Bu enerjiye ihtiyacım var, bir şeyler YAPMALIYIM. Artık gençleşmiyorum Maurice; ya şimdi yapmalıyım ya da hiç...

---

[69] Tam karşılığı: Petrol ekecekler (ürün almak için...)

– Ne yapmak istiyorsun? diye sordu yorgunluk akan yüzünü buruşturarak.

Yanıt vermedim, o da diretmedi. İşleri biraz hafiflediğinde birlikte oturup düşüneceğimiz ve geleceğimizi planlayacağımız konusunda bana söz verdi. Kabul ettim: İşleri hafiflediğinde...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1945-1955

PARİS altı ay içinde değişmişti. Vesikayla dağıtılan yiyeceklere ve giderek soğuyan havaya rağmen, çarklar yeniden dönmeye başlamıştı: Şehir inanılmaz bir yaşam enerjisiyle dolup taşıyordu.

Élie de değişmişti: Dayanılmaz bekleyişi sona ermişti. Karısının Birkenau'daki arkadaşlarından biri ona, Louise'in geçtiğimiz ocak ayında tifüsten öldüğünü söylemişti. Bir türlü kapanmayan –ve asla kapanmayacak olan– yaralarına rağmen, kadıncağız arkadaşımın odasına varmak için tam yedi merdiven tırmanmak zorunda kalmıştı, çünkü konuşmaya ihtiyacı vardı; oysaki Jacques gibi, "bunu" dinlemeyi kabul edenler azınlıktaydı...

Élie büyük mücadeleler sonunda hastanedeki işini ve Javel Sokağı'ndaki dairesini geri alabilmişti. Onun evinde yaşıyordum, bir iş ve kiralık bir daire buluncaya dek. Cumartesi günleri onunla birlikte depoları geziyor ve kitaplarını, kilimle-

rini, piyanosunu ya da deli olmadığını, bundan önce de bir yaşam sürdüğünü kanıtlayacak herhangi bir eşyasını bulmaya çalışıyorduk.

Komitelerin sayıları her geçen gün artıyordu. İsim listeleri, arama ilanları, fotoğraflar yayımlanıyordu. Bıkmış usanmıştım: Yahudilerden, Yahudi olarak dünyaya gelmiş olmaktan, bize yapmış olduklarından. Amerikalı ruhbilimciler, "hayatta kalanın kompleksinden" söz etmeye başlamışlardı. Benim huzursuzluğuma çare olmayacağı kesindi.

Sevgili Rébecca'cığım, diye yazmıştı Maurice, *bu notu dişişlerine teslim ediyorum, çünkü burada postanenin durumunu biliyorsun... Hizmetleri düzeltmeye çalışıyoruz, ama o kadar zor ki! Roca, eylemlerimizi kösteklemek için ellerinden geleni artlarına koymayan kapitalistlerin korkulu rüyası... Hâlâ toparlanamayan ve hâlâ zarar veren komünistler de cabası... Halk bizi izliyor ve eninde sonunda iyiliğin zafer kazanacağı düşüncesine kenetleniyorum. Tahmin edeceğin gibi, tek bir saniyem bile boş geçmiyor. Seni ve Méir'i çok özlüyorum, ama yanımda olsaydınız, sizlerle yeterince zaman geçiremediğim için kendimi suçlayacaktım. Garip bir aile bizimkisi, birbirimize sürekli gereksinim duyuyoruz, ama hiç birbirimizin beklentilerini karşılayamıyoruz!*

Maurice'e cevap yazamıyordum. Bu şehri tanımıyordu, sokaklarını, Élie'yi ya da Voltaire Meydanı'nda yaşayan Rébecca'yı. Gerçek sözcükleri bulabilmek için ne gibi bir dayanağım olabilirdi? Birbirimize o kadar yakın, o kadar iç içeydik ki, ona: "İyi besleniyorum, uykularım düzeldi, günler kısaldı," tarzında cümleler yazmak yakışıksız geliyordu. Mektuplarına cevap ya-

zabilmek için kendi ayaklarımın üzerinde durabilmeyi bekliyordum.

Belki de Paris'te kendimi dışlanmış hissettiğim içindi. Dört yıllık bir yokluk döneminden çıkanlar için asalaktan farksızdım: Savaşı rahat bir ortamda geçirdiğim yetmiyormuş gibi, şimdi de tutmuş, ağızlarından lokmalarını, sobalarından kömürlerini alıyordum. Bana bir de ev mi vereceklerdi? Sekiz kişi bir odaya sığışmaya çalışırken?

İş de vermeleri gerekiyordu, çünkü bulamıyordum. İlk kitabımın editörü beni içtenlikle kabul etmiş ama ondan ne istediğimi pek anlayamamıştı: "Bana gösterecek bir metniniz var mı? Yok mu, peki öyleyse... Nasıl olsa bu kâğıt kıtlığında insan kitap mı okumak ister? Zaten şu an biriyle çalışıyorum. Savaştan çıkmış biriyle, anlarsınız..."

Anlıyordum: Alman işgali sırasında ayakta kalabilen şirketler, bazıları son anda bu yola baş koyan direnişçileri işe alarak itibarlarını artırıyorlardı.

Caracas'a gitmeden önce çalıştığım radyo kanalının yöneticileri de patentli kahramanlarla kontenjanlarını doldurmuşlardı. "Adresinizi bırakın, bu işler belli olmaz..."

Gittiğim her yerde karşıma kibirli yeni ağalar çıkıyordu. Claude da onlardan biriydi... En azından yeğenim bu ülkenin özgürlüğüne kavuşmasına katkıda bulunmuştu, oysa şu son aylarda, Louise Abravanel Birkenau'da can çekişirken, her şeyi bırakıp kaçanların sayısı önemsenmeyecek gibi değildi.

Bizi kendi kendimizden yetim bırakan bu anlaşmazlığın yeni bir yüzünü keşfetmiştim: Sömürüsünü.

Bir gün şansım dönüverdi. Soğuk ve kasvetli bir kışın, ender görülen birkaç saatlik ışığından yararlanarak, Félix-Faure Caddesinde yürüyüşe çıkmıştım. Annelerin çocuklarını parka

götürüşleri, şangırtıyla kapanan demir kapının müziği eşliğinde sonu gelmeyen bir bebek arabası balesini andırıyordu. Bekçinin alarmı yanıp yanıp sönüyordu. Çocuklar koşuyor, düşüyor, ağlıyordu. Günlük yaşamdan kesitler.

Ta ki birisinin beni çağırdığını duyuncaya dek: "Rébecca!" Onu tanımıştım, Amerika'ya gitmeden önce çalıştığım, *Petit Parisien*'deki sekreterlerden biriydi. Bana sıkı sıkı sarıldı: "Zavallıcık," diye mırıldandı (genellikle Yahudi olmayanlar, sabuna dönüşmemiş bir Yahudi'ye rastladıklarında bu tabiri kullanırlardı) ve bana mutluluğunun meyvesi (belirtmeden edemedi) torununu tanıştırdı... Sonrada Cognacq-Jay Sokağı'ndaki Fransız Radyosu'nun personel şefiyle görüşmemi önerdi.

Israr etmesine gerek kalmamıştı. İş görüşmemiz üç dakika sürdü: Daktilo yazmayı biliyor muydum? Geçici daktilograf olarak işe alınmıştım.

Élie bana 23 Mart 1945'te çıkartılan ve hükümetin mutlak tekelini eski haline dönüştüren yasanın, radyo yayınlarını çok zorlu bir yönetim haline getirdiğinden ve böylesine katı kuralları aşmanın, ancak suya sabuna dokunmayan bir çalışmayla mümkün olabileceğinden söz etmişti.

– Hastanede de durum aynı... diye iç geçirdi Élie. Kategori dışı, kullanabilecekleri ve iş yükleyebilecekleri insanları işe alıyorlar!

– Peki ya diğerleri? Yönetmeliğe uygun olanlar?

– Şey, onlar da çalışıyor... Azıcık.

– Yaşasın üç partili koalisyon.

– Anne babalarımızın ne dediğini unuttun mu? *No te metas en la política*[70]!

---

[70] Politikaya girme!

– İtiraf etmeliyim ki, yeni hükümetten daha çok beklentilerim vardı! diye direttim.

– Onlara biraz zaman tanı! Meclis komünistlere sus payı vermeli.

– Çünkü onlar savaştan çıktılar, biliyorum!

– Yeter artık! Keselim! Akşam saat dokuzda Rex Sinemasında *Cennetin Çocukları* oynuyor, dedi gülümseyerek.

– Sonra da seni sözleşmesiz, geçici daktilograf maaşımla yemeğe davet ediyorum!

İş bulmanın mutluluğu içinde, küçük bir daire bulmak üzere mahallenin kapıcılarıyla temasa geçmeye başladım. Aramalarım sonuçsuz kaldı. Ne kadar sevimli görünmeye çalışsam da, her birinin birer Yahudi ihbarcısı olabileceği düşüncesi aklımdan çıkmıyordu. Pohpohlamalar ve ödül teklifleriyle bezenmiş alışılmış cümlelerimi sıralarken, aksanım kulaklarımı tırmalıyordu. "Maalesef Madam Gatégno, henüz bir açılma yok!" diye yineliyorlardı her defasında, pis kokulu dairelerinin kapılarını bile aralamaya tenezzül etmeden.

Buraya ait olmadığımı hatırlatan yalnızca kapıcılar değildi. Kuşkusuz, Élie ile yakınlaşmamın nedenlerinden biri de buydu. Yalnızca ikimize tanıdık gelen bir dünyada, aynı eğitimi almıştık. Onunlayken rol yapmak, abartılı deyimler kullanırken kendimi dizginlemek, "r" harflerini yuvarlamamaya dikkat etmek ya da dilimin ucuna kadar gelen atasözlerini yutmak zorunda değildim...

İstanbul'da yaşarken, babalarımız "her şeyden haberdarmış" gibi görünmek için konuşmalarına Fransızca başlayıp, kendi rahatlıkları açısından *ladino* dilinde tamamlarlardı. *Ladino*, bir sonraki neslin beyinlerinden silinse de iki dil kullanma alışkanlığı yok olmamıştı. Javel Sokağı'na varır varmaz, dük-

kânlarda ya da ofiste taktığım maskeden bir anda sıyrılıyordum. İyi geliyordu... Bir yere kadar.

Çünkü Élie'nin gülümseyerek ve şefkatle anımsadığı bu dünyadan nefret etmiştim. 1898 yılında İstanbul'da, bir kadın, bir Doğulu ve bir Yahudi olarak doğmama neden olan kara talihime lanet etmiştim.

Kırk sekiz yaşında, bunca göçten sonra, bunca ayrılıktan ve ölümden sonra en büyük tehlike, bu sevecenliğin karşısında yumuşamaktı. Tarihi yeniden inşa edip, anıların biçimlerini değiştirmek. Nedenini tam olarak bilemesem de, tüm gücümle direniyordum. Korkudan, kuşkusuz. Sanki *buena familia*'mın beni hâlâ ağına düşürmeye gücü varmış gibi.

Nihayet Méir ile telefonda konuşmayı başardım, diye yazıyordu Maurice. *Çok mutluydu. Hatta tüm parazitlere ve yeni öğrendiği yabancı dilin etkisine rağmen, sesinin tam anlamıyla olgunlaştığını duyabiliyordum. Topluluk yaşantısına uyum sağlamış görünüyor. İşin aslı, aile yapısından yoksun bu devletin geleceğini düşünmeden edemiyorum... Oğlumuz yeni anadilini propaganda amaçlı kullanıyor; henüz çok genç olduğunu düşünüp kendimi avutmaya çalışıyor ve gerek senin, gerekse benim içimizi kemiren esas kuşkuyu atlatmış olmasına şaşıyorum. Belki de Méir Venezüella'da doğduğu içindir; melezlerin yaşadığı, yaşamsal güçleri göçmenlerin sağladığı, kanunların herkes için eşit şekilde işlediği bir ülkede. Küçükken, satranç tahtasında bize ayrılmış kareyi doldurmakla yükümlüydük. Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ya da Levantenler, asla cemaatlerinin sınırları dışına taşmazlardı. Ne sen, ne de ben bu kısıtlamaları kabullendik. Ne sen, ne de*

ben sadık kaldık, Rébecca'cığım. Bizi birbirimize yaklaştıran da bu zaten... birbirimizden ayıran da.

Politik durumun istikrar kazandığını söylesem, yalan olur: Sürekli olarak bir hükümet darbesi tehdidi altındayız. Ama iş düzene girmeye başladı ve tabii ilgini çekerse eğer, senin gibi parlak bir zekâya ihtiyacımız var...

Mektubu katladım, Élie kendininkini okumayı bitirmişti bile. Haberler bana damlalıkla akıtıldığı halde, arkadaşıma her hafta Montreal'de yaşayan oğlundan düzenli olarak bir hava mektubu geliyordu.

– Ne karar verdin? Venezüella demokrasisinin zafer kazanmasına yardımcı olacak mısın? diye sordu Élie, dudaklarında bir gülümsemeyle.

Maurice ve arkadaşları tarafından yıllardır sürdürülen bu mücadelenin, benim mücadelem olmadığını anlattım Élie'ye. Bu halkın yerleşik düzensizliğini, karışıklığını, amatörlüğünü, bir milimetre ilerlemek için dağları yerinden kaldırmak gerektiğini fazlasıyla iyi biliyordum. Enerjimi ve sağlığımı sonu belli olmayan hedefler uğruna harcayacak yaşı çoktan geçmiştim.

Élie tepkimin şiddeti karşısında afalladı. Maurice ile ilgili anlattıklarımdan, onun kaybedilmiş bir dava uğruna çarpışmayacak biri olduğu sonucunu çıkarmıştı. İç geçirdim.

İçten ve nesnel olma çabalarıma karşın, Maurice ile ilişkimiz konusunda anlattıklarımın hepsi gerçekti –öngörülü zekâsına hayranlığım, bana her geçen gün daha ütopikmiş gibi gelen hedeflerine sinirlenmem– ama hepsi bir o kadar da yanlıştı.

Dekartçı bir zekâya, tropik yaşantının gerçeği saptırdığını anlatmak çok zordu. Sözcüklerin anlamını değiştirdiğine... Daha doğrusu değerini. Orada her an her şey olabilir: Toprak ka-

yabilir ya da bir hükümet darbesi olabilir. Orada insanlar günü gününe yaşarlar, olayları önceden tahmin etmeye çalışmadan. Zaman kavramı yoktur. *Mañana, mañana*[71].

– Nasıl hayatta kalabildiğini merak ediyorum! diye haykırdı Élie. Sen tanıdığım en sabırsız insansın.

– Şu son beş yıl, pek yaşadığım söylenemez, diye mırıldandım. Yalnızca savaşın bitmesini bekledim. Orada ya da başka yerde.

– En çok orada, dedi Élie.

Dudaklarımı ısırdım. Dindaşlarım öldürülürken orada olmadığım her Allah'ın günü yüzüme vurulmak zorunda mıydı?

– Oraya 1932'de vardım, diye devam ettim ve şöyle düşündüm: Yeni ufuklar, yeni bir Rébecca... Artık kendim olmamayı öyle çok istiyordum ki...

Kim olduğumu, nereden geldiğimi unutmayı. Yeni bir ülkede yeniden doğmayı. Çıplak bedenimi güneş ışınlarına sunmayı. Günler ve geceler boyunca camlara vuran yağmurun sesini dinlemeyi. Yaşlı bir kadının derisi kadar çatlak bir toprağın kuraklığında harap olmayı. Tutkulu ve sorumsuz bir erkeği sevmeyi. Fethedilmeyi. Evet doğru, o erkeğin cinselliği tarafından, ama aynı zamanda tropikal şehvet, aşırı sıcaklar, yorgunluk, ateş ve mutluluk tarafından fethedilmeyi. Kabuğumdan, mantığımdan sıyrılmayı, bizi sürekli olarak gözlemleyen, inceleyen, yargılayan, kınayan bu beyinden. Bir başkası olmayı denedim, ama beceremedim.

– Bana Louise ile birlikteliğinizden söz et, diye mırıldandım.

Élie bana döndü ve gözlerinde öyle bir ıstıraba rastladım

---

[71] Yarın, yarın.

ki, iliklerime dek ürperdim. Élie, hayatı boyunca sevdiği tek kadının yasını tutmamıştı.

– Peki ya oğlun? Claude ile iyi dostlar, değil mi?

– Öyleydiler, diye düzeltti Élie. Savaş onları ayırdı.

Élie bir an düşündü ve sonra, savaş çıkmasaydı bile hayatın onları ayıracağını söyledi. Gérard, Claude gibi keşifçi bir ruha sahip değildi.

– Mutlu bir çocukluğun getirdiği ayrıcalık, dedim. Onunla birlikte Kanada'ya yerleşmeyi düşünmedin mi hiç?

– Gérard bakir topraklarda yaşamayı seçti, diye yanıt verdi Élie. Onun için gönüllü bir göçtü. Benim için bir sürgünden farksız olur.

– Bizler doğuştan sürgünüz, diye iç geçirdim. *Goy*lar bunu anlayamazlar. Varoluşsal sorunları olduğunu sanırlar, oysa en önemli şeye sahiptirler; bir toprağa.

– Filistin'e git öyleyse, pardon, İsrail'e!

– Çölün ortasına mı? Develerin, *Todescos*ların ve Arapların arasına mı? Hayır, İsrail'de kendimi evimde hissedemem... Zaten hiçbir yerde evimde değilim ki!

☆ ☆ ☆

Élie'nin önceden tahmin ettiği gibi, izindeki daktilografların işlerini üstlenmekten, kısa süre içinde kadrolu meslektaşlarımdan hiçbir farkım kalmamıştı, her ne kadar onlarla aynı haklara sahip olmasam da... Ama çalışmaya o kadar açtım ki, şikâyet etmek aklımın ucundan bile geçmiyordu. İş yükü altında, an gelir insan her şeyi unutabilir. Benim de hedefim buydu.

Her sabah işe gitmek üzere evden çıkmak, bana güven duygusu veriyordu. Çalışmayı ne kadar da çok seviyordum! Hiçbir şey beni yıldırmıyordu, ne çalışma saatleri, ne amirleri-

min kaprisleri, ne parasızlık. En zoruma giden, üstesinden geldiğim iş miktarını (üstelik de ne zevkle!) gizlemek, şuursuzca hareket eden parmaklarıma ve sabırsızlıktan karıncalanmaya başlayan omuzlarıma dur demekti. Sürekli olarak diğerlerinden daha ileride olduğum için, bir süre sonra ofisin en müsait daktilografı oluverdim: Kızlardan biri biraz mola vermek istediğinde ofisime gelebileceğini bilirdi. Kısa süre içinde herkes dertleşmek için bana uğramaya başladı ve şöhretim tüm katlara yayıldı: Dinlemeyi biliyordum ve iyi tavsiyelerde bulunuyordum. "Gönül yarası" köşesine sürekli olarak yazanların da bildiği gibi, sorunlarını gereksiz ayrıntılarla süsleyerek bir başkasıyla paylaşanlar, aslında bir çare peşinde değildirler. Tek istedikleri kimi zaman ellerinde olmadan aldıkları kararın bir başkası tarafından onaylanmasıdır.

Ben, varlığımın anlamıyla ilgili kendimi sorguladıkça, çevremdekiler bilgeliğimden ve dengemden daha da çok yararlanmaya başlıyorlardı. Genç arkadaşlarıma ayıracak zamanım çoktu ve onların iki katı yaşa ve deneyime sahiptim!

O kadar ki, günün birinde planlama müdürü Jacques Armand, bana personel departmanında iş teklif etti.

Ona teşekkür ettim ve sosyal hizmetler asistanı gibi çalışmak yerine, yayın müdürlüğünde görev almayı tercih ettiğimi söyledim. Hani şu giriş ya da irtibat metinlerinin yazıldığı bölümde. Bu alanda az da olsa deneyimim vardı ve küçük skeçler konusunda beni denemek isterse eğer, kendimi kanıtlamama izin verirse...

– Televizyon için skeçler mi? diye sözümü kesti. Ama bu tür niteliklere sahip değilsiniz ki! Öncelikle bu iş için sizden daha gençleri istiyoruz. Geleceğe yönelik çalışıyoruz, anlatabiliyor muyum? Her şeyden önemlisi, sizin ciddi, ağırbaşlı biri olduğunuzu sanmıştım! Yazarlar genellikle kaygılı, kederli tipler-

dir, bencildirler, karmaşıktırlar ve ne yapacakları belli olmaz, yani sizin gibi bir kadının tam aksi!

Bana teklif ettiği işi geri çevirdim ve hem onun vaktini, hem de kendiminki boşa harcamış olmaktan öfkeli bir halde ofisime döndüm.

Daktilografılık, yeteneklerime daha uygun bir iş için bir basamak değil, bir çıkmaz sokaktı... Élie beni, yeni yapılanan devlet şirketlerinin katı kuralları konusunda uyarmıştı oysa!

Patronla yaptığım görüşmeden kârlı çıkamadığıma hayıflanıyordum. Özellikle televizyon için tasarlanmış öyküler yazmak için yanıp tutuşuyordum. *Petit Parisien*'de önce tefrikacılık, ardından da radyo programı yazarlığı yapmamış mıydım sanki? Halka hitap eden yayınları kesinlikle küçümsemiyordum, aksine haftada bir yayımlanan birkaç saatlik programların çekimlerini izlemek için Berlitz Sarayı'nın önünde itişip kakışan insanların, kısa süre içinde daha fazlasını isteyeceklerini, daha fazla resme açlık duyacaklarının da bilincindeydim!

Élie benimle aynı fikirde değildi. Televizyon her eve girmek üzere tasarlanmışsa eğer, devlet halkı eğitici bir rol üstlenmeliydi, eğlendirici değil!

– Yani sence bu ikisi birleştirilemez mi?

– Rébecca, bir dönem yazdığın tefrikaların halka örnek olduğunu söylemeyeceksin herhalde! Louise ile ben bunu ihtiyaçtan yaptığını biliyorduk! Her ne kadar seni takdir etsek de!

– Ama ben yaptığımdan zevk alıyordum! diye karşı çıktım. Okuyucularım da öyle!

– Onlar mı? Onlar ne verirsen alırlar!

Hayretler içinde Élie'ye baktım.

– Onları küçümsüyorsun! Uğruna savaştığın insanları küçümsüyorsun!

Kendini hararetle savunmaya çalıştı ama yarasına dokunmuştum.

– Entrikalarım kusursuz bir bağlamda gelişiyordu, diye devam ettim. Saatlerce kütüphanede oturup gerekli belgeleri araştırıyordum. Senin ya da Maurice'in sonuçsuz söylevlerinden çok daha yararlı tarih ve coğrafya bilgileri verdim ben okuyucularıma! Herkesin düşlere ihtiyacı vardır, Élie, yoksulların bile.

Élie iddialarımı dinlemiyordu bile. Şaşkınlık ve hayal kırıklığı içinde bana bakıyordu. *Kızılderili*'nin yazarı bu tür saçmalıklarla vakit kaybedemezdi. Ona kitabımın sekiz yüz yetmiş adet sattığını hatırlattım. Oysa radyo programlarım binlerce dinleyiciye ulaşmıştı. Belki de milyonlarca.

– Başarının ne önemi var ki? diye karşı çıktı Élie. Yeteneğini boş yere harcamaya hakkın yok! Bırak artık bu soytarılıkları ve ciddi ciddi işe koyul, sen bunlardan daha iyilerine layıksın! Şu Sefarad göçleriyle ilgili deneme yazını neden tekrar ele almıyorsun?

Cevap vermedim. Élie, karısını kamplarda kaybetmişti. Louise, radyo dizilerini dinlemekten daha önemli işleri olan ciddi ve sorumluluk sahibi bir kadındı. Yahudilerden, Yahudi sorunundan ve Yahudi soykırımından bıktığımı ona itiraf edebilir miydim?

Kamplarla ilgili röportajları yayımlandıktan sonra, Jacques ile Colette, *Life* da dahil olmak üzere çeşitli dergilerden teklifler almışlardı. Colette'in muhabir-fotoğrafçı olarak çalışmasına karar vermişlerdi. Jacques ise kendi deyimiyle "sorumluluklarının çok olduğu" Asuncion'da kalacaktı.

Diğer yeğenim Claude Coblence'ın hayal bile edemeyeceği bir seçimdi bu. Claude sivil hayata döner dönmez, Lyon'lu bir sanayicinin kızıyla nişanlanmıştı. Kilisede evlenebilmek için dinini değiştirmiş ve Hıristiyanlığı seçmişti. Düğüne davetli olduğum halde, katılacak cesareti kendimde bulamadım. İstanbul'un kenar mahallelerinden birindeki tahta evde yanıma gelip bana kirli elini uzatan küçük *Cesarico* çok uzaklardaydı artık...

Roş-Haşana(Ros-Asana)'dan kısa süre önce, ilk kızlarının doğum ilanı elime geçti, adını Marie-Christine koymuşlardı.

Yeni bir Maran nesli doğuyor, desene! diye dalga geçmişti Simone, anneanne (hemen hemen) olduğumu öğrendiğinde. *Bense, Jacques'ın kurduğu garip aileyi hazmetmekte güçlük çektiğimi söyleyebilirim. Sevgili Rébecca'cığım, Colette uzak diyarlarda, farklı ajanslar için çalışarak onları geçindirecek parayı kazanıyor. Hannah okula gidiyor, Flora pişirdiği Sefarad yemekleriyle herkese ziyafet çekiyor (benimkilerden daha lezzetli olmadıkları kesin!). María del Carmen, Asuncion'daki kulübesini, yılın belli dönemlerinde orada kalan altın arayıcısı sevgilisiyle paylaştığı hato'nun bir odasıyla değiş-tokuş etti!*

Hebraïca Kulübü'ndeki arkadaşlarımın beni ne kadar kötü duruma düşürdüklerini tahmin edersin! Onlara bunun Hannah ve Flora için bir nekahet dönemi olduğunu anlatmaya çalışsam da, tek bir şey ilgilerini çekiyor: Herkesin herkesle yatması!

Çünkü Rébecca, sana esas konuyu anlatmadım: Hannah oğlumdan bir bebek bekliyor...

Bauerlar'ın hato'suna, çocukların, hayvanların arasında özgürce yetiştikleri bir sefahat yuvası gözüyle bakı-

lıyor... Caracas'ta derler ki: İnsan vahşiler gibi davranarak, yerlilerin saygısını nasıl kazanabilir?

Haklı gösterilemezi haklı çıkartmaya çalışarak kendimi boş yere tüketiyorum. Beni tanırsın, yerlileri parayla satın almaktan çekinmem (onlar çokeşliliği ve ırklar arası ilişkiyi Jacques'tan çok önce denemişlerdi), ama yine de bu yaşam tarzını kabullenmekte güçlük çektiğimi söylemeliyim.

Georgette, Noel'i birlikte geçirmek için beni Boston'a davet etti ve kabul etmeyi düşünüyorum, biraz hava değişikliği bana iyi gelecek. Ayrıca savaş öncesi Régine'i muayene eden cerrahla da tekrar görüşme fırsatımız olur; küçük kızımın omurgasını düzleştirebilirse harika olur! Régine, aylarca alçıda kalacağını bile bile ameliyat olmayı denemek istiyor... Ona refakat edeceğimi söylememe gerek yok sanırım; umuyorum ki bu süre içinde Hebraïca Kulübü'ndekiler, "Jacques'ın Haremine" içerlemekten vazgeçerler!

Beni rahatsız eden özgür aşk değildi. Hannah'nın apar topar hamile kalmasıydı. İnsanların, başka insanlara "bunu" yaptıkları bir dünyada yaşamanın, toplama kampından kurtulanlar için yeterince korkunç olduğunu düşünüyordum zaten. Hannah ise bu lanetli insanlığın bir parçası olmayı kabullenmekle kalmıyor, onu uzatmaya uğraşıyordu! Nasıl olur da Jacques onun bu isteğini kabul edebilirdi? Canlı bir cenazeyi hamile bırakmayı?

Élie dehşet duygumu paylaşmıyordu.

– Kendini onun yerine koy, dedi. (Ben? *Onun* yerine?) Kendine katlanılır bir gelecek yaratmak zorunda! Senin deyiminle, canlı cenaze olmaktan kurtulmasının tek yolu bu. Ayrıca her-

kes senin gibi düşünseydi, Hitler altı değil, on iki milyon Yahudi'yi katletmiş olurdu!

– Ben sana rakamlardan değil, etten ve kandan söz ediyorum! Şu karnımı görüyor musun? Eğer doğurganlığımı kaybetmemiş olsaydım, bu karnın müstakbel bir kurban taşımasını kesinlikle reddederdim... Evet reddederdim.

Élie yanıt vermedi.

– Ne düşündüğünü biliyorum, diye iç geçirdim. Annelik içgüdüsünden yoksun olduğumu. Kanıtı da ortada zaten, çocuklarımı elimde tutmayı beceremedim. Biri öldü, üstelik kollarımda bile değil. Öbürü de gitti...

Ağlamaya başladım. Élie bana sarıldı.

– Ben karımı kaybettim, diye mırıldandı. Bu, onu sevmediğim anlamına mı geliyor? (Bir an sustu.) Bana küçük kızını hiç anlatmadın. Hadi, koyuver kendini...

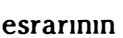
Hıçkırıklarım boğazımda düğümleniyordu. Güçlükle nefes alabiliyordum.

– Daha ilk cümlelerini yeni yeni kurmaya başlamıştı. Öyle sabırsızlıkla bekliyordum ki... Onunla gerçek bir sohbet etmeyi, fikir alışverişinde bulunmayı... Ona anlatacak o kadar çok şeyim vardı ki... Bana tüm anlatılmayanları... Evet, bir bebekle konuşabilirsin, ama sana yanıt vermez, tek yönlüdür. Nefesini boş yere harcarsın. Anlıyor musun, biri sözcüklere sahip, öbürü değil, o yüzden kendini savunamaz. Ona kötülük etmek istemiyordum. Bana yaptıkları kötülüğü... Of, Élie acaba bu yüzden mi bu dürtüyü, bu duygu patlamasını hiç hissedemedim... Yo, aslında bunu hissettim, ama sürekli olarak değil, arada sırada, kızım bana baktığı anda, bana... Sonra Méir... beni korkutuyordu, onu sürekli düş kırıklığına uğrattığımı hissediyordum, istediği gibi bir anne olamadığımı...

Çok canım acıyordu. Odama çekildim. Yatağıma yatıp bir

cenin gibi kıvrıldım ve bütün gece ağladım. Yıllardır bu kadar çok gözyaşı dökmemiştim. Zamanla kuruduklarını sanırdım. Yazgımın gülünçlüğüne, küçük Hannah Bauer'ın sahip olmasını eleştirdiğim, oysa savaşlara, yaslara, ayrılıklara, düş kırıklıklarına, başarısızlıklara rağmen, İstanbul'dan Caracas'a, Asuncion'dan Paris'e asla yitirmediğim o yaşamsal içgüdüye ağladım. Oğlum gibi sevdiğim, ama artık bir yabancı olan Claude'a ağladım, yanımda tutamadığım Méir'e, verdiğinden hep daha fazlasını beklediğim Maurice'e, çevresindekilere neşe saçan Jacques'a, büyümesini izleyemeyeceğim yavruma. Şimdiye dek verdiğim mücadelelerin anlamsızlıklarına lanet ettim, varlığımın gereksizliğine, asla dinmeyecek acıma. Asla.

Ertesi sabah uyandığımda, her şeye yeniden başlamaya hazırdım. Hayatın gerçek esrarının bunda gizli olduğunu düşündüm. Müstehcenliğin kıyısındaki hayvanlığın... Hep yeni baştan başlanır, oysa yolun sonunda ölümden başkası yoktur.

14 Aralık 1947'de, ünlü Venezüellalı yazar Rómulo Gallegos, oybirliğiyle Venezüella'nın yüksek yargıçlığına getirildi. Maurice, uğruna var gücüyle çalıştığı bu ülkenin, zorlu demokrasi yolunda nasıl hızla ilerlediğini göstermek için, gururla beni aradı. Gelip, Noel'i Caracas'ta geçirmem için ısrar etti.

Élie, Montreal'e oğlunun yanına gitmeye hazırlanıyordu. Buz gibi bir soğuktan ve bitip tükenmek bilmeyen grevlerden felce uğramış Paris'te kalmam için hiçbir neden yoktu. Televizyon yayıncılığında da durum aynıydı ve izin formum, can çekişen diğer belgelerin arasında kaybolup gitmişti.

New York'a kadar deniz uçağıyla gittim, orada Simone beni karşıladı. Çok gençleşmiş ve çok zinde görünüyordu. Régi-

ne'in ameliyatı başarıyla sonuçlanmıştı ve her ikisi de hastanelerin tertemiz olduğu ve doktorların hastalarını önadlarıyla çağırdıkları Amerika'ya bayılıyorlardı. Saat farkından dolayı biraz sersemlemiştim, bu yüzden Simone'un Boston'a kadar kullandığı A serisi Ford arabasına bindiğim andan itibaren çevremle fazla ilgilenemedim.

Bonjour'un büyük kızı Georgette'i on beş yıldır görmemiştim. Beni beyaz cepheli güzel ahşap evinde karşıladı ve kocasıyla, kızı ve oğluyla tanıştırdı. Sanki bir filmin içindeymişim gibi hissettim; pırıl pırıl parlayan elektrikli çamaşır makinesi de dahil, her şey mükemmeldi. Çelik korse takan Régine, giriş katındaki çalışma odasında kalıyordu. Biz, Simone ile birlikte misafir odasını paylaşıyorduk. Gülümsemelerin ve Amerikan konukseverliğinin ardında (başka dil bilmeyen çocuklar anlayabilsin diye İngilizce konuşuyorduk), insana çok garip gelen bir tesadüf yatıyordu. Mutlu bir tesadüf.

Bir zamanlar, İstanbul'un kenar mahallesi Hasköy'deki, kahverengi cepheli ve daha bakımsız bir başka ahşap evde, Simone ile aynı odayı paylaşmıştık. O zamanlar gecelerimizi, Simone'un annesi tatlı Nita'cığımın *ladino* dilinde mırıldandığı romanslar süslerdi.

Ateşli tifodan ölen ablamın yerini doldurmam için Aile beni Paris'ten (ve eğitimimden) zorla koparttığında geldiğim ve o dönem henüz sekiz yaşındaki Georgette'in, büyükannesinin kollarına sığındığı ev de ahşaptı.

Georgette'in bana karşı soğuk tavrı o gün bugündür sürüyordu. César Claude bana hemen alışmıştı ve Joseph eninde sonunda bana güvenmeye başlamıştı. Ama Georgette değil. Kısa süre sonra doktor amcasını, halasını ve kuzenlerini (hepsi Auschwitz'de ölmüşlerdi) ailesi olarak görmeye başlamıştı.

Bugünse Georgette'in davetlisiyidim. Başarısı, çabalarımın

karşılıksız kalmadığının kanıtıydı ve bana karşı inceden inceye duyduğu kin yok olmuş görünüyordu. Yine de aramızdaki camdan duvarı kırmakta güçlük çekiyorduk.

Birkaç hafta içinde, Simone ile Régine, birbirlerinin bire bir aynısı olan ve çitle ayrılmamış on beş evden oluşan sitenin gözdeleri olmayı başarmışlardı. Farklı doğa şartlarına ve mimarisine rağmen, burası bana her şeyin herkesin gözü önünde yaşandığı, herkesin *buena familia*'sını onurlandırmak için çalıştığı Hasköy'deki *juderia* kadar boğucu gelmişti.

Cortijo'da, başta annem olmak üzere tüm kadınlar mızmızlanır, şanssızlıklarından şikâyet eder, kendi başarılarını över (her birini birer doğal afetmiş gibi anlatmaya özen göstererek) ve öbür kadınların haset dolu ifadelerini süzerlerdi.

Massachussets'in özenle biçilmiş çimlerinde otururken kulağımıza çalınan sesler çok daha optimistti, kahkahalar daha coşkun, giysiler daha gösterişliydi. Her şey yolundaydı! Gerçekte, her şey bire bir aynıydı. Pazar sabahları kiliseye giden aileler, cuma akşamları oğullarıyla birlikte sinagoga giden *Señor Padre*lerle aynı sosyal görevi yerine getiriyorlardı.

Georgette İstanbul'un toplumsal yaşantısını çok az tanımıştı. Ondan sakınmak gibi bir endişesi (benim gibi) yoktu. Yeni bir aileye ve geleneklerine ne kadar da kolay uyum sağlamıştı... Tıpkı Simone gibi!

Bu tür gruplardan neden bu kadar nefret ediyordum acaba, *cortijo*'daki kadınlardan (ya da WISO'daki), Hebraïca Kulübü'ndeki ailelerden, güzelce yağlanmış çim biçme makineli burjuva sınıfından? Aleyhinde yapılan onca dedikodudan henüz kurtulan ve bu duruma sinirlenmesi gereken Simone, bu şenlik ortamında, suya atılmış bir balık kadar mutluydu. O da-

ha bir şey söylemeden, bir daha asla Venezüella'ya dönmeyeceğini anlamıştım...

Beni bir anda kasvete boğan o toplumsal zorunluluğun dışında, kendimi Amerikalılara özgü konforun ve pratikliğin cazibesine kaptırmıştım. Her şey basitti, akıllıcaydı, el altındaydı. Evler zekice inşa edilmişti, insan her alışverişini tek bir dükkândan yapabiliyor, kâğıt peçetelerin bedava dağıtıldığı aydınlık ve temiz bir mekânda kahvesini yudumlayabiliyordu! Arabalar sessiz, satıcılar cana yakındı... Yaşlılar bile genç gösteriyordu! Boyalı saçları ve rengârenk giysileriyle anneanneler kızlarına, keten pantolonlu kızlarıysa ergenlik yaşındaki torunlarına benziyordu. Ve herkes, ağzı kulaklarında gülümsüyordu...

Amerikalılar gülmeyi sevmenin (ya da gülmeyi sevmek gerektiğini düşünmenin) yanı sıra, başarılı işlerin önünde gizemli sayılabilecek bir saygıyla eğiliyorlardı. Birazcık uğraş vermek isteyenler için her şey mümkündü. İnsanlar özgürlükten sarhoş edici bir hava soluyordu. Bunun nedenini geçmişten yoksun olmalarına bağlıyordum: XIX. yüzyılda öncüler tarafından inşa edilmiş bir kiliseye tarihi eser gözüyle bakılıyordu! Benim gibi, omuzlarında birkaç asırlık zulümle doğmuş olanlar için, bu özgürlük hafiflik anlamına geliyordu.

Hayranlığım arasında, tamamen geleceğe dönük bu ülkede bir yer edinebilmek için, beyaz, Protestan ve komünist karşıtı olmak gerektiğini kavrayamamıştım.

Tıpkı televizyondaki kahramanlar gibi.

Georgette'in evinde henüz televizyon yoktu, ama Boston'da kaldığım hafta boyunca, en sevdikleri programı izlemek için çocukları defalarca komşuya götürdüm. Yayınlar, Fransa'nın aksine, eğitici programlardan ya da ünlü insanlarla yapılan röportajlardan oluşmuyordu. Buradaki programların ama-

cı eğlendirmek, seyirciye hoşça vakit geçirtmekti. Savaş öncesi sinemada hâsılat rekorları kıran polisiye dizileri, filmleri ve radyo şovlarını televizyona uyarlamışlardı. Küçük yeğenlerim, Lassie'nin maceralarını heyecanla izliyor, Anderson ailesinin sert babası Robert Young'ın programlarına kahkahalarla gülüyorlardı. Onlarla birlikte, ülkenin dört bir köşesindeki milyonlarca çocuk da gülüyordu. Hollywood'da ya da başka yerlerde, bu görüntü kutusu için metinler yazanlar, Amerikan Başkanından daha fazla dinleyicileri olduğunun farkında mıydılar acaba?

Boston'dan ayrılmadan önce Simone'a, yine büyükdayısı Léon'un erdemleriyle övünen Méir'in son mektubunu gösterdim: "Oğlum onu babasının yerine koydu," diye iç geçirdim. Simone gülümsedi ve Venezüella'ya vardığımda Jacques'a vermem için bana bir torba dolusu şekerleme uzattı:

– Oğlum da seni annesinin yerine koymadı mı sanki? Bizler kesişen sevgilerin ailesiyiz...

– Seçilmiş sevgilerin, diye düzelttim gülümseyerek. Özgür tercihlerin... Hatırlasana, anneni benimkine tercih ederdim!

– *Notches, notches, buenas notches*, diye mırıldandı Simone ve ikimiz birlikte Nita'nın oymalı yatak odamızda bizi uyutmak için söylediği ninniyi söylemeye başladık.

Caracas'a varır varmaz, bir anda XX. yüzyıldan, XIX. yüzyıla döndüm. Maurice, şoförlü bir arabayla beni havaalanında karşıladı. Birbirimizi on beş aydır görmüyorduk. İri bedenini, dağınık saçlarını, kalın kaşlarının altından bakan o iyilik dolu bakışlarını görür görmez, içimi kavuran o tanıdık dürtüyle sar-

sıldım. Kocamın kollarına atıldım ve beni doya doya öpmesine izin verdim.

Terlerimiz birbirine karışmış halde ayrıldık; sıcağa rağmen ürpermiştim.

Ford'umuz bir barikata takıldı ve şoför yolunu değiştirmek zorunda kaldık. Maurice dudaklarında yorgun bir gülümsemeyle bana baktı: "Çok zor," diye itiraf etti.

Cuntanın iktidara gelmesinden bu yana, yani bir yılı aşkın süredir, ordunun ayaklanma tehditleri savurmadığı tek bir hafta bile geçmemişti. Betancourt sözünü tutmuştu, yoğun petrol talebinden yararlanarak, Amerikalı şirketlerle adil bir antlaşma yapmıştı. İletişimi devralan bir bakanlık kurmuş, ticaret filosunun bütçesini artırmış, sıtma ile mücadele etmek için DDT dağıtımını desteklemiş, kiraları düşürmüş, Zulia bölgesinde bir üniversite açmış ve genel oy hakkını benimsetmişti.

Ama Demokratik Eylem, gerek sivil gerekse askeri bir muhalefetle karşı karşıyaydı. Rómulo Gallegos'un seçilmesine rağmen, Maurice kendini usanmış ve cesareti kırılmış hissediyordu.

– Halk için çalışmak yerine, ayrılıkçılığa karşı mücadele veriyoruz, diye iç geçirdi.

Şehir merkezindeki bir çatı katına taşınmıştı, bizi karşılayan uşağı ilerlemiş saate rağmen, dantelli masa örtüsü ve altın işlemeli tabaklarda bize akşam yemeği servisi yaptı.

– İktidar, diye yüzünü buruşturdu Maurice.

Bu lüks ortamın içinde öylesine eğreti duruyordu ki, gülümsemeden edemedim.

Kuşkusuz, evlilik hayatımızın en başarılı karşılaşmasıydı. Ona Boston'u ve Paris'i anlattım. Bana bu ülkeyi kurtarmak için neler yapmak gerektiğinden söz etti.

Betancourt yurtiçi seyahatindeydi. Halkına yakın olabil-

mek için ülkenin dört bir yanını arabayla dolaşıyordu. Öte yandan, *Llanos*'lar hakkında yazılmış en güzel roman olan *Doña Bârbara*'nın yazarı Rómulo Gallegos ile görüşme fırsatım oldu. Yaşlanmış ve yorgun, temsilcilik görevini başarıyla yürütmeye çalışıyordu; bakışlarında hafif bir dalgınlık belirmeye başlamıştı. Ona Asuncion'daki yaşantımla ilgili birkaç şey anlattım. Sürekli olarak kendimden daha baskın, daha sapkın bir gücün beni kapacağı hissinden söz ettim. Böylesine kötü bir duyguyu neden hiçbir iradenin karşı koyamayacağı bir kadın bedeninde simgelemeyi seçtiğini sordum?

– Bence bu dünya erkeklerin dünyası, dedim.

– İşte bu yüzden, dedi gülümseyerek.

Sonra ona, bir başka romanına esin kaynağı olan Canaima'dan söz ettim. Ben Caroni ile Orénoque'un dağdağalı kaynaşmasından, ırmakların yanıltıcı durgunluğundan, görünmez Kızılderililerin üfledikleri borulardan söz ettikçe, yaşlı adam canlanmaya başlamıştı sanki.

– Herkesin dilinde dolaşan fıkrayı duydunuz mu? diye sordu gülümseyerek. Tanrı yeryüzündeki zenginlikleri ülkelere dağıtırken, –altını, değerli taşları, petrolü, uranyumu– en sona Venezüella'yı bırakmış ve elinde ne kaldıysa buraya dökmüş. Böyle bir bolluğun sonuçlarından endişelenen Aziz Pierre'e cevap olarak da: "Merak etme, onlara Venezüellalıları da verdim!" demiş göz kırparak...

Gülümsedim. Kocamın iyi bir iş çıkardığını söyledi, ama canlanmış ifadesinden bile bunun yeterli olmayacağını anladım.

Ayrıldığımızda, kendimi tropikal gecenin heyecanına kaptırıp, bir süre *Casona*'nın balkonunda kaldım ve sonunda yazgımın bana güzel sürprizler hazırlamak üzere olabileceğini düşündüm. Hasköy *juderia*'sındaki küçük kız, günün birinde bir

devlet başkanıyla, üstüne üstlük de bir yazarla tartışabileceğini hayal edebilir miydi?

Maurice'in benimle birlikte *Llanos*'lara gelmesini ümit ediyordum, ama o işinin başından ayrılamıyordu. Her yeni gün yeni söylentilere, yeni umutsuzluklara, yeni ihanetlere gebeydi. Komşu ülkeler, Güney Amerika'nın demokratikleşme sürecini hiç mi hiç taktir etmeyen Amerika Birleşik Devletleri'nin baskısı altında ezilen "art niyetli bir durgunluk" olduğunu seziyorlardı. Betancourt orduyu, halkı kendisine ve Komünist Parti'ye karşı isyana kışkırtan ve alt edilmesi gereken yaşlı generallerden temizleyememişti bir türlü. Kısacası Demokratik Eylem, olanaksız bir düşün peşinden koşuyordu.

Maurice, itiraf etmek istemese de bunun farkındaydı. Ona bu ülke uğrunda ölmeye hazır olup olmadığını sordum, çünkü er ya da geç yeniden iktidara gelecek olan ordunun yüce gönüllüğü konusunda boş hayallere kapılmak niyetinde değildim.

Çocukluğundan beri en büyük hayalinin, hayatını onu kendilerinden biri gibi gören bir ulus uğruna feda etmek olduğunu söyledi. Bir yurtsuzun, soysuzun, öksüzün hayaliydi bu. Bir *dönme*'nin hayali.

Asuncion'a şoförlü arabayla gittim. Birkaç işçi yolları tamir etmeye çalışıyordu. Karamsarlığım abartılıydı belki. Belki de Venezüella'nın buluğ çağından çıkması için bir şans vardı hâlâ...

Ocak ayında, kurak mevsimin ortalarında, *hato* güneşten kavrulmaya başlamamıştı henüz.

Kraliçeler gibi karşılandım. Hato'ya bir süreliğine uğramış olan Colette, her zamankinden daha güzel, titiz ve etkiliydi. Bü-

yük ovalarda yalnızca geçici süreyle yaşayanların canlılıklarını koruyabildiklerini deneyimlerimden biliyordum. Hannah kilo almıştı, saçları terli ve çillerle kaplı yüzünün etrafında uçuşuyordu. Havanın sıcağına rağmen, bebeğini kucağından bir an olsun indirmiyordu. Sarah, babası gibi sarışın ve incecik, annesi gibi kararlıydı; herkesin onu Lala diye çağırdığını duymak yüreğime su serpti. Aşağı yukarı kızımın öldüğü yaşlardaydı.

María del Carmen bana gururla küçük oğlunu gösterdi. Bir *garimpero*[72] olan çocuğunun babası, yılın altı ayını Ciudad Bolívar'da çalışarak geçiriyordu. María yılın diğer yarısında adamın yaralarını tedavi ediyordu; bu düzen işine geliyor gibiydi; neşeliydi, kendine güveni yerine gelmiş, hatta güzelleşmişti!

En zoruma giden, Flora'ya doğal davranmaya çalışmaktı, özellikle Jacques bana onun da hamile olduğunu söyledikten sonra. Babasının kim olduğu hakkında bir şey söylemeden... Hazırlıksız yakalandığım bu haber beni tam anlamıyla sarsmıştı. Elleri henüz yamyassı, karnına yapışık, gözleri yuvarlarına gömülü halde yatağa uzanmış, tavana bakıyordu.

Her ikisinin de kollarına dağlanmış numaralara bakmamaya özen gösteriyordum.

Jacques, gelişimi kutlamak için şarkılı danslı bir şölen düzenlemişti. Harikaydı. Ne sevinç naraları eksikti, ne de jaguarın çığlığı; ne çocukların alkışları, ne dişleri dökülmüş yaşlı Kızılderililer, ne *cuatro* çalgıcıları, ne de Jacques'ın birkaç yıl önce çektiği fotoğrafa tıpatıp benzeyen sarhoş ve mutlu *Zambo*, her şey tastamamdı.

Yeğenim yaşlar, dinler ve ırklar arasındaki o imkânsız sentezi yapmayı başarmıştı. Daha da iyisi, İstanbul'dan on bin kilometre uzakta *Señor Padre*'liğini kendisinin üstlendiği, dünya-

[72] Brezilyalı altın arayıcısı.

nın en beklenmedik *buena familia*'sını kurmuştu. Gatégnolar'ın en farklısı, dünyanın dört bir köşesine dağılmış sevgiyi toparlayıp, onu en iyi şekilde dağıtmayı seçmiş gibiydi.

Onu kutlamama izin vermedi ve hepsinin "küçük kız kardeşleri" olarak gördüğü Flora hakkında ne düşündüğümü sordu; onun hâlâ çok hassas olduğunu düşünüyordu... Tahmini doğruydu. Tek kararsızlığım buydu ve bu konuda oldukça endişeleniyordum.

– Bu hamileliğin doğru verilmiş bir karar olduğunu düşünmüyorum, diye mırıldandım. Bence yapmaman gerekirdi...

– Babası ben değilim! diye haykırdı yeğenim. Böyle bir şeyi nasıl düşünebildin?

Alınmıştı, "Jacques'ın haremi" savına kendimi bu denli kaptırmış olduğum için utandım.

– Bundan birkaç hafta önce, diye devam etti Jacques, on altı yaşında bir *Zambo*, *hato*'ya uğradı. Çok sayıda genç *Oriente*'deki petrol yataklarında iş aramaya gidiyor. Flora gencin yanına gitti. İlk tepkim, uyanık olmasını söylemeye çalışmaktı, ama Hannah bana engel oldu. María del Carmen de öyle. Sanırım haklıydılar. Bu çocuk, küçük kız kardeşimizi mutlu etti.

– Ve sonra da çekip gitti! diye bağırdım.

– Kim bilir, belki döner. Onlar henüz birer çocuk... Flora için önemli olan, onu sevdiğimizi ve ailenin bir parçası olduğunu bilmesi.

Jacques bana Flora'nın yaşadıklarını anlattı. 1943 yılının Eylül'ünde, Mussolini'nin devrilmesinden sonra, Almanlar Ege adalarının yönetimini ellerine almışlardı. 20 Temmuz 1944 günü, Rodos'ta yaşayan bin altı yüz altmış dört Yahudi, kadın erkek, çoluk çocuk yakalanıp, tüm mal varlıklarına el konulduk-

tan sonra üç küçük kargoya yüklendiler. Flora on dört yaşındaydı. Konvoy Leros Adası'na uğradıktan sonra, yaklaşık on iki günde Pire Limanına vardı. Rodoslular, SS'lerin kamçılarıyla karşılandıkları Atina yakınlarındaki Haïdar toplama kampına götürüldüler. 3 Ağustos'ta, hayatta kalanlar yük vagonlarına bindirildiler. 16 Ağustos'ta da korkunç bir elemeye maruz kaldıkları Auschwitz'e vardılar: Yalnızca yirmi yaşın altındaki gençler gaz odalarından kurtulmayı başardılar. Delikanlılar kömür madenlerinde hızla ölürken, genç kızlar açlığa, soğuğa ve zorlu çalışmaya biraz daha uzun süre dayandılar. Kızlar yalnızca *ladino* ile İtalyanca konuşuyorlardı ve *yiddish*[73] bilmedikleri için, Polonya ya da Almanya'dan sürülenlerin gözünde Yahudi olmalarına olanak yoktu. Komünist grubun bir parçası da değillerdi. O güne dek Sefarad ailelerinin cömert şefkatinden ve Yunan adalarının güneşinden başka bir şey görmemiş olan bu genç kızlar, bir anda dışlanmışlardı. Kendilerine verilen emirleri anlayamıyor, toplama kampına gönderilmiş olmanın şokunu yaşıyor, amansız iklim şartlarına ve yiyecek kıtlığına uyum sağlayamıyorlardı... Arkadaşları ölünce, Flora barakasında yapayalnız kaldı. Hannah ona kol kanat gerdi ve ona ne denildiğini anlayıp cezalandırılmaması için temel emirleri İspanyolca'ya çevirdi, bu şekilde cefasını olabildiğince hafifletmeye çalıştı.

Kamplardakiler, özgürlüklerine kavuşmalarıyla birlikte, bu cefanın sona ereceğini sansalar da öyle olmadı. Yalnızca kızlardan oluşan on beş kişilik Rodoslu bir grup hayatta kalmayı başarabildi. Kızılhaç onları nereye göndereceği konusunda kararsızdı. Uluslararası kuruluşların ülkelerine geri gönderdikleri Fransızların, Belçikalıların, Almanların, İtalyanların aksine,

[73] Doğu Avrupa'daki Yahudilerinin konuştuğu Almanca, Rusça ve Lehçe karışımı dil.

bu insanların onları Rodos'ta karşılayacak kimseleri kalmamıştı. Flora ve arkadaşları İtalyan uyrukluydular ve onları Roma'ya göndermeye hazırlanıyorlardı. Buna tek karşı çıkan Flora oldu. Arkadaşları, bir Aşkenaz olan Hannah ile kalmak istemesine ve şehit yakınlarının anısına hakaret etmesine bir anlam veremiyorlardı.

Jacques gülümsedi.

– Diğer kızların sonunda nereye vardıklarını öğrenmek ister misin? Afrika'ya, Belçika Kongo'suna! Savaştan önce, çoğu yeni pazar arayışındaki bekâr adamlardan oluşan Rodos cemaatinin büyük bir bölümü buraya göç etmişti. Öykünün geri kalanını tahmin edersin artık: *Mazel Tov*[74]! Çok sayıda düğün dernek yapıldı, arkasından da doğumlar başladı... Hayata inanmak istemesinden dolayı, Flora'yı suçlayabilir misin?

Yanıt olarak, Jacques'a sıkıca sarıldım.

Danslar gece geç saatlere kadar sürdü. Kendimi bu denli canlı hissettiğime inanamıyordum. Tan ağarmaya başladığında, küçük Sarah'mın mezarının başına gittim. Savana daha yeni yeni uyanıyordu, *hato* alacakaranlığın içinde ışıldıyordu.

Ağır adımlarla eve doğru ilerledim ve tavan arasına çıkan basamakları tırmandım, bir an için eşikte durdum, sonra pencerenin önünde duran masamın başına geçip oturdum ve göz alabildiğine uzanan toprağa baktım. Göz kamaştırıcı, sınırsız bir düzlük. Her gün buraya tırmanmaya cesaret edebilecek miydim? Ateş perdesinin yerini, çıldırtıcı bir gürültüyle bir yağmur perdesine bırakmasını, hayvanların sele kapılmalarını,

74 İbranice, iyi şanslar.

ırgatların çamura gömülmelerini, çocukların hastalanmasını kabullenebilecek miydim? Bedenin ve iradenin tükenişine katlanabilecek miydim?

Ya şimdi ya da asla. Merdivenlerden aşağı indim, yanıma birkaç sayfa kâğıt ile bir kurşun kalem alıp, tekrar hücreme çıktım.

Flora Mizrahi'nin yazgısı kalemimden kâğıda dökülmeye başladı.

İlk başlarda çok iyi bildiğim bir dersi ezbere okurmuş gibi hissettim; kendi anılarımı temel alarak, Rodos'ta geçen çocukluğunu kurgulamak hiç de zor değildi; *juderia*, Rum ve Türk komşular, İtalyan okulu, bayramlarımıza saygı ve pişirdiğimiz güzel yemekler...

Kitabımın kahramanıyla, *hato*'da karşılıklı yemek yediğimiz genç kızı birbirlerinden ayırmam aniden ve kendiliğinden oldu. Jacques'ın bana anlattığı öyküyü kullanmaktan asla çekinmedim ve Flora'yı bu konuda sorgulamak aklımın ucundan bile geçmedi. Biri benim yarattığım bir kahramandı, diğeri orada yaşayan ve artık göremediğim dekorun bir parçası.

Benim Flora'm, *borekitas* yapmak istemiyordu, o okumak ve ailesinden, cemaatinden ve Rodos Adası'ndan oluşan bu hapishaneden kurtulmak istiyordu. Anne babasının kendisine uygun gördükleri genç bir adamla evlenmek üzere İstanbul'a ya da İskenderiye'ye gönderilmeyi reddediyordu.

On dört yaşına geldiğinde *benim* Flora'm isyankâr bir genç kız olacaktı... Tabii Nazilerin onunla ilgili başka planları olmasaydı eğer.

Yaklaşık bir ay kadar, yani Rodos ile Auschwitz arasındaki yolculuk boyunca, Flora acıktı, susadı, üşüdü, yüreği yandı. Belki âdet gördü. Diğerlerinin önünde işemek için çömeldi. En

kötüsü ise, annesinin de aynı şeyi yaptığını gördü. Biraz hava alabilmek ya da bacaklarını azıcık uzatabilmek için mücadele etti. Akrabalarının ağlayışına, bağırışına, yardım isteyişlerine, dua edişlerine, boyun eğişlerine tanık oldu. Can çekişenleri, hastalananları, ölenleri gördü. Polonya'da onu çok daha korkunç şeyler bekliyordu, ama oradakileri tanıyordu. Bu insanlar anne babası, öğretmenleri, komşuları, koca parmağını boğazına kadar soktuğu için nefret ettiği doktoruydu. Bunlar onun dostlarıydı ve o onlardan ayrılmak istemişti. Babasının azarı, annesinin uyarısı karşısında hüngür hüngür ağlamış ve kendisine üstünlük sağlamaya çalışan bu erişkinlere başkaldırmıştı. Oysa şimdi her biri kendi pisliklerinde debelenen titrek birer varlığa dönüşmüşlerdi.

Kamplarda yaşayanlar özgürlüklerine kavuştuklarından ve kurtulanların anlattıkları akıl almaz öyküleri dinlediğimden beri sürekli aynı kâbusu görüyordum. SS'ler kadınlarla erkekleri ayırmışlardı bile. Annem sağ elinde beni, sol elinde de ablam Ésterlina'yı tutuyordu. "*Ein*[74]!" diye bağırıyordu Alman ve annem elimi bırakıyordu. Çığlık atmak için ağzımı açıyordum, ama sesim çıkmıyordu. Anne kız, yanımdan uzaklaşıyorlardı, öylesine benzer, öylesine yakındılar ki. Erkeklerin sırasındaki babam, gözlerini benden kaçırıyordu.

Çocukluktan kalma bir hayalin farklı bir yorumuydu yalnızca. Kim bilir kaç gece yatağımda, kocaman bıçaklı bir düşmanın evimize gireceğini hayal etmiştim? Annem ablamla birlikte kaçıyorlar, bense sessizce donakalıyordum. Yapayalnız.

---

[74] Almanca "Bir!"

Flora'nın anne babası kampa varır varmaz gaz odasına gönderilmişlerdi. "Güller Adası"nın bu asi genç kızı, haftalarca aynı kazanda fokurdayan anne babasıyla barışabilmiş miydi? Kuşkusuz. Fark etmezdi zaten. Flora, "mutlu" yıllarını süsleyen o kötü düşüncelerden asla kurtulamayacaktı. Nasılsa, uysal ya da isyankâr olsunlar, hayatta kalanlar hep suçludurlar.

Flora (*benim* Flora'm) ölümü göze alarak kendine bir öykü uydurmak zorunda kaldı. Kendisine kulak vermek isteyen herkese, kusursuz ailesiyle birlikte, mükemmel bir çocukluk geçirdiğini anlatmaya başladı. Yalan sayılmazdı. Rodos'taki olağanüstü yaşantılarını anlatan arkadaşları da yalan söylemiyordu: Naziler sevgi ve nefret sözcüklerine yeni bir anlam kazandırmışlardı.

Ya sonra? İnsan cehennemden nasıl döner?

Benim Flora'm dönüş yolculuğunun mantıksızlıklarından paçayı kurtaramayacaktı.

1945 yılının Ocak ayında, Ruslar yaklaşırken, Almanlar Auschwitz'i boşaltmaya başladılar. Flora, yorgunluktan ve açlıktan sersemlemiş halde, asla öğrenmediği bir dilde çığırtılan emirleri anlamadan, karların içinde yürüyor. Canlı cenazeler ordusu her yerden dışlanıyordu: Yer yok. Ne için yer yok? Ölmek için mi? Sonra Wilhelmstahl zamanı geliyor; karlar eriyor, kuşlar dönüyor. Flora ağaçlardaki tomurcukları fark ediyor. Tomurcuklar! Sonra bir tren. Bu kez hınca hınç dolu vagonların kapıları kapalı değil ve varışta, peronda onları bekleyen Almanlar yok. Ama anlaşılmaz buyruklar sürüyor, açlık, yatakhaneler ve uzun kuyruklar da öyle. Flora Çekoslovakya'ya vardı, onun ve arkadaşlarının kaderi Kızılhaç ile Kızıl Ordu arasındaki müzakerelerin sonucuna bağlı. Yahudi örgütlerinden biri onu Viyana'ya göndermeyi başarıyor. Ama sorun şu ki, Ruslar

sınır kapılarını kapattıklarından beri, Avusturya'dan çıkmak imkânsız. En sonunda *American Joint* onu Roma'ya göndermenin bir yolunu buluyor: Rodos doğumlu Flora, İtalyan...

Roma'daki Yahudi cemaati, ona akrabalarının hangi ülkede yaşadıklarını soruyor. Fransa, Filistin, Amerika ve Belçika Kongo'sunu sayıyor...

Birinin kendisine sahip çıkmasını beklerken, Flora, Yahudi cemaatinden bir bayanın evinde kalıyor. Birkaç ay sonra, Kongo'nun Élizabethville kentinde yaşayan bir kuzeniyle temasa geçiliyor. Yolculuk birkaç hafta sürecek: Roma-Lizbon arası trenle, sonra Lizbon-Léopoldville. Flora Afrika'ya ayak bastığında on yedi yaşında ve artık nereye ait olduğunu bilmiyor. Élizabethville'deki Sefarad cemaatinin yetkili çöpçatanı, onu kendinden yirmi yaş büyük bir adamla, uzun zamandır bir "Afrikalı" ile yaşayan (tabii koyu tenli birkaç evlilik dışı çocuğu da olan) bir kumaş tüccarıyla tanıştırıyor. Hatta Flora'nın anneannesinin kayınbiraderinin kuzeni ile arabulucu arasında bir akrabalık bile var: *Buena familia*'larda herkes akrabadır!

Flora, Auschwitz'den dönen o ürkek iskelet değil artık. Düğün arefesinde, bu cehennemden, ona annesini anımsatan bir kocakarının emirlerine uymak için kaçmadığı geliyor aklına. Evet, annesine Tanrı rahmet eylesin... Paris'e giden ilk uçağa binip, varlığını tek başına ispatlamaya karar veriyor. Babasının karşı çıkmaları yüzünden, 1939 yılında eğitimine devam edemediği Paris'e, çünkü *buena familia*'larda kızlar okumaz. Evet, babasına da Tanrı rahmet eylesin.

Romanımı bir an önce bitirmek, Caracas'a kitabımla dönmek istiyordum: Maurice benimle gurur duyacaktı! Bir tabuyu yıkmamış mıydım? Auschwitz'deki şehitlerin hepsi sütten çıkma ak kaşık değillerdi. Aralarında aşırı koruyucu anneler, des-

pot babalar, sinsi ablalar, ikiyüzlü ağabeyler, kaba saba kuzenler, torunlarını çimdikleyen büyükanneler ve cimri büyükbabalar vardı. *Benim* Flora'mın, gözünün önünde ölenlerin birer aziz olmadıklarını ve onların yerlerinde olmadığını varsayarak hayatta kalabileceğine inanıyordum.

Hato ve içinde oturanlar yoktu artık. Tavan arasındaki çalışma odam, sözcüklerle, cümlelerle, çapraşık düşüncelerle, beklenmedik anılarla dolu, cephesi su geçirmez bir fanusa dönüşmüştü. Gerçek ve mecazi anlamda, ayaklarımı yere bastığımda, normal davranmaya, yani yemeye, içmeye ve soruları yanıtlamaya başladığımda, önceden ezberlenmiş bir rolü oynuyor gibiydim. Yiyeceklerin tadına varamıyor, konuşulanları duymuyordum. İşim zihnimde sürüyordu, dur durak vermeksizin, geceleri bile. Her şey bana kitabımı hatırlatıyordu, bir ses, bir ışık, bir koku... Tek bir şeyden korkuyordum: Öykünün sonunu bulamadan ölmekten! Flora'nın yolculuğunun sonunun kendi kendine ortaya çıkmasını bekliyordum, onu Rodos'tan Paris'e taşıyan çılgın arayışını haklı çıkaracak ve tutarlı hale getirecek şekilde.

Bitirmem gerekiyordu, öncelikle geri dönmek zorunda olduğum için, birkaç aydır Asuncion'daydım –Flora doğurduğunda burada olmak istemiyordum– sonra, gücüm giderek tükenmeye başladığı için.

İlhamım da öyle.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce babam Paris'e gitmeme karşı çıktığından –tıpkı Flora'nın babası gibi– yapamadıklarımı, kahramanıma yaptırmaya karar vermiştim, o başaracaktı. Benden bir nesil daha genç, bir savaş daha yaşlı olan Flora, sayemde galerilerin aralarında paylaşamadıkları ünlü bir ressam oluvermişti.

Ya sonra?

Kayıp tutkularımla dalga geçen bu başarısı beni çok fazla ilgilendirmiyordu. Zaten bu keşif, bu pohpohlamalar, bu beklenmedik maddi yardım o kadar da olağanüstü değildi. Yo, Flora gerçek kimliğini yitirmişti, bir statü, bir şöhret peşindeydi. Hayatta kalmayı başaranlardan biri miydi, yoksa bir mezar soyguncusu mu? Hiçbir şey ona ait değildi, ne hiçbir canlının yer aldığı milyonlar değerindeki resimleri, –ne bir insan, ne bir hayvan, ne de bir bitki– ne o paralarla satın aldıkları, daha çok giysi, daha çok mücevher, daha fazla mobilya, daha da geniş bir daire. Günün birinde, Flora ister istemez vazgeçecekti. Taktığı maskenin ağırlığından yorulmuş, pencereden aşağı düşecekti (atlayacaktı) ve toprağa (arnavut kaldırımına) geri dönecekti.

Sözcükler kalemimden, gözyaşlarımsa yanaklarımdan süzülüyordu. İnsan böyle bir şeyden sonra hayatta kalamaz.

"Son" sözcüğünü yazdığım gün, yağmurun altında yürüyüşe çıktım. Yağmur suyu beni, yenilgimin ispatı olan bu bitişin beni sürüklediği son aylardaki yorgunluğumdan, sağırlığımdan ve körlüğümden, heyecanımdan ve umutsuzluğumdan arındırıyordu.

Flora'nın hamağı ıslanmış, terk edilmiş, bir başına sallanıyordu. Doğum zamanı çok yaklaşan genç kız artık yatağından hiç çıkmıyordu. María del Carmen her gün gelip tansiyonunu ölçüyordu. Flora'nın halsiz ve kansız olduğunu, karnındaki bebeğin bedenine göre fazlasıyla büyük olduğunu duymuş ama pek ilgilenmemiştim: Beni tek ilgilendiren *benim* Flora'mdı.

Yağmur damlaları içime işlesin diye yüzümü gökyüzüne çevirmiş, derin bir soluk aldığım sırada birdenbire gerçekler bir hançer gibi beynime saplandı: Ben bir canavardım.

Bana ait olmayan bir acıyı, kendi çıkarlarım için kullanmaya nasıl cüret edebilmiştim? Bu zavallı kızcağızı bir yapı malzemesi, bir hamur gibi yoğurmaya? Mutsuzluğumu ona mal etmeye, atalarıma duyduğum kini ondan çıkarmaya?

Yatağa yattığımda ateşim yükselmeye başladı. Jacques bana bir tas çorba ile kinin getirdi. Yeğenimin yüzüne bakmaya cesaretim yoktu. Yukarıda, tavan arasında, metnim tüm bakışlara açık halde, hazır bekliyordu. Hayır, teşhir edilmiş halde.

Ateşim biraz inmeye başladı, çenem zangır zangır titriyordu, utancımdan donuyordum. Gururum ve ateşim beni bir kez daha tüketiyordu. Flora kendisiyle ilgili bir sürü ayrıntıyla dolu, ama kendisine ait olmayan bu öyküyü okuduğunda, neler olacaktı? Kahrından ölecek miydi? Sözcükler, bir tüfek kadar öldürücü olabilir. Bu kitabı yok etmeliydim.

Hayır, onu yok etmek olmazdı, bunca şeye katlandıktan sonra mı? Bu bir eserdi. *Benim* eserim, her ne kadar onu tamamlayabilmek için, bir başkasının yaşamını çalmış olsam da.

Aklım başıma geldiğinde, metindeki isimleri değiştirmeye, Flora'nın doğumunu bekleyip kitabı ona vermeye ve yayımlamak için onayını almaya karar verdim.

Ateş, yorgunluk, bezginlik... Ertesi hafta boyunca, tavan arasına çıkıp çalışacak gücü kendimde bulamadım. Hâlâ öykünün etkisindeydim, bazı cümleler aklımdan çıkmıyordu; konudan kopuk ve beni ürkütecek kadar sert cümleler. Yukarıda beni bekleyenlerle başa çıkamayacak kadar bitkindim.

Rastlantı diye bir şey yoktur. Ben işimi savsaklarken ve Flora'nın bebeği dünyaya gelmeyi geciktirirken, askeri bir darbe sonucu hükümet devrildi. Birkaç aylık bir demokrasinin ardından, ülke eski haline dönüyordu. Rómulo Gallegos, pek çok

bakanıyla birlikte hapse atıldı. Albay Pérez Jiménez, bir sürü keyfi gözaltı ve işkence sonunda *Casona*'ya yerleşti. Maurice ile arkadaşları uzun süre öncesinden Küba'ya kaçış planı yapmışlardı; buradan Amerika'ya geçmeleri kolaydı, ama ordunun elinden kurtulacak zamanları olmuş muydu acaba?

Sınır dışı edilmeyi beklemeden bu ülkeyi terk etmeliydim. Jacques benim adıma karar aldı: Georgette'e gidecektim. Maurice bu işten paçayı kurtarırsa, beni ilk arayıp bulacağı yer Boston olacaktı nasılsa.

Kitabımı yanıma alıp, *hato*'dan bir hırsız gibi gizlice ayrıldım. Onlarla vedalaşırken ne söylemem gerektiğini bilemiyordum; bir konuk gibi davrandığım, evin hiçbir işiyle ilgilenmediğim için hepsinden özür diledim. "Yazdın, senin görevin de buydu," dedi Hannah nazikçe. Bakışlarımı ondan kaçırdım.

Jacques, Barinas'a kadar eşlik edip, beni arkadaşlarına teslim etti. Onlar sayesinde Maracaibo'ya varabildim. Kuzey Amerikalı petrolcüler burada düzenli olarak demirliyorlardı, mürettebattan birine rüşvet verip işimi halledebilirdim...

Otel odası böcek kaynıyordu; nemden her yanım yapış yapıştı; bu şartlarda uyumak olanaksızdı. Maurice'in Caracas'tan ayrıldığı ve La Guaira ile Küba arasında seyreden, Demokratik Eylem militanlarıyla dolu bir geminin battığı haberlerini art arda almıştım... "Dulum," diye düşündüm kendi kendime, ama sözcükler beynimin içine işlemeyi reddediyordu. Her gün postaneye uğrayıp, Georgette'e ve Simone'a telgraf çekmeye çalışıyordum ama tüm iletişim kanalları kesikti. Bir akşam eve döndüğümde, birisinin kapımı zorlamış olduğunu fark ettim; hırsızlar her şeyimi çalmışlardı: Giysilerimi, ayakkabılarımı, kitabımı...

Neyse ki pasaportum ve kalan bir miktar param yanımday-

dı. O akşam, bir *Gringo* ile oturup kafaları çektik. Kendimden geçip sızdım ve sabah vapurun düdüğüyle uyandım.

Miami'deki postanede Simone'un bana yazmış olduğu mektubu buldum. Küba açıklarında fırtına çıkmadığını öğrendim: Kaçanların cesaretini kırmak için, cunta yalan haberler uyduruyordu. "Dul değilmişim," dedim kendi kendime, sözcükler bana hiçbir anlam ifade etmeden.

Bir Greyhound[75]'a binip kuzeye doğru yol aldım. Boston'a varmam üç gün sürdü.

Elli yaşındaydım ve hiçbir şeyim yoktu, bir makyaj çantam bile; yapayalnızdım ve gereksiz bir mücadeleye yeniden başlayacak gücüm de yoktu. Kitabımdaki sözcükleri, cümleleri unutmuştum, hatta öyküsünü bile; tek hissettiğim nefretti, onu içimde taşımış olmanın, yaratmış ve yitirmiş olmanın nefreti.

☆ ☆ ☆

Hükümet darbesi sırasında, Simone'un *quinta*'sı askerler tarafından yağmalanmıştı. Görümcemin Caracas'a geri dönmeyeceği içime doğmuştu, ama İsrail'e yerleşmek isteyebileceği aklımın ucundan bile geçmemişti... Hele benimle birlikte!

Her şeyi planlamıştı. *Buena familia*'mızı bir araya toplama düşüncesi, hayatının son yirmi beş yılının üzerine kolayca (hatta umursamazca) bir çizgi çekmesini sağlıyordu. Bu konuda ağabeyi Léon'a güveniyordu. Ben de, bu şekilde on beş yaşına gelen oğlum Méir'e kavuşacaktım. Ve kısa süre sonra da,

[75] Amerika içi taşımacılık yapan otobüs şirketi.

İstanbul'da ailevi dayanışmadan uzakta, toplumsal bir dayanışma içinde yaşayan annemle ablamı da yanımıza aldıracaktık.

Bu projeler bana tamamen anlamsız geliyordu. Umutsuzluğun sağduyuyu (genel bir iflasın neden olduğu durgunluğa sağduyu denilebilirse) kızıştırıp, çok yapısal, çok ikna edici ve kesinlikle olumsuz bir konuşma tarzına dönüştürdüğü bir ruh haline sahiptim.

Régine ağzını açmadan dinliyordu. Alçısı çıkmış, yürümeyi yeni baştan öğrenme aşamasındaydı. Ameliyat onu kamburundan kurtarmıştı, ama hayatı boyunca bir omzu diğerinden yüksek kalacaktı.

Yahudilerin uluslararası bir suçluluk duygusu neticesinde yerleştikleri topraklarda bizim gibi yaşlı kadınlara değil, genç ve cesur erkeklere gereksinim duyulduğunu Simone'a anlatmaya çalışıyordum. Simone hizmet görmeye, iyi yemek yemeye, rahat bir yatakta uyumaya alışkındı. Hayatın zorluklarından, yeni mültecileri yerleştirdikleri kampların sefaletinden, anne babaları toprağı çıplak elleriyle kazıyan *Sabra*'ların kabalıklarından habersizdi... Tam anlamıyla ilkel sayılabilecek hayat şartlarını, yenilmesi imkânsız yiyecekleri, dayanılmaz sıcağı, sivrisinekleri, sağlıksız koşulları ve konuşulan dilin zorluğunu –özellikle de kadınlar için– görmezden gelmek için, insanın gözlerinin propagandadan kamaşmış olması gerekiyordu! Erkekler İbranice'yi okulda öğrenmişlerdi nasılsa...

– Hadi ama, tüm bu yaşadıklarımızdan sonra bir Yahudi toplumunda yaşamak istemez misin?

Yahudi toplumunda mı? Yeni gelenlerle ülkeyi kuran öncüler arasında sürekli tırmanan düşmanlığın farkında olmayan yoktu. Öncüler, yeni mültecileri soykırımdan önce buraya taşınmadıkları için suçluyorlardı. Mültecilerse, Filistin'deki li-

derlerin, onları kurtarmak için ellerinden geleni yapıp yapmadıklarını merak ediyorlardı.

– İsrail devleti, Aşkenazlar tarafından, Aşkenazlar için kuruldu, diye tamamladım konuşmamı. Fanatik oğlum bile bundan şikâyetçi!

Ah nasıl da haklı çıkmıştım! Tam altı milyon Yahudi ölmüştü ve yepyeni kurulmuş bir ülkede kin ve rekabet almış başını gidiyordu. İşte Yahudiler böyleydi. İstanbul'daki Sefarad cemaati de böyleydi, Alliance'çılar muhafazakârlara karşıydı, Siyonistler de Alliance'çılara. Tabii bu da düşmanımızın ekmeğine yağ sürüyordu.

Söylevimin sonuna gelmiştim ki, içeri girdiğini bile duymadığım Georgette dediklerimi onaylayarak beni şaşırttı. Amerikalıların ona bir Yahudi gözüyle bakmadıklarını anlattı bize: Orta Avrupa'da dünyaya gelmediği için, onlara göre Yahudi sayılmıyordu. Yeni Dünyada hayat, 1492 yılında Christoph Colomb'un keşfiyle başlıyordu! Hiç kimse İspanya'daki Yahudilerin öyküsünü bilmiyordu. İşin ilginç yanı, Osmanlı İmparatorluğunda konuştuğumuz *ladino,* hemen hemen Kızılderililer kadar horgörülen Meksikalı işçilerin şivesini andırıyordu!

– Eninde sonunda hepimiz, başkalarının hakkımızda düşündükleri gibi oluruz, diye noktaladı konuşmasını Georgette. Ben buradaki Yahudi toplumunun kıstaslarına uymuyorum. Çocuklarım, mahalledeki çocuklarla aynı kiliseye gidiyorlar. Zaten din yöresel bir olay.

Georgette'in bu sözleri, WISO'nun Boston şubesindeki toplantılarına gitmek üzere olan Simone ile Régine'i sarsmıştı, orada tek *yiddish* konuşmayan onlardı... Salona geçip yepyeni televizyon ekranının karşısına kuruldum.

En sonunda Maurice'ın sığındığı Küba'dan bir mektup geldi.

Aramızdan pek çoğu eksik olsa da (bazıları öldürüldü, diğerlerleri Venezüella hapishanelerinde çürüyor), Demokratik Eylemin yöneticileri Havana'da güç topluyorlar, ben de onlarla birlikteyim, diye yazıyordu Maurice mektubunda. *Yeni Devlet Başkanı Prío Socarras, bizi büyük bir mutlulukla karşıladı ve Amerika'ya sığınmaktansa burayı tercih ettik.* Bohemia *adlı bir Güney-Amerika gazetesinde iş buldum. Venezüella'ya demokrasiyi getirememiş olmanın hayal kırıklığına rağmen, bu iktidarın gizliliğinden kurtulmuş olduğuma ne kadar sevindiğimi yalnızca sana itiraf edebilirim sevgili Rébecca'cığım. Benim için en uygunu muhalefet yanlısı olmakmış, ama sen bunu biliyorsun zaten!*

Havana'ya gelmeni öyle çok arzuluyorum ki! İtirazlarını ta buradan duyabiliyorum... Küba'nın, gangsterlerin elinde olduğu bir gerçek; Albay Batista'nın ünlenmesine neden olan yolsuzluk, kumarhaneler, fahişelik ve seri cinayetler, Amerikalıların çok işine geliyor ve böylesine verimli bir limanı terk etmeye hiç niyetleri yokmuş gibi görünüyor; üstüne üstlük CIA diktatörlük yönetiminin dönüşünü ayarlamaya başladı bile... Ama şimdilik bu ada, demokrasiyi bir başka yerde kurana dek, sığınabileceğim tek liman...

Nereye gidebilirdik? İsrail bana hiç uygun değildi. Küba, almayayım, kalsın. Amerika'da kalmak konusunda ise Georgette kesin konuşuyordu: Altı aylık vizemi uzatmayacaklardı. Yeni yeni başlayan soğuk savaş, insanları casusluğa teşvik ediyordu. Komünistler ülkenin dört bir yanında kovalanıyorlardı. Sırf bölücü düşünceler taşıdığına inanılan bir dergiye abone oldu diye, insana kolayca Amerikan-karşıtı damgası vurulabili-

yordu. Soyağacım, göçmenlik bürolarını kuşkuya düşürecek cinstendi.

İstesem Paris'e dönebilirdim, Élie Abravanel'in bana karşı hiçbir duygu beslemediğini anlayabilir, daktilografllık işime geri dönebilir ve mahalledeki tüm kapıcılarla temasa geçip kendime çatı katlarından birinde kiralayacak bir oda bulabilirdim.

Kaybolan kitabım, içimde kanayan bir yaraydı. Tek istediğim, onun peşinden uçuruma yuvarlanmak, unutuşun derinliklerine gömülmekti. Ölüm, bu karışık işten kurtulmanın tek çaresiymiş gibi görünüyordu.

☆ ☆ ☆

Gözlerimi bir hastane odasında açtım ve açar açmaz da kapadım. Bana sorular sordular. Yanıt vermedim.

Oysa yolculuğuma iyi hazırlandığımı sanmıştım: İlaçlar, bir otel odası, yılbaşı gecesi... Keşke Flora gibi pencereden atlasaydım. *Benim* Flora'm.

Georgette, üzerinde doktor önlüğüyle içeri girdi. Arkasından da Simone; bana getirmiş olduğu *borekitaslar* ile, oda arkadaşım kendine bir ziyafet çekti. Kolumu kıpırdatacak gücüm yoktu. "Maurice'e bir şey söylemeyin," diye mırıldandım. İşe yaramaz karısına eşlik etmek için, onu gereksiz işlerinden koparmak istemiyordum. Ölmeyi bile beceremediğim için utanıyordum.

Ateşimi, tansiyonumu ölçüyorlardı. Oda arkadaşlarım horluyor, inliyor, iç geçiriyorlardı. İnanılmaz bir sıcak vardı. Hayır, terleyen bendim. Benim yaşımdaki kadınlar sıcaktan şikâyet edip dururlardı. Kadınlar. Benim yaşımda.

Bir psikiyatr gelip bana sorular sordu. Ona boşuna zaman kaybettiğini söyledim: Beni analiz etmişlerdi ama aptallıklar

yapmama engel olamamışlardı; en azından bana bunu açıklamalarına gerek yoktu artık.

Hastanenin bahçesinde gezmeme izin vermişlerdi. Bense yatakta kalıp terliyordum. Bir sabah, Georgette'in kocası –o da doktor gömleğiyle– burada kalışımın çok masraflı olduğundan söz etti. Bu sözleri söylemese de dediklerinden anladığım buydu. Kalktım, giyindim ve hastaneden ayrıldım.

Cebimde birkaç dolarım vardı. Bir Greyhound bileti satın aldım. Miami'den Boston'a yolculuğum sırasında, yorgunluğuma ve üzüntüme karşın, otobüs sistemlerinin işleyişine hayranlık duymadan edemedim. Kalkış-varış saatleri tarifeyle birebir uyumluydu, istasyonlar tertemiz, pırıl pırıldı, her saatte yemek servisleri vardı ve duşlardan sıcak su akıyordu. Her şey yolcuyu memnun etmek için tasarlanmıştı. Para veriyordum, bana bir yer veriyorlardı. Bana ait bir yer, tüm yolculuk boyunca.

Güneye doğru gittim, gidebileceğim en uzak noktaya kadar. Virjinya'da bir garsonluk işiyle bir oda buldum kendime. Virjinya'dan sonraki durağım Alabama idi, sonra Teksas ve Arizona, Kızılderililer için ayrılmış bir arazinin yanı. Bu insanlar bir toprak parçasına sahip olduklarını sanıyorlardı hâlâ, oysa bellekleri ucuz şaraba gömülmüştü. Benim ülkemin adı otobüs idi, evim "*Cafeteria*" dilimse "*How would you like your eggs*[76]?"

Bu avarelik haftalarımdan geriye hiç anım yok. Yalnızca umumi tuvaletlerin aynalarından yansıyan birkaç kare.

Saçlarım bembeyazdı, ama elli yaşında göstermiyordum. Derler ki, deliler hiç yaşlanmazmış. Tam anlamıyla deli sayılmazdım. Boştum yalnızca. İnsan boş olduğunda mutsuz değil-

[76] Yumurtalarınız nasıl pişsin?

dir. Mutlu da değildir. Zaman geçer, hepsi bu. Canı acır, canı inanılmaz derecede acır, bu yüzden uzaklara gider, hep daha uzağa, acıyı arkasında bırakmak için. Durup dinlenmeden. Sürekli başka yerlere.

Bir akşam otobüsteki koltuğumda uyandığımda, camdaki buğuyu sildim ve "Hollywood" sözcüğünü oluşturan harfleri fark ettim. İlk durakta indim ve San Fransisco'ya doğru yol alan otobüsün arkasından baktım.

☆ ☆ ☆

Omletlerin kokusu her yerde aynı olsa da, Los Angeles'ta gelecek vaat eden (ya da eski) yıldızlar tarafından sunulurlar. "Her şeyin mümkün" olduğu düşüncesi insanın çevresindeki havayı sarar, tıpkı kızartma yağının kokusu gibi; öğlene dek fokurdayan, ama çoğu zaman da boş kalan, dipsiz bir kızartma tenceresindeki yağ gibi.

İnsanlar yalnızca sinemadan konuşuyorlardı. Başta, haftalar boyunca sohbetler içime işlemeden, üzerimden akıp gitti. Sonra, Kaliforniya'dan mı, yoksa nekahet döneminden mi, kaynaklandı bilinmez, artık anlatılanları duymaya başlamıştım, hatta bazen dinlemeye. Filmler, aktörler, yapımcılar, onları tanıyordum; onları seviyordum; Birinci Dünya Savaşı sırasında Taksim Bahçesine ilk beyaz perde kurulduğundan bu yana içimi onlarla tıka basa doldurmuştum.

Taksim Bahçesi beni İstanbul'daki günlerime geri götürüyordu, pembe defne ağaçlarının ve salkım söğütlerin kokularına. Ortadan yok oluşumla ilgili olarak ailemin ne düşündüğünü merak ediyordum. Ailem... Çocukluğumdan beri, onlardan kurtulmak için elimden geleni yapmıştım. Annemden, ablalarımdan, Hasköy'deki *cortijo*'dan kaçmak için. Bugün, yaslanıp

ağlayabileceğim bir omuza sahip olmak için neler vermezdim; birilerinin bana neler olup bittiğini, bu yalnızlığın pençesine nasıl düştüğümü anlatması için.

Amerikalıların "*pad*" adını verdikleri sarı çizgili sayfalı not defterlerinden bir tane aldım. Yemek siparişi dışında üç sözcüğü bir araya getirip getiremeyeceğimi görmek için. Jacques'tan özür dilemek istiyorum. Ama nerede ya da ne durumda olduğumu bilmesini istemiyorum. Affedilemeyecek bir hata işledim. Tanrı beni cezalandırıyor. O bana evini açtı, bense hırsızlık yaptım. O da değil. Ondan bir şeyler çalmış olsaydım, kendini koruyabilirdi. "Ailesinin" en mahrum ferdinden bir şeyler çaldım ben, Flora'dan. Hamile olmasına tahammül edemedim, ona bir kadın, bir anne, bir insan gözüyle bakamadım. Buna mecburdum: toplama kamplarına gönderilenler çocuk doğururlarsa, ıstırabımızı unutmayı asla başaramayız. Toplumumuz yok olmalı, çok fazla acı çekti.

Nevada'dayken, "Kızılderili olmak istemiyorum, ben de herkes gibi yaşamak istiyorum, saçlarımı kestirmek, yaşadığım yerden ayrılmak ve Beyazların atalarıma yaptıklarını unutmak istiyorum," diyen Kızılderililere rastlamıştım. Asıl sorun, bunların asla unutulmaması. Asıl sorun çocuk doğurup onlara bebekliklerinden itibaren, hatta dünyaya bile gelmeden önce: "Atalarına yapılanları unutma," denilmesi. Unutmalarını engelleyerek, onları geleceğin kurbanları haline getiriyoruz. Asla normal bir hayat sürdüremeyecekler. Sıraları gelince onlar da çocuk doğuracaklar ve kendi çocuklarını da bu ağır, ölümcül yükün altına sokacaklar.

Ben Flora'nın öyküsünü çaldım, benim de kitabım çalındı. İyi olmuş.

Kapağı kapatılan defterlere karşılık, "pad"in sayfalarını tepesindeki kat yerinden kıvırmak gerekiyor. Sayfalar kıvrıldıkları yerde durmayıp, gelip yazı yazdığınız sayfayı örtüyorlar, az önce yazdığınız satırların üstüne kapanıyorlar, daha ileri gitmenizi engellemek istermişçesine.

Sayfaları asla düzgün bir biçimde kopartamıyordum. Çılgın gibi fazlalıkları kesmeye çalışıyordum ve sarı kâğıt parçacıkları odanın dört bir yanında uçuşmaya başlıyordu; her yerdeydiler, masanın altında, lavabonun içinde, yatağımda.

Mobilyalı bir oda kiraladım. Yangın merdiveni penceremin önünden geçiyordu. Ev sahibesi sürekli olarak ayağında terlikler, saçında bigudiler ve elinde sigarayla geziyordu, yüzü gözü alkolden şişmişti. Sabah saat on birde servise başlıyordum. Formamı giyip, şapkamı takıyordum, sol göğsümde adımın yazılı olduğu küçük bir broş vardı. Belimde de beyaz bir bezle örtülü bir bel çantası: Vaftiz kıyafeti giymiş dolar bebek karşınızda.

– *How would you like your eggs?*

– Siz, Rébecca Gatégno musunuz? diye sordu biri.

Adamın göçmenlik bürosundan geldiğini sandım. Vizem uzun süre önce bitmişti. Mutfağa koştum, şapkamı, bel çantamı ve not defterimi fırlattım. Patronum iç geçirdi, bu şekilde işi bırakan ilk vizesiz elemanı ben değildim. Kurallara göre elemanın haftalık kazancıyla forması kendisinde kalırdı; kombinezonumla gidecek değildim ya.

Adam beni lokantanın arka kapısında bekliyordu:

– Beni görümceniz gönderdi, dedi.

– Benim görümcem yok.

– Simone Gatégno. Size verilecek bir mektubum var. Sizi aramadığım yer kalmadı.

– Kimsiniz?

– Kim olduğum önemli değil.

Adam çantamı aldı ve mektubu içine tıkıştırıp hızlı adımlarla uzaklaştı.

O akşam uzun süre yatağımın üzerinde oturup, pencereden yangın merdivenini izledim. Yerimi bulmuşlardı. Eleştirilmek istemiyordum artık, bıkmıştım, buna hazır değildim.

Miami, 2 Eylül 1949

Sevgili Rébecca'cığım,

Umarım mektubum eline ulaşmış, sen de hâlâ hayatta ve sağlıklısındır! Gidişin bizi derinden yaraladı. Georgette, gidişinden yalnızca kendini sorumlu tuttu, korkunç zayıfladı, hatta bir ara işini bırakıp seni aramaya niyetlendi. Her şeyini sana borçlu olduğunu ve sana yeterince teşekkür etmeye fırsat bulamadığını her fırsatta anlatıp duruyor. Jacques da sen gittiğinden beri çok mutsuzdu. Sana mutlu haberi bile veremedi: kitabın bulundu! Venezüellalılar kimi zaman hırsız olabilirler, ama yazılı metinlere inanılmaz saygıları vardır. Ne olağanüstü bir hikâye ama! Sen gittikten hemen sonra, Maracaibo Oteli'nin resepsiyonuna bir kesekâğıdı bırakılmış. Otelin işletmecisi Fransızca bilmediği için, içindekini Suriyeli bir turiste okutmuş, hani bilirsin, bizim Turcos *diye çağırdıklarımızdan birine. Kitabının bir seyyar satıcıdan öbürüne kat ettiği yolu düşünsene (bu arada, küften ve böceklerden zarar görmemesi için ona deriden bir cilt yapmışlar), sanki som altındanmış ya da bir devlet sırrı içeriyormuş gibi, üstelik de kanlı bir diktatörlüğün hüküm sürdüğü bir ülkede...*

Nereye kadar? diye soracaksın. Otele adres olarak, Bauerler'in hato'*sunu vermişsin. Jacques'ı Llanos'larda tanımayan yok, adı şarkılara bile geçti, zavallı Rómulo Gallegos'un Doña Barbara'sı kadar ünlü neredeyse. İşte bu sayede, yağmur mevsimi sona erer ermez, kitabın, bir ıvır zıvır satıcısı sayesinde Jacques'ın eline geçti...*

Kalbim duracakmış gibi oldu. Flora onu görmüş müydü?

Jacques bize haber vermeye çalıştı ama oralarda postanın ve telefon sisteminin nasıl işlediğini biliyorsun. Demokratik Eylem'den arkadaşları, kitabı Küba'ya kadar götürmeyi önerdiler ona... Yıllardır içinde taşıdığın ve Kızılderili*'nin başını çektiği bu eseri, en sonunda kâğıt üstünde görebilmek bizi nasıl sevindirdi anlatamam.*

Rébecca tatlım, yalnız kalmak istemeni anlayışla karşılıyorum, yazmak için her zaman huzura ihtiyacın vardı ve yeni romanının yolda olduğunu sanıyorum.

Greyhound sayesinde izini bulabildik. Los Angeles'ta olduğunu öğrenince, adını Arthur K. Jones olarak değiştiren ve Paramount'ta çalışan eski dostum Agop Kaleciyan'ı aramaya karar verdim. Asistanlarından biri sana bu mektubu ulaştıracak. Onu iyi karşıla, yalvarırım...

Mektubun başında da okuyacağın üzere, Régine ile birlikte Miami'ye yerleştik. Tüm birikimlerimle deniz manzaralı, gıcır gıcır bir daire satın aldım. Régine piyano dersleri veriyor. Vitali'nin ileri görüşü sayesinde maddi sıkıntımız yok, ke mal mos kera. *Burada hem Amerikan, hem İspanyol, hem de Yahudi bir atmosfer içinde yaşıyoruz. Bazı günler kendimi Hebraïca Kulübü'nde sanıyorum ve se-*

nin bundan ne denli nefret edeceğin aklıma geldikçe gülümsüyorum.

Seni seviyorum Rébecca, hepimiz seviyoruz...

Simone

Simone'a hemen telefon açabilirdim. Onlarla tekrar ilişkiye girmeyi kabul edebilir, kaçmaktan vazgeçebilirdim. Koridorun sonunda, kiracılar için ankesörlü bir telefon vardı.

Hayır, daha değil. Romanımı kimler okumuştu? (Birdenbire bir adının bile olmadığını fark ettim.) Bu rezaleti belleğimden silmek için kaçmıştım, oysa şu an uzun bölümleri geliyordu aklıma. Kitap bir gayzer gibi fışkırıyordu. Suları bastırmaya çalışıyordum, yazarken hissettiğim o coşkunluğu yeniden yaşamak istemiyordum, ardından gelen o sıkıntıyı ve umutsuzluğu da öyle. Ama çarklar kendi kendilerine dönüyordu. Bir nesne sürekli hareket halindeydi, benim olan bir nesne, *kendim* olan bir nesne! Örtünmeme ya da savunmama izin vermeden, çırılçıplak ve savunmasız halde beni oradan oraya sürüklüyorlardı. Kitabım kimlerin eline geçmişti? Şu an kimdeydi? Kopyalanmış mıydı? Bilmemek dayanılmazdı. Korkunç. Nefis.

Sabah Paramount'a telefon açıp Bay Jones ile görüşmek istediğimi söyledim. Ona ulaşmakta hiç zorluk çekmedim. Telefonumu bekliyordu ve bana o öğleden sonra için randevu verdi. Amerikan etkisi.

Agop Kaleciyan, Simone'un ilk aşkıydı. Daha genceciktiler, İstanbul'da yaşıyorduk ve toplumlarımız birbirlerinden nefret ediyordu. Ermeniler kısa süre sonra can derdine düşecekler; Yahudilerin Nazilerce katliamı ise yirmi yıl kadar sonra

yaşanacaktı! Ama o zamanlar daha hiç kimse bunları bilmiyordu. Agop kendini kurtarmayı başarmış ve Amerika'ya yerleşmişti. Simone 1919 yılında Paris'e vardığında, Kaliforniya'da yaşayan gençlik aşkına bir adım daha yaklaşmış olduğunu hissediyordu. Oysa bu arada Agop kendi dininden bir kızla evlenmişti bile.

Paramount stüdyolarına girerken, şimdiye dek karşılaştığım ve şu an benim yerime bu kapıdan içeri girmek için her şeylerini vermeye hazır olan tüm benzincileri, garsonları ve servis elemanlarını düşündüm.

Agop, anılarımdaki ışıl ışıl gözlü, genç şairden oldukça farklı görünüyordu; tıknaz ve kel kafalı bir adam olmuştu, porselen dişleri vardı ve serçeparmağına altın bir yüzük takmıştı. Ofisi kocamandı. Amerika'da her şey büyüktü, Hollywood'da ise abartılı. Masası çift kişilik bir yatak kadardı. Anne baba ve iki çocuktan oluşan ve masmavi bir havuzun önünde çekilmiş renkli aile fotoğrafları, dört telefonun ve milyonlarca dosyanın arasında duruyordu. Arthur K. Jones önemli biriydi.

– Bana her şeyi anlat, dedi Fransızca.

Makyajsızdım, saçlarım ne boyalı ne de taralıydı, pamuklu elbisem sadelikten çok yoksulluğu yansıtıyordu ve sandaletlerim yumuşacık halıya gömülüyordu.

– Hangi her şeyi? dedim tatsızca.

Gülümsedi ve çekmecesinden iki kitap çıkarttı. İlkini tanıdım, 1935 yılında Paris'te çıkan *Kızılderili* idi, ama Kanada'da yayımlanan kapağında *Bir Adadan Öbürüne* ve Rébecca Gatégno yazılı ikinci kitabı ilk görüşümdü. Titrek elimi kitaba uzattım.

Onu tarttım, sayfalarını çevirdim ve kahramanın adının Flora değil Élisa olduğunu fark ettim. İçim rahatlayarak gülmeye başladım.

– Bunu hiç görmemiştim, dedim. Kaybolduğunu sanıyordum.

– Hiçbir şey kaybolmaz, ne sizinkilerde, ne de bizimkilerde, diye yanıt verdi safça. Aksi halde Yahudiler ile Ermeniler çoktan yeryüzünden silinmiş olurlardı. Jacques onu Maurice'e gönderdi, o da Simone'a haber verdi, o da Élie Abravanel'e söyledi, Élie de Montreal'deki oğlunu devreye soktu... Tabii orada Kaleciyan'ın artık Jones olduğunu bilen kuzenlerim olduğunu söylememe gerek yok sanırım... Gérard Abravanel orada bir editör buldu, arkanda Paramount olunca her şey daha kolay. Dayanışma zinciri kusursuz işledi.

– Okudun mu?

– Her ikisini de.

– Ve?

– Bizler her zaman için iyi konuların peşinden koşarız... Ama ne yazık ki Kızılderili sorunu burada biraz hassas bir konu. Avrupa'daki savaşa gelince, henüz çok canlı... Ama bana kalırsa bir yolu var.

Başım dönüyordu. Kızardığımı, şıpır şıpır terlemeye başladığımı hissettim... Tam da sırasıydı! Agop nezaket gösterip fark etmemiş gibi yaptı.

– İstersen, bugünlerden birinde projelerin hakkında görüşmeye gidebiliriz... Seni senaryo yazarlarımızla tanıştırmamı ister misin?

– Ben televizyonda çalışmak istiyorum, dedim bir mendille yüzümü silerek.

Cümle dudaklarımdan dökülmüştü adeta, sanki aylardan beri boğazımda bu anı bekliyormuşçasına, Cognacq-Jay Sokağına uğradığımdan ve Élie ile kavga ettiğimizden beri, Boston'da Georgette'in komşusunun evindeki televizyonu açtığım andan beri, romanım ortadan kaybolduğundan beri...

Agop hayretini gizlemeye çalıştı. Merkezi New York'ta olan televizyon, sinemacılar tarafından çok küçümseniyordu: Batı'dakiler ünlü sanatçılarla başarılı filmler gerçekleştiriyor, oysa Doğu'dakiler basit tiyatrolar ve filme çekilen radyo oyunlarıyla insanları eğlendirmeye çalışıyorlardı.

Terleme krizim sona ermişti. Kendimi bitkin hissediyordum, yaşadığım yoğun duygular beni yormuştu, bu sohbeti daha fazla sürdüremeyeceğime karar verdim. Agop halimden anladı ve beni ertesi hafta bir akşam Santa Monica'daki villasında yemeğe davet etti.

Kulağımın arkasına bir kalem takıp, yumurta servisi yapmaya gitmeden önce, iki saat boyunca bir bankın üzerinde oturup, kitabımla oyalandım, kapağını bile açmaya cesaret edemeden. İçindeki her sözcüğün, her cümlenin beni, yazıldıkları ana, tavan arasındaki küçük çalışma odamda her birini işlemek, derinlemesine incelemek, aşmak ve kurtulmak üzere biriktirmiş olduğum, unutulmuşluktan çıkarttığım henüz capcanlı çocukluk anılarıma geri götüreceğini biliyordum.

Şu halimle, her sayfasında yer alan acıyı yeniden göğüslememe imkân yoktu. Özellikle de kitabın "kurtarılış" öyküsünü duyduktan sonra. Heyecandan ve minnetten beynim sulanmıştı.

Miami'yi arayıp Simone ile görüştüm. "Benim," dedim, tek bir söz daha söylemeyi beceremeden. "Bana adresini ver, hemen geliyorum," diye buyurdu.

Yüzümü yıkayıp işe gittim, gerçekdışı bir kozaya sarılmış halde, fazla oksijenin, henüz iyileşmeye başlamış yüreğimi çatlatabileceği korkusuyla, azar azar nefes alarak.

Akşam, kiralık eşyalı odamda, *Bir Adadan Öbürüne*'yi bir kez daha okudum ve kitabım hayata, savaşa, hatta Nazilere

karşı bir öfke nöbetinden çok, Sefarad *juderia*'sına karşı yazılmış nefret dolu bir öyküyü çağrıştırdı. Olgun bir romana imza attığımı sanmıştım. Oysa bir kez daha düşmanımın kim olduğunu şaşırmıştım. Öz ailem, o cömert, yüce gönüllü, tahammül edilmez ailem, unutuşun zehrini örtmüştü. Bu kitabı yazmış olmaktan utanıyordum, her şeye rağmen duyduğum gururdan, kapağında adımın yer almasından, reddettiğim bir eser hakkında güzel eleştiriler beklemekten utanıyordum. Flora'nın adını kim değiştirmişti? Jacques mı? Maurice mi? Bu acı yumağı hakkında ne düşünmüşlerdi? Bu denli yorgun olmasaydım yine kaçardım.

Görümcem tam bir Amerikalı olmuştu: neşeli, tombul, kumral saçlıydı, pembe bir pantolon giymiş ve kelebek gözlük takmıştı. Çok kötü göründüğümü, odamın içler acısı, işimin onur kırıcı olduğunu söyledi:

– Bir karikatüre benzemek için tek ihtiyacın olan bir sakız! dedi, kendisinin de bir karikatürden farksız olduğundan habersiz.

Hayatımın tekdüzeliğinin ne kadar işime geldiğinden söz etmek istemedim. Keşfedecek ya da kanıtlayacak bir şeyler olmamasının ne denli huzur verici olduğundan... Dikkatimi dağıtan ve ellerimi meşgul eden basit işlerim sayesinde zaman su gibi akıp geçiyordu. Günler, haftalar. İzin günümde kendime yapacak başka işler buluyordum: Çarşafları değiştiriyor, çamaşır yıkıyor, radyo oyunu yazıyor, çiçekleri suluyordum... İçimden gelen o ses artık bana eskisi gibi: "Zamanını boşa harcıyorsun, sen bundan daha iyi şeylere layıksın, yaz, yaz!" diye tekrarlayıp durmuyordu.

– Harcanıyorsun! Sen bundan iyisine layıksın! diye gürledi Simone. Seni burada yazarken bulacağımı umuyordum! Bizim

yaşımızda, artık günlerimiz sayılıdır! Neden Maurice'in yanına Küba'ya gitmiyorsun? Seni bekliyor...

– Tıpkı devrimi beklediği gibi... Beklemek onun hayatının hikâyesi...

– Öyleyse Paris'e git. Ya da Asuncion'a... (Simone kararsızdı.) Ama orada...

Başını eğdi. Bana hiçbir şey anlatmaması için ona yalvarmak geldi içimden.

– Asuncion'da neler oluyor? diye sordum sessizce.

– Küçük Flora'yı hatırlıyor musun? (Nasıl hatırlamam...) Bir *Zambo* ile evlendi, yani evlendi sayılır, çok iyi bir çocuk, biraz silik. *Oriente*'ye gitmişti, ama doğum için geri döndü. Birbirinizi görmediniz sanırım... Ne büyük felaket! Bebekleri yemek borusu gelişmemiş olarak doğdu. Yaşamadı... Doktor, yani María del Carmen bunun kamplardaki tıbbi deneyler yüzünden olabileceğini söyledi...

Kulaklarımı ellerimle örttüm.

– Ama Hannah'nın oğlu David iyi, diye sürdürdü Simone. Kamplarda onlara farklı farklı ilaçlar zerk ediyorlarmış, bazıları diğerlerinden daha zararlıydı herhalde... Sonra Flora kendini ölüme terk etti. Evet aynen öyle oldu. Oradaki ateşli hastalıklarla pek de zor olmadı... *Zambo* çılgına döndü. Ciudad Bolívar'a gitti ya da Ciudad Guyana'ya, her neyse madenlerin olduğu yere, doktorun kocasıyla birlikte...

Simone sustu. Yatağımın üzerine kıvrılmıştım, gözlerim kupkuruydu.

– Biliyordum, diye mırıldandım. Zinciri kırmak gerekiyordu. Daha fazla acı çekmeyi reddetmek. Bunu yazdım. Ben bunu yazdığım için öldü. Benim suçum. Uğursuzum ben, insanları lanetliyorum.

– Neler saçmalıyorsun?

– Kitabımı okudu mu? Flora kitabımı okudu mu?

– Kitap Jacques'ın eline geçmeden aylarca önce ölmüştü.

Her şey aydınlanıyordu: Jacques, Flora'nın anısına saygısından, kahramanın adını değiştirmişti. Sonra kitabı yaşatmaya karar vermişti, çünkü bu Rodoslu genç kızı yaşatmanın tek yoluydu, tarihten tamamen silinmesini engellemenin tek yolu.

Simone öyküsüne kaldığı yerden devam etti. Jacques'ın toplumsal yaşantı girişimi Flora'nın ölümüyle sonlanmıştı. Colette küçük Sarah'yı da babasına bırakarak Fransa'ya dönmüştü; Paris'te haftalık bir kadın dergisinde muhabir-fotoğrafçı olarak çalışıyordu. Boşanma işlemleri tamamlandıktan sonra, Jacques çiftliğin yarı sahibi sayılan Hannah Bauer ile evlenmişti. Sarah ile David büyüyorlardı. Jacques et ve peynir satıyordu; Hannah hükümetin yasağına rağmen, civardaki çocuklara öğretmenlik yapıyordu: Diktatör Pérez Jiménez eğitimin, isyanın tohumu olduğuna inanıyordu; bir sürü koleji ve üniversiteyi kapattırmış ve geride kalanlardaki hocaları kapı dışarı etmişti. Hannah yakalanırsa ömür boyu hapse mahkûm edilebilirdi. Ama barbarlıkları kadar sadakatleriyle de ünlü *Llaneros*'lar, tek bir askeri bile *hato*'ya tek parça halinde yaklaştırmamayı başarmışlardı. En azından Jacques'ın annesine anlattıkları bundan ibaretti.

Simone, *Bir Adadan Öbürüne*'ye bayılmıştı: Judeo-Sefarad dünyasını nasıl da güzel yaşatabilmişim! Ağladığını söyledi. Cuma günleri yıkanmaya gittiğimiz hamamda yaşadıklarımızı, çamaşırların kokusunu, seyyar satıcıların çığlıklarını, her fırsatta karşılıklı pencerelerden duyulan bedduaları ve annemin gölgesinde kahvesini yudumladığı incir ağacını betimleyişimi

okurken ağlamış. Ne Auschwitz'ten söz etti, ne Paris'ten, ne de *benim* Flora'mın (pardon, Élisa) ölünceye dek çizdiği natürmort tablolardan.

Sonra bana Florida'ya yerleşişini anlattı, öyküsünün romanımla ne denli benzeştiğini fark etmeden. Bizim öykümüzle.

İstanbul'daki gibi, Paris'te Place Voltaire'deki gibi, Miami'de de Yahudiler kökenlerine göre gruplaşmışlardı, Aşkenazlar Aşkenazlarla, Sefaradlar Sefaradlarla. Her grubun içinde Almanlara ve Polonyalılara, Osmanlılara ve Mağriplilere rastlamak mümkündü. Simone, Sefarad bir *mahallede* oturuyordu, Güney Amerikalıların bölümünde, Faslılarla birlikte: Türk-İspanyolların sayıları, tek başlarına tüm binaya yatırım yapamayacak kadar azdı; görümcem bu karışıma uyum sağlamak zorunda kalmıştı ve Tetuanlıları, İstanbul'da geçen çocukluğumuz boyunca bizi küçümseyip duran Selaniklilere yeğliyordu...

Bu küçücük dünyalarında –çoğu dul ve şefkate muhtaç kadınlardan oluşuyordu– tutkuyla kâğıt oynuyorlar, yemek pişirme konusunda rekabete girişiyorlar, altın takılar takıp takıştırıyorlar ve otuz iki dişlerini (sahte) göstererek kahkahalarla gülüyorlardı. Onlara kalırsa hepsinin çocukları güzel, güçlü, akıllı, hırslı, zengin ve anne babalarına düşkündü. Havuz başı, renkli ve stereofonik, modern bir *cortijo* olmuştu.

Régine'in son birkaç aydır, zenci ve evli bir cazcı ile birlikte yaşadığını öğrendiğimde şaşkınlıktan dudağım uçuklayacaktı. Görümcemin ahlaksızlıkla, engelli kızının mutluluğu arasında kalan çelişkili duygularını iç geçirmelerle süsleyişi beni güldürüyordu. Genç çift kabarelerde çalıp söylüyor ve ucuz bir mahallede oturuyordu. Bu ilişki Zencileri olduğu kadar Beyazları da hayretlere düşürüyordu, özellikle de Simone'un arkadaşlarını! Ama kendi çocuklarının diğer çocuklara benzemeyiş-

lerine alışkın olan Simone, eleştirileri duymazdan geliyordu...

Yerimi bulduklarını duyar duymaz, Maurice bana bir telgraf çekti.

"Hayatta ve sağlıklı olduğunu duyduğuma inanılmaz sevindim. Güzel romanını çok sevdim. Sen gerçek bir yazarsın, ama bir daha bunu asla yapma. Mektubum postada. Maurice."

Agop bana Paramount'taki eleştirmenlerden gelen yazıları gönderdi. Hepsi de anılarımın gücünü, can çekişen bu toplumun özgünlüğünü, öyküden buram buran yayılan dizginlenmiş (onlara göre biraz fazlaca dizginlenmiş) heyecanı övüyorlar, ama sonunun bu denli olumsuz olmasını esefle kınıyorlardı: Kitabın kahramanı mutlu olmayı hak ediyordu!

Duygularım bir anda nefretten saygıya dönüştü. Eserimin bir kopyasını Paris'e, *Kızılderili*'yi yayımlayan editöre gönderdim. Kitap artık bunalımımın hastalıklı bir belirtisi olmaktan çıkmış, bana ün ve servet kazandıracak bir şahesere dönüşmüştü.

Maurice'in mektubunu sabırsızlıkla (ve bir çeşit endişeyle) bekliyordum. Onun düşüncesi benim için en önemli olandı.

Geleceğin ünlü yazarı kimliğine bürünüp, Simone ile birlikte Agop-Arthur'un akşam yemeği davetine gittim. Simone takside tam üç kez makyajını tazeledi. Naylon çoraplarına dikkatle bakıyor, permalı saçlarını kabartıyordu. Çok sinirliydi, çünkü o akşam ilk kez giyeceği daracık elbisesine sığabilmek için tam yirmi dört saattir ağzına bir lokma bile koymamıştı. Agop'un kilo aldığını ve kelleştiğini söylememin hiçbir yararı olmamıştı, onu düş kırıklığına uğratmaktan ödü kopuyordu. İşin aslı, erkeklerin yaşlanmaya hakları vardı.

Bense beyaz saçlarımı boyatmayı reddetmiştim. Güzelce taranırsa, artık vazgeçilmez hale gelen gözlüğümün iyice sert-

leştirdiği yüz ifademi yumuşatıyordu. Yaşlandıkça en zoruma giden şey, istediğim anda istediğim şeyi okuyamıyor olmaktı. Bedenim kendi kanunlarını uyguluyordu ve bir şeyin bana zorla uygulatılmasından nefret ediyordum.

Simone bana, vücut hatlarımı ortaya koyan, eteği büzgülü, parlak gri renkte bir elbise hediye etmişti. Boston'dan ayrıldığımdan bu yana ilk kez kendimi bu denli enerji dolu, pırıl pırıl ve cezbetmeye hazır hissediyordum.

Sanki içinde kimse yaşamıyormuşçasına soğuk ve kusursuz, Hollywoodvari bir evde yemek yiyeceğimizi düşünmüştüm. Oysa kumun üzerine inşa edilmiş bir villayla karşılaştım. Hizmetçileri yoktu, Agop kısa kollu bir gömlek, karısı da pantolon giymişti, mutfağa açılan çam ağacından yapılmış bir yemek odaları vardı ve de okyanusa açılan kocaman pencereleri. İki çift daha davet etmişlerdi, arkadaş canlısı komşularını... Simone tuvaletin yerini sordu. Döndüğünde makyajından ve mücevherlerinden arınmıştı: "Başka bir davetle karıştırmışım," dedi cazibesinin bir parçası haline gelen açık sözlülüğüyle. Herkes güldü.

Agop'un karısı Leah dikkat çekici bir esmerdi. Ermeni geleneklerine göre evlenmiş olan iki kızlarının fotoğraflarını gösterdiler. Biri Seattle'da yaşıyordu, öbürü Houston'da. "Amerikalılara özgü yaşam tarzı" gereği az görüşüyorlardı. Ama aralarındaki mesafeye rağmen aile bağları güçlü ve sağlamdı. Leah asrın başında, annesi babası, ağabeyi ve iki kız kardeşiyle birlikte İran'dan göç etmişti. Ellis Adası'ndan geçmişlerdi, babasının yapmadığı iş kalmamıştı, oğlunu üniversiteye göndermiş, kızlarını da evlendirmişti. Agop işlerini düzene koyup, karısının dört yıllık eğitimini karşılayacak duruma geldiğinde, Leah iki çocuk doğurmuştu bile. Leah keman ve felsefe eğitimi almıştı. Ama en sonunda aradığını Doğu mutfağın-

da bulmuştu, haftanın birkaç günü Malibu'da yemek pişirme dersleri veriyordu.

– Peki ya siz? Arthur bana, yazdığınızı söyledi... Yazarlara öyle hayranım ki! Size bir öneride bulunmama izin verin: Stüdyoların sizi satın almalarına müsaade etmeyin. Gerçek edebiyat, Doğu yakasında yapılandır...

– Tıpkı televizyon gibi, dedim.

Dalga geçtiğimi sandı ve bunu diğer konuklarıyla paylaşmak istedi. Bir tartışmaya neden olmaya niyetim yoktu. Leah'dan hoşlanmıştım. Evi beğenmiştim. Amerika'yı sevmiştim. Başka hangi ülkeye insan tek kuruşsuz gelip, bileğinin gücüyle bir yerlere varabilirdi? Otuz yaşında okula geri dönebilirdi? Aynı üniversitede felsefe ve keman eğitimi alabilirdi?

Kaliforniya şampanyası beni sarhoş etmişti. Simone ile Agop gençlik anılarını yâd ederlerken, biri öğretmen, diğeri de sinema dekoratörü olan komşuları, Amerikan karşıtı eylemlerle ilgili kaygı verici haberlerden söz etmeye başlamışlardı. Senatör McCarthy fırsatlar ülkesini dişine uygun bir hapishaneye dönüştürmeye çalışıyordu. Korku ve tehdit, en yakın dostları bile birer muhbire dönüştürüyordu. Kara listedekiler asırlar boyunca biriktirmeye çabaladıklarını bir anda kaybediveriyorlardı: Adlarını, işlerini, itibarlarını, evlerini, ailelerini... Kendilerine de bulaşmasın diye, herkes onlardan kaçıyordu.

Bu tehlike çanları beni bunaltmıştı, çünkü anlatılanlarda gerçek payı vardı. Rosenbergler tutuklandığında yeterince sarsılmıştım zaten. Bu kez iyi bir limana sığınmış olduğuma inanmayı öyle çok istiyordum ki. Neden 1920'de, mülteciler henüz Amerika'yı "kurarlarken" gelmemiştim sanki?

Santa Monica'dan döndüğümde hayran ve endişeli, kıskanmış ve umutluydum. Leah ile Arthur'unki gibi bir evim olsun isterdim. Acaba ne zaman kendi zevkime göre döşeyebile-

ceğim, duvar kâğıtlarını kendim seçebileceğim, bahçesini sulayabileceğim, cephesini cilalayabileceğim bir evim olacaktı benim de? Bağlanabileceğim? Kendimi evimde hissedebileceğim?

Sevgili Rébecca'cığım, diye yazmıştı Maurice, *tekrar bir arada yaşamalıyız. Artık seni kaybetmeyi göze alamam. Birbirimize ihtiyacımız olduğunu neden bir türlü anlamıyorsun, birbirimize omuz vermeye, sevişmeye... Yakında, Betancourt'un bir "karargâh" kurduğu Costa Rica'ya gideceğim. O emperyalist, ırkçı, komünist karşıtı ve manici ülkede yaşadığını bilmek beni üzüyor. Rosenberg-ler'i ölüme mahkûm eden bir ülkede!*

Gel Costa Rica'ya birlikte gidelim. Kitabını okuduğumda, bir an için seni avucumda tuttuğumu hissettim, ama sonra ellerim bomboş kaldı... Buna dayanamıyorum. Bunca yıldır sana sadık kaldığımı biliyor musun? Beni maricón[77] *sanmaları pahasına, arkadaşlarımla birlikte Havana'daki genelevlere gitmiyorum. Seni özledim. Seni seviyorum, ve bekliyorum,*

Maurice

Onca zamandır beklediğim bu mektup beni düş kırıklığına uğratmıştı. Maurice hiçbir şey anlamamıştı. Ne Küba'ya, ne Costa Rica'ya, ne de Karayip adalarından birine gitmek istiyordum. Artık dünyanın bu bölümüne demokrasinin geleceğine inanmıyordum, buna asla inanmamıştım ve işin aslı, sonu gel-

[77] Eşcinsel.

meyen hükümet darbelerinde *yankee*'lerin rolünün hiçbir önemi yoktu.

Ben de kocama sadık kalmıştım. Yirmi yıldan beri ondan başka bir erkekle beraber olmamıştım. Ondan başka bir erkeği *arzulamamıştım*. Élie beni hiç çekmiyordu; onun üzerinde henüz kaybetmemiş olduğum cazibemin gücünü sınıyordum, hepsi bu.

Maurice'in kollarını boynuma dolamasını, beni yatağa yatırmasını, hâlâ güzel olduğumu, tenimin yumuşacık, bedenimin kadınsı olduğunu, geçen yılların bende izler bırakmadığı yalanını söylemesini istiyordum. Eliyle ağzımı kapatarak yanıt vermeme engel olmasını istiyordum, ağarmış dalgalı saçlarının göğüslerimi gıdıklayışını, üzerimde ağırlığını hissedecektim, kalbi kalbimin, teni tenimin üzerinde.

Maurice'in Romulo Bétancourt'a, özel nedenlerden ötürü politikadan vazgeçmek zorunda olduğunu yazmasını istiyordum. Yalnızca benimle ilgilenmesini istiyordum, başka hiç kimseyle değil.

Mektubunu yanıtsız bıraktım.

Bir Adadan Öbürüne, Quebec'teki Sefarad cemaatinin sınırlarının dışına çıkamamış, Fransa'da yayımlanmamıştı. Editörüm kitabımı basmayı reddetmişti ve Élie Abravanel'in Paris'teki diğer yayınevleriyle görüşmeleri sonuçsuz kalmıştı. Birkaç Amerikalı temsilci ile temasa geçmiştim, ama Agop'un tavsiye mektubuna rağmen, hiçbiri çeviri riskini göze almamıştı.

Bu romanın bana nelere mal olduğunu düşünüp hüzünlendim: Yazmamamdan ötürü yıllardır çektiğim vicdan azabının ardından, oğlumu yabancı bir ülkeye göndermiş, Maurice'i terk etmiş, bir kıtadan öbürüne avarece dolaşmış ve en sonun-

da katil *Llanos*'lara sığınmıştım. Eserim kâğıtla henüz buluşmuşken, kendimi öldürmeye çalışmıştım. Elde ettiğim sonuçla karşılaştırıldıklarında, tüm bu ayrılıklar ve dramlar oldukça dokunaklı geliyordu.

Edebiyata karşı şiddetli bir nefret sardı içimi. Bana vermiş olduğu sözleri tutmuyordu. Israrla benden bir şeyler istiyor, ama karşılığını vermiyordu. En azından tefrikalar yazdığımda insanlar beni dinliyordu, benimle birlikte gülüp, birlikte ağlıyorlardı. Edebiyatçılar değil tabii, diğerleri. Gazetelere ya da radyoya dokunaklı mektuplar yazıyorlardı. Basit "Teşekkür" mektupları.

Televizyon için çalışmaya her zamankinden fazla kararlıydım. Sinema profesyonelleri ("entelektüeller") televizyonun bizi cahil budalalara dönüştüreceğini savunuyorlardı. Neden? Sinema şaheserler ortaya çıkararak halka inmeyi başarmıştı! Oysa televizyon dünyayı ayağımıza getirerek, toplumu kökünden değiştirecek, elit tabakayı alt edecek, kültürümüzü demokratikleştirecekti. Tüm toplumsal sınıflar aynı tür bilgileri, futbol maçlarını izleyebileceklerdi, aynı zamanda da her yayında dünyanın dört bir köşesindeki binlerce, milyonlarca izleyiciyi ekran başına çeken Çin ile ilgili haberlere, tiyatro eserlerine, şarkılara, oyunlara, dizilere ulaşabileceklerdi...

– Tehlikenin boyutunun farkında değilsin, diye isyan etti Simone, Hitler'in yemek odanda nutuk çektiğini düşünsene!

– Bundan beteri olmazdı! diye karşılık verdim.

Agop ile Paramount'ta bir kez daha buluşmak için ondan randevu aldım. Bu kez içimi dökmeye hazırdım. Ona Fransız televizyonuyla ilgili deneyimimden söz ettim.

– Başlangıçta insanlar televizyonu radyo programlarının bir uzantısıymış gibi görüyorlardı, diye açıkladım. Şu an, çok

daha ileri gidilebileceğini fark ettikten sonra, pedagojik bir görev üstlenmiş gibi hissediyorlar kendilerini. Hoşça vakit geçirmeyi, hafifliği, hatta eğlenme fikrini bile horgörüyorlar. Bir anlaşmazlık olmadığından eminim.

– Televizyonun geleceği yok! dedi Agop. Hiçbir şey sinemayı tahtından indirmeyi başaramayacak! Bence gelip senaristlerimizle çalışmalısın! Sana bunu teklif etmiştim...

– Hatırlıyor musun, bana insanlarla nasıl konuşulacağını bildiğimi söylemiştin. Sinema, kahramanları ve manzaraları olan bir gösteri. Beni asıl ilgilendiren sokaktaki insan. Bildiğim her şeyi ona borçluyum. Onu izliyor, onu dinliyorum. Sıradan insanların yaşantısı beni her zaman için büyülemiştir. Arzularıyla, hüsranlarıyla, vicdanlarıyla nasıl başa çıktıkları. Her sabah uyanmalarına neden olan dürtüyü merak ederim. Bu benim için asla açık ve net değildi. Belki de bir "azınlığın" içinde doğmuş olduğum içindir... (Gülümsedim.) Notre Dame de Sion'da kız kardeşinle aynı sınıftaydık. Sarışın sınıf arkadaşlarımızın "sıradan" yaşantılarının bir parçası olabilmek için varımızı yoğumuzu verebilirdik!

Agop'un kız kardeşi 1915'teki olaylar sırasında ortadan kaybolmuştu. Agop yarı üzgün, yarı anlayışlı gülümsedi. Sonra ayağa kalktı ve ofisin içinde bir tur atıp yanıma geldi.

– Televizyonculuk daha çok New York'ta yapılıyor, dedi. Canlı yayın olarak, stüdyoda...

– Ben filmlerden söz ediyorum... Ailece, salonda oturup izlenmek üzere çekilenlerden.

– Bu sinemayı öldürür!

– Onu taklit etmeye çalışmadıktan sonra, neden öldürsün? Sinemadaki drama, Yunan tragedyasından esinlenir. Farklı bir ritim keşfetmek gerekir, daha doğrusal ve aynı zamanda daha dolambaçlı; olayların içine bir entrika örgüsü oturtmak gere-

kir, tıpkı kızlarının örgüleri gibi. Olayları çözüme kavuşturmaktan kaçınmak; sürekli yeniden başlamak... Diziler konusunda deneyimliyim, biliyorsun. Gazeteler ve radyo için bir sürü tefrika yazdım. Halk bunu seviyor. Çünkü orada kendilerinden söz ediliyor. Konusu, dönemi her ne olursa olsun, sonuçta anlatılanlar hep onlar. Olanaksız aşktan, aile içi çekişmelerden, çocuklardan, paradan, güçten söz ediliyor...

– Sabun köpüğü gibi öyküler...

– Bakın şu konuşana! Sanki Doris Day, Lady Macbeth'miş gibi!

Agop bana, CBS'in New York'taki yetkilileriyle bir randevu ayarlamayı başardı... Tutkularımı biraz köreltmek zorunda kaldım: Haber kanalının tanrıçası olmak yerine, *Father knows best*[78] adlı dizinin yazar kadrosunda çalışmaya başladım. Dizi sanki benim için (daha doğrusu, Señor Padre için!) yazılmış gibiydi.

Maurice, ben New York'a taşınıyorum, diye yazdım. *Görünen o ki, aynı rüyanın peşinden koşmuyoruz. Son mektubunu okurken bundan iyice emin oldum. Caracas'taki son buluşmamızdan bu yana, tek başıma çok olaylar yaşadım: Kitabımı yazışım, göçüm, intihara kalkışmam... İnsan böylesi deneyimlerden yara almadan kurtulamıyor, her ne kadar en sonunda kendi ayaklarım üzerinde durabilmeyi başarmış olsam da. Fark ettim ki ben de kediler gibi hep dört ayak üzerine düşüyorum.*

Senden, beni boşamanı rica ediyorum. Nasıl olsa o kadar uzun zamandır ayrı yaşıyoruz ki, bu yalnızca benim yasal girişimlerimi kolaylaştıracak bir formaliteden ibaret

[78] Baba her şeyin en iyisini bilir.

olacak. İşin aslı, en az yaşamayı seçtiğim ülke kadar nefret edeceğin yeni bir işe başlamak üzereyim...

Mektubu postalar postalamaz, içeriğinin yavanlığı konusunda pişmanlık duymaya başladım. New York'a gittiğim uçağın düşmesini ve parçalarının asla bulunmamasını diledim.

Maurice beni havaalanında bekliyordu. Kilo almış, saçları daha da kırlaşmış ve teni daha da kırışmış halde, ama hep aynı. Kalbim yerinden fırlayacakmış gibi oldu. Kollarına atıldım.

Bana iyice düşünüp taşındığını söyledi: Boşanmak anlamsızmış. Onun değer verdiği her şeyi simgeliyormuşum. Benimle aynı duyguları paylaştığına inancı olmasa, bu ayrılık yıllarına, sürekli göçlere, ideolojik çöküntülere asla katlanamazmış, tıpkı onun da benim yazarlıkla ilgili kuşkularımı ve umutlarımı, ailemizle yaşadığımız benzer sorunları, soykırımı ve ırkımız katledildiği sırada orada olamamanın verdiği suçluluk duygusunu paylaştığı gibi... Her zaman için beni hak etmemiş olmaktan korkmuş; benim ona ihtiyaç duyduğum gibi, onun da bana ihtiyacı varmış, biz ikimiz savaşların ve kıtaların ötesinde bir bağla birbirimize bağlıymışız, öyle ki Méir bile bize uyum sağlayamamış ve gidip başka yerlerde başka bir anne baba arayışına girmiş, çünkü bizim birlikteliğimizde bir üçüncüye yer yokmuş.

Bana her şeyi kabul ettiğini söyledi, New York'taki yaşantımı ve televizyondaki işimi, ama Rosenbergler öldürüldüğü taktirde Amerika'yı terk edeceğini de ekledi.

Bu sözleri öylesine uzun zamandır beklemiştim ki... Gümrükçülerle, otobüs şoförleriyle, ev sahipleri ve işverenlerle hep tek başıma uğraşmak zorunda kalmıştım; sırtım, karnım ve ayaklarım çok ama çok sızlamış ve bana yardım edecek hiç kimse çıkmamıştı.

Dağınık saçlı *dönme*'mi o kadar çok seviyordum ki.

☆ ☆ ☆

Yaklaşık altı yıldır birlikte yaşamıyorduk. Manhattan'da bulduğum daire –iki odalı ve yalnızca biri pencereli– böcek kaynıyordu ve çok eski mobilyalarla döşeliydi. Yeğenim Georgette'in Boston'daki villasıyla, Simone'un sitesiyle, hatta Los Angeles'taki odamla hiç mi hiç ilgisi yoktu.

New York bambaşka bir şehirdi, pisliği ve gündelik yapmacıklığı konusunda Avrupalı, binaların, lüksün ve yoksulluğun abartısı konusunda Amerikalı, nüfusun karışıklığı, sürekli canlılığı, her an patlamaya hazır şiddeti, zıtlıkları ve her şeyin başka yerde değil de tam burada gerçekleştiği izlenimini vermesi konusundaysa türünün tek örneğiydi.

Çekimserliğine karşın, Maurice Amerika'nın tüm göçmenlere uyguladığı cazip yaşama kendini kaptırmıştı. Hatta çevremizi saran "aşırı vitaminli koca çocuklara" duyduğum şefkati, hoşgörüyü ve hayranlığı bile paylaşmaya başlamıştı.

Venezüella'daki petrolcülerin elde ettikleri kârın yeniden dağılımıyla ilgili ekonomik bir makale yazmaya girişti. Bense her sabah, küçük tuğla binamızdan çıkıp, CBS'in gökdelenlerine yollanıyordum. Taylor'ın demir-çelik firmaları için icat ettiği bilimsel iş bölümü televizyonda da işe yarıyordu ve ben buna bayılıyordum. Üretim zincirinde herkesin bir rolü vardı ve hedef aynıydı: Randıman. Herkes en iyi ortaklaşa sonuca ulaşabilmek için elinden geleni yapıyordu.

Father knows best, Robert Young'ın karizması sayesinde televizyonda büyük başarı elde eden bir radyo uyarlamasıydı. Aşırı gelenekçi değerlere sahip olan dizide geçen diyaloglar, oyuncuların da başarısıyla izleyicileri güldürecek cinstendi.

Konu çok basitti: Dizinin kahramanı yorucu bir iş gününün ardından evine dönüyordu ve aile fertleri (karısı ve üç çocuğu) onu sıradan bir kentte yaşayan sıradan bir ailede karşılaşılan gündelik kavgalar, sorunlar, kıskançlıklar ve kuşkularla karşılıyorlardı.

Yazarlardan biri olayları kurguluyor, diğeri onları geliştiriyor, üçüncüsü diyalogları yazıyor, dördüncüsü görsel efektler ekliyordu, sonra da benim de dahil olduğum daha önemsiz insanlardan oluşan bir grup, rollerin karakterlere bağdaştığından emin olmak için iki üç rolü okuyordu. Ben anneden ve on yedi yaşındaki kızlarından sorumluydum.

Her bölüm düzeltilmiş halde elimize geliyordu, anı şeyleri defalarca yazmak zorunda kalıyorduk, bıkıp usanmadan. Önemli olan son kopyanın, bir öncekiden daha iyi olmasıydı.

Metin onaylandıktan sonra, tekrar gözden geçirilmek üzere yapımcıya ve oyunculara sunuluyordu, bu arada bizler bir sonraki bölümü hazırlamaya başlıyorduk.

Grafiklerinin ve analizlerinin arasında kaybolmuş olan Maurice, işimi küçümsediğini gizlemiyordu. Doğru sözcüğü tam yerine oturtmuş olmanın tatminini ya da defalarca yazıldıktan sonra bir metnin beğenilmesinin ekibimize sağladığı mutluluğu onunla asla paylaşamadım. Onun için ve daha pek çokları için televizyon, budala bir halk için basit insanlar tarafından keşfedilmiş kitlesel bir sersemletme aracıydı.

Sersemleticiymiş! Reklamlar belki, ama programlar önceleri yalnızca ayrıcalıklı insanların bildiklerini halkın ayağına getiriyordu: dünyaya açılan bir pencereydi adeta.

Güçlü ve etkileyici olduğu bir gerçekti. Beyaz ve tertemiz bir soyağacına sahip ideal bir ailenin ideal tablosu –Anderson Ailesi– tabii ki erkeğin çalıştığı, kadının evi çekip çevirdiği, ço-

cukların eğitim masraflarını karşılamak için özverilerin yapıldığı ve ileride yalnızca oğlanın işe girip babasından daha fazla para kazanacağı ve daha büyük bir arabaya sahip olacağı bir aile ve mutluluk dolu bir ortam, tam Senatör Mc Carty'ye güven verecek cinsten.

Eleştiriler kulağıma geliyordu, anlayışla karşılıyordum, ama stüdyonun etkili ve zevkli ortamından hoşlanıyordum... Tıpkı önceki yıllardaki gibi, gazeteye ya da radyoya tefrikalar yazdığım zamanki gibi kendimi tam anlamıyla işime adamıştım, Maurice'in de katlanamadığı şey buydu. Ona göre "gerçek" yazarlar, kimi zaman boş işlere bulaşırlardı; ama yüzeysel olarak, eserleriyle ilgili hırslarını kaybetmeyecek biçimde.

– Benim eserim, binlerce insanı güldürmek, diye yanıt veriyordum.

Dediklerime kendim de inanmıyordum. Ama mutluluğumu kösteklemeye niyetim yoktu. *İşimden* çok, işin kendisine âşıktım. Hızlı ve iyi çalışmayı, günün sonunda duyduğum o yorgunluğu seviyordum, sanki bir başıma koca bir ormanı devirmişim gibi. Övülmeyi seviyordum. İyi öğrenci olmayı seviyordum. Mümkünse, en iyisi.

Benim maaşımla geçiniyorduk. İlerici düşüncelerini uygulamaya koymaktan çekinen Maurice bana ev işlerinde yardımcı olmak istedi. İlk haftalarda alışverişi o yaptı ve evi sildi. Ardından, kendine o kadar iş yarattı ki bana haber bile vermeye gerek duymadan kadınlara özgü bu görevlerden elini eteğini çekti. Gündüzleri kocaman yürekli ev kadını Jane Wyatt'tım, ofisten döndüğümdeyse küçük yürekli, kolayca öfkelenen Rébecca Chemsi oluyordum...

Aynı insanlarla görüşmüyorduk. Maurice Rosenbergler'e destek komitesindeydi, toplantılara, yürüyüşlere, protestolara katılıyordu. Caracas'taki ya da Havana'daki arkadaşları

(1952'de Batista'nın diktatörlük rejimi adada yeniden hüküm sürmeye başladığında, Costa Rica'ya, Betancourt'un yanına gidenler) çoğu zaman gece yarısı evimize gelirlerdi, bense metroya binmek için sabahın köründe kalkardım...

Yorgunluktan ya da uykusuzluktan şikâyet etmem hiçbir işe yaramayacaktı: Bu adamlar ve bu kadınlar özgürlük için çalışıyorlardı, bense ruhumu kapitalizme satıyordum... Maurice onlara CBS'te çalıştığımı söylemekle yetinmişti, tepkisel, niteliksel ve o dönem "faşizm" ile eşdeğer sayılan bir *ideoloji* yayan aptal *show*'lar yazdığımdan söz etmemişti.

Bir yandan da bana Broadway oyunlarına, canlı yayınlara bedava biletler ya da "sınıf düşmanlarının" düzenledikleri gecelere davetiyeler geliyordu, hepsine tek başıma katılıyordum.

Artık kavga etmiyorduk. Ofisten döndüğümde çok yorgun oluyordum ve kavgalarımızın sonuçsuz kalacağını öğrenmiştim. Maurice ile ben birbirimiz için yaratılmadığımızı anlamıştık. Belki de hayat bizi birbirimizden uzaklaştırmıştı. İç içe odalı, küçücük dairemizde yan yana yaşıyorduk. Düzenli bir maaşı olan tek ben olduğuma göre, taşınma teklifi de yalnızca benden gelebilirdi, ama buna gücüm yoktu. Ve burada yalnızca geçici bir süre için bulunduğum inancındaydım.

Maurice'i sevmekten vazgeçmiş olsam, her şey çok daha kolay olurdu. Kendi kendime onun bir asalak, bir palavracı olduğunu söyleyip dursam da, zekâsına, hızlı tepki verişine, sonsuz cömertliğine hayrandım... Artık hemen hemen hiç sevişmiyorduk; o istediğinde ben uyuyakalmış oluyordum, ben istediğimdeyse evde birileri oluyordu. Yalnız başımıza kaldığımız ender durumlarda, ikimiz de bu anı mahvetmekten korkuyor ve doğal olarak da mahvediyorduk. Aramızda böylesine bir

ten uyumu olmasaydı, ondan daha kolayca kopabileceğimi düşünüyordum.

Bir pazar sabahı, yatağıma uzanmış oturma odasındaki boş bira şişelerine, cips paketlerine ve gece boyunca dolup taşan küllüklere bakarken, bu kadarı yeter diye düşündüm. Maurice hatasını kabul etti, özür diledi, evi temizledi ve benden biraz daha sabır göstermemi istedi, birazcık daha.

– Sence yeterince sabır göstermedim mi zaten? diye bağırdım. Ne bekliyorsun Allah aşkına? Onca sefil ihtilalde gösterdiğin başarısızlıktan sonra, şimdiki planın Amerika Birleşik Devletleri başkanını devirmek mi?

– Yazımı tamamlamak üzereyim, diye yanıt verdi suçüstü yakalanmış yaramaz bir çocuk gibi.

– Harika! Ben de *Father knows best*'in yaklaşık üç yüz elli iki bölümünü tamamladım! Şu iki ev işi arasında yaptığım işten söz ediyorum!

Raflardan birinden, yağ lekeleriyle kaplı bir zarf aldı ve içinden bir tomar kâğıt çıkarttı: Güvendiği dostlarına göstermiş olduğu kitabının metniydi. Kitabın konusunun Amerikalılara göre fazla sarsıcı olabileceğinden, öte yandan Kanadalı editörlerin ilgisini çekebileceğinden söz etti.

– Sonunu getiremedim, dedi yüzünü ekşiterek. Bilirsin işte, her belgeye gücünü ve varoluş nedenini kazandıran o birkaç satır...

– Böyle bir sonu bu mezbelede yazabileceğine inanıyor musun?

– Neden olmasın? Şu an tıkandım kaldım. Sanki elimi uzatsam ulaşacakmışım gibi, ama gelmiyor işte. Belki de arkadaşlarla sohbet ettikçe, New York'taki eylemlere katıldıkça, çok içtikçe, aklıma bir şeyler gelir...

Kâğıt tomarı yatağın üzerinde kaldı. Maurice önceki geceden kalanları toplarken, okumaya başladım. Çiçek almak için çıktı, sofrayı kurdu, salata hazırladı. Ben hâlâ okuyordum.

Öğleden sonra saat beşe doğru, onu çağırdım. Yatağın üzerine, yanıma oturdu ve gözlerimden süzülen yaşları yavaşça sildi.

Olağanüstüydü. Muhteşem. Venezüella'daki petrolcülerin elde ettikleri kârın yeniden dağılımından öte, güçlü ülkelerin gelişmemiş ülkelere karşı tavırlarıyla ilgili sorunu incelemişti.

Bir dönem "Avrupa'nın hasta adamı" sayılan ve Batılı ülkelerin asırlar boyu iliğini kuruttukları Osmanlı İmparatorluğundan söz ettiğimde, kitabın sonu kendi kendine ortaya çıktı. Birinci Dünya Savaşı, Türk ulusalcılığının patlamasına neden olmuştu. İkinci Dünya Savaşı ise sömürgelerin sonunu getirmişti. Baskıcı ve ırkçı tutumlarını sürdürdükleri taktirde zengin ülkeler ellerindeki her şeyi kaybedebilirlerdi, tıpkı Avrupa'nın, Bâbıâli'deki nüfuzunu yitirmesi gibi.

– İşte bu! diye haykırdı Maurice.

Coşkuluyduk, mutluyduk, suç ortağıydık. Asla araya girmeden, birbirimizi can kulağıyla dinlemekten büyük haz alıyorduk. Yatağın üzerinde yuvarlanıp seviştik. Onu sevmek için gereksinim duyduğum hayranlığa kavuşmuştum.

Maurice bana minnettardı. Harika bir ikili oluşturuyorduk, bunu biliyordu zaten.

Maurice kitabını başkalarına göstermeye ve benim ona ne denli yardımcı olduğumdan söz etmeye başladıkça, stüdyoda geçirdiğim günlerim bana artık eskisi kadar heyecan verici gelmemeye, *Father knows best*'in metinleri giderek daha yüzeysel görünmeye başladı. Elbette ki kendimi jeopolitiğin cazibesine

kaptırmamıştım, ama işlemeli önlüklü Bayan Anderson'ın çok sıradan işlerle uğraştığı da bir gerçekti...

Edebi bir yayınevi Maurice ile temasa geçti: Çok sayıda yabancı editör kitabıyla ilgileniyordu. *New York Times*'ın yazarlarından biri, *İmparatorlukların Sonu*'nu yayımlamamanın Amerika'nın ayıbı olacağını ileri sürdü. Korsan yayınlar etrafta kol gezmeye başladı: Soğuk savaşın tam ortasında, Sovyet gözlemcilerinin çok işine geliyordu bu. *İmparatorlukların Sonu*'nun yayımlanmasından önce, kocam Sorbonne'a bağlı bir araştırma enstitüsünden iş teklifi aldı; yanıtını benimle paylaşmadı.

Maurice kitabının ilk on bin baskısı için bir sözleşme imzaladı. Röportajlar verdi, televizyona çıktı. Amerikalılar, Selanik'in bir Yunan peynir markası olmadığını ve Maurice'in İngiltere karşıtı eylemlerinden dolayı sınır dışı edilmeden önce avukatlık yaptığı İskenderiye'nin, Amerika'nın keşfinden öncesine dayandığını öğrendiler.

Aşırı vitaminli koca çocuklar sinirimi bozmaya başlamışlardı. Genç Betty'ye –dizinin asi genç kızı– yazdığım birkaç feminist replik, yapımcı tarafından makaslandı. Dizinin yapımcısı beni yanına çağırdı, yeteneklerimden dolayı beni kutladı ve asi demenin "radikal" demek olmadığını hatırlattı. Betty'nin elbette ki başkaldırmaya hakkı vardı, ama yalnızca partiden geç saatte dönme izni ya da yeni bir kot pantolon aldırmak için.

Stalin yeni ölmüştü ve Rosenbergler idam edilmeyi bekliyorlardı. Maurice, New York sokaklarındaki yürüyüşlerde başı çekiyordu. Anderson Ailesi kahvaltıda mısır gevreği yiyordu.

15 Haziran 1953'te, CBS'te sıradan bir gün yaşanıyordu. Metnimi teslim etmeye gitmeden önce Bay Anderson'un adını

Julius, karısınınkini de Ethel olarak değiştirdim. Bir saat sonra yapımcı, bir zarf içinde bana haftalık maaşımı gönderdi.

Eve döndüğümde Maurice'i valizlerini yaparken buldum. Rosenbergler'in ölümünden sonra Amerika'da kalmayacağını bana söylemişti.

Sorbonne'daki görevi onu Paris'e çağırıyordu.

☆ ☆ ☆

Colette Gatégno bizi Bourget'de bekliyordu. *Time* dergisini örnek alarak çıkartılan *L'Express*'in kurucu takımındaydı ve Maurice ile bir röportaj yapmak istiyordu. Onu değişmiş, katılaşmış buldum. 1945'te, onu Asuncion'da son gördüğümde, fotoğrafçılara özgü o araştırmacı ve meraklı bakışlara sahipti. Hâlâ canlı olan bakışları, hoşgörüsünü yitirmiş gibi geldi bana... ve de sevecenliğini. Fotoğrafları çeken, Colette'in köpek muamelesi yaptığı, üstü başı perişan bir genç adamdı.

Karşımda yeğenim değil bir gazeteci durduğunu kanıtlamak istercesine, ona sorduğum ailevi soruları geçiştirdi. Sonra profesyonel bir gülümsemeyle Maurice'e döndü: Bizi otelimize kadar götürecek, sonra kocamın bir itirazı yoksa hemen işe koyulacaktı. Odamız çok lükstü ve tuvalet masasının üzerinde Fransız editörünün göndermiş olduğu egzotik bir meyve sepeti bizi bekliyordu.

Savaşın hemen ardından Paris'e geldiğim günü hüzünle andım, soğuğu, karanlığı, kaybolanlar hakkında sorduğum soruları yanıtsız bırakan kapıcıların asık yüzlerini. Sekiz yıl sonra, Fransa'nın uğruna şehit düşen yirmi yaşındaki delikanlıların mezarlarındaki çiçekler kurumuş, kampların bacaları soğumuştu. Onun yerine ekonomik kazan harlı bir biçimde yanmaya başlamıştı, geleceğe olan inancını etrafına saçarak.

Maurice'in kitabı her kitapçının vitrinindeydi. Önsözler yazmasını, konferanslara ve imza günlerine katılmasını istiyorlardı. Yirmili yıllarda Mısır'da yayımladığı denemeleri kısa süre içinde yeniden baskıya girecekti. Pierre Mendès France'ın dostları ona, ekiplerinde bir üçüncü dünya ülkeleri uzmanına gereksinimleri olduğunu söylediler. Komünistler de ona göz dikmişlerdi. Fransa'ya ilk gelişi olmasına rağmen, kapanın elinde kalıyordu.

Çok daha az kapışılan bense, kiralık bir daire arıyordum. Gezdiğim daireyi beğenmediğimde, "Aaah, kocam çok zor beğenir, bana gösterecek başka bir yeriniz yok mu?" diye iç geçiriyordum, Bayan Andersonvari bir tarzda. Oysa Bayan Anderson'ın bir evi vardı...

Bir akşam Maurice, bir radyo röportajı dönüşünde, ona eşlik etmediğim için bana içerleyince ("Metroda kaybolduğumu biliyorsun..." diye homurdandı) bastırdığım tüm öfkeyi ve hüsranı dışa vurdum. Son birkaç haftadır kıskançlığımla mücadele etmeye çalışıyordum: Onun ekonomiyle ilgili deneme yazısı bu denli başarılı olurken, benim romanlarım neden hiçbir yere varamamıştı? Kadın olduğum için mi yoksa yeteneksiz olduğum için mi?

– İstersen editörümle konuşabilirim, diye önerdi Maurice. Bakarsın *Kızılderili*'yi yeniden basmayı kabul eder.

– *Bir Adadan Öbürüne*'yi beğenmiyor musun?

– Evet, ama...

– Bana neden yalan söyledin? New York'tayken kitabımdan çok etkilendiğini söylemiştin!

İçim acıyordu, utanıyordum. İkinci kitabım bir başarısızlık örneğiydi, bunu ta en başından beri biliyordum.

Maurice bana sarıldı, romanının çok heyecan verici oldu-

ğunu ama ilki kadar uğraşılmış olmadığını söyledi. *Kızılderili*'ye kaç kez sıfırdan başladığımı unutmuş muydum yoksa?

– Çalışmak gerekiyor, Rébecca... çalışmak! Bu işin başka sırrı yok.

Bunu bana mı söylüyordu? Güleyim bari.

– Kendini birazcık daha fazla sevmeyi becerebilseydin, kahramanların çok daha sevecen olurlardı, diye ekledi.

– Flora, pardon, Élisa ilgi çekici değil miydi? O bir kurban!

– O mu bir kurban? Bence o tam bir baş belası. Papyonumu bağlamama yardım eder misin?

Bu son darbeyi de vurduktan sonra, şen şakrak ve kendinden hoşnut halde, ona tapan okuyucularıyla buluşmaya gitti.

Hâlâ Javel Sokağı'nda oturan Élie Abravanel, her hayranlık gibi eninde sonunda bitecek bir başarıyı bu denli kıskanmama bir anlam veremiyordu.

Kendisi her zaman arka planda kalmayı yeğleyenlerdendi. Hatta ölümünden sonra Louise'e verilecek şehit madalyasını alıp almama konusunda bile kararsız kalmış ve yalnızca oğlunun gönlü hoş olsun diye törene katılmayı kabul etmişti.

– "Mutlu yaşamak için gizli yaşayalım," dedim. Anne babamız bize bunu öğretti, öyle değil mi? Bundan nefret ettim! Duvar kenarından yürüyen, alçak sesle konuşan ve kıskançlık yaratmamak için kızlarının çeyizlerini evden geceleyin çıkartan İstanbul Yahudilerinden nefret ettim! Avenue de Wagram'da oturduğu sırada, ağabeyimin *matza*[79]'ları mutfak bezlerine sarmasından nefret ettim! Ben, beni görmelerini, duymalarını, var olduğumu bilmelerini istiyorum...

– Peki ya sonra, bildiklerinde ne olacak?

---

[79] Hamursuz. (Matza.)

Sustum. Élie haklıydı. Zaten kaybedilmiş bir davanın peşinden koşuyordum, üstelik de çoktan beri; kesin söylemek gerekirse, tam elli beş yıldır!

– Gérard doğduğunda ne söyledin Élie? *Ya vino el niño! En bien sea venido!*[80] Şey, belki de o zamanlar Paris'teydiniz, üstelik Louise Yahudi değildi. Ama sen doğduğunda, Kuzguncuk'ta, ailende bir mutluluk rüzgârı estirmiştin. Bu güven duygusu her zaman için hayatının bir parçası oldu ve bundan sonra da olacak. Oysa ben bir düş kırıklığıydım. Zaten kalabalık olan bir ailede, fazladan bir kız daha!

Ailesi İstanbul'da Alliance okullarından birini yöneten Élie gülümsedi. Kendi kendine, "Kuzguncuk" diye yineledi ve günün birinde oralara geri dönmek isteyip istemediğimi sordu. Annemle ablamın, yaşlılar yurduna dönüştürülen Hasköy'deki eski okulda yaşadıklarını biliyordu. Soykırımdan Türkler sayesinde kurtulmuş olan ağabeyim David ile karısı, savaşın sonunda Tel Aviv hükümetinin Müslüman topraklarda doğan her Yahudi'ye sağladığı ödenekten yararlanarak İsrail'e göç etmişlerdi. Oraya bir türlü alışamamışlar ve son günlerini İstanbul'un kenar mahallelerinden birindeki bir villada geçirmek üzere vapura binip geri dönmüşlerdi...

– Oraya geri dönmek mi? dedim. Annem kendisini terk ettiğimi yüzüme vursun diye mi? Üstelik tam aksi söz konusuyken...

– Yeter, diye iç geçirdi Élie. Vazgeçtim.

Kendisi emekli olduktan sonra Montreal'e, oğlu Gérard'ın, gelininin ve üç torununun yanlarına yerleşmeyi düşünüyordu. Kızardığımı hissettim. Arkadaşımın kariyeri sonlanıyordu,

[80] Küçük oğlumuz doğdu! Aramıza hoş geldi.

bense hâlâ çocukluğuma yanıyor, genç kızlığımdaki başarımla övünüyordum... Ne zaman bir erişkin olacaktım?

– Ölmeden önce oğluma İstanbul'u gezdirmek istiyorum, diye sürdürdü Élie. Prinkipo'yu da... Babamın kiraladığı eve ne oldu acaba? Bir oğul için nereden geldiğini bilmek önemlidir. O da ileride bir gün kendi çocuklarına anlatabilsin diye...

Hangi çocuklara? Méir'in bize İsrail'den son gönderdiği resim, kahramanı ve akıl hocası Moshe Dayan'ın yanında çekilmiş askeri üniformalı bir fotoğrafıydı. *Señor Padre*'nin torunu bir savaşçı olmuştu. Müslüman topraklara, ancak onları fethetmek için adım atardı artık. Bu beni gururlandırmıyor, aksine çok mutsuz ediyordu.

Lecture pour tous[81] adlı programa giderken Maurice'e eşlik ettim. Cognacq-Jay Sokağı'nın havası epeyce değişmişti: Fransız televizyonu varlığını gerçek anlamda hissettirmeye başlamıştı.

Kocamı hayranlarıyla baş başa bırakıp eski tanıdıkların arayışına çıktım. Alma Köprüsü yakınlarında, her zaman uğradığımız café'de bulduk kendimizi. Kırmızı şarabın da etkisiyle arkadaşlarıma CBS'teki anılarımı ve *Father knows best* için uygun diyalog arayışlarımı anlatmaya başladım. Kendimi Fransız Radyo Televizyonu çalışanlarının hayal bile edemeyeceği kadar zinde, kendimden emin ve deneyimli hissediyordum.

– Amerika'da, halkın beklentilerini, kahramanlar hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için anketler yapıyorlar, dedim. Ve bu bilgilerden yaralanıyorlar...

– Kimler yararlanıyor?

---

[81] Herkes için okuma.

– Yazarlar! Toplanıp anket sonuçları hakkında tartışıyoruz. Sonra bazı bölümlerine eklemeler yapıyoruz, bazı yerleri makaslıyoruz. Aslında çok teknik bir şey, hatta bilimsel bile denilebilir.

Bana öfkeyle kafa tuttular. Yazarlar hiç kimselere kulak vermezmiş! Onlara ilham veren, sevdikleri konuları önerirlermiş! Klasik bir metin uyarladıklarında bile onu yeniden yorumlar, baştan yaratırlarmış! Tanrı onları ısmarlama çalışmaktan korusunmuş! Halkın sözünü dinlemek mi, hadi oradan! Halk hiçbir şey bilmez, hiçbir şeyden anlamazmış ki zaten!

– Televizyon, kadınlara ve Amerikalılara emanet edilemeyecek kadar değerli! dedi pipo içen, dalgın bakışlı, Clemenceau benzeri biri.

Öbürleri de ona katıldı. Amerikalılar ilkeldir zaten! Bizler Fransa'da kitleleri eğiteceğiz, onlara kültür ve bilgi aşılayacağız! Voltaire'in anavatanından başka nerede, üçüncü dünya ülkelerinin ekonomisiyle ilgili bir saatlik bir konuşma programı yapılabilirdi?

– Tanrım, Maurice'i unuttum! diye haykırdım. (Tıpkı Bayan Anderson gibi.) Beni köşe bucak arıyor olmalı!

Daha da çok gülmeye ve içkimi ısmarlamak için nazikçe tartışmaya başladılar. Utançtan kıpkırmızı olmuş halde café'den ayrıldım.

New York'ta CBS'te çalışırken, sinema senaristleri tarafından horgörülürdüm. Paris'te bu kitleye "gerçek" televizyon yazarları da eklenmişti. Kendimi haklı çıkarmaya çalışmaktan, özür dilemekten, utanmaktan bıkmıştım. Yazarlar ve aydınlar beni bunaltıyordu. Sartre savaş boyunca ne yapmıştı? Peki ya herkese ders veren komünistler, utanç verici bir antlaşma imzalamamışlar mıydı? Yalnızca Yahudilerden kurtulmak için her suçu sözüm ona doktorların bir komplosuymuş gibi göste-

ren ve Stalin'in nefret ettiği bir rejimi destekleyenler, onlar değil miydi sanki? Paris, kiliselerden, şebekelerden ve küstah bir hoşgörüsüzlükten ibaretti. Maurice'in, Venezüella'daki eylemleri, Perez Jiménez'in diktatör rejiminden, ardından da Batista'nınkinden kaçışı ona burada söz hakkı veriyordu. Bu konuda hiçbir şey hissetmeyen insanlara, uzun süre gündemde kalacak basmakalıp düşüncelerin gücüyle değil, *kendi* sözcükleriyle seslenen benimse, söz hakkım yoktu!

Birkaç gün sonra bir kadın, otelime telefon açtı. "Gerçek" yazarlar tarafından horgörüldüğüm akşam, o da Bosquet Caddesindeki café'de oturuyormuş. Tavrım hoşuna gitmiş. (Hoşuna mı!?) Yeni bir program hazırlıyormuş ve bu işe zaman ayırıp ayıramayacağımı merak ediyormuş.

Bunun Maïte Célérier de Sanois'nın *Kadın Magazini* için olduğunu belirtmeyi ihmal etmişti. Akacak kan damarda durmaz.

Maurice ile ben "gözde" bir çift olmuştuk. Oysa Pierre Mendès France'ın şürekâsında yer almıyorduk. Ne de Sartre'ın, Malraux'nun ya da Aragon'un çevresini saran Parisli aydınlar sınıfındaydık. Ne Jorge Amado ile Pablo Neruda'nın başını çektikleri Güney Amerikalı göçmenlerin; ne de Yahudi olduklarını unutmaya kararlı Fransız Yahudilerinin aralarında... Ne De Gaulle'cülerin, direnişçilerin ya da kamplara gönderilenlerin; ne masonların; ne de televizyon baronlarının arasında... Ama tüm bu topluluklardan, bizi ara sıra çağıran insanlar tanıyorduk. Bir gruptan diğerine gidiş gelişimiz bizi diğerlerinden

ayırıyordu; insanlar her ihtimale karşı bizimle iyi geçinmeye çalışıyorlardı; hangi yöne kayacağımız belli değildi.

Maurice, tuzaklarla dolu Fransa'yı keşfederken çok eğleniyordu. Bense hayatımda ilk kez sınıflandırılamamanın keyfini sürüyordum.

Yaptığım işi seviyordum. Herkesin aslında yerime göz dikmiş olduğunu ve en büyük kadın düşmanlarının reddedilen erkekler olduğunu fark ettiğimden beri mesleğimin çifte aşağılanmasından –televizyonda ve bir kadın dergisinde!– bir ölçüde kurtulmuştum. Program özetlerini hazırlıyordum ve konuklar bize idari kadro tarafından önerilmediklerinde, "Bayan Sıradan"ları araştırıp, binlerce Fransız kadınının sesini kendi ağızlarından duyuruyordum.

Bir Adadan Öbürüne'yi yeniden kaleme alma işini sürekli olarak erteliyordum. Yahudi olsun olmasın, herkes tüm bu olup bitenleri unutmak istiyordu! Hıristiyanlığa dönüşler hız kazanmıştı, soyadı değişiklikleri de öyle. Yeğenim Claude Lyon'dan ayrılıp Paris'in en şık mahallelerinden birine taşınmıştı, karısı din dersi veriyordu. İki küçük kızı günün birinde yarı Yahudi olduklarını öğrendiklerinde ne olacaktı? Çifte onaylı alçaklık: Önce doğuştan, sonra yalandan!

Soyuma karşı duyduğum kini barındırdığı için utanç duyduğum romanıma bir daha asla el sürmeyeceğimi kendime bile itiraf edemiyordum. Bir şeyler başarmış –iyi bir şeyler– her insanın yüreklerinin derinliklerinde, başarı tutkularıyla boy ölçüşemeyecek bir iş olarak gördükleri, ama kendilerine biraz zaman tanındığı taktirde bir şahesere dönüştüreceklerine inandıkları bir eser gibi, bir köşede düzeltilmeyi bekleyen bir çalışmamın olduğunu bilmek beni mutlu ediyordu... Cognacq-Jay'de gizemli, çok saf ve çok yaratıcı (ama henüz ekilmemiş)

bir bahçeyi süren kalabalık bir gruptuk. Umursamıyormuş gibi davrandığımız fikirlerini beyan edenlerin sayısı da en az bizler kadardı.

Maurice, Uluslararası İlişkiler Bölümünde ekonomi dersleri vermeye başladığından beri Claude ile ilişkilerimiz düzelmişti, ama yine de Françoise Coblence'ın Longchamps Sokağı'ndaki dairesinde ayda bir düzenlediği on iki kişilik akşam yemeklerine davet edilmiyorduk. Bizi "aile" ile birlikte davet ediyorlardı, yani Colette ve o günlerdeki sevgilisiyle, Montreal'e taşınmadan önce Élie Abravanel ile, ilkbaharı Paris'te geçirmeye gelen Simone ile ya da Claude'un belirgin bir Yahudi aksanıyla konuşan, soyağaçları belirsiz ve yeğenimin düzeyli Fransızlarla bir arada davet etmeye çekindiği birkaç müşterisiyle birlikte.

Çoğu zaman bizi son dakikada çağırıyorlardı, birileri gelemediği ve sofrada on üç ya da briçte on kişi kalmak istemediklerinde. Neden kabul ediyordum peki? Bu sanayiciler ve önemli memurlarla ne işimiz olabilirdi bizim? Erkekler işten konuşuyorlardı, kadınlarsa çocuklarını yazdırdıkları özel okullardan. İsrail ordusunda subay olan oğlumu düşünüp şefkatle gülümsedim.

Evet, her defasında daha da umutsuz halde döndüğüm bu davetleri neden kabul ediyordum? Ailemden geri kalanlarla bağımı kopartmamak için mi? Yoksa yemekten önce herkese çerez dağıtan ve beni fazlasıyla duygulandıran küçük kızları Marie-Christine ve Bénédicte için mi?

Maurice'in gidiş nedeni insanları ikna etmekti. Pinay, Mısır, Çinhindi ya da memurların grevi, her konuda bir görüşü vardı. Yanlış düşündüğüne inanan diğerleri, dudaklarında ikna olmayanlara özgü o nazik gülümsemeyle onu dinliyorlardı. Ki-

mi zamansa kendilerini Maurie'in cazibesine kaptırıyorlardı ve içlerinden birinin kuşkuyla kaşını kaldırdığını görmek çok hoşuma gidiyordu: "Peki ya?..." Ama hemen ardından, yeniden huzura kavuşuyorlardı: "Bizler *kesinlikle* haklıyız, zaten fikrimizi paylaşmayan tek insanın bu beyinsiz olması da bunu kanıtlıyor." Aman aman!

Geçen akşam, ünlü bir ekonomi profesörünün evinde, Maurice'i dinlemeliydin, diye yazdım Simone'a. *Onunla nasıl gururlandığımı bilemezsin! Öbürlerinden o kadar daha akıllı ki! Özellikle de daha özgür! Hiçbir dogmaya, hiçbir kurama boyun eğmiyor, üstelik Parislilerin tamamı bunlarla kafayı bozmuşken! Ulusal Amme İdaresi Okulundan her yıl, her şeyi anladıklarını zanneden ve kuşku duymaktan korktukları için kimsenin dediklerine kulak vermeyen yüz kadar kaz kafalı öğrenci mezun oluyor... İşin aslı "sol eğilimli" bir elin yabancısının onlara karşı çıkması çok ağırlarına gidiyor. Ama Maurice'i tanırsın! Konu "vaaz vermeye" gelince ister Antlardaki köylülere olsun, ister bakanlar kurulu üyelerine, eşit şekilde mücadele eder!*

Bu adamların eşlerinin, hizmetçilerinden ya da sayfiye evlerinden konuşmalarını dinlemekten bunaldığımda, koltuğumu çevirip, erkeklerin sohbetlerine kulak veriyorum. Ev sahibini etkilemek ya da ev sahibesini öfkelendirmek için değil, yalnızca Maurice için: Onun önünde göz kamaştırmayı, en az benim önümde göz kamaştırmayı sevdiği kadar seviyorum. Herkesin önünde sevişmek gibi bir şey bu. (Şaşırma!) Yoksa uyuyakalıyorum zaten! Bu yemek davetlerinin ne kadar sıkıcı olduğunu anlatamam!

"Televizyonda mı çalışıyorsunuz?" diye hayrete düşü-

yorlar. "Bu aralar bizi fazla şımarttığınız söylenemez!" Hele o aptal programlardan yakınmaları yok mu: "Ekmek ve sirkler[82]!" *diye iç geçiriyor kaz kafalılar, tanıdıkları bazı üst düzey yetkililerin de benimle aynı yerde çalıştığını öğrendiklerinde. Evleri, çocukları, davet çizelgeleri yüzünden çok meşgul olup televizyonlarını bile açmaya fırsat bulamayan kadınlar ise, nedense tüm programlardan dakika dakika haberdarlar! Bir süre sonra tüm dikkatleri üzerime çekmiş olmamdan sıkılıyorlar ve dudaklarını büzüp mırıldanmaya başlıyorlar: "Ondan başkası konuşmuyor! Ne istiyorsun şekerim? İnsanın çocuğu olmayınca!..."*

İşte böyle canım! İnsan bakışlara maruz kalınca, bayağılıklara da maruz kalıyor mecburen! Ne düşündüğünü biliyorum: "Kadın dergilerinin onlara durmadan, 'Sizler ne gereksizsiniz, ne de aptal!' diye yinelediği bu kadınları kışkandırmak da bir başarı mı diyorsun!?"

Kişisel işlerimi de merak ettiğinden eminim. İçin rahat olsun. Yazmaktan tam anlamıyla vazgeçmiş sayılmam...

İlgi alanım, çok okunan romanlardan uyarlanan senaryolarla, canlı olarak çekilen "dramlar" idi. Amerika'daki deneyimlerim sayesinde metinleri güç dekorlarla tamamlamayı, oyunculardan birinin boşluğunu doldurmayı, geceyi gündüze dönüştürmeyi, hareketli bir sahneyi bir telefon görüşmesiyle doldurmayı öğrenmiştim... Maupassant'ın bir öyküsünü uyarlamayı denemiş ve oldukça başarılı eleştiriler almıştım. (Her ne kadar filmi çekilmese de.) Dergideki işime engel olmaması ve yapımcıların kendilerininkinden başka bir isim görmeye ta-

[82] Romalılara özgü özdeyiş. Romalıların tek istedikleri karınlarının doyması ve bedava gösterilerdi.

hammülleri olmadığı için uyarlamalarımın altına imzamı atmıyordum. Böylece, birkaç ay boyunca gecelerimi ve hafta sonlarımı, çocukluğumda okuduğum, ağabeyim Vitali'nin ve Nissim Abravanel'in (Élie'nin babası) İstanbul'daki kitapçılardan ucuz fiyata satın alıp bana getirdikleri kitapların çoğunu yeniden okuyarak, kesip yapıştırarak ve içindeki metinleri diyalog haline getirerek geçirdim.

Maurice beni, *Father knows best*'ten daha gerçekçi ve daha özgün konulu bir dizi yazmam için teşvik ediyordu. Televizyonun artık hayatımızdaki yeri kesinleşmiş olduğuna göre (aaah, aaah...) artık onu kullanmak, ondan yararlanmak, ondan bilgi edinmek gerekirdi.

– Bize klasik eserlerden ve budala şarkıcılardan başka ne izletiyorlar ki? İnsanların, onlara doğruyu anlatan programlara ihtiyaçları var.

Bunu yıllardır tekrarlayıp duruyordum, Fransız radyosunda daktilograf olarak çalışmaya başladığım günden beri... Birlikte çalışmamız koşuluyla teklifini kabul ettim.

Bu düşüm çok eskilere dayanıyordu: 1932'de Caracas'taki Fransız Koleji'nin kütüphanesinde Maurice ile karşılaşmamız... Maurice Mısır'dan sınır dışı edildikten sonra, avukatlık mesleğine dönebilmek için yeniden baro sınavına hazırlanıyor, bense *Kızılderili*'yi yazmak için araştırma yapıyordum. Birbirimizi bulmuştuk: Yalnızca ikimiz, yaptığımız işe birkaç dakikadan fazla odaklanmayı başarıyorduk.... Beş yıl sonra Asuncion'da, şansımı bir kez daha denemiştim, ama o dönem arkadaşım dünyayı değiştirmeye kararlıydı ve bu eylem çok büyük imkânlar gerektiriyordu!

– İkimiz birlikte mi?

– Evet, el ele vererek...

Kendimi gençleşmiş, şevk ve fikir dolu hissediyordum. İşimiz gereği, projemize geceleri çalışıyor ve litrelerce kahve tüketiyorduk.

Bir Fransız ailesinin öyküsünü basitçe anlatmaya karar vermiştik; on dört yaşındaki oğullarını ve on altısındaki kızlarını, evleri biraz harap olacaktı, ukala komşuları ve karabasan olarak nitelendirilebilecek bir kayınvalideleri... Sahip olmadığımız her şeye sahip olacaklardı.

– Evin erkeğinin çok huysuz bir patronu var, diye sürdürdüm. Evin hanımı bu konuyla ilgilenmeye kararlı, kızları birilerine âşık, oğulları bir köpek istiyor.

– Baba sendika temsilcisi, diye karşı çıktı Maurice, anne doğum kontrol aleyhtarı, kızları Sinn Fein üyesi bir İrlandalıyla yazışıyor, oğulları militan.

Ben güldüm, Maurice güldü. Doğum kontrolünü ve militanlığı tutmaya karar verdik. Bazen Maurice birdenbire durup öksürmeye başlıyordu, sol tarafına bir ağrı giriyordu, ama bunları önemsemiyordu: Doktor ona kas ağrısı olduğunu söylemişti. Benim sürekli boynum tutuluyordu: Yaşlılık maskaralık, diye iç geçiriyorduk, kahramanımızın kayınvalidesi gibi.

O yıl Adam Adası'nda bir sayfiye evi kiraladık. Yaz tatilimi, dizinin ilk üç bölümünü yazmaya adamak istiyordum, böylece döner dönmez onları program yönetmenine teslim edebilecektim. Paris'i benimsediğinden beri (ya da Paris onu benimsediğinden beri) sayfiyelerden nefret etmeye başlayan Maurice fikrime karşı çıkmadı. Eskiden "kaprislerim" olarak gördüğü tersliklerime artık hemen hemen hiç karşı koymuyordu. Onları kabullendiğini düşünüp, kendi kendimi kutluyordum. Kocam artık kararlarım konusunda tartışmadığına göre *benim de* haklı olabileceğimi kabullenmiş olmalıydı! Kendimi zafer sarhoşlu-

ğuna kaptırmak yerine, bir şeylerin ters gittiğini anlamalıydım...

Tüm kiralık evler gibi, buranın da duvar kâğıtları iç karartıcı, mobilyaları korkunçtu. Bir trene atlayıp Paris'e gittim ve Saint-Pierre Çarşısından kumaşlar satın aldım. Sonra garajın dibinde çürümeye bırakılmış birkaç parça hasır mobilyayı tazyikli suyla yıkadım. Maurice şekerlemesinden uyandığında –öğle yemeğinden sonra uyumayı âdet edinmişti, bu durum beni rahatsız etse de, birlikte yaşamanın zorluklarına katlanmak gerekiyordu– bahçeye kurduğum mavi çadırı fark etti.

– Sukot[83] mu geldi? diye yüzünü ekşitti.

Yanıt vermedim. Birdenbire gerçek yüzüme bir tokat gibi vurmuştu. Her şey o kadar açıktı ki!

Sukot Bayramı, her yıl, Mısır esareti kurtuluşundan sonra çöllerde yaşayan İsrailoğullarını anımsamak için kutlanır. Dindar Yahudiler, başlarının üzerinde bir dam olmadan geceler boyu çölde yatıp kalkan atalarını anmak için tam sekiz gün boyunca dallardan yapılmış bir çardağın altında yer, içer ve uyurlar

– Maurice, ben bir ev istiyorum, dedim.

Bu bir uyanıştan da öteydi: Bir aydınlanmaydı. Demek ki bunca zaman farkına varmamıştım; her zaman için eksikliğini duyduğum şey buydu; çocuklarımı yanımda tutmama engel olan şey buydu. Bir kadının kendine ait bir eve ihtiyacı vardır. Dört duvara, bir barınağa, ilk sığınağı olan karnının bir uzantısına. Evi yoksa, kadın bir hiçtir.

Maurice kendi kendine yetiyordu. Onun temeli bacaklarıy-

[83] Çardaklar Bayramı.

dı, kapısı ve penceresi kolları, bacasıysa başı. Kendini her yerde evinde hissediyordu, erkek bedeninde sıcacık ve güvende.

Bu bedenin yorgunluk sinyalleri verdiğini fark edemiyordum. Belki de anlamak istemiyordum. O her zamanki gibi güçlü ve sarsılmaz kalmalıydı, benim çatım olarak.

Kendi *evimin* arayışına çıkışımı hiç direnmeden kabullendiğini görmek beni kuşkulandırmalıydı. Bana "sahiplik, hırsızlıktır" bile dememişti. Bu konuda hiçbir şey bilmediğimi ve kolayca kazıklanacağımı bile söylememişti. Asimilasyon hayallerimin bir karikatürüne dönüşen, sıradan Fransız ailesini konu alan dizimi rafa kaldırmamı da eleştirmemişti.

Belki de bu kez bunun bir kapris olmadığını anlamıştı.

Üç ayımı, rüyalarımın evini aramakla geçirdim, ama bulamadım. Maurice benimle birlikte gelmiyordu. Arabada çok sıcakladığını bahane ediyordu. Hiçbir zaman doğru dürüst araba kullanmayı beceremediğimi, ama o yaz gerçek bir trafik canavarı olup çıkmıştım. Dikkatimi bir türlü yola veremiyor, sürekli yolumu şaşırıyordum, olmadık yerlerden dönüyor, elimdeki haritaya bakmak için virajın tam ortasında aniden duruyor, üstelik haritadan hiçbir şey anlayamıyordum...

Önümde uzanan bir şehir değil, onlarca baca, yer döşemesi, kiriş, ekmek fırını, göz alabildiğine bahçeler, yüzyıllık ağaçlardı. Kendi ağaçlarımdan meyveler kopartıp, kendi reçellerimi yaptığımı, perdelerimi kretonla süslediğimi, sütü ve yumurtayı çiftlikten aldığımı, tıpkı köylüler gibi konuşarak gökyüzünün kasvetiyle ilgili sızlandığımı hayal ediyordum. Böyle bir ev olmalı, diye yineliyordum sürekli olarak. Onu bulmam gerek.

Yaz biter bitmez, Cognacq-Jay'deki işime döndüm. Hazırlanmakta olan, doğum kontrolsüz ve militansız çok akıllıca tasarlanmış diziler vardı ve dört elle sarıldığımız diziyi rafa kaldırmış olmaktan hiçbir pişmanlık duymuyordum. Artık yaz-

mak, yaratmak, arkamda bir şeyler bırakmak gibi bir düşüncem yoktu. Onca kâğıt, Giséla Bauer'ın divanında açık edilmiş onca sır, dünyanın dört bir köşesinde dökülmüş onca gözyaşı, toprağımı belirlemek için yapılmış önemsiz girişimlerdi yalnızca. Bizi Mısır'dan kovdukları ve dallardan yapılmış bir çardağın altında uyuduğumuz için.

Bir kış gecesi, rutubetli birkaç çiftlik evini ziyaretten dönüşümde, Maurice'i çalışma masasının üzerine yığılmış halde buldum, bilincini yitirmişti.

Bu ilk kalp krizini atlatmıştı, ama sıkı bir rejim yapması ve daha az çalışması gerekiyordu. Onu ihmal ettiğim için kendimi suçlu; sıkıntıdan ya da ağrıdan şikâyet ettiğinde ise sarsılmış hissediyordum. Hastalık, bizim dağarcığımızda yer alan bir sözcük değildi. Şimdiye dek yaşadığım birkaç rahatsızlık beni yalnızca öfkelendirmekle kalmış ve pek de uzun sürmemişti. Bedenim bana her zaman itaat etmişti, artık yakını eskisi gibi seçemeyen gözlerim dışında, bunu da kişisel bir hakaret olarak görüyordum. Bilinçsizlik miydi? Yoksa boş inanç mı? Kendimi ölümsüz zannettiğim için (ve bu duruma ara sıra üzüldüğüm için!) bu gücümü birlikte yaşadığım insana da bulaştırdığıma inanıyordum.

Pişmanlığım ve vicdan azabım Maurice'in yanında kalmama neden olacağına, beni sürekli şehir dışına sürüklüyordu. Kocamın kırlık arazide geçireceği bir emekliliğe ihtiyacı olduğuna inandırmıştım kendimi. Bana karşı çıkmadı: Acaba tartışamayacak kadar yorgun muydu, yoksa hastalığıyla doğrudan ilgisi olmayan şeyleri umursamıyor muydu?

Sevgili Rébecca, diye yazıyordu Simone, *gelip sana yardımcı olmamı ister misin? Maurice'in durumunu kabul-*

lenmekte güçlük çektiğini söylüyorsun. Erkekler hep böyledir. Vitali'nin hastalığının son döneminde ne kadar zor biri olup çıktığını unuttun mu? Hastalık hastası olma nedeni onunla yeterince ilgilenmiyor olman değil, asıl neden hasta olması! Zayıflıktan ve hasta bedenlerden oldum olası nefret ettiğini biliyorum. Seni her zaman hayranlıkla izleyen zavallı Régine'ciğimden nasıl köşe bucak kaçtığını hatırlıyorum. Bir de Vitali'nin bir bacağını kaybetmiş halde Balkanlardan dönüşünü hayal meyal anımsıyorum. On iki yaşlarında olmalıydık. Uzun süre boğazından tek lokma geçmemişti. Seni en çok yaralayansa, sürekli horgördüğün ablan Ernesta'nın, kadınlara özgü bir beceriyle bacağını sarması, pansuman yapıp, acısını dindirmeye çalışmasıydı... Sen diğer kadınlara hiç benzemiyorsun Rébecca, kendini suçlayacağına, artık bunu kabullen. Maurice'in bunu bildiğinden ve yüzüne vurmadığından eminim.

Cumartesi öğleden sonraları, arabaya atlayıp sinyal vermeden, yanlış sollamalar yaparak, dikiz aynasına bakmadan frene basarak ev arayışlarımı sürdürüyor ve bu şekilde Maurice'e şakaklarını ovuşturmaktan daha fazla yardımcı olduğuma kendimi inandırmaya çalışıyordum.

En sonunda bir gün, emlakçılardan biri beni Orgeval yolu üzerindeki bir çiftlik evine götürdü. İlk bakışta bunun "benim evim" olduğunu anlamıştım.

Uzun ve sadeydi, beyaz taştan yapılmıştı, küçük tuğlalardan örülmüş bir çatısı, düz ayak üç penceresi ve düzenlenebilir bir tavan arası vardı. Bir yanındaki ambar ile diğer yanındaki garaj, bir porsukağacı, bir akağaç ve bir de ıhlamur ağacının dikili olduğu bahçeyle U şeklinde bir avlu oluşturuyordu, arka tarafındaysa bir meyve, bir de sebze bahçesi yer alıyordu. İçe-

risi gayet sadeydi, ne merkezi ısıtma vardı ne de su, ama ne fark ederdi ki?

Başarmıştım!

Maurice evi ziyaretini geciktirmek için her türlü bahaneye başvurdu. Ya ateşi vardı, ya bir telefon bekliyordu, ya arabanın tamire gitmesi gerekiyordu...

Hiç bozulmuyordum. İçimi bir huzur dalgası kaplamış gibiydi: Artık oradan oraya koşuşturmuyordum, istediğim yere varmıştım. Kendi evime. Yuvama. Yirmi dört saat boyunca uyudum. Kırk sekiz saat boyunca. Başarmıştım!

Huzurum uzun sürmedi: Yaza kadar yeni evime taşınmak istiyorsam eğer, kaybedecek tek bir saniyem bile yoktu. Televizyon yönetmenlerine kölelik yaparak kazandığım bütün parayı bu işe yatırdım ve uyarlama, yeniden yazma ve çeviri işleri (*Father knows best*'i Amerikalılardan satın almışlardı ve dizi *Papa a raison* adıyla yayımlanmaya başlayacaktı) gibi para kazandırabilecek türlü işler aramaya koyuldum. Her masrafı kendim karşılamayı bir gurur meselesi yapmıştım, yalnızca kalemimin gücüyle, Maurice'in telif haklarına dokunmadan.

Bana "Eşiniz kabul eder mi, peki?" diye soran civardaki ustalarla konuşup anlaşıyordum. Nihayet Maurice benimle birlikte inşaat alanını görmeye gelmeyi kabul ettiğinde, avluda sevinç çığlıkları atarak koşuşturmamasına neredeyse içerleyecektim.

Alaycı ve mesafeli bir tavırla, arazinin kanalizasyon sisteminin yetersiz olduğunu, duvarların güherçile içinde olduğunu, kiremitlerin yosun tuttuğunu ve ıhlamur ağacının ölmek üzere olduğunu söyledi. Nasıl olsa kırsal alanda insan "gündüzleri sıkılır, geceleri de korkardı".

– Bana güven, diye yalvardım, gözyaşları içinde. Göreceksin bak, her şey çok güzel olacak.

Maurice gülümsedi ve rıza gösterdiğini belli etmek için göz kırptı.

– Güzel bir ev öyle değil mi? Bana güzel bir ev olduğunu söyle.

– Burası SENİN evin, o yüzden de güzel diye fısıldayınca, onu yere sermek pahasına da olsa boynuna atladım.

Sevgili Simone, diye yazdım 1954 yılının Mayıs ayında. *Evin inşaatı 15 Haziran'da tamamlanacak. Bahçıvanlık hakkında hiçbir şey bilmememe rağmen, bütün yazımı bahçeyi düzene koymakla geçirmeye karar verdim. Bana biraz yardım etmek için gelseydin, inan çok sevinirdim... Maurice'in sağlık durumunda ne bir düzelme var, ne de bir gerileme. Sürekli uyuyor, ben de bu süre içinde yazıyorum. Sence neden yazarlar, yaptıkları işten para kazanmaktan utanırlar? Oysa ben metinlerimin küvete, tavan arasına ya da demir radyatörlere dönüşmesinden inanılmaz bir haz duyuyorum. Acele cevap yaz!*

10 Haziran'da Maurice bir kalp krizi daha geçirdi ve doktorlar üçüncüsünün ölümcül olabileceğini söylediler. Nihayet onu kaybetmek üzere olduğumu ve şu son haftalardaki yoğun çalışmalarıma biraz ara vermek zorunda olduğumu fark ettim. Şantiyedeki çalışmaları durdurdum, televizyondaki işimden ücretsiz izne ayrıldım ve nekahet dönemindeki kocamla henüz tamamlanmamış evimize yerleştim.

Ona olan sevgimi böylesi bir özveriyle kanıtlıyordum. Oysa kafamda her şeyi tasarlamış, düzenlemiş ve her zaman sabırsızlıktan şikâyet eden ben, taşınma işlerini ertelemeyi kabul

etmiştim. İlk günlerde, bize akşam güneşinin ışığını yansıtacak olan pencerenin olması gereken yerde bir duvar olduğunu görmek benim için gerçek bir işkenceydi. Musluklardan sıcak su akmaması da bir işkenceydi, döşenecek fayanslar kolilerin içinde beklerken mutfak zeminin sıvayla kaplı olması da. Ama yine de kendi evimdeydim ve damarlarımda yepyeni, muhteşem, bilinmedik bir huzur duygusu dolaşmaya başlamıştı.

O yaz, birlikte geçirdiğimiz son yaz, belleğime bir bütünlük ve mutluluk dönemi olarak kazınmıştı. Koşuşturma sona ermişti. Belki Maurice Paris'te de mutlu olacaktı ya da herhangi bir aile pansiyonunda. Ama en azından benim duyduğum hayranlıkla dalga geçmeme nezaketini göstermişti. Güldüğü zaman bile, sesinde hep bir şefkat ve hoşgörü vardı.

Ben eve yerleşir yerleşmez, işçiler inşaat alanından ayrılmışlardı. Ama Maurice uyuduğu süre içinde, birkaç deliği kapatmamın, kenarı soyulmuş bir boyayı kazımamın ya da sıva yapmamın bir mahsuru yoktu...

Kullanma kılavuzları, araç gereçler ve çeşitli malzemeler satın alıyordum. Restorasyonun tadına varmıştım. Kirişleri parlatıyor, bacadaki kurumları temizliyor, zımparaladığım eski mobilyaları cıvatalarla tutturuyor ya da yemek pişiriyordum. Değersiz bir tahta tepsiyle saatlerimi harcayacağıma, yeni bir masa satın almalıydım. Ama o zaman o masa *benim* masam olmazdı. Tamir ediyordum. Sahipleniyordum.

Simone, Ağustos ayını bizimle birlikte geçirmeye geldi. İstanbul'da geçen çocukluğumuzdan beri, her fırsatta yardımıma koştuğunu düşünüp ona bir kez daha minnet duydum.

Evin önceki sahiplerinden kalan bu çürük çarık eşyaları, bu değişik nesneleri, asla sahip olmadığım mirasın yerine koy-

duğumu anlattım ona. Annem babam bana hiçbir şey bırakmamışlardı.

– Maddi şeyler dışında sana her şeyi bıraktılar! diye haykırdı.

– Yeterli değil, diye ısrar ettim. "Bu çerçeve anneannemden kalma, şu vazo babamın ailesinden geliyor..." diyebilmeyi öyle çok isterdim ki. Hasköy'deki evden geriye hiçbir şey kalmadığının farkında mısın? Ve Ortaköy'de oturan *nono*[84]'dan... Purim'de, Haliç'i geçip elini öpmeye giderdik...

– Ve o da oğlanlara birer altın lira verirdi... diye mırıldandı, geçmiş anıları yâd edip heyecanlanan Simone. Gerçekten de geriye hiçbir şey kalmamış. Annem sürekli olarak kendi elleriyle işleyip, sandığında sakladığı çeyizinden söz eder dururdu... Her şey yangında kül oldu, biz henüz iki yaşındaydık. Ama her işte bir hayır vardır, yangın çıkmasaydı size taşınmayacaktık!

Çevreme baktım:

– Bu evle birlikte kendime bir geçmiş de satın aldım Simone: Tarihçemi ve köklerimi.

– Kökler! diye dalga geçti Simone. Paslı bir süzgecin, çatlak bir tasın içinde!

– Benim için hepsi birer kutsal emanet...

Maurice ve Simone ile birlikte şezlonglarımıza uzanıp televizyon programları hakkında sohbet ettiğimiz akşamüzerlerini hatırlıyorum. Kuşlar cıvıldaşıyordu. İçlerinden biri yanımıza konduğunda, konuşmamıza ara verip onu incelemeye koyuluyorduk; türü konusunda asla anlaşamıyorduk; gidip ansiklope-

[84] Dede.

diyi getiriyordum; sayfaları karıştırıyorduk, farklı türler, farklı cıvıltılar keşfediyorduk. Simone gülüyordu.

İçimde hırstan eser kalmamıştı, hasetten, var olma inadından, dinlenme, anlaşılma, sevilme arzusundan... Artık ne zamanla savaşıyordum, ne de kendimle.

Böyle bir akşamüstünde, Maurice bana Hasköy ile ilgili bir kitap yazmam gerektiğini söyledi. Bu kez bir aşk romanı. Konuyu Simone ile tartışmış olduklarından hiç kuşkum yoktu. Bana hiç kimseden miras kalmadığını söylemem, Maurice'i derinden sarsmıştı. Sanki kendiminkiyle birlikte, onunkini de inkâr ediyormuşum gibi.

Erişkin yaşantımı, çocukluğumdaki kinin üzerine inşa etmiş olduğumu anladım. Bu evi satın aldığımdan beri –özellikle de Simone bizi ziyarete gelip, Şabat yemeklerinden, Purim balolarından ve Hanuka şekerlemelerinden söz etmeye başladığından beri (özellikle mi yapıyordu?)– bu anılar bende bir özlem, artık karşı koymak istemediğim bir merhamet duygusuna neden oluyordu. *Ladino* dilinde söylenen bir romansı dinlediğimde, ıspanaklı *borekitas*ların kokusunu duyduğumda, hamam sefalarımızı anımsadığımda duygulanmak garibime gidiyordu.

– Korkuyorum, dedim Maurice'e. O kadar acı veriyordu ki. Seni hasta görmenin beni çok üzmesine karşın, hayatımın hiçbir döneminde kendimi bu denli huzurlu hissetmemiştim. Neden eski defterleri açayım? Ağlamamı, kâbuslar görmemi, güçsüzlüğümün, hüsranımın ve kinimin yeniden uyanmasını mı istiyorsun?... (İç geçirdim.) Beni sevmiyorlardı...

– Hayır: SEN onları sevmiyordun.

– Ne fark eder?

Gülümsedi. Ben de öyle, yarım ağızla.

Simone Miami'ye döndü. Régine New Orleans'a taşınmıştı. Jacques ise *Llanos*'lardan ayrılmıyordu. Simone'un yalnızlıktan yakındığını hiç duymamıştım. Arkadaşları vardı ve Tanrı ona neşeli bir mizaç bahşetmişti, öyle diyordu. Artık hiçbir şey doğru gelmiyordu.

Sonbahar geldi. Maurice giderek daha da bitkinleşiyordu. Bir akşam, nefes nefese uykumdan uyandım, terden sırılsıklam ve panik içindeydim: Para! Acilen para bulmalıydım, aksi halde icra memurları eve haciz koyacaklardı.

Abartıyordum belki, ama haksız da sayılmazdım. Maurice'in telif hakları bizi sonsuza dek geçindirmezdi, bense tüm birikimlerimi araç gereç ve malzemeye yatırmıştım. Yazı işlerine dönüş yapmak zorundaydım. Tatil sona ermişti. *Kadın Dergisi*'ndeki işimin başına dönmeli ve yeni yazı siparişleri almaya başlamalıydım.

Paris'e döndüm. Kendimi işime kaptırdım. Orgeval uzaktaki, gerçekdışı bir hayal gibi geliyordu artık. Hasköy ile ilgili kitap da öyle. Günler kısalmaya başlamıştı. Artık yatağından hiç çıkmayan Maurice'e bir televizyon satın aldım. Antenin ayarı sürekli bozuluyordu, sonunda Maurice sinir oldu. Televizyonun gürültüsü, oyuncuların neşeli sesleri düşüncelerini bölüyordu. Ya da uykusunu.

İlkbaharı bekliyordum. Kışın, evin pis sularını boşalttırmıştık. Yokluğumda başına kötü bir şey gelmesinden korkuyordum. Ona sevgi sözcükleri fısıldıyordum (bekle beni güzelim, merak etme, hep aklımdasın), bir pazar günü arabaya atlayıp onu ziyarete gitmek istiyordum, ama Maurice'i yalnız başına bırakmak istemiyordum. Kocam bütün hafta yeterince yalnız kalıyordu zaten.

Ölümün ne kadar uzun bir süreç olduğunu düşünüyordum. Artık onu sevmekten vazgeçtiğimizde bile, yaşamın bedenimize yapışıp kaldığını.

Haftalarca bakıma muhtaç bir halde ıstırap çektikten sonra, nihayet bir mum gibi söndü. Kurtulmasını o kadar çok istemiştim ki, geceler boyunca rüyamda onu öldürdüğümü gördüm. Sonunda uyumayı, dolayısıyla da rüya görmeyi kestim. Yorgunluktan hastalandım, bana baktılar, iyileştim. Hep iyileşirdim zaten.

☆ ☆ ☆

Asuncion, 5 Haziran 1955

Sevgili Tiatia'cığım,

Mektubun ve evinin fotoğrafları için teşekkür ederim. Biliyor musun, evin sana benziyor. Yıllar ve hava koşulları çatısını yuvarlamış, duvarlarında çatlaklar oluşturmuş ama sapasağlam duruyor. Pencerenin kanatlarıyla kapılarını açık bırakman hoşuma gitti. Eğer kendini Orgeval'de daha iyi hissediyorsan, Paris'ten ayrılmakla doğru bir karar vermişsin: Bir ev ancak içinde yaşanıldığı zaman güzeldir. Varsın kuzenim Claude, bir kadının tek başına sayfiyede yaşamasını delilik olarak nitelendirsin. Sen diğer kadınlara benzemezsin, öyle değil mi Tiatia?

Teklifine gelince, beni şaşırtmadığını söylersem yalan olur. İlk tepkim olumsuzdu: İstanbul'a gidip ne yapacaktım, orada doğmamıştım bile? Maddi güçlükler de bir yana... Hannah da önerine pek olumlu bakmadı. Ama az sonra okuyacakların için oturmanı öneririm.

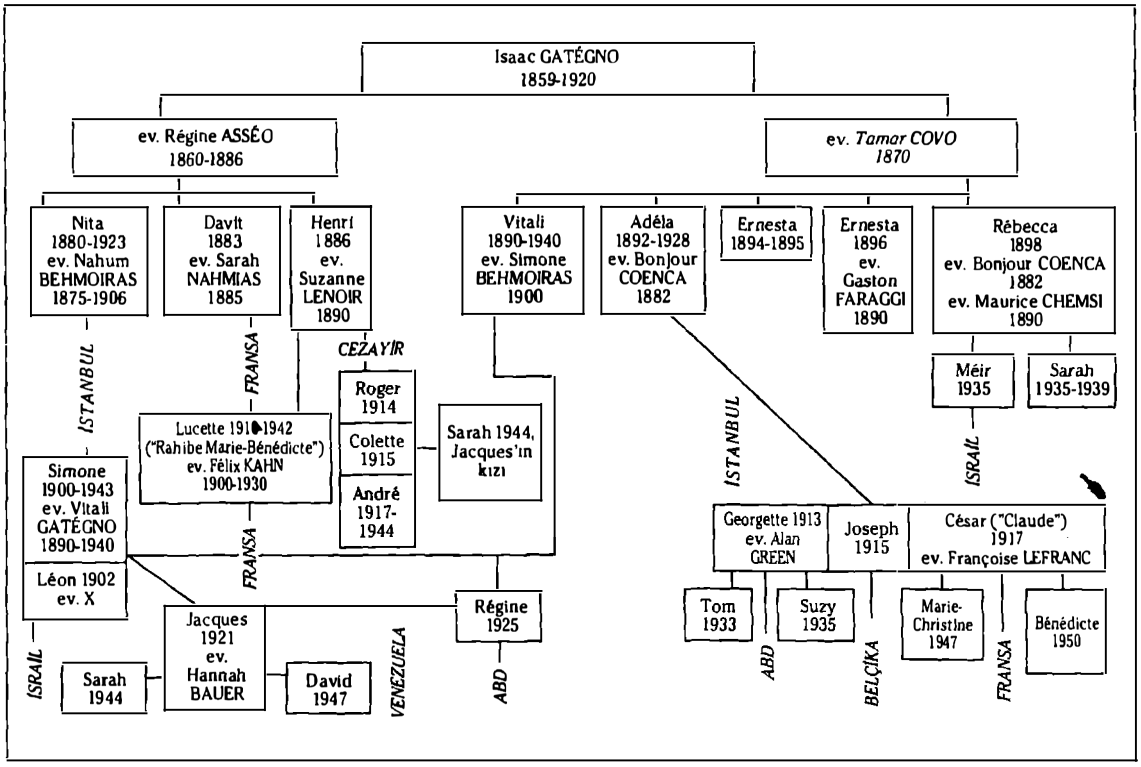
On yaşındaki kızım Sarah (artık onu Lala diye çağırmamızı istemiyor!) ailesinin geldiği yeri ziyaret etmek konusunda ısrarlı, büyük büyük annesinin, büyük teyzesinin ve diğerlerinin! Buna ne demeli?

Simone'un, aynı zamanda Henri'nin de torunu tam sana çekmiş, Rébecca Gatégno: Ne istediğini çok iyi biliyor! Bu tarihi yolculuğu üçümüz birlikte yapmaya ne dersin? Hiçbiri tek kelime bile Türkçe bilmeyen, Aya Sofya üzerinden doğan güneşi izleyen üç nesil Gatégno'lar. Ne yalan söyleyeyim, tüm bunlar için hato'dan birkaç haftalığına ayrılmaya değer, zavallı Hannah'yı yaramaz oğlumuzla tek başına bırakmak pahasına bile.

Annem düştüğünden beri güçlükle yürüyor ve bize katılamayacak olduğuna üzülüyor, dönüşümüzde bizden ayrıntılı bir rapor bekliyor! Bu kararı vermende, annemin geçen yılki ziyaretinin payı olduğunu biliyorum sevgili Tiatia, ve bu yolculuğa çıkmaktan ne kadar çekindiğini de. Eski defterleri dürmek cesaret ister. Maurice yaşasaydı seninle gurur duyardı. Bundan sonra içinde beslediğin samimi ve güçlü bir kitap yazabileceksin, hayatının hikâyesini.

Geliş tarihimizi bildirmek için sana telgraf çekeceğim, evinin en güzel odalarını bizim için hazırla. Binlerce öpücük...

Jacquot

Isaac GATÉGNO
1859-1920
ev. Régine ASSÉO
1860-1886
ev. Tamor COVO
1870
Nita
1880-1923
ev. Nahum
BEHMOIRAS
1875-1906
Davit
1883
ev. Sarah
NAHMIAS
1885
Henri
1886
ev.
Suzanne
LENOIR
1890
Vitali
1890-1940
ev. Simone
BEHMOIRAS
1900
Adéla
1892-1928
ev. Bonjour
COENCA
1882
Ernesta
1894-1895
Ernesta
1896
ev.
Gaston
FARAGGI
1890
Rébecca
1898
ev. Bonjour COENCA
1882
ev. Maurice CHEMSI
1890
Méir
1935
Sarah
1935-1939
ISTANBUL
FRANSA
CEZAYIR
ISTANBUL
ISRAIL
Roger
1914
Colette
1915
André
1917-
1944
Lucette 191?-1942
("Rahibe Marie-Bénédicte")
ev. Félix KAHN
1900-1930
Sarah 1944,
Jacques'in
kızı
Simone
1900-1943
ev. Vitali
GATÉGNO
1890-1940
Léon 1902
ev. X
FRANSA
Georgette 1913
ev. Alan
GREEN
Joseph
1915
César ("Claude")
1917
ev. Françoise LEFRANC
Régine
1925
Jacques
1921
ev.
Hannah
BAUER
Tom
1933
Suzy
1935
Marie-
Christine
1947
Bénédicte
1950
ISRAIL
Sarah
1944
David
1947
VENEZUELA
ABD
ABD
BELÇİKA
FRANSA

İkinci Dünya Savaşı'nın Ateşinde

BİR YAHUDİ AİLESİ

"1945 yılının Ocak ayında Ruslar yaklaşırken, Almanlar Auschwitz'i boşaltmaya başladılar. Flora, yorgunluktan ve açlıktan sersemlemiş halde, asla öğrenemediği bir dilde verilen emirleri anlamadan, karların içinde yürüyor, canlı cenazeler ordusu her yerden dışlanıyordu: Yer yok... Ne için yer yok? Ölmek için mi?"

İstanbul'da Bir Yahudi Ailesi ile tanıdığımız Rebecca, hayatının aşkını bulmuş ve II. Dünya Savaşı yıllarında, hiç bitmeyecekmiş gibi gözüken ve yaşamının ikinci yarısını kaplayan uzun yolculuğuna yeniden çıkmıştır. Kalabalık bir Buena Familia'nın Doğulu âdetlerinden kaçarken, savaş yıllarında hortlayan milliyetçilik ve Yahudi düşmanlığı, yaşamı lanetli bir varoluş mücadelesine çevirmiş, bu mücadelenin içerisinden çıkan bir hikâye ise -Bir Adadan Öbürüne- Rebecca ve binlerce Yahudi için hayatı tekrar anlamlandırmıştır... Gerçek bir hikâyenin içinde, yine gerçek bir hikâyenin yazılış serüvenini okurken, idealist, âşık ve Yahudi bir kadının, özgürlük yolunda ilerleyişine eşlik edeceksiniz.

ISBN 975-10-2420-X

9 789751 024206